Florentin Popescu
VIAȚA LUI V. VOICULESCU
Ediția a Il-a, revăzută şi adăugită
Editura VESTALA
Bucureşti, 2008

Coperta de I. OPRIŞAN
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
POPESCU, FLORENTIN
Viața lui V. Voiculescu / Florentin Popcscu. - ed. a -2-a Bucureşti: Vestala. 2008 Bibliogr.
ISBN 978-973-l20-050-7.
821.135.1.09 Voiculescu. V. 929 Voiculescu, V
Editura VESTALA ISBN 973-9418-64-3
© Toate drepturile pentru această lucrare sunt rezervate autorului.
Lucrarea a apărut cu sprijinul Autorității Naționale pentru Cercetarea Ştiințifică.

„Viața e multidimensională. La cele două laturi de jos, pământeşti, le-aş zice dimensiuni pasionale - bucuria şi durerea -, la care se limitează materialismul, trebuie să adăugăm o a treia, înălțimea, dimensiunea spiritualității... Şi transfigurându-ne să trecem în a patra dimensiune, metafizică, în extaz şi sfințenie."

V. Voiculescu

... acest om [V. Voiculescu] venit parcă din adânc şi de departe... cred că nu a fost cunoscut de nimeni cu adevărat.

Dinu Pillat

Câteva precizări la noua ediție

... Şi fiind V. Voiculescu un scriitor atât de mare, de important şi, aş zice, „în vogă" în ultimele decenii, nu se putea ca o monografie consacrată lui să nu stârnească interesul cititorilor şi al criticilor literari. Cei dintâi, adică cititorii s-au grăbit, aşadar, să epuizeze prima ediție a cărții de față, iar ceilalți, criticii n-au zăbovit nici ei prea mult şi au purces la comentarea ei în unele reviste.

Cum era şi firesc, cronicile şi recenziile au oscilat între bine şi mai puțin bine, între elogii şi critici nepărtinitoare.

Se-nțelege, desigur, că aceste ecouri n-au putut decât să mă bucure. înseamnă că truda mea întru cunoaşterea vieții şi operei lui V. Voiculescu n-a fost/ nu este în zahar.

în intervalul de cinci ani, care s-a scurs de la prima ediție şi până azi, când o trimit la tipar pe a doua, nu s-au petrecut fapte spectaculoase în voiculescologie, care să impună o refacere din temelii a monografiei. E adevărat, au apărut unele studii şi chiar cărți consacrate scriitorului, însă ele nu schimbă cu nimic coordonatele pe care am structurat şi elaborat volumul din 2003, aşa încât, în linii mari n-am operat modificări importante față de prima ediție.

între contribuțiile survenite între timp se cuvine menționată apariția cărții Despre V. Voiculescu în scrisori, avându-l ca destinar şi totodată ca editor pe Alex. Oproescu, la fel de împătimit cercetător al biografiei voiculesciene ca şi noi. Tipărit de Editura Omega din Buzău, într-un tiraj de numai 250 de exemplare, volumul cuprinde unele informații de real folos pentru viitorii voiculescologi. L-a avut şi autorul cărții de față în vedere, preluând de acolo date utile şi valoroase.

Gândită într-o structură unitară, Viața lui V. Voiculescu (chiar şi aşa, tributară unui anume stil şi unui anume unghi de vedere, cum au sesizat câțiva comentatori) credem că propune lectorilor şi istoriei literare un portret de scriitor realizat în tuşe exacte, cât mai apropiate de realitate - de realitatea impusă de documentația avută la dispoziție.

Fireşte că autorul prezentei monografii nu se împăunează cu aprecierile primite la prima ediție (între alții Ion Rotaru găsea cartea „excepțional documentată şi deosebit de frumos scrisă"), dar nici nu este dezamăgit de criticile „dure" la adresa ei (într-o cronică din revista România literară Ion Simuț considera că „biografismul lui Florentin Popescu e prea descriptiv, liric şi participativ" şi că „Narațiunea biografică obiectivă, fluentă şi documentarismul neustru, dar sugestiv şi revelator, pare destul de greu de atins").

Oricum şi din orice unghi ar fi privită cartea avem orgoliul să credem că ea deschide larg o fereastră pentru cunoaşterea vieții şi operei lui V. Voiculescu. Şi - de ce nu? - un argument în plus pentru înțelegerea unui teritoriu literar original şi valoros, cu care scriitorul a îmbogățit cultura noastră națională.

20 Brumărel, 2008

Autorul

Argument

Despre opera lui V. Voiculescu, relativ restrânsă ca dimensiuni (în comparație cu cea a lui Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Lucian Blaga şi alții) s-a scris şi se va mai scrie mult. Ce înseamnă asta se subînțelege.

Despre omul V. Voiculescu s-a scris, de asemenea, destul în articolele, memoriile, jurnalele şi însemnările contemporanilor săi. Nu îndeajuns, însă, pentru a avea - totuşi! - o imagine globală şi unitară, reprezentativă şi convingătoare a biografiei lui care (prin neaşteptatul răsturnărilor de situații, dar şi prin taina inițierii şi formării scriitorului întru isihie şi cele sfinte) fascinează şi contrariază totodată, necontenind să ne sugereze noi căi, noi „chei" de înțelegere a unei creații, ea însăşi alcătuită din idei şi „teze" în evident contrast: lângă poezia de pură esență religioasă stă o proză în care practicile magiei şi etnoiatriei se derulează în toată voia, alături de fermecătoarele şi misterioasele Sonete stă experiența tragică a omului rătăcind prin bezna din interior şi dinafară, lângă chipul lui Crist, coborât printre muritori, straniul îmblânzitor de lupi ori insul năzuind să se întoarcă în trupul şi-n spiritul marelui peşte din care a descins pe pământ.

Cartea de față este în felul ei un roman documentar, conceput şi elaborat ca o narațiune care se doreşte a fi cât mai pe placul cititorului. Cine va dori s-o continuie, s-o aprofundeze în vreuna din laturile ei va găsi, sperăm, suficiente piste de plecare în evocarea noastră, în note, în bibliografie, în sugestiile pe care ni le- am permis, cu măsură şi decență, ori de câte ori ni s-a părut că trebuie le facem...

Când am terminat elaborarea lucrării ne-am spus şi noi, aidoma lui André Maurois la isprăvirea cărții Olympio sau viafa lui Victor Hugo: „în ceea ce mă priveşte, am făcut tot ce mi-a stat în putere pentru a rândui fără a păcătui nici împotriva pietății, nici împotriva adevărului, tot ceea ce se cunoaşte din această viață, până în stadiul prezent al cercetărilor".

2 sept. 2003

Florentin Popescu

COPILĂRIA ŞI ADOLESCENŢA

„Sunt născut la țară... cel mai mare noroc din viața mea."

Rădăcini transilvănene • „De bucurie a îmbrăcat harabagiul din cap până-n picioare" * „Mama mă adora, surorile mă iubeau, pentru toți eram o minune..." * „...visam cu ochii deschişi la soartă şi eram fericit de aşteptare"

• Personaje din fabulosul spațiu al copilăriei: Moş Floacă, Oană, Moş Nichifor şi Ion Teslaru

• „Desprinderea tragică de sat". La pensionul şi internatele din Buzău

• Elev la Liceul „Gh. Lazăr" din Bucureşti

• Societatea „Capul de rățoi"

• Prima poezie: Lui Eminescu

Astăzi, la-nceput de secol XXI şi-n plină glorie a calculatoarelor parcă şi firea oamenilor este alta decât înainte, Până-n cel mai îndepărtat colț de țară fiecare ins a pierdut din naturaleța comportamentului de odinioară, adăugându-şi sieşi atribute care-l înstrăinează de trăirea sinceră şi plenară a bucuriilor simple. Odinioară, însă, cu peste un veac în urmă, lucrurile stăteau cu totul altfel. Oamenii erau mult mai deschişi unii față de alții şi- şi puteau citi reciproc trăirile. Altfel spus ştiau să se bucure de fericirea altora şi să se întristeze atunci când necazurile se abăteau asupra unor apropiați cu care înpărțeau aceeaşi condiție socială.

Veştile circulau pe atunci mult mai greu decât azi. Căci deşi americanul Graham Bell inventase telefonul, la noi, ca şi-n alte locuri aiurea din lume, comunicarea pe fir nu apăruse şi avea să mai treacă multă vreme până să-şi facă simțită prezența. Oamenii îşi duceau de la unul la altul veştile ca-n toată istoria de mii de ani de până atunci: prin călători ori prin emisari anume tocmiți să poarte răvaşele. De la un kilometru, de la o sută ori de mai departe veştile călătoreau la fel: cu rădvanul, cu căruța, cu trenul ori cu cine ştie ce alt mijloc de transport.

în ziua de 13 octombrie 1884 pe drumul ce lega un sat de pe Valea Buzăului, Pârscov, de reşedința ținutului - târgul Buzăului se rostogoleau roțile unei căruțe, stârnind din plin colbul cernut de copitele cailor şi boilor ce se preumblaseră pe acolo în zilele de dinainte. Era la vremea culesului şi prin satele vecine oamenii trebăluiau fie prin livezi, fie prin vii, fie pe ogoare. Roadele pământului se cereau cărate în hambare, în magazii şi-n şuri şi aşa se face că pe drumul cu pricina treceau încolo şi-ncoace căruțe pline de ştiuleți de porumb, de bostani, de struguri, de mere ori de prune. Dobitoacele din hamuri sau din juguri trăgeau din greu, opintindu-se sub loviturile de bici ale stăpânilor.

Căruța omului nostru era, însă, goală, mergea destul de repede şi le depăşea cu uşurință pe toate celelalte. Dintr-o clipă în alta trebuiau să se vadă, în cețurile zării, marginile târgului către care omul îşi gonea bidivii.

Cel de pe capra carului îşi isprăvise de mai multă vreme treburile cărăuşiei şi-acum mergea cu alte rosturi la Buzău. Şi avea un motiv serios să se grăbească: voia să-l mai găsească acolo pe Costache Voicu şi să fie primul care să-i ducă vestea cea mare: femeia lui, Sultana a adus pe lume un fecior şi asta nu se-ntâmplă în fiecare zi la casa omului. Gândea că-l va bucura mult vestea, fiindcă avea, astfel, cine să-i moştenească pământurile, băcănia şi acareturile, să se îngrijească de treburile gospodăriei. Pruncul de-acum era al şaselea copil al familiei Costache şi Sultana Voicu, dar cei de mai înaintea lui nu voise Dumnezeu să fie băieți.

Harabagiului care ducea vestea cea mare nu-i va fi venit greu să-l găsească pe Costache Voicu, forfota târgului fiind atunci cu mult mai mică decât ne putem închipui astăzi.

Nu ştim cum va fi vorbit omul, nu ştim nici reacția imediată a tatălui, însă bucuria lui nu va fi fost deloc mică de vreme ce (avea să povestească peste foarte mulți ani sora mai mare a nou- născutului de atunci) 1-a luat aproape pe sus pe căruțaş, 1-a băgat într-o prăvălie şi 1-a îmbrăcat în haine noi din cap până-n picioare.

Probabil că fericitul tată îi va fi făcut „cinste" omului şi cu ceva rachiu ori vin, ori poate îl va fi invitat să-i calce pragul băcăniei din Pârscov în chiar ziua aceea, ori în alta, spre a-l îndestula cu de- ale gurii şi cu ceva sticle de băutură.

Nici mărturiile familiei şi nici documentele nu ne mai spun nimic despre asta.

În mod sigur, însă, lui Costache Voicu nu i-a trecut atunci prin minte că pruncul despre care i-a adus veste căruțaşul va ajunge scriitor. Poate că nici nu prea avea el idee ce este şi rosturi are pe lume un scriitor de vreme ce nici în familia lui şi nici în aceea a Sultanei nu se ştia să se mai fi născut vreodată un prunc cu o aşa chemare a sorții...

Copilul ivit pe lume în noaptea trecută, de 12 spre 13 octombrie 1884[1], făcea parte, de fapt, din a doua generație a familiei, descinsă din ținuturi transilvane, din Mărginimea Sibiului şi stabilită pe meleaguri buzoiene prin anii 1832-l833.

Harnici scormonitori de documente şi cercetători ai arborelui genealogic al scriitorului au identificat cu exactitate filiația voiculesciană.

Ştim, astfel, că Ion Voicu, tatăl lui Costache era unul din mulții ciobani transhumanți din Valea Sălişтei, cătunul Vale, de lângă Sibiu, care la 24 septembrie 1832 îşi trecea turma lui de 1671 oi, 3 cai şi 3 măgari în Turcia, prin punctul Brăilei. Acolo el îşi vinde tot avutul şi cu banii primiți

pe el se întoarce în țară, oprindu-se la Buzău spre a deschide o prăvălie. „Nemulțumiți doar cu venitul obținut din vânzarea produselor, ne spune unul din amintiții cercetători ai arborelui genealogic voiculescian -, unii ciobani transilvăneni colportau şi alte mărfuri ca: braşovenii, clopote pentru vite, glugi, foarfece, zale de împiedicat caii, ciubere, troace, chiar cărți, iar la întoarcere aduceau „articole" turceşti pe care le vindeau prin satele cunoscute. Astfel oierii se preschimbau în negustori ambulanți şi apoi în mici negustori statornici, rămaşi prin diferite aşezări mai înstărite, unde se căsătoreau şi-şi întocmeau gospodării trainice. Activități cu venituri atrăgătoare pentru mulți"[2].

Aşa a procedat şi bunicul viitorului scriitor. El s-a oprit la Buzău, s-a însurat cu Maria (Marghioala), femeie cu ceva stare materială. Peste ani nepoata Maria Ivănescu avea să-şi amintească despre rătăcitorul cioban că „era frumuşel, înalt şi i-a plăcut bunica, mama tatii... Frații s-au supărat pe ea, că voiau s-o dea după nu ştiu cine, prin Buzău, şi 1-a luat fără voia lor; el nu era decât Voicu Băcanu, aşa se numea. Avea o băcănioară în Buzău şi pe urmă s-a mutat la țară"[3].

în paginile voiculesciene există suficiente argumente care să susțină veritabila „chemare a strămoşilor", îndeosebi a bunicului Ion Voicu. Bunăoară, în Poemul Hanului cu urşi figura acestuia, parcă desprinsă din legendă, se profilează cu putere din negurile vremii, sub chipul lui Oană cel „priceput şi robaci", proprietarul hanului de la răscrucea drumurilor, fostul cioban care „sătul de pribegia cu ciubere în spinare se însurase şi se chivernisise aici. Odată cu stăpână-su, şi aidoma lui, hanul slab şi sărăcuț, o ruină, prinsese chiag, cuprinsese lărgime, se pricopsise în acareturi, îngrăşat cu osânza de încăperi noi, guşi de poduri doldora de mărfuri şi pântece de beciuri adânci"[4]. Ecouri ale aceleiaşi chemări, peste timp şi dincolo de el, apar, nu o dată, în poezie:

Pe decindea Dunării, la vale, Printre triste mirişti cu ciulini, Trece-n baltă, legănat agale, Un chervan cu covilitir de rogojini.

în tot câmpul nici un fir nu-i verde,

Casa din satul Vale (corn. Sălişte) unde s-a născut bunicul lui V. Voiculescu, oier transhumant, stabilit la Buzău - după vânzarea oilor -, prin 1832-l833, cel care a clădit „Hanul cu urşi" de la intersecția drumurilor din Pârscov.

Mişcă vântul albe colilii, Drumul lung în zări pustii se pierde Sub un cer de mari melancolii.

Omul stă cu capul gol şi mână, înfundat în maldărul din car; Şi-ațipit, cu jordia în mână, Se tot duce drum fără hotar.

„Foaie verde firul peliniții"... Cântă cărăuşul cătinel Şi, treziți, cu el odată cântă sciții Ce-au trecut cândva prin stepă, ca şi el!

(Pe decindea Dunării)

Despre bunica scriitorului Maria (Marghioala) nu avem mărturii care ne-ar putea ajuta să-i definim personalitatea. Nici poetul nu ne-a lăsat în paginile lui autobiografice informații despre

ea. Amintirile lui V. Voiculescu conțin aprecieri şi observații ce nu trec (cu excepția amintitelor pasaje despre bunic) dincolo de orizontul casei părinteşti şi de universul familiei, cum vom vedea ceva mai la vale.

Pe la 1870, ca şi mai târziu de altfel, în lumea satului românesc era puternic înrădăcinată mentalitatea potrivit căreia legăturile de rudenie se întemeiau, poate chiar mai mult decât pe sentimente, pe apropierea nivelurilor de stare materială. Mariajele se făceau, de regulă, între tineri ai căror părinți se aflau pe aceeaşi treaptă socială.

în context era firesc ca şi primul fiu al familiei Voicu şi Maria Băcanu să se căsătorească cu o fată de rangul lui. Ceea ce s-a şi întâmplat, cum exact consemnează actele primăriei din Pârscov la 12 februarie 1870 prin actul de căsătorie între Costache şi Sultana, fiica lui Ion Hagiu din Pârscovul de Sus. Dacă la acea dată tatăl tinerei deținea şi el sau nu o băcănie, cum avea cuscrul său, Voicu, actele nu ne mai spun. însă ne spun un lucru demn de reținut: la acea dată însurățelul nu mai era tocmai tânăr (se născuse în 1833 şi avea treizeci şi şapte de ani) - ceea ce însemna destul de mult în comparație cu Sultana, în vârstă de numai 21. Diferența de ani dintre cei doi nu-i împiedică, însă, să dureze o familie temeinică, să dea naştere la nu mai puțin de şapte copii şi să țină totodată o gospodărie destul de îmbelşugată, cu acareturi, cu prăvălie, cu grădini şi prisacă şi să ducă, în acest chip, mai departe agoniseala tatălui, a acelui Oană, cunoscut şi respectat de toată lumea satelor pe primprejurului Pârscovului.

însuşi scriitorul de mai târziu, interpelat prin 1930 de către N. Crevedia, va mărturisi: „Părinții mei erau oameni cuprinşi, pe vremea aceea"[5], iar într-un alt loc, rememorându-şi anii primei copilării, va scrie: „Sunt singur, în fundul şrădinii noastre de câteva pogoane, care mi se părea atunci uriaşă..."

Ca şi în cazul bunicului şi în ce-l priveşte pe tatăl lui, viitorul scriitor se va dovedi a fi, toată viața, zgârcit în aprecieri. Nici în paginile cu caracter autobiografic, nici în interviurile pe care le va da la maturitate, nici în alte locuri nu va vorbi despre propriul părinte. în Confesiunea unui scriitor şi medic va spune doar în treacăt: „Părinții mei, oameni simpli, au fost pioşi, de o credință neabătută de nici o clipă de şovăire sau îndoială. Practicanți

moderați, fără habotnicie, religia a fost însă pravila, enciclopedia vieții lor practice."[7] Din păcate în arhiva familiei nu s-a păstrat nici măcar o fotografie a lui Costache Voicu. Poate că nici nu va fi existat, ştiut fiind că, preocupați de grijile şi treburile lor zilnice, bărbații de la sat dau prea puțină atenție imortalizării chipului lor pe hârtia fotografică. Sau poate, dacă va fi existat, imaginea lui s-a pierdut şi n-a mai ajuns până la noi.

în schimb, ca o compensație, avem relativ suficiente date despre mama scriitorului, a cărei figură se conturează cu pregnanță din unele rânduri rămase de la V. Voiculescu, dând parcă viață, culoare şi forță şi mai mare chipului pe care-l putem privi într-o imagine care ne-a parvenit, destul de reprezentativă.

în fond este vorba despre o fotografie convențională, făcută fie acasă, cu ocazia venirii prin sat a vreunui fotograf ambulant, fie în Buzău, poate cu prilejul Drăgăicii, vestitul târg de tradiție în zonă şi la care poposeau oameni din mai toate satele din împrejurimi.

Imortalizată în picioare, cu mâna stângă sprijinită pe colțul unei comode ori al unei mese, lângă o draperie strânsă, Sultana priveşte cu seriozitate înainte, cum îi va fi spus mai înainte mânuitorul aparatului fotografic. Este îmbrăcată într-o rochie lungă până la pământ, cu multe volanuri şi bine strânsă la mijloc de un cordon. Femeia pare mai degrabă de statură potrivită decât înaltă, are părul strâns la spate, cu cărare pe mijlocul capului şi cu o piesă ornamentală, probabil o broşă ori un pieptene mai mare în partea dreaptă. Pe fața-i ovală surprinde vioiciunea ochilor, al căror licăr pare a transcende dincolo de hârtie şi de timp, sugerând în egală măsură trăiri interioare puternice, dar şi hotărâre şi dârzenie.

Alăturând această fotografie alteia, cu imaginea tânărului Vasile la vârsta de 18 ani, asemănarea dintre cele două chipuri e izbitoare. Mama a transmis fiului aproape toate trăsăturile feței, dar în mod deosebit conturul ochilor şi acuitatea privirii, dublată de o anume melancolie ce sugerează de asemenea un mare tumult interior şi trăiri sufleteşti profunde.

Confesiunile de mai târziu ale scriitorului, ca şi mărturiile de familie ne oferă azi toate datele pentru a putea contura, cu relativă exactitate,

personalitatea femeii. Ea este în egală măsură o ființă pragmatică şi totodată o persoană care dacă nu visa performanțe intelectuale în orice caz se ridica cu mult deasupra mediei femeilor

din mediul rural, mai ales în ce priveşte cultivarea propriului spirit şi educația copiilor.

Pragmatismul său venea, desigur, din experiența vieții, căci altfel n-ar fi putut nici să se achite de treburile unei gospodării „avute", nici să-şi crească după norme ale bunei cuviințe şi în chip sănătos cei şapte copii. Una din fetele ei, Florica (1877-l968), devenită, prin căsătorie, Ştefănescu, rugată la bătrânețe să-şi amintească împrejurările în care a venit pe lume fratele ei, scriitorul, ne spune: „Mama năştea şi se moşea singură. Când cu Dile (V. Voiculescu, n. n.), avu poftă înainte să mănânce borş cu tăiței, a trimis pe omul din curte să taie o oaie, au mâncat cu toții şi noaptea 1-a născut"[8].

Firea practică a Sultanei era, însă, dublată, sau mai degrabă completată am zice, de cealaltă ipostază, a femeii dornică de instrucție şi cu credință nestrămutată în Dumnezeu şi-n cele sfinte, într-un cuvânt de prețuitoare a valorilor morale ale omului. îşi cultiva spiritul atât şi cum putea în condițiile de atunci: mergând la biserică şi citind cărțile pe care şi le putea procura. Preocuparea ei, transmisă şi viitorului scriitor, va fi un factor fundamental în formarea acestuia. „Primul contact l-am avut cu literatura religioasă, mai ales viețile sfinților, pe care ni le citea mama. Le împrumuta întotdeauna de la biserica din sat", spune el undeva[9]. Şi apoi simte nevoia să adauge: „Mama ştia multă carte. Am ascultat, tot de la ea, povestea lui Robinson Crusoe şi o traducere românească, Morala Babai Vişa, care îmi plăcea enorm". Ana Niculiu, una din surorile scriitorului, amintintu-şi de îndepărtații ani ai copilăriei, va spune: „Mama citea numai cu litere cirilice de tipar"[10]

„Mama mă adora", va mărturisi V. Voiculescu prin 1935 şi-n inimă va purta pentru toată viața icoana celei care 1-a adus pe lume şi 1-a inițiat în lumea cărților şi a credinței. „Şi mama şi tata, va adăuga el, ca toți oamenii de la țară, erau mari pasionați ai cititului, mai ales ai cititului cu glas tare, ca la strană"".

însă Sultana Voicu nu căuta să le insufle copiilor doar gustul pentru lectură, pentru descoperirea tainelor cărții. Autodidac- ticismul ei o îndemna să facă mult mai mult. După puterile proprii, desigur. Şi a făcut, cultivându-le copiilor iubirea pentru biserică, ducându-i la slujbele de sărbători şi respectând datinile religioase.

Sultana Voicu, mama scriitorului.

în anii din urmă o fiică a scriitorului, Gabriela Defour ne relata un fapt ce vorbeşte de la sine despre grija mamei pentru educația religioasă a copilului. Tatăl ei, scriitorul i-a povestit cum în copilăria lui, în noaptea de înviere de la Sfintele Paşti, dormind în acelaşi pat cu mama, îşi lega cu o frânghie piciorul lui mic de cel al Sultanei, spre a fi sigur că atunci când vor bate clopotele şi femeia va pleca la biserică nu-l va lăsa să doarmă în continuare. Cu alte cuvinte să se asigure că va participa la slujba oficiată la miezul nopții în biserica satului.

Avem, aşadar, un portret sugestiv al Sultanei. Din negura celor aproape o sută douăzeci de ani care au trecut de la consumarea acestor momente ea ne apare ca o figură luminoasă, destul de complexă pentru condiția sa socială, ca o personalitate accentuată, dârză şi tenace, hotărâtă, capabilă de profunde trăiri interioare. „La căpătâiul ei, moartă, nu s-a mişcat ore în şir privind-o... apoi a rătăcit pe malul Buzăului" [12], mărturisea la multe decenii una dintre

fiice, referindu-se la reacția viitorului scriitor în acel moment de tristă rememorare.

Multe din trăsăturile mamei, subliniate şi la un alt nivel se vor transmite şi personalității lui Vasile, copilul sortit să ajungă un mare scriitor.

*

Puțini şi rari sunt scriitorii români născuți şi copilărind la țară care să nu-şi fi evocat în propria operă anii lor de pruncie în culori nostalgice. îndeosebi poeții, dar în bună măsură şi alte categorii de creatori care au văzut lumina zilei la sat l-au descris pe acesta drept mediul cel mai curat, temelie solidă a operei lor de mai târziu. Dacă vom studia biografia şi creația literatorilor noştri din toate timpurile şi din toate zările rurale româneşti vom găsi suficiente argumente în sprijinul acestei afirmații. Ion Creangă, Ion Slavici, Mihail Sadoveanu şi încă mulți alții ne-ar putea fi primele exemple dintr- o „listă" de nume destul de bogată.

Pentru V. Voiculescu faptul că s-a născut la țară este „cel mai mare noroc din viața lui", cum nu se sfieşte s-o mărturisească în referențiala sa Confesiunea a unui scriitor şi medic, făcută la anii deplinei maturități şi ai plenarei afirmări literare, în 1935.

Aşadar, biografului de azi îi sunt necesare atât studierea atentă a operei cât şi o călătorie în vatra de obârşie a scriitorului pentru a desluşi cu claritate stâlpii de rezistență şi arhitectura întregii moşteniri literare rămasă

de la V. Voiculescu, precum şi originalitatea, vigoarea şi atributele care o individualizează şi-i conferă perenitate.

Invitația cea mai la îndemână şi accesibilă oricărui posibil cititor şi virtual cercetător al vieții scriitorului este oferită de o poezie arhicunoscută, Casa noastră, un fel de fereastră larg deschisă către locul natal al poetului. Din doar câteva trăsături, aidoma acuareliştilor pictând în plain air, autorul schițează un tablou sugestiv: „Ce paşnic era satul... Pitit la poala culmii / Ca un ostrov de cuiburi sub straşina-nvechită, / îl străjuiau din muche, doinindu-i pururi, ulmii, / Şi-l încingea pe vale pădurea de răchită. // Părea bârlog sălbatec scobit în cremeni sparte, / Ştiind numai de datini, de hori şi dragul glumii, / Ferit din drumul mare, pierdut aşa departe, / Ca-n basmul cu cetatea la marginile lumii!"

„Pierdut aşa departe", satul are chiar şi în numele lui - Pârscov - ceva aspru, de sălbăticie, de frustețe, parcă de magmă proaspăt revărsată şi încă nesedimentată dintr-un vulcan. Şi nu trebuie să fi neapărat filolog sau un specialist în ştiințe toponimice sau onomastice pentru a-ți da seama numaidecât de sugestivitatea cuvântului, dincolo de care intuieşti atât un peisaj cât şi o stare de spirit, un anume arhaism şi o anume patriarhalitate.

Cine ajunge în acest sat păşeşte, de fapt, într-o veche vatră de cultură şi civilizație românească, cu rădăcini ajungând până în epoca neolitică. Localitatea - situată pe valea mijlocie a Buzăului - se află, din multe puncte de vedere, la o răscruce de drumuri. Drumuri vechi şi ele, drumuri ale transhumanței oierilor coborând de dincolo de munți, din Transilvania, către câmpie şi bălțile Dunării. Geografic, zona Pârscovului are privilegiul de a reuni pe un teritoriu relativ mic - frumuseți diverse: dealuri acoperite de vii, livezi şi fânețe întinse, lunci cu sălcii şi arini crescând aproape în sălbăticie; la orizont, către nord, domină culmile semețe şi albastre ale Munților Buzăului. în plus, ținutul a conservat multă vreme tradiții, obiceiuri şi datini de o rară frumusețe, satul propriu-zis apărând menționat în documente, însă, abia la 1515, când Neagoe Basarab le confirma unui anume Tatu Vătafu şi altor boieri stăpânirea peste aşezare şi moşiile ei.[13]

Pe la 1884, pe canavaua anotimpurilor nimeni şi nimic nu păreau a tulbura viața patriarhală a Pârscovului. Şi totuşi, în opera voiculesciană aflăm reperele topografiei care concentra „evenimentele" şi trăirile colectivității: ici un Han cu urşi, dincolo o Horă a satului, ceva mai la margini de aşezare, în vremea ploilor, apele înfuriate ale Buzăului aruncau pe mal şi-n ciurul copiilor zeci şi sute de peşti înspăimântați etc. etc.

Cartea copilăriei lui V. Voiculescu se identifică până în cele mai mici detalii cu viața Pârscovului de la sfârşitului veacului al nouăsprezecerea. De aceea în amintirile scriitorului, cititorul şi eventualul istoric şi cercetător literar privesc ca într-o oglindă ce reține până şi detaliile semnificative. „Cât mă pot descoperi eu însumi înapoi, aproape de orizontul amintirii - se va confesa el pe la cincizeci de ani studenților teologi din Bucureşti mă văd un copilaş stând singur într-o poiană de flori sălbatice, la marginea unei gârle... Nu e nici poezie, nici o poză... E adevărul. [...] Teatrul

nostru cel mai scump erau liturghia şi serviciul religios din fiecare Duminică şi sărbătoare, mai ales după ce descoperisem sensul ascuns al tuturor gesturilor şi aluziilor liturgice. Mai desfătătoare decât orice gală de operă din câte am văzut de atunci încolo, mi-au rămas pentru totdeauna deniile Paştilor, cu marea şi minunata Vinere, când cântam prohodul. [...] Ocolirea bisericii, slujba triunfală a învierii au pus pecetii indelebile pe o amintire ce n-aş vrea să o pierd niciodată"[14].

Aceste mărturisiri (ca de altfel şi celelalte cuprinse în textul Confesiunii) ne apar - din perspectiva vremii de azi - ca deosebit de importante. Ele atestă atât o ipostază a copilăriei lui V. Voiculescu, cât şi rădăcinile, foarte adânci în timp, ale formației lui religioase ca poet, unul dintre cei mai profunzi creatori români afirmați în respectiva zonă a liricii româneşti din toate timpurile[15].

Ceea ce nu înțelegea copilul de odinoară, dar simțea în străfundurile sufletului său - prin acea „mistică aşteptare" de care- şi amintea mai târziu era, în fapt, chemarea divinității, descoperirea vocației de poet religios. Jocul „de-a biserica", răspândit printre copiii din Pârscovul sfârşitului de veac, nu era nici el „o maimuțăreală şi nici o batjocură, ci o reală şi sinceră practică copilărească a marilor mistere" [6]. De aici şi seriozitatea cu care, imitându-i pe cei mari, părinți şi bunici, fiii pârscovenilor transpuneau, în felul lor, ritualul înmormântării îngropând puii de casă ori rândunelele: „Gropițe lângă gropițe, săpate cu săpăliga în grădină, se înşirau mormintele puişorilor jeluiți, toți cu cruci de betişoare la cap, şi asta nu o dată; ci veri întregi şi ani de-a rândul. Mi-amintesc de jalea ce ne-a adus într-o toamnă iernatică moartea a vreo câteva sute de rândunici apucate de zăpadă şi adăpostite în pod, în porumbar, prin casă. Toate au răposat, însă toate au avut parte de înmormântare, mi s-ar fi părut un mare păcat dacă nu aş fi făcut-o"[17].

Evident, formarea lui V. Voiculescu pe linia liricii religioase nu se explică doar prin atât. Ar fi şi simplist şi vulgarizator poate să ne oprim doar

la acest argument biografic şi să eludăm ceea ce a urmat: cultura scriitorului, trăirea unor experienţe - în egală măsură livreşti şi de viaţă, acumularea unor informaţii ce i-au permis aprofundarea investigaţiilor către care s-a simţit chemat, în fine limpezirea propriilor concepţii şi intrarea în matca ce i s-a potrivit moral, sufleteşte, intelectual cel mai bine.

Revenind, însă, la anii primei copilării şi trecând dincolo de tendinţa firească a oricărui părinte de a vedea în odrasla lui un superlativ al binelui omenesc, familia trebuie să recunoască, totuşi, că pruncul are virtuţi lăudabile, vizibile ca atare printr-o precocitate manifestată în varii împrejurări. „Mi se spunea că m-am născut cu căiţă pe cap - îşi va aminti poetul mai târziu -, că voi avea noroc... Mama mă adora, surorile mă iubeau, pentru toţi eram «18 o minune .

Aşadar, de timpuriu el se arată a fi un copil dotat cu o memorie rară, cu o vioiciune intelectuală aparte, cu mult spirit de observaţie. Uneori Dile, cum îi spuneau ai casei, îi face pe toţi din familie să râdă în hohote, cum s-a întâmplat într-o zi când una dintre surori citea dintr-o carte de vise. Ea rostise: „Turci visând - mare bucurie!", iar copilul adăugase de la el o rimă făcută la minut: „Că te taie - mare veselie!"[19]

Cel dintâi spaţiu al cunoaşterii lumii de către copil este ograda casei părinteşti. Bucolică, imaginea descrisă mai târziu este sugestivă:

De cum intrai pe poarta ce-ţi deschidea jitarul, Te-ntâmpina cu cinste bătrâna noastră casă, Părând, din lungul curţii ce prejmuia hotarul, Că-ţi zice bună vreme, poftindu-te voioasă.

Tihnită-n rost şi-n robot, ca un altar de sfântă, Curată, -ncăpătoare, primind cum se cuvine, La spate cu fântâna şi-un tei cu coama frântă Şi-alături cu prisaca chiaburilor albine,

Aşa am pomenit-o pe când trăiau bunicii, Zâmbind, ocrotitoare, la marginea pădurii... Pelinul, izma, cimbrul, rochiţa-rândunicii Umpleau nesupărate tot golul bătăturii.

Mai sus, spre miazănoapte, ne stăvilea priporul... Urcau apoi largi plaiuri, se netezeau poiene, Şi-n fiind, ocol dând ţării, munţi suri ţineau soborul Şi-şi negurau adesea albitele sprâncene.

Plutea pe noi o pace adâncă, robitoare, Ca peste-un schit ce pururi ar sta la rugăciune, Şi-şi revărsa seninul întreaga-i sărbătoare Pe inimile noastre, în vremi nespus de bune!

Aşadar, prima descoperire a lumii de către copil se petrece în ograda casei părinteşti[20], împiedicându-se printre ierburile înalte, alergând fluturii şi tulburând laborioasa muncă a vreunei albine, poposită pe corola unei flori. Acum şi aci simțurile copilului sunt ascuțite la maximum, ochii lui urmăresc, ca pe o mare taină, mişcările plantelor şi ale gâzelor, zborul păsărilor, iar urechile-i cată să desluşească misterul ce se strecoară în susurul Sărățelului din apropiere, în foşnetul frunzelor din coroana, misterioasă şi ea, a celor doi nuci mari, ori a celorlalți pomi din grădină.

Până în urmă cu câteva decenii, pe undeva prin preajma vechii case se mai păstra încă unul din acei nuci falcini de odinioară. între crengile lui, ne spunea unul din foştii colegi de şcoală primară ai viitorului scriitor, Dile (cum am văzut că îl alintau părinții) îşi făcuse un pat de scânduri în care se urca adesea pentru a putea vedea o bună parte din lunca Sărățelului şi din aceea a râului Buzău[21]. Ce va fi simțit, ce sentimente va fi încercat el în acele momente e greu de spus. Cert este că împătimitul îndrăgostit de natură, marcat de momentele cu pricina, acumulează, depozitează în camerele niciodată pline ale sufletului trăiri, impresii, scene, clipe ce nu se repetă. Peste ani însuşi nucul purtător al patului de odinioară devine „personaj" într-o poezie:

Cireşii nici nu suflă cuprinşi de piroteală, Iar merii, de pe lături (in crengile pleoştite, Pe când caişii gingaşi cu foile pălite Se sprijină-n zaplazuri, sfârşiți de zăpuşeală.

Doar nucul plin de umbră rămâne drept într-una, Cupola-i grea de frunză punând-o scut luminii, Ca un monarh ce, flanic, în mijlocul grădinii Cu brațele-nălțate îşi ține sus cununa.

(Nucul)

în adevăr, are ce şi de ce să-l impresioneze, îndeosebi primăvara şi vara pe copilul sensibil la mişcările cele mai mici ale naturii. Căci vegetația, atât de variată şi de bogată în zonă, irumpe în miriade de forme în mai toate anotimpurile. O explicație a prezenței naturii premontane şi de deal în primele volume voiculesciene de poezie aici se află[2]*. Toponimele menționate în chiar cuprinsul unor asemenea poeme (Gorganele, Muchea, ş. a.) înlătură orice umbră de îndoială care ar mai putea pluti în aer în legătură cu afirmația noastră[23].

Cunoaşterea ori descoperirea vieții şi a lumii, cu toate ale lor, se poate petrece, însă, şi în alt chip, nu doar prin „aventurile" țâncului prin ograda şi grădina casei părinteşti. De pildă, prin intermediul celor mai în vârstă, care, de regulă, sunt un fel de „fântâni ambulante" de basme, poveşti, ghicitori,

eresuri şi fel de fel de întâmplări petrecute lor ori altor inşi de aiurea, de pe tărâmuri imaginare. V. Voiculescu, cel născut „cu căiță în cap" are şi acest noroc: să vină, adus de întâmplare, în gospodăria părinților lui, un ins doldora de înțelepciunea proprie, dar şi de cea a personajelor pe care le-a întâlnit aevea, înaintea sosirii la Pârscov. Omul, învăluit oarecum în mister (ori, poate aşa i s-a părut copilului) se numea Neculai Floacă şi a poposit într-o seară la porțile bătrâneşti, cerând adăpost şi mâncare. Le-a primit şi a fost apoi oprit pentru o serie de treburi: să dea de mâncare la vite, să curețe grajdurile, să ajute la încărcatul şi descărcatul butoaielor la hanul din apropiere. Iarna dormea sub o poiată, iar vara afară, sub un umbrar pe care şi 1-a făcut singur. Sora mai mare a scriitorului, de la care am aflat toate acestea mănunte, ne mai spune că omul era nedespărțit de o saricâ mițoasă de oaie (de unde, probabil, i se trăgea şi porecla de Floacă), pe care o folosea la nevoie să se învelească de frig ori să-şi asigure umbra. «Vrednic şi îndemânatic - îşi amintea Maria Ivănescu - acest Floacă s-a împrietenit repede cu Dile. Ştia să țeasă la război, iar fetelor le împletea cozile. El î-a țesut lui Dile o stofă, negru cu roşu, din care mama i-a făcut un costumaş. îl iubea mult pe Dile. îl adormea în fiecare seară sub saricâ. [...]. Ştia să citească în stele, urmărea eclipsele, nu ne lăsa să dormim când „mănâncă" vârcolacii luna...»[24].

„Bătrâna noastră casă", cea „tihnită-n rost şi-n robot", cum

apare descrisă în poezie a fost o clădire caracteristică zonei de deal şi de munte din partea de nord a Buzăului. Ridicată pe un singur cat, ea avea patru odăi - câte două de o parte şi de alta a unui hol în care se pătrundea după ce ajungeai pe o prispă închisă cu geamuri.

în stânga uşii ce da direct pe prispă se afla un balcon, închis şi el pe cele trei laturi cu ferestre largi, prin care lumina putea pătrunde nestingherită în spațiul dinlăuntru. Sub balcon, ca la mai toate casele de țară, era adăpostit un beci cu gârlici, ale cărui porți, dând direct în grădină, erau făcute din stinghii de lemn, fară geamuri - pentru a putea permite pătrunderea aerului curat de afară; un al doilea rând de uşi, aflat în spatele primelor, permitea pătrunderea în privnița propriu-zisă.

Clădirea era veche şi a existat până în urmă cu vreo două decenii, când, după tot felul de tergiversări şi discuții purtate între diferite foruri de decizie ale județului Buzău, a fost demolată şi pe fundații ei s-a ridicat alta, respectând întocmai planurile celei dintâi, cu excepția pridvorului şi a prispei, care au rămas deschise.

Moş Niculae Hoacă, peregrinul poposit la casa din Pârscov nu se ştie de unde într-o seară de iarnă, i-a deschis scriitorului fereastra şi către o altfel de cunoaştere a lumii; prin intermediul feciorului, al basmelor, poveştilor, tradițiilor şi eresurilor.

Casa părintească şi grădina acesteia reprezintă, aşadar, cel dintâi (şi poate şi cel mai apropiat inimii) cerc al cunoaşterii lumii. Lui îi urmează, într-o firească şi cronologică succesiune, un altul: cel al descoperirii propriu-zise a satului, a centrelor lui de greutate, a spiritualității, tradițiilor şi obiceiurilor, a credințelor lui. Nu este, desigur, o cunoaştere conştientizată filosofic, matură şi în etape bine şi laborios concepute mai dinainte (nici nu putea fi aşa la un copil), ci una directă şi nemijlocită, impusă de însuşi ritmul şi legile vieții de la țară. De aceea mărturiile ieşite în diverse etape biografice de sub pana scriitorului nu trebuie neapărat sistematizate, ci, în cel mai bun caz, orânduite după un criteriu, arbitrar şi el până la urmă, cronologic, logica interioară, sufletească după care au fost scrise fiind, poate, cu totul alta decât aceea, rece şi inflexibilă, a cronicarului neutru, fidel poate numai ideilor lui inițiale.

La marginea frumosului spațiu al primilor ani de pruncie - casa, grădina, iazul, copacii şi florile din ogradă - se află celălalt

univers, de care aminteam: satul. întâmplarea a făcut ca el să fie descoperit de V. Voiculescu prin câteva puncte „fierbinți": hanul, hora, şantierul noii şcoli, râul Buzău - loc al unor escapade pescăreşti de neuitat pentru toată viața, Muchea, plină de călțunaşi şi viorele primăvara ş. a. Şi nu în ultimul rând biserica - spațiu de purificare morală, cu sărbători fundamentale, despre care viitorul scriitor va face mărturisiri ce pun în lumină, fără nici un fel de dubii, cheia de boltă a formării şi orientării lui spirituale şi intelectuale, ca şi pe acea a întregii opere poetice de la senectute.

„Hanul cu urşi", numit aşa pentru că aci pârscovenii puteau vedea ursarii punând animalele dresate să danseze, constituie unul din reperele importante ale satului, iar copilul născut să devină scriitor nu-l poate omite din amintirile lui, aşa cum i s-au întipărit acelea în memorie pe când facea primele temtative de a cunoaşte mai de aproape şi alte orizonturi decât cele ce se sfârşeau cu casa şi grădina, ori cu „prisaca chiaburilor albine".

Un text apărut postum şi îndelung comentat de către biografii lui V. Voiculescu, intitulat chiar aşa Poemul Hanului cu urşi, ne aduce azi şi această mărturie - cea a cunoaşterii şi descoperirii de care aminteam[25].

Descrierile cuprinse în acest text sunt făcute de scriitor după o tehnică pe care am numi-o cinematografică: întâi sunt „panoramate" cadrele, altfel spus situarea topografică a hanului („aşezat în inima muncelelelor, la îmbucătura a patru văi"), apoi cărările şi drumurile ce se întretaie în locul cu pricina („drumul oii", „drumul sării", „drumul oalelor şi ulcelelor", „drumul lemnului"), pentru ca - în fine - să aflăm că „la răspântia lor, hanul sta ca o trecătoare de hotar între munte şi şes, pus să ia vamă tuturor câte se vânturau între amândouă".

Schimbarea de cadru - de la cel general, panoramic la cel mai apropiat apare firească, exact ca-ntr-o secvență de film: „Clădit din piatră, cu acoperiş larg de şindrilă (hanul, n. n.) el îşi deschidea din tindă, de-a lungul unei săli ce-l străbătea de la un cap la altul odăile mari să găzduiască un sat, afară de polățile din dos, unde sălăşluia hangiul, cu nevasta, puița copiilor, adăugată cu argați şi slujnice. După un timp, Oană îi anină, la un prăguş al pârâului de- alături, o moară, un darac şi o pivă. Iar sub o coțarcă pripăşi un meşter cu foaie şi nicovală. Aşa că forfota nu se mai sfârşea: de

peste dram era oprită pentru hodină şi găzduire; peste băştinaşii veniți la târguieli sau cinste, mai erau gospodarii din douăzeci de sate, care la măcinat, care la scărmănat lână ori bătut dimie; unii să-şi potcovească vitele ori să-şi ferece roțile; alții să-şi dreagă armele sau măcar să-şi potrivească alte chei în locul celor pierdute. Toți treceau, şi la venit şi la înapoiat, prin curtea hanului, la toate ceasurile zilei şi nopții, căci pietrele morii, scărmănătorile şi pivele nu adormeau niciodată, apele nu aveau hodină. Până să le vie rândul la moara îngreuiată, ori la celelalte... ei aşteptau la han cinstind. Văzduhul huia necontenit de huruitul morii, şuierul scocului, bătutul barosului, răgete şi nechezări, pocnete şi bice, hăieli şi înjurături; numai duminicile şi sărbătorile se ostoiau, ca să dea rând lăutarilor. Atunci creştea larma hanului, numai deschis pentru negoț şi petrecere".

De altfel tot acest fragment, prezentarea generală a hanului nu-i altceva decât o pregătire pentru ceea ce va urma; apariția ursarilor şi a jivinelor dresate de ei să joace după cum li se cântă.

Imaginea urşilor care dansează, luată în sine n-are nimic spectaculos şi cu atât mai puțin specific locurilor, însă pentru un copil ea capătă proporțiile unui eveniment cu totul extraordinar, care nu numai că-l marchează, ci îl şi chinuie. „Dar când am căscat eu ochii de copil atunci întâia oară scos în lume - zice scriitorul, dar mai târziu, mult mai târziu, când spaima a rămas doar o amintire îndepărtată - ceea ce vrea să zică la

han, n-am văzut decât dihăniile. Şi m-am ghemuit ţipând, în pieptul tatii. Câteva nopţi în şir am tresărit şi m-am zbătut în somn. A fost nevoie să mă descânte şi să mă afume cu păr smuls din blana jivinelor".

Treptat-treptat, însă, copilul se obişnuieşte cu prezenţa urşilor, se apropie de ei, le studiază mişcările - îndeosebi atunci când stăpânii lor vor să demonstreze ce virtuţi posedă dobitoacele. „Când se ivea cumpărător - notează mai la vale scriitorul -, chinurile începeau, în hazul tuturor. Toţi din han, de la moară, de la pivă, faurărie alergau să-i privească, cum saltă pe hădărage, apoi, la altă comandă se trântesc pe jos, fac pe morţii, se scoală iar să se dea tumba, să mugească fioros, să facă ploconul, la sfârşit ducând o labă la frunte, pentru «salut»". Nu-i scapă lui V. Voiculescu nici momentul „călcării ursului", o practică populară din vechime, răspândită în satele de la munte, iar scena descrisă de el are şi ceva

comic: „Câteodată ieşea din gloată un ins cu ruptoare la mijloc şi dureri de şale care cerea să-I calce ursul. Pentru operaţia asta aduceau o bătrână ursoaică, o matahală cu blana galbenă ca mierea, pricepută în asemenea îndeletnicire. Pătimaşul se culca la pământ cu faţa în jos. Dihania se urca cu paşi moi pe el şi pornea să-l frământe întâi uşor, cu câteşipatru labele, pe şale şi pe spate, la îndemnul ţiganului - hai, Mariţo, lasă-te grea -, ursoaica se apăsa cu putere, înfundând şi ridicând ca nişte pistoane buturii picioarelor în muşchii omului, până ce ăsta, nemaiputând răbda, striga: Ho! Pentru leac plătea doi gologani, o litră de rachiu şi un ciric de pâine, din care jumătate îi zvârlea doftoriţei"[26].

Se poate afirma că Poemul Hanului cu urşi reprezintă un veritabil jurnal al iniţierii scriitorului, în ipostaza lui de copil, în ceea ce are mai interesant, mai atractiv ţi mai important viaţa satului Pârscov într-un anume moment.

„Cămările împărăteşti", cel de al doilea capitol al textului impresionează prin detaliile descrierii rafturilor cu bunătăţi şi - citind paragrafele respective - gândul te poartă numaidecât la povestirea Sezon mort (cu descrierea mulţimii de aripate din pădurea de lângă Bucureşti, sau la o alta, Chef la mănăstire, (cu acel celebru meniu; repartizat pe parcusrul mai multor zile), de unde se vede că observaţia şi capacitatea de percepţie erau proprii scriitorului nostru încă din copilărie.

Pe o altă treaptă a cunoaşterii, aceea în care copilul descoperă „minunea minunilor", se situează Hora satului, cu întregul cortegiu de pregătiri şi întâmplări care o însoţesc. Nici aci nu-i scapă lui V. Voiculescu un episod întrucâtva comic şi el: urcarea lăutarilor pe o podea înălţată pe

stâlpi de doi stânjeni pentru a preveni eventualele încăierări între cetele de flăcăi, din motive de „gusturi artistice" diferite şi de comenzi contradictorii date bruneților interpreți...

Este interesant de observat că - deşi aflat la o vârstă destul de fragedă - Dile sesizează un fapt esențial: viața satului se desfăşoară după un adevărat calendar, care este tot al Hanului cu urşi:

„Hanul era călindarul satului, nu numai cu duminicile lui însemnate cu roşu, cu hora, el ne înştiința că e luni scoțându-şi afară la pârâu scaunele, mesele, lavițele, tăbliile tejghelelor, ca să le frece Oană şi slugile cu nisip şi apă de toate necurățeniile lăsate pe ele de băutorii necumpătați din ajun. Marțea îşi strângea de

dimineață gunoaiele ogrăzii rămase de la vitele călătoare şi le da foc. Ştiam asta după sulurile de fum acru, înălțate ca nişte stâlpi să sprijine văzduhul.

Miercurea, hanul îşi aducea carele şi încărcau băligarul strâns grămadă dintre picioarele vitelor dejugate în bătătură şi din coşare. Oană îl scotea departe, la capătul porumbiştelor şi livezilor de pruni.

Joia îl trimitea pe Oană departe, la oraş, cu brişcă goală, şi ştiam că e vineri fiindcă hangiul se întorcea seara şi descărca brişcă umplută vârf cu sacii de marfă cumpărată.

Sâmbătă se petreceau pregătirile grabnice pentru minunile duminicii. Se măturau iar curtea şi ograda, se curățau şi coşarele, se bătătorea cu maiul tărâmul horei, râmat de porci şi râcâit de găini. Iar pe arşițele mari se aninau crengi de tufar verde deasupra lavițelor, să se umbrească privitorii, fără acoperiş, sus şi deasupra foişorului, unde se coceau lăutarii, ceea ce împrăştia un iz sănătos şi proaspăt, ce tăia pe cel de sudoare al horei, cu tot busuiocul şi

rosmarinul pe care fetele îl purtau în sân şi la cingători."

*

Zăbava asupra textelor voiculesciene referitoare la perioada pârscoveană ne dezvăluie, odată ajunşi în acest punct, încă un aspect vizând „descoperirea" vieții de către scriitor: cel legat de o serie de personaje. Astfel, acel „moş Floacă", despre care am mai amintit, jumătate real, jumătate imaginar, trebuie să-i fi deschis porțile către poveste şi mister, către tărâmuri pe care mai târziu, la vârsta deplinei maturități scriitoriceşti, le va „exploata" literar din plin, în fermecătoarele lui povestiri. La Hanul cu urşi Dile are posibilitatea să-l privească îndeaproape pe Oană, ins cu un temperament total diferit de al lui Moş Floacă, om harnic şi priceput la toate

- la îngrijirea hanului, ca şi la comerț, la măcelărirea oilor ca şi la construirea diverselor anexe gospodăreşti (precum ghețăria).

Pe şantierul noii şcoli din Pârscov copilul cunoaşte apoi un alt individ, pe Slană, „maistor zidar, un slovac mic şi pocit, care nu putea lucra decât beat". Şi chiar aşa era. Scena care are loc în momentul în care meşterului „îi trecea damful" e de-a dreptul memorabilă şi nu-i poate scăpa viitorului scriitor. Omul „ridica

mistria în sus şi făcea ca un apucat semne spre han, zbierând: Ohe, Ohe! Numaidecât băiatul din prăvălie, care pândea semnalul, se repezea cu litra de la gheață şi i-o urca singur sus, că-i era şi lui drag să se uite de acolo peste toată vărzuiala şi amestecul acela... Slană punea sticla pe gura închisă, da capul din ce în ce pe spate, până ce aducea fundul sticlei drept în dreptul miezului cerului, apoi despărțea buzele şi da drumul rachiului"[2] .

Lărgindu-şi aria de cunoştințe pe măsură ce înainta în vârstă şi cuteza să depăşească „universul" casei şi al împrejurimilor ei, Dile are, ca să zicem aşa, şansa de a veni în contact direct cu viața satului şi a oamenilor, dar şi de a-i privi pe aceştia mai de aproape, de a le remarca nu atât trăsăturile fizice cât mai degrabă pe cele ce țin de înțelepciune şi de morală, de firea individului. Bunăoară, în Fânul[2]*, un text neterminat şi publicat postum prin bunăvoința urmaşilor lui V. Voiculescu, un cosaş - Moş Nichifor se vădeşte a fi o comoară de inteligență. După ce are revelația descoperirii fânețelor într-o dimineață de vară („ne-a întâmpinat o mireasmă dulce, parcă toți stupii din lume şi-ar fi vărsat peste pânza de flori mierea lor") copilul e foarte atent la cele ce fac cosaşii, dar îndeosebi la „starostele" lor. Acesta ştie şi poate desluşi semnele cerului („-Nu plouă, mă! Aşa mi se arată mie... O să ție uscăciunea toată săptămâna asta".), stă de vorbă cu boii ce se-nghesuie să-şi primească tainul de iarbă verde („- Hei, mai încet, că-i uşor mâncatul, da' greu cositul, plăvanilor!..."), iar ceva mai încolo, asistând la opintelile puştiului ce-ncercase a cosi şi el, conchide, sfătos şi filosofic totodată: „- Apoi tocmai aşa am pățit şi eu cu condeiul, ca dumneata acum cu coasa mea. Am vrut să mă iscălesc pe o petiție şi am apucat bețişorul cu ciocul de oțel înmuiat în negrală. Da' credeam că n-o să-l pot ridica, aşa de greu era. L-am scăpat de vreo două ori pe jos; l-am sucit şi l-am răsucit până m-am lăsat păgubaş. Mă însemnase o cârcălitură de slove mai rău ca o zi de coasă. Curgea năduşeala broboane pe frunte... Noi ştim să scriem cu alte condeie pe fața pământului..."

Voiculescu va rămâne toată viața impresionat de scenele din copilărie, dar mai ales de unele figuri de consăteni. Şi lucrul e vizibil în publicistica lui

aproape la tot pasul. în anii maturității, când recheamă amintirile prunciei, scriitorul cată să le desluşească şi sensurile mai adânci, întrucâtva generalizatoare pentru o

categorie de oameni, sensuri pe care nu le-ar fi putut afla pe când se găsea la Pârscov. între textele risipite de scriitor prin presa vremii există şi unul intitulat Ion Teslaru[29], în care apare un meşter care se pricepe la toate, dar mai ales la construirea caselor, de la temelii şi până la streaşină. Ceea ce îl uimeşte pe copil la acesta e modul cu totul particular în care omul îşi „petrece" pauzele de lucru. De altfel portretul pe care i-l face ni se pare extrem de sugestiv: „Voinic şi legat, purta părul plete încărunțite şi avea un chip rotund, senin şi vesel întotdeauna. Pe drum, acasă, sărbătoarea la han, când nu o purta în mână, purta întotdeauna tesla petrecută cu brâul verde cu care era încins peste mijloc. Când se hodinea mai mult, la conace sorocite, scotocea în brâu, alături de teslă şi scotea o cărțulie mică, cu scoarțe subțiri, tot verzi, din care citea slovenind încet ca pentru el, când mai erau şi alții citea tare ca să audă toți. [...]".

Ion Teslaru i se pare publicistului de mai târziu un bun exemplu pentru ceea ce înseamnă „cartea îmbinată cu munca şi robota" şi de aceea concluzia nu poate fi decât una singură: „Culturii poporului să nu dăm o înfățişare «de lux», de sărbătoare, de ceva legat de altă viață decât cea de toate zilele, o împopoțonare a duhului, cum se împodobeşte trupul dumineca pentru ieşit în lume, la horă. Ci cartea sau gândurile din carte să-l urmeze pretutindeni. Această întovărăşire a culturii cu viața ar trebui să o urmărească peste tot cartea poporului, oricare ar fi ea...".

Tainele vieții din imediata apropiere, urmărirea evenimentelor şi iscodirea celor din preajmă sub varii aspecte şi în diferite împrejurări sunt dublate, dacă se poate spune aşa, de descoperirea „secretelor" ascunse în cărți. Copilul, cum spuneam cu câteva pagini în urmă, se dovedeşte a fi precoce. La cinci ani învățase deja, de unul singur, să citească şi să scrie, aşa încât şcoala primară, mai exact spus cele dintâi clase i se par lesnicioase. Le urmează într-un sat apropiat, la Pleşcoi şi nu surprinde pe nimeni că după chiar clasa I-a, în genere mai dificilă pentru un elev de inteligență obişnuită, este declarat premiant „cu coroniță", spre fala şi mândria părinților, dar mai ales a surorilor mai mari.

*

începând cu anul şcolar 1891-l892 copilul este transferat la

pensionul particular de băieți din Buzău, întemeiat la I. D. Răşcanu (1847-l899) unde va locui ca intern tot cursul primar şi în clasele I şi a II-a de gimnaziu.

„Desprinderea tragică de sat", cum îşi numeşte el într-un interviu[3] plecarea la Buzău, la gimnaziu, are loc pe fondul unei conştientizări premature a adevăratei drame ce-l va îndepărta de spațiul copilăriei, de farmecul traiului la țară şi de oamenii ce i-au călăuzit paşii şi gândurile în descoperirea primelor orizonturi ale lumii. în încercarea, disperată i-am spune, de a nu pierde satul, de a mai rămâne o vreme atât în aria lui cât şi în pruncie, viitorul scriitor face un gest de care la anii maturității îşi va aminti cu nostalgie: după ce primeşte vizita mamei la gimnaziul din Buzău, se atârnă de arcurile trăsurii şi-ai lui se trezesc că-l aduc, fară voia lor, la Pârscov[31].

Este interesant de urmărit - pe parcursul întregii opere a scriitorului - şi în ce măsură „prima copilărie", cum o numeşte el în amintita Confesiune..., se regăseşte în scrierile literare.

Atât în proze cât şi în poezie respectiva perioadă îşi află o răsfrângere bogată şi probează din plin ideea regretului pentru spațiul şi vârsta pierdute, nostalgia față de satul lăsat în urmă dimpreună cu cele mai dragi şi scumpe amintiri. Vom observa, aşadar, că în volumele lui, până la Destin inclusiv (1933), icoana Pârscovului apare adesea, în lumina pură şi frumoasă a amintirii, rămasă deopotrivă în inima ca şi-n sufletul copilului. Dacă vom spune că mai toate acele „pasteluri" (încărcate de vegetație şi „bolovănişul" Văii Buzăului) sunt şi ele „rodul" aceloraşi amintiri nu vom face altceva decât să numim un adevăr ce se impune cu toată forța evidenței. Unghiul din care sunt văzuți de pildă, munții, este cel posibil din cerdacul casei natale, cum lesne se poate observa în poezia De pe prispă, inclusă de V. Voiculescu în volumul Pârgă (1921):

Suri ca penele de graur Urcă munții în apus... Un tighel îngust de aur Seara-n jurul lor a pus.

Raze rupte în crâmpeie

Joacă-n zimții lucitori... Poala cerului o-ncheie Mohorâte benți de nori.

Parcă apele n-au graiuri... Muți stau codrii toți în şir. Trece umbra peste plaiuri Şi le-mbracă-n mohair...

De pe prispa noastră scundă Văd pe guri adânci de băi Cum se varsă, ca o undă, întunericul pe văi.

într-un alt loc, în Gânduri de iarnă (din volumul Poeme cu îngeri, 1927), unul din cele mai frumoase poeme voiculesciene, autorul dă glas tot unei amintiri din copilărie - anume momentelor, probabil nu puține la număr, în care, ascuns sub aşternuturi, noaptea, sau ziua, cu nasul lipit de geam şi ochii pierduți către munți, la ceas de iarnă, se gândea la viețile pădurii, urgisite de viscole şi zăpezi prin codrii Buzăului:

Aş vrea să ştiu ce face norodu-ntreg de jivini, Când pier înnămețite şi ape şi pământuri, Iar țara e, din munte şi pân' jos, în crivini, Batalştea ninsorii şi-a celor patru vânturi.

Poetul - copilul de odinioară se-ntreabă, îngrijorat, ce vor fi făcând „urşii din bârloguri" (lipsiți acum de „raiul" zmeurişurilor şi de „stupii" ce „dorm" în scorburi, „ticsiți de miere nouă"), nevoiți fiind să-şi sugă „labele-amândouă", „visând că sug din faguri". Gândul celui ce stă la căldură şi n-are grija hranei alunecă apoi către bursucii „nărăviți la lene", către „vulpile viclene" ce-şi târăsc peste zăpadă „cozile învoalte", către „corbii ce spun cui stă să-i creadă / Că-n cuib le crapă oul de gerul Bobotezii", către ciutele ce scurmă în zăpadă, doar-doar vor găsi o frunză cu care să-şi hrănească iezii. Din galeria sălbăticiunilor pentru care mila poetului nu cunoaşte margini nu lipsesc nici mistreții, lupii, iepurii, broaştele - fiecare suferind asprimea potopului de nea şi a lipsei de

hrană. Şi totuşi, în acest context, există o ființă a codrilor pentru care compasiunea nu-şi are sens: veverița „cea înfoiată", acea „chiabură" care „fură toată vara şi-ascunde la poiată, / Iar iarna stă pe vine şi sparge-n dinți alune."

Fireşte, satul în general (şi nu în mod special Pârscovul!) apare, cum spuneam, în multe locuri în scrierile voiculesciene, însă nota particulară, inconfundabilă, a spațiului natal o descoperim în poezia Isus din copilărie (volumul Destin, 1933) şi dacă ne-am propune să alcătuim, pas cu pas, biografia scriitorului (în ipoteza puțin probabilă că ne-ar lipsi multe date documentare) doar pe baza textelor pe care le-am semnalat, nu încape îndoială că prima verigă a lanțului dintre copilărie şi adolescență ne-ar fi oferită de acest poem. Temporal el se fixează exact în momentul „desprinderii tragice de sat". Şi aci avem de a face tot cu o amintire, extrem de prețioasă, chiar dacă textul ca atare nu se situează, valoric vorbind, la altitudinea altora:

Isuse, ca să te urci la Ierusalim de Florii, Treceai şi prin oraşul unde eram la şcoală. Cum te-aşteptau sufletele de copii să vii, Plângând pe la gazde-n cămăruța goală! Tu ne mântuiai şi ne trimeteai iar la părinți, Cu

brişci şi căruțe pornindu-ne acasă Sub soarele cu luciri fierbinți Pe drumuri domoale de plasă.

Ajuns acasă, copilul reintra, pentru o scurtă vreme, în ritmul şi calendarul satului, laolaltă cu ceilalți tovarăşi dejoacă:

Joi porneam în cete la pădure
S-adunăm călțunaşi şi viorele,
Umpleam de chiot şi cântec dealurile sure,
Uitând că eşti mort şi c-o să te împodobim cu ele:
Zăceau pe sfânta masă biete flori vinete, încă înfrigurate,
Şi printre ele lucea, vie, zugrăvită pe icoană,
Roşia floare a coastei tale însângerate
Şi stropii de sânge picurați din coroană.

In fine, un alt poem, La schit în munte, din acelaşi volum apărut în 1933, conține „romanul" unei călătorii, făcută la aceeaşi

vârstă fragedă, la o ctitorie din zona Pârscovului[32]. Drumeția, în fapt cu nimic deosebită de orice alt pelerinaj pe cărări de munte, îi oferă copilului - poetul de peste ani - prilejul de a proiecta totul în fabulos, în grandios, aproape în legendă:

De Rusalii suiam o zi-ntreagă pe poteci mărunte, La hramul Sfintei Treimi, sus la schit, în munte, Ocoleam văgăuni, urcam în piept dihamuri, Prin codrii grei numai vălmăşag de umbre şi ramuri, înfund de chiojduri clocoteau fierbături în furii, Din trunchiuri înțesate se zideau întunecimile pădurii, Aburi se târau din ascunzişuri să facă vrăjile pământului, Frunzele jucau ca ielele pe funiile vântului. Spiriduşii săpau în măruntaie hrube de sobol,

Muntele sub picior suna găunos a gol. [...]
Prin norii, strânşi pe furcile colților caier,
Stânci despletite pluteau în aer,
Culmi spânzurau de-un fir de ceață;
Albe stane, ca sloi năprasnici de gheață
Prelinşi din straşnicele tăriei albastre,
Se desprindeau aeriene peste genunile lumii noastre[33].

Poemul trimite numaidecât cu gândul la un text în proză, Drum şi popas, apărut postum[34], în care subiectul este tot mănăstirea Răteşti, ori, mai exact spus, o călătorie către acest lăcaş sfânt din apropierea Pârscovului.

Comparate, poezia şi proza conduc în primul rând la o observație ce ține de psihologia receptării, caracteristică vârstei la care aceasta se petrece.

Proiectarea în fabulos din poezie este tipică pentru copilul sub zece ani care va fi fost „eroul" liric. Tonul temperat, consemnarea, ca de reportaj sau de jurnal, din proză aparţin tânărului student - de aci şi detaşarea sentimentală şi sufletească a celui ce între timp a străbătut şi alte orizonturi decât cel al aşezării în care s-a născut.

O a doua observaţie ce se impune la un eventual studiu comparativ vizează însăşi mijloacele de realizare artistică a celor două texte. Poezia se pretează, desigur, la crearea unei atmosfere, la realizarea unor sugestii care să-i inducă cititorului o emoţie

puternică, transpunându-l - de ce nu? - într-un cadru fabulos; de altfel evaluarea poemului La schit în munte se cere, pe de altă parte, făcută în contextul etapei străbătută de autor în perioada scrierii lui - aspect asupra căruia nu vom insista întrucât au făcut-o alţii înaintea noastră şi comentariile lor se cunosc.

Proza în discuţie, de o altă factură (fiindcă şi genul căreia îi aparţine nu este cel beletristic), destinată probabil unui jurnal intim şi anterioară în timp poeziei, este de o mai mică amplitudine, poate şi de o mai mică valoare decât textul liric, însă nu mai puţin interesantă pentru latentele virtuţi de prozator ale autorului, încă incipiente acum, dar care vor ieşi la iveală după multe decenii[35].

De aci putem trage concluzia că nu numai în anii copilăriei, ci şi mai târziu, la maturitate, în postura sa de pasionat turist, scriitorul a colindat meleagurile din zonă, asociind unele toponime cu spaţiul de desfăşurare a propriilor proze (povestirilor îndeosebi), dai şi cu o serie de secvenţe din romanul Zahei Orbul.

Mănăstirea Ciolanu - una din atracţiile copilăriei, locul desfăşurării acţiunii din unele povestiri.

în alt plan identificarea „modelelor", a subiectelor şi personajelor reale care l-au inspirat pe prozatorul Vasile Voiculescu poate constitui oricând o pasionantă temă de cercetare pentru viitorii exegeţi ai operei celui care a dat literaturii Ultimul Berevoi, în mijlocul lupilor, Alcyon sau Diavolul alb, Lostrifa şi toate celelalte fermecătoare povestiri fantastice.

Sentimental V. Voiculescu va rămâne legat toată viaţa de Pârscov, de satul şi de locurile copilăriei, chiar dacă împrejurările şi destinul l-au făcut să peregrineze prin alte părţi de ţară şi să se statornicească în alte zone.

Elev, apoi student, el îşi petrece lunile de vară în satul natal: citind, odihnindu-se, făcând plimbări prin preajma Pârscovului, stând de vorbă cu oamenii.

Iar soarta a vrut ca şi pe aleasa inimii lui s-o întâlnească tot aici.

Judecând după vârsta pe care o avea la data când se producea „despărțirea tragică de sat", cum însuşi îşi numeşte plecarea la şcolile de la oraş, V. Voiculescu era un copil, nu împlinise nici măcar zece ani. Dar luând un alt reper, cel al precocității şi maturității lui, îl putem considera deja, fără a exagera cu nimic, un adolescent. De aceea, supunându-ne canoanelor şi rigorilor evocării personalității lui îl vom considera, în această etapă a biografiei, un adolescent. Şi asta cu atât mai mult cu cât însuşi viitorul scriitor conştientizează momentul plecării din Pârscov cu toate urmările şi implicațiile lui.

Plecarea din Pârscov implica, înainte de orice, o firească teamă de necunoscut, de locurile şi de oamenii cu care nu se mai întâlnise până atunci. însă mai mult şi mai mult V. Voiculescu pare întrucâtva speriat de sentimentul înstrăinării de spațiul atât de cunoscut şi de familiar al satului natal.

Nu e, deci, de mirare că vestea transferului la o şcoală din Buzău 1-a întristat, în loc să-I bucure, cum ar fi fost, poate, mai firesc, ştiută fiind nerăbdarea copiilor de a intra într-o „aventură" şi a se avânta în necunoscut. în contextul dat nu ni-l putem imagina pe copilul care abia a trecut în clasa a II-a primară decât trăind cu putere, în interiorul sufletului şi al conştiinței, drama ruperii de sat.

în zilele premergătoare plecării din Pârscov n-a mai avut poftă de mâncare, de joacă, de nimic. A privit munții albaştri din zare,

s-a uitat îndelung la norii lunecând într-acolo, la apa Buzăului strecurându-se printre arini şi printre sălcii, la Muchea unde mergea primăvara după călțunaşi, apoi la fântâna din curte şi la caişii din grădină. Ştia că toate astea n-o să le mai vadă decât în vacanțe şi presimțea că acolo, la oraş, le va simți lipsa, că-i va fi dor de ele. S-a surprins alunecându-i o lacrimă pe obraz. O şterse repede cu dosul palmei. Nu trebuia să plângă. Doar se simțea om în toată firea şi-nțelegea că trebuie să meargă la pension în Buzău. Altfel ce-ar fi putut face în sat? Ar fi terminat şcoala primară din Pleşcoi şi pe urmă tot ar fi trebuit să meargă mai departe. Şi-atunci?

Când veni dimineața plecării, Sultana îl sculă mai devreme, îl îmbrăcă cu haine curate, cu cămaşă nouă, îi dădu să-şi încalțe ghetele şi-l urcă în trăsură. Surugiul țesălase caii de cu noapte, îi înhămase, se echipase şi el cum putuse mai bine şi-acum aştepta semnalul de plecare.

Urcară valizele, hainele, apoi se suiră şi cei trei pasageri, Sultana, Costache şi Dile Voicu - şi curând echipajul, pregătit ca pentru o mare călătorie cine ştie unde, se puse în mişcare.

Pentru Dile era într-adevăr, unul din marile drumuri ale vieții.

După ce trăsura porni, privi în urmă: prin colbul stârnit de roți mai avu o vreme în câmpul privirii gardul, curtea, casa şi grădina. Apoi trăsura coti după han şi le pierdu din ochi.

Străbătură repede ulițele satului, lăsară curând înapoi şi ultimele case ale Pârscovului. Caii se aşternură la drum întins pe şoseaua ducând spre Buzău. Dile era numai ochi. Lăsară în urmă pe partea dreaptă dealul Cetățuia - şi-şi aminti cum vara trecută se urcase acolo cu Filipache şi cu mai mulți băieți spre a vedea cum arată Măgura - şi iar îi veni în minte o amintire: cum fuseseră ei odată la Ciolanu, sus, la mănăstire.

Se apropiară de Berea. Acum dealurile parcă se retrăgeau să le facă loc. De la o vreme valea se deschise, largă, de o parte şi de alta a drumului şi apărură grădinile şi livezile. în spate, Munții Siriului se amestecau cu norii, îşi pierdeau crestele în înaltul cerului şi doar

din când în când li se mai putea ghici conturul ferestruit...

Oraşul Buzău nu era pe atunci aşa cum îl poate descoperi

călătorul de azi. El avea mai degrabă înfățişarea unui târg dezvoltat în jurul bisericii Greci şi al actualei Piețe a Daciei, cu prăvălioare mărunte, cu maghernițe ridicate Ia întâmplare şi în neorânduială. Dezvoltat ca aşezare cu rosturi comerciale, la răspântia celor trei provincii româneşti - Moldova, Transilvania şi Țara Românească - , oraşul a crescut pe rădăcini vechi pe care arheologii le-au putut urmări până prin secolul al III-lea î. e. n. - perioadă din care au fost date la lumină importante şi edificatoare urme materiale în zona de vest şi în parcul Crâng.

Atestat documentar pentru întâia oară într-o scrisoare a guvernatorului Dobrogei către biserica Capadochiei, târgul are o biografie zbuciumată, marcată de perioade succesive de prosperitate şi de pustiiri (cauzate mai ales de aşezarea sa la răspântia unor drumuri şi interese).

Cu toate acestea, Buzăul cunoaşte de timpuriu o viață culturală intensă, mai ales după ce Neagoe Basarab ctitoreşte aici Episcopia pe care o va reface Matei Basarab, la 1649. în vatra bătrânului lăcaş de cult se va desfăşură o intensă activitate consacrată propăşirii limbii şi culturii. Bunăoară, Luca din Cipru, suindu-se pe scaunul episcopal la 1579, se dedică cu râvnă caligrafierii unor manuscrise ce alcătuiesc astăzi un adevărat tezaur muzeistic. Peste opt decenii, în luminoasa epocă

brâncovenească, Mitrofan, ctitorul tipografiei din Iaşi, înfiinţează tipografia Buzăului, a cincea ca importanţă din ţara Românească. De sub teascurile ei vor ieşi pe rând cărţi religioase şi de învăţătură, traduceri şi manuale care vor contribui substanţial nu numai la dezvoltarea vieţii editoriale, aflată la începuturile ei, ci şi la răspândirea şi îmbogăţirea limbii române prin litera tipărită. Şi tot aci, pe vatra complexului episcopal, au funcţionat cele dintâi şcoli de grămătici, de pictură, sculptură şi muzică. De acest loc se leagă şi nume vestite ale culturii naţionale: Dionisie Romano, Gheorghe Tattarescu, Ion Andreescu şi altele.

Cum va fi arătat Buzăul, reşedinţa judeţului cu acelaşi nume, în toamna anului 1891, când trăsura îl aducea pe Dile în urbe, nu este greu de imaginat. Dincolo de centru se întindeau străzile lungi, peste o sută la număr, despre care Bazil Iorgulescu ne spune că erau „mai toate pavate şi iluminate"[36]. Cei peste 17.300 de locuitori ai târgului de la acea dată, la care se adăuga încă unul acum - elevul Vasile Voicu - şedeau în case răspândite pe o mare

întindere. Grecii, dar mai ales bulgarii stabiliţi pe aceste locuri cu un veac în urmă, au parcelat spaţiile libere amenajând grădini de legume, întemeind gospodării cu toate acareturile pe malul râului Buzău şi mai departe. Totuşi, deşi cu aspect de mozaic, urbea se înfăţişa călătorului sub un aspect pitoresc, dând impresia unui trai patriarhal, de târg „unde nu se întâmpla nimic". Oraşul mai avea, pe lângă gimnaziu, „două şcoale primare de băieţi şi trei de fete, două librării, o tipografie, două spiţerii, o frumoasă sală de teatru, trei spitale, un stabiliment de băi, o staţie telegrafo-poştală, cinci hoteluri şi trei cazarme... Mai are în fine şi trei pieţe..."[37].

Din aceeaşi sursă aflăm că numărul caselor era de 2400, „puse pe 108 strade" şi că „umblarea e înlesnită de patruzeci de birji, afară de trăsurile particulare. în timpul nopţii oraşul este luminat de patru sute treizeci de lămpi şi păzit de un număr de şaptezeci de gardişti".

Palatul primăriei - care continuă să rămână şi azi mândria arhitecturală a localităţii - nu exista. El va începe să fie construit după ce Voiculescu va pleca la Bucureşti, în 1896, şi va fi terminat în 1904, când viitorul scriitor va fi student. îi va admira coloanele şi loggiile, proiectate de Al. Săvulescu după inspiraţie italiană, doar în vacanţe, când va trece prin Buzău în drum spre Pârscovul natal. Exista, în schimb, sala de teatru „Moldavia", cu parter şi etaj, cu loje şi balcoane, cu pereţii acoperiţi cu stucaturi şi scena gardată de frunze şi flori, rivală prin mărime şi frumuseţea interiorului cu cele mai renumite săli de spectacole din

Bucureşti . De asemenea clădirea gării - multă vreme şi un loc de adunare al publicului pierde-vară care, în lipsă de distracții, se strângea aci pentru a privi la trecerea trenurilor. Unul din ele îl aducea la Buzău, în noiembrie 1894, şi pe Caragiale, marele dramaturg ce concesionase pentru un an restaurantul gării, mutându-se cu întreaga familie într-o casă din apropiere, existentă şi astăzi. Cunoscuții lui nenea Iancu, trecând cu trenul spre Moldova, spun că-l vedeau „foarte preocupat cu aranjarea stânjenilor de lemne, cu popularea cotețelor de găini..., cu cumpărarea de mere..., cu aranjarea de chelneri, bucătari, rândaşi etc."[39]

în toamna descinderii familiei Costache Voicu în oraş gimnaziul funcționa într-o clădire, mai veche, nu în cea de azi (care pe atunci era în construcție, sau cel mult cu schelele

necoborâte; inaugurarea ei avea loc în cadrul festiv, în prezența ministrului instrucțiunii, abia la 9 noiembrie 1893, odată cu cea a bibliotecii şcolii)[40]. Oricum, înscrierea lui Dile direct la gimnaziu era poate riscantă, dat fiind că pregătirea de la Pleşcoi nu se putea compara cu cea din oraş, chiar dacă viitorul scriitor fusese acolo premiant „cu coroniță". Din acest considerent, sau poate şi din altele, rămase necunoscute, soții Voicu se decid să-şi ducă băiatul la pensionul particular înființat de I. D. Răşcanu, astfel încât el urmează anul şcolar 1891-l892 aci, unde, de fapt va şi locui ca intern tot cursul primar şi în clasele I-a şi a Il-a gimnaziale[41]. Este, în genere, o perioadă destul de tristă pentru copilul venit de la țară. Ruperea bruscă de copilărie, părăsirea satului natal şi a tovarăşilor de joacă de acolo, lipsa atmosferei de căldură sufletească din sânul familiei îl marchează profund şi umbra acestei tristeți nu-i va dispărea din amintire nici la maturitate. Prin 1930, va spune într-un interviu: „în perioada cursului primar am fost internat la pension în Buzău (...) Fugeam de multe ori de la şcoală şi odată mama când a venit să mă vadă, la Buzău, m-a descoperit la înapoierea acasă atârnat de arcurile trăsurii"[42].

Oraşul cu oamenii lui mulți, cu sumedenia de prăvălii şi de băcănii, cu numeroasele trăsuri şi birje îl va fi speriat puțin pe băiatul obişnuit să alerge liber pe malul gârlei, ori să privească munții albaştri din patul lui cocoțat în vârful nucului din curtea copilăriei. Nu-i vor fi plăcut nici trenurile cu sirenele triste şi cărând vagoanele către zări şi locuri necunoscute.

Trist şi îndelung va fi privit Dile străzile, casele, arborii. Şi ca să nu plângă, să-şi uşureze într-un fel clipele şi zilele din cursul primar îşi va fi căutat refugiul şi liniştea în cărți. Se simțea atras mai ales de poezie. De

poezia plină de pilde, care-l trimitea cu gândul la Pârscov, cea care se putea citi mai repede şi mai uşor.

Gimnaziul buzoian fusese înfiinţat în toamna anului 1867 şi a purtat numele lui Tudor Vladimirescu până în 1894 când, transformat în liceu, i s-a atribuit numele lui Alexandru Hasdeu, pe care 1-a păstrat până în 1937, dată la care a primit denumirea actuală: B. P. Hasdeu. Transferarea copilului lor de la pensionul Răşcanu la gimnaziu era, fără îndoială, scopul urmărit de Costache şi Sultana Voicu chiar din ziua când Dile luase premiu la Pleşcoi. El fu atins la numai un an după venirea şcolarului la Buzău.

Elevul V. C. Voiculescu (aşa cum îl găsim semnat pe cartea de geografie „pentru uzul învăţământului secundar", ediţia a IlI-a, de G. T. Buzoianu, publicată în 1894 la Craiova)[43] fu, aşadar, înscris la gimnaziul din clădirea cea nouă, ridicată în apropierea gării. Cele două aripi ale sale, deschizându-se lateral, de la intrare, într-o formă aidoma iniţialei numelui viitorului scriitor, scările mari şi impresionante urcând către amfiteatrul de la etaj şi către cancelarie, holurile de la parter, în fine marea sală festivă, cu câteva sute de locuri, au produs o impresie puternică asupra copilului sfios care într-un an întreg de şedere în oraş abia dacă văzuse Crângul cu arborii lui seculari şi câteva străzi din preajma pensionului Răşcanu. Cel mai uimit va fi rămas, însă, de marea bilbiotecă a şcolii, inaugurată în urmă cu doi ani (odată cu noul local al gimnaziului, în 1893), cuprinzând peste 3.000 de volume. Ele erau ordonate, catalogate, înscrise într-un registru şi aflate în grija de bibliotecar a domnului profesor de limba română şi latină Bazil Iorgulescu, severul dascăl cu mustăţi, animatorul cultural buzoian al ultimilor zece-cincisprezece ani[44].

Fuseseră elevi mai înainte la „Al. Hasdeu", erau acum colegi de şcoală cu Dile, ori aveau să mai treacă aceleaşi examene ca şi el, tineri ce vor deveni, peste decenii, nume prestigioase ale ştiinţei, artei şi culturii româneşti: Nicolae Vaschide (născut în 1873), director al Institutului de psihiatrie de la Sorbona, academicienii Ştefan Vencov (născut în 1899), Constantin Giurescu (născut în 1875), actorul Vladimir Maximilian (n. 1882), tenorul Nicolae Leonard (n. 1886), George Emil Palade (n. 1912, singurul român laureat al premiuli Nobel) şi mulţi alţii.

Aci, în sălile de clasă ale gimnaziului, Voiculescu va urma doi ani cursurile predate de Gheorghe Condrea, Nicolae Severeanu, Gheorghe Constantinescu şi, bineînţeles, de eruditul profesor de română şi latină pe care l-am mai amintit. Va fi un elev bun, fără să strălucească însă, iar

înclinația către ştiințele umaniste şi ale naturii se va vedea fie şi din media notelor de la finele anilor şcolari[45].

Timidul şi tăcutul şcolar, tânjind după raiul copilăriei, părăsit pentru totdeauna, iubind cu patimă literatura şi nutrind în taină gândul de a cuceri şi el muzele, îl va fi privit de departe pe scriitorul cu monoclu, cu lavalieră şi pălărie străjuită de boruri

largi, la care toți buzoienii, curioşi din fire, trăgeau în ascuns cu coada ochiului: autorul Scrisorii pierdute.

Aflat în anul în care se dedicase comerțului şi concesionase, cum arătam mai înainte, restaurantul gării din Buzău, el fusese invitat de intelectualitatea urbei să conferențieze pe teme la libera sa alegere. Conferințele se țineau în marele şi impunătorul amfiteatru al proaspetei clădiri a gimnaziului „Al. Hasdeu" aşa încât, chiar dacă n-a putut participa la ele, fiind prea mic ca să poată fi admis acolo de severii săi dascăli, Voiculescu 1-a putut vedea în şcoală pe autorul comediei O noaptea furtunoasă, care se bucura şi în Buzău, ca pretutindeni în țară, de unanime aprecieri. Cu un an în urmă, la 3 februarie, dramaturgul stârnise hohote de râs şi furtună de aplauze vorbind despre „cauzele prostiei omeneşti"; acum, în perioada când Voiculescu frecventa încă orele de curs ale gimnaziului (şi amfiteatrul acestuia devenise principala sală de conferințe a oraşului) nenea Iancu mai ține două conferințe: Despre seriozitate (la 15 martie 1896), ambele cu larg ecou în rândurile publicului şi în paginile presei locale[46].

Viitorul autor al „Poemelor cu îngeri" învățase şi deprinsese destule în cei doi ani de şcoală de la gimnaziul buzoian. învățase destule, dar nu atât de multe pentru a nu mai fi nevoit să părăsească şi acest loc.

în Buzăul răscrucilor de drumuri nu i-a fost dat să prindă rădăcini, cum nu i-a fost dat să prindă, de altfel, nici mai târziu prin alte locuri.

în mintea soților Voicu din Pârscov se înfiripase mai demult ideea să-şi ducă odrasla la şcoli şi mai bune, în capitala țării. Autodidacți, nepărăsiți o clipă, însă, de bunul simț şi intuiția sănătoasă şi curată pe care le au îndeobşte țăranii, ei căutară, de aceea, prilejul să-şi ducă la împlinire gândul. Şi prilejul aşteptat nu întârzie să se arate. Florica, fata lor mai mare, se măritase de curând cu un inginer de poduri şi şosele ce tocmai fusese mutat cu slujba la Bucureşti. Aveau, deci, cea mai potrivită gazdă pentru băiat.

*

După vacanța de vară din 1897, spre toamnă, când se apropia din nou începerea cursurilor şcolare, soții Sultana şi Costache

Voicu îi făcură din nou bagajele lui Dile, de dsfta asta pentru un drum mai lung şi pentru o şedere de mai mare durată decât cea de la Buzău. Mergeau la Bucureşti, unde băiatul lor avea să rămână - cu unele întreruperi - până la sfârşitul vieții.

Vara fusese frumoasă, cu arşiță, dar şi cu câteva ploi iuți şi trecătoare, iar Dile şi-o petrecuse, la fel ca în alți ani, în compania lui Filipache şi a tovarăşilor de joacă din sat. Urcase de mai multe ori la Cetățuie, la Ciolanu şi la Gorgane; bătuse în lung şi-n lat prundurile Buzăului, se cățărase în cireşi şi-şi umpluse sânul cu fructele roşii şi dulci, îşi zgâriase mâinile şi picioarele umblând după zmeură. II arsese soarele şi acum avea umerii, mâinile şi obrajii ca de țigan. Ai fi zis că a stat la plajă tot timpul, dacă palmele nu i-ar fi fost negre de la iodul nucilor scobite cu briceagul, cum deprinsese de la Filipache.

Rumen în obraji şi mai degrabă negru decât alb în rest, adolescentul avea, în această toamnă, a lui 1897 trăsăturile unui tânăr care se vedea că a trăit toată vara la țară, că a respirat aer curat de munte şi că s-a bucurat de toate binefacerile unei naturi frumoase şi curate. înarmat cu aceste trăsături, virtuți fizice, dublate de un moral şi de un optimism demne de invidiat, V. Voiculescu descindea în capitala țării şi cu oarece experiență de viață, căpătată prin internatele şcolilor din Buzău.

Curiozitatea de a cunoaşte îndeaproape cel mai mare oraş al țării se împletea, în subconştient, cu mândria nemărturisită de a ajunge şcolar într-unui din liceele de acolo.

Ca să ne facem o imagine generală despre Bucureştii ultimului deceniu al veacului al XlX-lea, urbea în care sosea, în 1897 gimnazistul Vasile Voiculescu, trebuie neapărat să aruncăm o privire cu vreo zece-cincisprezece ani mai înainte în trecutul aşezării de pe malurile Dâmboviței.

După Războiul de Independență viața poporului român capătă un nou impuls. Implicit Bucureştii păşesc şi ei într-un nou stadiu de dezvoltare. Imaginile cu care ne-au obişnuit vechile stampe de epocă dispar şi în locul lor începe să se ivească chipul unui oraş în plină ascensiune economico-socială şi edilitară. în primul rând au loc mari lucrări prin care se asigură bucureştenilor alimentarea cu apă de bună calitate, apoi se adânceşte şi se modifică albia Dâmboviței, punându-se capăt pentru totdeauna inundațiilor ce

dădeau mult de furcă localnicilor. Tot acum se taie mari artere de circulație, se ridică clădiri publice şi particulare şi oraşul creşte în dimensiuni şi ca număr de locuitori. Prin săparea marelui şi adâncului

canal de la Ciurel şi până la Abator (după planurile arhitectului Grigore Cerchez şi cu ajutorul antreprenorului francez A. Boisquerin), desfăşurată între 1880-l883, Dâmbovița a primit o singură albie, i-au dispărut brațele laterale şi ostroavele, lunca s-a asanat şi nu s-au mai format bălți; peste malurile taluzate au fost puse podurile (în 1889 erau 12, dintre care 7 de piatră şi 5 de fier), în ce priveşte lucrările de alimentare cu apă potabilă, s-au construit trei bazine mari la Arcuda (unde se filtrau apele Dâmboviței), de acolo apa era adusă, prin canale, la Cotroceni, iar mai departe - prin conducte - la uzina de la Grozăveşti (construită în 1890). în afară de aceasta s-au căutat alte surse de apă şi în 1891 au început să fie captate izvoarele subterane de la Ulmi şi Bragadiru.

Podul Mogoşoaiei - tăiat odinioară de Brâncoveanu spre a-şi uşura călătoria de la palat la Mogoşoaia şi de acolo, mai departe, la Târgovişte - primeşte, ca şi alte străzi, o denumire omagiind eroii Războiului pentru Independență: Calea Victoriei. în acelaşi scop sunt schimbate şi numele altor străzi importante. Calea Târgovişteі devine Calea Griviței, Podul Calicilor - Calea Rahovei, Podul de Pământ - Calea Plevnei; apoi alte străzi au devenit Calea Dorobanți, Calea Călăraşi, Smârdan etc. De asemenea se taie, se taluzează şi se acoperă cu piatră noi artere de circulație în interiorul oraşului. Sub primariatul lui Pache Protopopescu se termină - în 1890 - Bulevardul Vest-Est, prelungindu-se dincolo de Cişmigiu, spre Cotroceni; celălalt capăt este continuat dincolo de Universitate, tăind Calea Moşilor, apoi strada Traian şi înaintând spre Şoseaua Iancului. La venirea elevului buzoian în Capitală întreg acest bulevard fusese terminat de doi ani. în 1894 se începuse tăierea unei alte mari căi de circulație, pe direcția Nord- Sud - o porțiune între Piața Victoriei şi Piața Romană (actualul bulevard Lascăr Catargiu); a doua secțiune a Iui se va amenaja începând din Piața Mare spre miazăzi (actualul bulevard Regina Maria). Tot acum se deschide şi Bulevardul Independenței, făcând legătura între Câmpul Filaretului şi Dâmbovița. Paralel cu amenajarea acestor mari căi de circulație se trasează şi aşa-zisele „şosele" delimitând suprafața clădită a oraşului. în 1893 ele

constituiau, pe mari porțiuni, „granița" Bucureştilor. Pornind din Piața Victoriei, către est, acestea erau: Şoseaua Bonaparte, Şoseaua Ştefan cel Mare şi Şoseaua Mihai Bravu - de la Piața Victoriei, spre vest: Şoseaua Basarab (actualul bulevard N. Titulescu). La miazăzi erau Şoseaua Pandurilor şi Şoseaua Viilor[47].

Alături de trăsuri pe străzile Capitalei pot fi văzute acum tramvaie cu cai (primul dintre ele avea lungul traseu: Gara de Nord - Calea Griviței, str.

Luterană, Piața Teatrului - actuala stradă Ion Câmpineanu - Biserica Colțea şi Calea Moşilor, până la barieră; fusese pus în funcțiune în 1871), iar mai de curând (1894) şi tramvaie electrice. Primul tramvai electric (şi printre cele dintâi din Europa) circulă pe Bulevardul Vest-Est, între Cotroceni şi Obor. îi vor urma, la scurtă vreme, altele, fără ca tramvaiele cu cai, birjele şi tramcarele să fie scoase din circulație. Potrivit unei informații oficiale, în 1906 parcul circulant din Bucureşti număra 138 de vagoane cu cai şi 8 vagoane electrice. Coexistența celor două feluri de tramvaie, la care se adaugă, între 1901-l904, „tramcarele" lui Toma Blându, va dura până prin 1929 - când vagoanele cu cai vor fi retrase pentru totdeauna din parcul destinat transportului în comun.

Oraşul este în aceşti ani un amestec de balcanic şi oriental: în Piața Mare, în Piața Teatrului (şi nu numai acolo) poate fi întâlnit un întreg amestec de trăsuri, de tramvaie, de vânzători ambulanți şi de gură-cască. Strigătele negustorilor de fructe se întretaie cu cele ale vânzătorilor de ziare, politicieni rasați şi studenți, boieri de viță veche, muncitori săraci şi țărani străbat oraşul, colindă prăvăliile, tocmesc, vând ori cumpără câte ceva.

Dincolo de această nesfârşită agitație, de pulsul cotidian al locului, se simte, totuşi, aerul înnoitor al Capitalei: se întreprind lucrări publice, se anunță evenimente care vor schimba viața de zi cu zi a bucureşteanului. într-un loc se înalță o clădire, în altul se dă chip nou unei străzi, unui colț de cartier. Inovațiile tehnice ivite altunde pe mapamond nu întârzie să ajungă şi în vechea cetate de pe malurile Dâmboviței. în 1890, bunăoară, apare pentru prima oară în Bucureşti telefonul, după ce cu câțiva ani mai înainte se începuse introducerea luminii electrice. Tot acum se ridică şi numeroase clădiri, unele monumentale, care schimbă înfățişarea oraşului: localul Monitorului Oficial în 1882 (azi sediul Arhivelor

Statului), palatul Ministerului de Finanțe (1883), aripa nouă a Palatului regal, Hotelul „Bulevard", Ateneul Român (1886), Hotelul „Luvru" (azi „Capitol"), clădirea Ministerului Instrucțiunii Publice (1887), cea a liceului „Gheorghe Lazăr" (1889), Palatul Ministerului de Agricultură şi Domenii şi Palatul Justiției (1895).

De asemenea, în toamna în care viitorul scriitor descinde în Capitală alte două clădiri ce vor spori farmecul arhitectural al oraşului şi vor duce faima arhitecților, se află în construcție: Palatul Poştelor (azi Muzeul Național de Istorie), de pe Calea Victoriei (piatra Iui de fundație fusese pusă încă din 1894), asemănător cu palatul similar de pe Geneva, Casa de Economii, Depuneri şi Consemnațiuni, de pe aceeaşi arteră.

în perioada şcolarității bucureştene şi a studenției, Voiculescu va vedea ridicându-se şi inaugurându-se numeroase alte edificii de interes public, cu arhitectură monumentală, în stiluri şi după concepții variate: palatul Facultății de Medicină (inaugurat în 1903, în sălile şi laboratoarele căruia va învăța meseria de medic), apoi, în acelaşi an, clădirea actualului Institut de bacteriologie, cea a Muzeului de Istorie Naturală (ambele gata în 1906), palatul actualei Biblioteci Naționale (1908); între 1906 şi 1910 în fața Cişmigiului se ridică impunătorul palat al Ministerului Lucrărilor Publice (azi sediul Primăriei Capitalei), după planurile arhitectului Petre Antonescu.

Avântul construcțiilor cuprinde, în această vreme şi particularii. Se ridică numeroase clădiri, de tot felul (statisticile menționează 14.970 de imobile noi în intervalul 1885-l905), mai bogate ori mai sărace, după darea de mână şi puterea de cumpărare a proprietarilor lor. Dintre casele aşa-zise „boiereşti" - unele existente şi astăzi, altele dispărute şi despre care ne putem face o părere privindu-le în fotografii - consemnăm câteva: Palatul Cantacuzino (azi Muzeul Muzicii Româneşti), Palatul Crețulescu (azi Centrul European U.N.E.S.C.O. pentru învățământul superior), Palatul Sturdza din Piața Victoriei (pe locul lui s-a ridicat ulterior clădirea în care se află azi sediul Guvernului României), Palatul Şuțu (azi Muzeul de Istorie şi Artă a municipiului Bucureşti), Palatul Mihai Vodă (demolat după 1985), casa Marghiloman (azi dispărută, pe locul cinematografului „Patria" de pe bulevardul Magheru), Casa Monteoru (azi Casa Scriitorilor), Casa Carp (azi

V. Voiculescu în 1902.

Ambasada Turciei), Casa Assan (azi Restaurantul „Terasa Privighetorilor"), casa Titu Maiorescu (azi dispărută) şi altele.

Industria - aflată la începuturi - ia, de asemenea, un puternic avânt şi ca urmare tot mai mulți provinciali sunt atraşi de Capitală. Comerțul creşte şi el: magazinele şi prăvăliile se înmulțesc simțitor şi în 1900 se ajunge, potrivit statisticilor oficiale, la un număr de 3 910 prăvălii; între formele comerțului, cel ambulant sporeşte farmecul şi pitorescu localității: pe străzi îşi desfac marfa „oltenii", „moții", țărăncile din satele învecinate, iar strigătele lor umplu cartierele de dimineața şi până seara[48].

în oraşul de pe Dâmbovița băiatul băcanului din Pârscov avea de văzut apoi numeroasele mănăstiri şi biserici, unele bătrâne de tot, altele mai noi, avea să Ie asculte adesea clopotele, avea să poposească în pridvoarele lor încercând să-şi imagineze vremurile bărboşilor ctitori zugrăviți alături de doamnele în rochii până la pământ dimpreună cu coconii lor cu fețele mici şi

rotunde. Le va vizita începând cu Mitropolia cea mare de pe deal şi terminând cu mai îndepărtata mănăstire Văcăreşti.

La noi, la români a existat dintotdeauna (şi există şi azi!) un instinct foarte bine accentuat al omului de la țară, cu vederi mai largi atunci când este vorba despre aranjarea rosturilor copiilor. El,

instinctul funcționează ca o maşinărie perfectă ori de câte ori o familie ajunge într-un moment crucial pentru viața propriilor vlăstare. A funcționat şi la familia Voicu.

Deducem lesne că înaintea alegerii şcolii la care urma să-l ducă pe Vasile va fi avut, desigur, loc un fel de consiliu de familie în care Florica, mătuşa bucureşteancă a viitorului scriitor a avut un cuvânt important de spus.

Locuind în Capitală, ea ştia deja care sunt cele mai bune şcoli, cotate ca atare oficial, dar şi în ochii lumii. între ele Liceul „Lazăr" ocupa locul de frunte, iar alegerea lui părea avantajoasă din mai multe puncte de vedere: întâi, fiindcă asigura cursanților o pregătire serioasă (care să le asigure reuşita la alte trepte, superioare, de studiu) apoi, pentru că aci elevii dotați intelectual cu inteligență şi aptitudini concurențiale puteau să-şi dea adevărata lor măsură.

Nu oricine era, pe atunci, capabil să devină absolvent al acestui prestigios lăcaş de învățământ la care se înscriau mulți, atât din Capitală cât şi din provincie, dar nu toți ajungeau, în cele din urmă, în posesia diplomei de absolvire.

Hotărârea soților Voicu de a-şi înscrie băiatul la liceul „Gheorghe Lazăr" nu venea, însă, numai din instinctul lor, care îi făcuse să aleagă ce era mai bun la acea oră, ci şi din convingerea că odrasla lor avea toate virtuțile necesare confruntării cu noua etapă de studiu, cu profesorii şi colegii bucureşteni.

Clădirea liceului „Gheorghe Lazăr", cu frumoasele ei ancadramente de pe fațada dinspre bulevard, fusese terminată în 1889 şi constituia unul dintre edificiile importante ale Capitalei. Ce va fi simțit şcolarul venit de la Buzău trecându-i pragul este greu de spus.

Dile - care va fi foarte curând strigat de „lăzărişti" cu apelativul „Voichiță" fiindcă „era frumuşel şi roşu în obraz şi vesel"[49] - nu va străluci la învățătură, iar notele obținute la diverse materii nu sunt edificatoare. Dacă ar fi să judecăm după ele, viitorul scriitor nu prea se omora cu cartea, situându-se cu puțin peste ceea ce s-ar putea numi un elev de mijloc. Probabil că rezultatele consemnate de profesori în cataloage nu

corespundeau întotdeauna cunoştinţelor reale ale elevilor, fiindcă peste vreo trei decenii, amintindu-şi de anii petrecuţi aci, Voiculescu va face remarca: «Directorul liceului „Lazăr" era pe atunci Vasile Păun, un

om cu multe cunoştinţe, dar pe care le folosea într-un mod ciudat. Aşa, de pildă, la ora de română ne citea englezeşte şi din care noi nu pricepeam nimic, altădată ne citea din Virgiliu şi când era la note ne da numai trei-uri. Aveam în schimb la latină pe Georgian, profesor studios, bun pedagog, deşi părea mizantrop»[5] .

La vestitul şi prestigiosul liceu bucureştean, Voichiţă este coleg cu buzoianul George Ciprian (viitorul actor şi scriitor, figurând în cataloage sub numele de Constantinescu George), bizarul Urmuz (Demetrescu-Buzău), şi cu Nicolae Constantinescu (pictorul semnând „Cons", cu care va fi coleg şi în studenţie şi vor merge împreună la Veneţia în excursie). Şi cum între tinerii veniţi de la ţară, aflaţi printre străini, se leagă întotdeauna trainice şi adânci prietenii, şi între cei patru elevi care învăţau la liceul „Lazăr" s-a petrecut la fel. Tovarăşi de învăţătură, ei se întâmplă să fie şi foarte buni tovarăşi de idei, căci fiecare citeşte mult şi interesant, peste ceea ce li se cere în mod obişnuit la lecţii. Adesea toamna, când în puţinele vii ce mai rămăseseră în Bucureştii apusului de veac se aşternea rugina, se întâlneau şi la mustării unde „înconjuram masa într-un picior şi discutam cu lumea din local

G. Ciprian, dramaturgul, membru de bază al Societăţii „Capul de răţoi".

despre Platon... (...), discutam serios căci citeam multă filozofie"[51], în ce-l priveşte, Voichiţă adânceşte lectura poeziilor lui Eminescu, pe care o începuse încă de la Buzău, cu Doina şi cu Scrisorile, graţie tatălui său care le „citea aprins" copiilor. Apoi „devoră" (cum se exprimă singur în interviul din care am citat mai înainte) toate volumele din editurile Samitca, Şaraga şi Biblioteca pentru toţi, probabil pentru că erau mai accesibile buzunarului său şi le putea procura cu uşurinţă din librăriile ori anticariatele oraşului. „în cursul superior - se va simţi el dator să spună după ani - am trecut la cărţile franţuzeşti, la Bourget şi Senkiewicz, care erau în vogă pe vremea aceea"[52].

Se pare că Voiculescu se simte în largul lui la liceul de lângă Cişmigiu fiindcă intră de la început în elita băieţilor care citesc mult, dar în acelaşi timp se dedau şi la şotii, năzdrăvănii şi farse ajunse de pomină în toată şcoala. Zâmbind cu nostalgie la amintirea acelor ani de entuziasm, de vise şi lipsiţi de grijile vieţii, îşi va deschide - peste treizeci şi ceva de ani - cămara

întâmplărilor păstrate în memorie şi va povesti două dintre „aventurile" puse la cale împreună cu Urmuz, Ciprian şi Nicu Constantinescu. Să-l ascultăm:

«înfiinţasem o societate literară pe care o botezasem „Capul de răţoi". Ca să consfinţim cu sânge numele ei, într-o noapte ne-am introdus în curtea directorului Păun şi am tăiat capetele tuturor raţelor. A fost, se-nţelege, scandal mare. Membrii societăţii apoi se dedeau la fel de fel de năzdrăvănii. Aşa un profesor de istorie, astăzi... universitar, ca să scape de lecţie, ne da să facem conferinţe. Ciprian şi Hurmuz, ca să-l mistifice, inventau tot felul de fapte istorice. Odată unul din ei a spus, şi pe un ton serios, că Ştefan cel Mare avea obiceiul să se urce într-un hârdău, doi slujitori îl purtau aşa până la biserică şi la întoarcerea la palat cerea să fie aruncat cu hârdău cu tot în fundul unui coteţ! Elevul afirma că citise într-o cronică, iar profesorul nu ştia ce să creadă»[53].

Tot atunci, cu ocazia acelui interviu, Voiculescu ne lăsa şi singura sa opinie critică despre prietenii din Societatea „Capul de răţoi", unul (Hurmuz), viitor autor al unei opere deosebit de originală şi extrem de restrânsă ca volum, celălalt (Ciprian)

semnatar, peste ani, al unor piese de teatru schiţe, povestiri şi pagini memorialistice valoroase. încă de pe atunci cei doi prieteni i se păreau lui Voiculescu „cei dintâi trăzniţi din Europa" [bis]; faţă de Hurmuz, care era şi pictor şi compozitor (deschizându-i şi lui Voichiţă gustul pentru muzică - devenită apoi o pasiune statornică până la sfârşitul vieţii) va avea un sentiment de admiraţie nemărginită.

Perioada în cauză este, din multe puncte de vedere hotărâtoare pentru destinul elevului venit de la Buzău. Să recapitulăm: Hurmuz scria, picta şi compunea partituri muzicale (le va stârni prietenilor lui un atât de aprins gust pentru muzică încât vor sări cu toţii pe geam la Ateneu ca să ia parte la un concert), Ciprian scria şi el proză, Nicu Constantinescu picta. Era, prin urmare, un mic grup de virtuali artişti. Nu încape îndoială că Voiculescu cel „frumuşel şi

roşu în obraz" cocheta şi el, în ascuns, cu muzele.

Este posibil ca în pelerinajele prin Capitală, în pauzele de la şcoală sau în cine ştie care altă împrejurare Voichiţă să fi scos din buzunar o bucată de hârtie şi să fi început a le citi prietenilor lui una din primele încercări poetice. Nouă nu ni s-au păstrat asemenea încercări. Ne-au rămas, însă, versurile scrise în penultimul an de şcoală pe ultima pagină a unui volum de Poezii de Eminescu. Sunt versuri stângace şi naive, exprimând admiraţia liceanului pentru creaţia Luceafărului poeziei româneşti.

A avut grijă să le dateze cu exactitate (1901, 16 iulie) şi să le semneze (V. C. Voiculescu):

„Să simți atât cât nime-n lume, să simți atâtea nu se poate Şi ale lumii mici mizerii să fi s-anine-n suflet toate Durerea toată de pe veacuri ce este-acum şi va să vie Să-fi rupă sufletului coarde şi biata inimă-fi pustie, Să plângi tot plânsul omenirii de sute mii de ani încoace Să-i vezi cum trista suferință simțirea-ți pe vecie-o coace Şi mintea-ți tulburată groaznic să se închege-acea probleme Sub greutatea căror lumea fără-ncetare țipă, geme Şi a cărei dezlegare umple mintea de-ntuneric: „Că e vis al neființei universul cel chimeric"...

Acestea-s suferința toată-a unei inimi ce-i pe lume Aceasta e nefericirea şi nenorocul fără nume Tu prea mult ai simțit poete, te-ai zbuciumat pe grele gânduri Şi de-aici toată suferința pe tine puse rânduri, rânduri. "[54]

La 2 august 1902, sub numărul 137, Secretariatul liceului „Gheorghe Lazăr" elibera certificat de absolvire unui fost elev ce avea să aducă, pentru numai două decenii, glorie şcolii: Vasile C. Voiculescu.

„Tânjesc după o faptă să-mi dea desăvârşirea..."

Studența: De la „Literele" visate la „Medicina" impusă de familie • Cu Nicu Constantinescu la Veneția • File din romanul unei mari iubiri • Căsătoria • Medic la Buftea şi în alte circumscripții • Printre răniți, pe frontul din Moldova • O prietenie literară exemplară: V. Voiculescu - Nadejda Ştirbey • La „Academia Bârlădeană" • „Din țara zimbrului (Poezii de război)", încununat cu Premiul Academiei

în genere, la optsprezece ani se consideră că un om a ieşit din adolescență şi se află în plină tinerețe. Este vârsta marilor avânturi, dar şi momentul în care visele şi idealurile de viață au prins contur în mintea şi-n sufletul fiecărui ins. Altfel spus, fiecare şi-a ales deja drumul pe care să meargă, o profesie pe care o consideră cea mai potrivită lui.

La optsprezece ani, proaspăt absolvent al liceului „Gh. Lazăr" din Bucureşti, Vasile Voiculescu se află - totuşi! - într-o mare încurcătură. Şi nu pentru că nu s-ar fi gândit mai înainte ce meserie să-şi aleagă şi s-ar fi lăsat în voia sorții, ci mai degrabă fiindcă cei de acasă țin cu orice preț să urmeze Medicina, iar el, incorigibilul visător nutreşte gândul de a merge la „Litere şi Filosofie", acolo unde îl îndeamnă inima şi unde simte că are chemare, locul unde poate studia sistematic şi pe-ndelete viețile şi operele filosofilor, dar mai ales pe cele ale scriitorilor.

Nu ştim şi azi nici nu ne mai interesează cât pragmatism se ascundea în dorința părinților, dar în orice caz, dată fiind starea lor materială nu credem să fi visat cariera de medic pentru fiul lor din motive de parvenire, ci mai degrabă dintr-un orgoliu care i-a

însoțit întotdeauna pe oamenii de la țară când şi-au trimis odraslele în şcolile de la oraş.

încăpățânat, viitorul scriitor calcă însă, peste voința părinților şi-n toamna lui 1902 îl întâlnim acolo unde îi dictaseră inima şi sufletul: la Facultatea de Litere şi Filosofie.

S-ar fi zis, la prima vedere, că era mulțumit, că nu-i mai trebuia nimic altceva. Mergea regulat la cursuri şi seminalii, îşi petrecea aproape toate după-amiezele în bibliotecă. Citea, se informa, făcea conspecte, în fine întârzia la discuții cu profesorii. în relativ tânăra Universitate bucureşteană, întemeiată prin hrisov domnesc de Al. I Cuza şi ridicată între 1857-l869 după planurile arhitectului Al. Orăscu, pârscoveanul care avea de acum o experiență de viață şcolară destul de bogată, se simțea în largul lui. S-ar fi zis că nici nu aştepta mai mult.

însă mulțumirea şi liniştea nu fură de lungă durată. în casa surorii sale Maria, surprindea tot mai des priviri nemulțumite, iar uneori - când sora, când unchiul - îi reproşau mai pe ocolite, mai direct că nu e nici-o scofală cu studenția lui la Litere şi Filosofie, că mult mai bună şi mai de folos ar fi fost medicina. Către sfârşitul anului, micile reproşuri se accentuară, deveniră curând acuzații directe, iar atmosfera se încărcă tot mai mult. Gazdele - poate influențate şi de vizita din urmă a rudelor din Pârscov - ajunseră să fie din ce în ce mai insistente în ideea lor fixă cu medicina. Aproape că nu mai erau de suportat. Sfârşiră prin a aduce conflictul la apogeu şi prin a-l pune pe Dile într-o situație limită. Avea de ales: ori renunța la Litere şi se înscria imediat la Facultatea de Medicină, ori se descurca singur, fiindcă familia Ivănescu nu mai era dispusă să-l țină în gazdă.

Pe atunci sistemul de admitere în învățământul superior era cu totul altfel decât astăzi. Nu existau examene de admitere a candidaților după înclinații, aptitudini şi note obținute la examene. Ca să urmezi o facultate, oricare ar fi fost ea, era suficient să faci o „înscriere" şi să ai mijloacele de subzistență asigurate. Trierea urma să se facă ulterior, prin verificarea capacităților fiecărui student la cursul propriu-zis.

Acum trebuie să ne imaginăm ce seisme, ce furtuni, ce mişcări interioare se vor fi petrecut în gândul şi sufletul studentului care se

simțea chemat de literatură şi filosofie şi se vedea nici mai mult nici mai puțin decât somat, forțat să urmeze medicina.

Vara lui 1902 reprezentă, de aceea, pentru viitorul scriitor, un anotimp de chin şi de îngrijorare. Şi-o petrecu, ca de obicei, la Pârscov, în locurile copilăriei. Nici sălciile de pe malul Buzăului, nici caişii „cuprinşi de piroteală", nici munții suri „ocol dând țării", nici casa părintească „tihnită-n rost şi-n robot", nici „fântâna şi teiul cu coama frântă" (pe care le va „desena" mai târziu în poezia Casa noastră) nu-i puteau da un sfat înțelept, pe care să-l urmeze fără teama de a nu greşi.

Şi timpul nu stătea pe loc. Zi după zi se scurseră fară a-i aduce liniştea şi fară a fi luat o hotărâre. In cele din urmă îşi dădu seama că n-are nici-o ieşire şi cedă: din toamnă avea să meargă la Medicină. Va încerca, totuşi, măcar în ascuns, să frecventeze şi unele cursuri de la Litere şi Filosofie.

înscrierea lui Vasile Voiculescu la Facultatea de Medicină coincise cu inaugurarea, cel puțin parțială, a noului palat ridicat special pentru pregătirea viitorilor doctori. Municipalitatea Bucureştilor apelase pentru proiectul clădirii la cunoscutul arhitect Louis Pierre Blanc, edificiul începuse să se ridice în anul 1902 şi în cel următor fu gata în întregime. Scările conducând la parter, cele patru mari coloane de la intrare şi frontonul bogat decorat cu figuri umane, ferestrele largi, concepute în arc de cerc, în sfârşit înfățişarea exterioară în ansamblul ei îl impresionară puternic pe necăjitul student de la Litere. Apoi, fațada laterală (cea dinspre actualul parc), făcută parcă pentru a copleşi, aşa cum îi apărea ea - desfăşurată simetric pe trei nivele dominată de etajul tratat cu cinci arce în plin centru, între două volume masive de capăt (acoperite fiecare cu câte o cupolă) se deosebea mult de clădirea Universității de la care plecase. în fine, copacii mari din jur (parcul de azi nu fusese încă amenajat) puneau şi mai mult în evidență monumentalitatea edificiului. Şi ca o firească şi necesară prezență, care să amintească celui ce trece prin fața noului şi impunătorului palat de ctitorul medicinei româneşti moderne, se hotărâse şi ridicarea - în fața intrării centrale - a unei statui. Ea nu era a unui personaj oarecare, ci a generalului doctor Carol Davila (omul care se distinsese prin numeroase şi importante fapte în viața medicală şi socială a țării). Venit din Franța şi statornicit în oraşul de pe

malurile Dâmboviței, Davila s-a dedicat unei vaste şi bogate activități medicale şi de propăşire a poporului. El a îndeplinit cu onoare şi cu multă râvnă numeroase funcții ce i-au fost încredințate: profesor de chimie la

Universitatea bucureşteană, membru al Eforiei spitalelor civile, inspector în Consiliul permanent al instrucției. Ba, mai mult, s-a distins şi prin numeroase inițiative care i-au adus recunoştința contemporanilor şi a posterității: a înființat primele şcoli de medicină din țară, a creat serviciul sanitar al armatei, a organizat societăți medicale şi ştiințifice şi a deschis o şcoală de meserii pentru orfani.

Lucrarea fusese încredințată sculptorului Carol Storck, iar acum, în 1903, era gata şi reprezenta nu numai o reuşită a artistului, ci şi a sculpturii româneşti de până la ea. Statuia îl înfățişează pe Davila în uniformă militară de general, în picioare, cu sabia prinsă de şoldul stâng. în mâna dreaptă - dusă la spate - ține chipiul, iar în stânga un sul de hârtie. De pe înălțimea celor trei metri şi jumătate ai soclului, generalul priveşte undeva în depărtare, ca şi cum ar scruta viitorul țării...

Ca oricare aspirant la gloria nobilei meserii de medic, Vasile Voiculescu va fi privit şi el cu admirație statuia generalului Davila şi înainte de a pătrunde, emoționat, în holurile mari şi impresionante ale facultății, se va fi gândit la faptele şi meritele acestui ctitor al învățământului medical românesc.

Medicina nu-i deloc o facultate uşoară şi de aceea începerea studiilor în acest domeniu înseamnă pentru viitorul scriitor debutul într-o experiență care-l va schimba fundamental sufleteşte. Tânărul descins din lumea viselor, obişnuit să-şi consacre cea mai mare parte a timpului activităților intelectuale se vede pus, dintr-o dată, în fața unei altfel de munci, cu totul diferită de cea dinainte, însuşirea teoretică a unor termeni, principii şi fenomene este dublată la tot pasul, şi zi de zi, de aplicațiile practice. Firavul Dile de odinioară, studentul de acum, trebuie să facă nu numai ore de laborator, pe mulaje din chips, ci şi disecții pe cadavre. Este oroarea cea mai mare pe care o are în aceşti ani. Dar nu se poate eschiva nicicum, fiindcă ea este „o disciplină ştiințifică tot atât de neîntreruptă, în timp de şase ani, ca şi solfegiile la Conservator, şi nimeni nu se poate dispensa de acest studiu, chiar dacă s-ar destina stomatologiei sau dermatologiei"[1]. însă Dile este un ambițios care

nu se descurajează cu una cu două. Poartă în sânge îndârjirea țăranului pornit să se realizeze în viață, chiai dacă meseria nu e tocmai cea dorită. Uneori, noaptea, de unul singur, simte că-i vine să plângă. Se luptă din răsputeri să n-o facă. Promovează an după an, însă perioada aceasta - şi mai ales studiul anatomiei, cu disecțiile - îl va marca adânc, rămânându-i întipărită în memorie până la sfârşitul vieții.

„Copilul acesta firav, mic de statură, care a rămas sfios până la moarte - îşi amintea acelaşi Romulus Dianu, pe care l-am mai citat -, n-a uitat niciodată repulsiunea simțită, ca student, în zilnicele ore când trebuia să lucreze parcelar, de la degetele picioarelor, până în creştetul capului, pe trupuri de prostituate asasinate sau culese de pe calea ferată de la B-M (Mucureşti Mărfuri), sau pe trupuri de cerşetori, adunați de pe sub podurile Dâmboviței. Voiculescu ajunsese la vârsta de 57 de ani, în 1941, când ne vedeam, în fiecare zi, la Radiodifuziune, şi când îmi povestea despre aceasta cu o proaspătă oroare"[2].

Unde rămăsese tânărul însetat de lecturi şi făurindu-şi o lume ideală în imaginație? De unde psihofizica şi psihopatologia - studiate, evident numai sub aspectul lor pur teoretic - l-au condus

„Năşica Gaby", sora mai mare a lui V. Voiculescu, la care acesta a stat în gazdă când era student.

la medicină pe când mai era încă student la Litere (aşa cum avea s-o declare singur mulți ani mai târziu) aci avea să simtă şocul trezirii la realitate. Din lumea făurită în închipuire plonjează direct în mecanicismul prozaic al vieții. Fostul copil crescut într-un climat de o nealterată religiozitate, află acum prilejul descoperirii directe şi nemijlocite a adevărului. Şocul de care vorbeam are un efect dublu şi acționează ca atare: pe plan sentimental (prin oroarea de cadavre) şi pe plan cerebral, al gândirii şi raționamentului (prin descoperirea absenței lui Dumnezeu şi ancorarea în cel mai pur materialism („...nici sub muşchi, nici sub scoarța creierului, nici în bolnavul spitalelor nu era Dumnezeu. Studiul e aşa de mecanizat în nerv, de meschinizat în celulă, aşa de ucis în semnul clinic, încât adevăratul, primul bolnav e cel pe care-l întâlneşti după ce scapi de şcoală", va spune mai târziu, în 1935, în atât de mult citata Confesiune a unui scriitor şi medic). Faptul este extrem de important în explicarea mecanismelor interioare ale sufletului voiculescian şi în definirea pozițiilor ideologice ulterioare, aşa cum au fost ele decelate în volumele de poezii.

Vasile Voiculescu nu este tipul studentului tocilar, care nu mai vede şi nu mai ştie nimic altceva decât învățătura şi iar învățătura. Are frământările şi neliniştile lui, concepțiile de până acum i se văd zdruncinate şi răsturnate, numeroase păreri şi idei de dinainte sunt infirmate, altele, dimpotrivă, îi sunt adeverite de viață, de evenimente şi întâmplări. Duce o permanentă luptă cu sine, dar nu poate trece ca un străin nici prin facultate, printre colegi, nici prin oraş. Participă la viața de zi cu zi a

Capitalei. îi simte pulsul, îi cutreieră străzile, îi priveşte clădirile, monumentele, oamenii.

Bucureştii trăiesc o viaţă nouă. Apar automobilul şi cinematograful. Noua „artă" este prezentă, după model occidental, în săli special amenajate: la Băile Eforiei, la Hotel Bristol, apoi la Hotel de France la Volta, la Venus, la Terra, la Lux etc. Unii bucureşteni se grăbesc să umple sălile de cinematograf, alţii preferă tradiţionalele plimbări cu trăsura sau pe jos la Şosea.

Oraşul în care trăieşte şi prin care poate fi văzut în fiecare zi studentul Vasile C. Voiculescu este un amestec de oameni şi de interese. în paginile ziarelor se încrucişează condeiele gazetarilor din diverse partide politice, potrivnice unele altora, dar publicul, bucureşteanul de rând preferă cancanurile. Bunăoară, în august

1905, stârneşte senzaţie ştirea că sergentul care păzeşte Dealul Mitropoliei a descoperit într-o noapte câţiva indivizi care săpau pământul după comori; a vrut să-i aresteze, dar atunci a apărut consilierul primăriei, Alexandru Bacaloglu, explicând că persoanele respective aveau autorizaţia Primăriei pentru a săpa. La puţină vreme după aceea domnişoara Locusteanu, în vârstă de 16 ani, fata doctorului - director al Şcolii de medicină veterinară - fuge cu Trandafir Grigorescu, portarul şcolii şi a doua zi sunt găsiţi morţi în strada Viorica 9, după ce răpitorul a lăsat o scrisoare impresionantă către soţie, studenţi şi profesori. Tot acum, alte două evenimente polarizează atenţia locuitorilor Capitalei: Al. Davila îl înlocuieşte pe Constantin Nottara la conducerea Teatrului Naţional; toamna, la 20 octombrie; este înălţat, pluteşte în aer şi readus cu bine la sol balonul „România", avându-i în nacelă pe domnii G. Bibescu, Demetriad, Moruzi şi Asaky (acesta din urmă fiind şi conducătorul „curajosului echipaj").

în Bucureştii începutului de secol - când ştirile erau cu mult mai puţine decât azi - Vasile Voiculescu va fi privit cu îngăduinţă cele auzite. Povestea cu căutătorii de comori de pe Dealul Mitropoliei îi va fi amintit cu nostalgie de întâmplarea din copilărie, când săpase şi el pe dealurile Pârscovului în locurile unde i se păruse că joacă flăcările în serile de vară. Se alesese cu un ochi umflat şi cu un mare cucui în frunte. Peste multe decenii, inspirat de amintirea asta şi de altele din copilărie, va scrie povestirea Taina gorunului.

însetat, în sensul cel mai propriu al cuvântului, de informare şi instruire, studentul medicinist nu se va fi mulţumit doar cu lecturile. Va fi mers la conferinţele susţinute de Nicolae Iorga şi de alţi mari oratori, va fi

vizitat expoziții, va fi poposit, fără îndoială, lângă vechile monumente ale oraşului. în 13 martie 1906, dezlănțuindu-se un şir de evenimente în care au fost antrenați aproape toți studenții, nu este exclus ca printre ei să se fi aflat şi viitorul poet. Ce se întâmplase? La ora 18 Iorga a ținut o conferință în fața studenților, strânşi în sala din strada Câmpineanu 12. între altele marele istoric arăta că, de fapt, clasele sociale româneşti nu dau dovadă de solidaritate - exemplu era chiar spectacolul organizat în limba franceză în aceeaşi seară la Teatrul Național de alături. Ce a urmat după conferință ne spune, exact şi foarte colorat,

Bacalbaşa: „Studenții surescitați au ieşit de la întrunire şi s-au dus la Teatrul Național. Voind să pătrundă înăuntru au fost împiedicați. De aci încolo începe un mare scandal care ține câteva zile. Directorul teatrului, Alexandru Davila, apare în frac la intrare şi cere studenților să se retragă. Cum îl văd, studenții izbucnesc în huiduieli şi îi amintesc retragerea din teatru a lui Nottara şi Liciu. Câțiva studenți vor să pătrundă, îmbrâncindu-l. Davila ridică bastonul şi loveşte în cap pe studentul Slăvescu. Surescitarea este la culme. (...) Pe piața Teatrului un mare grup de studenți, cu tricolorul desfăşurat, cândă „Deşteaptă-te române!", „Pe al nostru steag" şi alte cântece patriotice. Trăsurile încep să aducă lumea la teatru, dar studenții nu lasă pe nimeni să intre. Domni în frac şi doamne în toaletă de seară sunt apostrofați şi siliți să se înapoieze"[3].

Despre lumea aceasta pitorească a Bucureştilor începutului de veac va povesti Dile cu lux de amănunte părinților în vacanțe. Acolo, la Pârscov, în aerul tare şi curat al munților, le va cere îngăduința şi ajutorul bănesc să plece în excursie la Veneția. Iar ei, bucuroşi că mâine-poimâine băiatul lor, care le-a ascultat sfatul, va ajunge doctor şi poate va veni să se stabilească în satul copilăriei,

vor fi de acord şi-i vor pregăti toate cele de trebuință la drum...

*

Mirajul depărtărilor şi al călătoriilor îl va fi avut, fără îndoială, scriitorul încă din prima copilărie, de pe vremea când privea frumoasele culmi ale dealurilor din împrejurimi şi crestele îndepărtate ale Munților Buzăului, pe ale cărui cărări se va avânta mai târziu.

Nu întâmplător peisajul, natura în general formează, dacă se poate spune aşa, fondul, canavaua întregii lui literaturi - fie că este vorba de poezie (pentru care natura reprezintă un izvor nesecat de metafore şi imagini), de proză (unde personajele nuvelelor se întâlnesc şi se confruntă în spații largi, deschise), de teatru şi în bună măsură chiar de publicistică.

Tinereții, avânturilor ei le stă bine, pe de altă parte, alături de o nepotolită dorință de cunoaştere a noi şi noi orizonturi. Nu numai spirituale, ci şi geografice, ademenitoare mai ales pentru celebritatea lor, cum este cazul Italiei şi al oraşelor sale (trăind în

memorie şi-n imaginația firilor creative prin arhitectura, poziția şi faima marilor artişti ce s-au ivit pe lume acolo).

Greu de stabilit care dintre cei doi prieteni - Vasile Voiculescu sau pictorul Nicu Constantinescu[4] - va fi avut ideea de a face o călătorie la Veneția. Greu de spus cu exactitate şi care a fost traseul urmat de scriitor şi de pictor pentru a ajunge acolo. „Ecourile literare" ori documentare ale celor văzute la Veneția sunt şi ele puține, fiindcă şi unul şi altul din cei doi studenți s-a arătat a fi destul de zgârcit în comunicarea impresiilor personale despre oraşul de pe ape. Totuşi, prin câteva denumiri prezente în cele două poezii şi prin poemul în proză[5] scrise de Voiculescu, fie la Veneția, fie imediat după revenirea în țară, putem reconstitui, cu aproximație, drumurile venețiene ale scriitorului sau - în orice caz (pornind tot de la textele menționate) - le putem presupune.

Desigur că înainte de toate, sosind la Veneția, studentul medicinist bucureştean a fost fascinat, copleşit de aspectul general al oraşului. Turnurile, arcadele, fațadele clădirilor din diverse epoci şi de diverse stiluri, răsfrângându-se în apele canalelor, podurile, bărcile acostate în dreptul intrărilor, scările coborând până aproape de luciul apei, gondolele pitoreşti şi gondolierii conducând cu iscusință lunecătoarele lor ambarcațiuni, palatele, bisericile, în fine amestecul acela pestriț de oameni din piețe, apoi „minunile" artistice din muzee au exercitat asupra călătorului român o impresie de basm pornit din realitate. Nu e de mirare că la senectute, scriindu-i uneia dintre fete, va mai avea încă nostalgia Italiei şi va trăi încă regretul că n-a putut vedea şi alte oraşe din Peninsulă[6]. Pătimaşul iubitor al călătoriilor o îndemna, în aceeaşi scrisoare pe propria-i fiică: „Rămâi cât poți mai mult (în Italia, n. n.) şi umpleți sufletul cu frumusețe şi putere de artă", iar el, neobositul cititor care a fost din copilărie şi până la moarte se gândea la paşii pe care-i vor fi făcut prin Italia istorică şi artistică poeții şi prozatorii de care se simțea aproape ca structură şi fond de idei: Schelley, Byron, Browning, Keats, Stendhal...

Şi ca orice turişti ajunşi la Veneția, Voiculescu şi Nicu Constantinescu merseră mai întâi la San Marco spre a vedea piața şi biserica. Monumentul li se înfățişa - în calda şi strălucitoarea lumină a verii - aidoma unei oglinzi

fermecate în care se găseau deopotrivă culoarea roz-cărămizie a zidurilor, cenuşiul portalurilor

şi seninul cerului răsfrând în ferestrele măiestrit încadrate. Şi ca orice turişti, călătorind cu dorul de a afla cât mai multe despre cele întâlnite şi cunoscute, alunecară, încet-încet în istorie...

în penumbra dinlăuntrul bisericii, în preajma statuilor, a mozaicurilor şi picturilor se pătrunseră de vraja clipei şi încercară să caute înapoi, prin timp, rădăcinile şi începuturile lăcaşului. Aşa aflară că la originea lui stă legenda. Şi legenda spune că Marcu, ucenicul lui Petru şi Pavel, se întorcea cu barca din Acvileea, unde îl trimisese Petru să anunțe vestea izbăvirii. La gurile Medoacului Mare barca importantului sol al apostolilor este surprinsă de furtună şi pasagerul, unicul ei pasager silit să coboare spre a se odihni. în vis i se arată un înger care-l vesteşte că - după alte şi alte cazne - aci îi vor odihni oasele, iar după moarte neamurile credincioase vor dura pe aceste locuri un oraş minunat şi se vor dovedi a fi demne să-i păstreze moaştele. Acest Marcu s-a trezit, a mers la Alexandria ducând vestea mântuirii, acolo a fost martirizat şi a murit.

Dar aceasta a fost doar legenda, apărută târziu, prin secolul al XlII-lea, când San Marco dăinuia de patru veacuri şi în bogata decorație murală a altarului deja fuseseră figurate scene din viața lui Isus, a Sfintei Mana, a sfântului Marcu şi a altor eroi biblici, fără a se face însă nici cea mai mică aluzie la prezicerea îngerului din legendă. Istoria propriu-zisă, consemnată şi reținută ca atare, începe, practic, în anul 828 când sunt aduse aci relicvele sfântului şi depuse la Palatul Dogelui (palat care nu era cel de azi, cu multele lui coloane şi cu înfățişarea monumentală pe care i-o ştim). Dogele de atunci, Giustiniano Porteciaco, lăsa prin testament porunca de a se construi „bazilica prea fericitului Marcu Evanghelistul" - ceea ce s-a şi făcut[7].

Voiculescu şi Nicu Constantinescu vor fi ascultat toate aceste detalii din gura vreunui ghid de ocazie, un localnic cunoscător şi iubitor al oraşului său. Apoi vor fi privit cei patru mauri de porfir, îmbrățişați, doi câte doi, caii - tot patru la număr - din aramă aurită de la fațadă şi se vor fi extaziat în fața Palei[8], în întregime de aur, a mozaicurilor şi marmurelor trandafirii şi aurii, a capitelurilor, a lespezilor cu basoreliefuri, a fragmentelor de sculpturi adunate din toată lumea şi aduse aci în perioadele de glorie ale Republicii venețiene.

Oprindu-ne în baptisteriu şi privind la grandioasele scene - Martiriul Sf. Ioan Botezătorul, tăierea capului, banchetul lui Irod cu dansul Salomeii -

, compuse din miliarde de plăcuțe de mozaic presărate pe alocuri cu aur şi pietre prețioase, cei doi studenți se vor fi gândit, fireşte, la măreția prin simplitate a bisericilor româneşti pe care le cunoşteau atât de bine de la ei de-acasă, din Buzău. Lunile anului, Zodiacul, Virtuțile şi Preafericirile şi Meşteşugurile venețiene, pe care le vor fi privit îndelung pe arcele interioare ale portalului central, îi vor fi purtat din nou cu gândul la măruntele bisericuțe din satele de pe la noi. Şi la San Marco, ca şi pe pereții bisericilor româneşti de la țară, vor fi sesizat aceeaşti tendință a sculptorilor, pictorilor şi arhitecților de a da grai gândurilor şi sentimentelor proprii. Fiindcă şi atunci (când privirile studenților români treceau ca o mângâiere peste sculpturi, peste imensele picturi şi mozaicuri, se opreau pe plafoanele şi pereții strălucitori), ca şi azi, sufletul era cuprins „nu numai de exaltarea stârnită de fantast, ci de o exaltare pe deplin şi suveran umană. Participi la profesiunea de credință a constructorilor, pictorilor, neguțătorilor şi oştenilor din veacurile primăverii Veneției"[9], cum zice cu îndreptățită exaltare unul dintre cei mai mari îndrăgostiți de cetatea venețiană.

Se pare însă că medicinistul bucureştean nu este copleşit doar de grandoarea artei sub multiplele-i înfățişări la San Marco. Fire sensibilă şi receptivă la durerile lumii, el îşi îndreaptă privirile şi către cei mulți, către credincioşii pătrunzând prin „greoaia poartă" a bazilicii la ceasul de vecernie[10]. Nu încape îndoială că poemul „în San Marco", mai puțin cunoscut astăzi[11], realizat cu mijloace romantice şi trădând o sensibilitate de excepție, reuşeşte să sugereze o atmosferă alcătuită din lumini şi umbre cu o evidentă notă de tristețe şi melancolie:

ÎN SAN MARCO

Când sună chemarea de clopot, spre seară Trezind adormite pustiuri de ape, Amurgul se-ntinde - zăbranic de ceară - Şi noaptea coboară cernitele-i pleoape.

Cunună de aur pe fruntea cetății - San Marco deschide greoaia lui poartă Şi vin credincioşii... în zdrențe-s cu toții, Dar pasul li-i falnic - ca-n vremea cea moartă

Pătrund cu sfială... şi-atâta durere Purtată prin lume, aduc s-aline, Aici, unde Leul domnea cu putere, - în pacea bogatei cupoli bizantine -

Pe sfori clătinată, o candel'-aleargă Spre bolți încrustate cu chipuri căzute, Pe care se lasă, adâncă şi largă Măreață tăcere din lumi nevăzute

Un fum nestatornic se-mprăştie-n slavă; Mireasmă de smirnă cucernic se cerne; Din guri aplecate pe foi de ceasloave Se-nalță cântarea târziei vecerne.

Ce vrajă senină şi fără de nume! Ce paşnic coboară uitarea de sine! Par umbre din visuri şi preoți şi lume: Au unde sunt oare de-mi este-aşa bine?

(1907, Venezia)

De la bordul unui vaporaş ori dintr-o gondolă, sau poate chiar de pe mal Voiculescu va fi privit şi deschiderea de ape a Lagunei. Şi o altă lume, o altă Veneție i se va fi deschis ca o carte înaintea ochilor: cea a zecilor de vele, albe şi sure, negre şi de alte culori; apoi întinderea apei văluind uşor, în depărtare puzderia de insule şi insulițe cu viața lor de fiecare zi, cu contururile lor abia desenate la orizont. Către una din ele s-au îndreptat şi cei doi prieteni într-o frumoasă zi de vară: „Era la amiază şi vaporaşul, gâfâind obosit, ne târa spre insula fericită. Pretutindeni se cernea o poleială strălucitoare de aur, pretutindeni... peste ape, peste turnuri, peste

oameni...", cum va scrie poetul mai târziu, într-un text intitulat

Chiparosul din Lido .

însă respectivul poem în proză, debutând aidoma unui pastel, nu este decât o punere în temă, deoarece atenția şi centrul de greutate cad apoi asupra unui chiparos „tânăr, zvelt şi mlădios" care umbrea o groapă uitată. în făptura tristă a arborelui plecându- şi „aşa de abătut crengile, peste groapa uitată..." poetul îşi închipuie o fată orfană plângând pe mormântul mamei sale. De aceea face gestul brusc al îmbrățişării, însă totul nu-i decât o iluzie şi izbitura primită îl trezeşte imediat la realitate... Micul poem se înfățişează ca o alegorie în care sensurile se cer - şi pot fi uşor - descifrate. Aluzia la iubită (viitoarea soție) sunt clare, ştiut fiind că aceasta era într-adevăr orfană, ca în poem. Judecând după faptul că scriitorul avea s-o cunoască pe Mana Mitescu abia după un an de la întoarcerea din Veneția, la 6 septembrie 1908, deducem că Chiparosul din Lido nu putea fi scris mai devreme de acea dată, deci el este - cronologic vorbind - ultina dintre creațiile inspirate romanticului student medicinist de călătoria la Veneția.

Peste ceasuri, poate zile întregi cei doi prieteni s-au oprit şi la intrarea în Canal Grande, la Academia de Arte Frumoase, unde au fost adunate multe opere de artă aparținând celebrei şcoli de pictură venețiană. Trecând dincolo de statuia Minervei călare pe un leu (ce decorează fațada), Voiculescu şi Nicu Constantinescu se vor fi afundat în saloanele răcoroase unde odihneau tabloruile aducând până la contemporani ecourile unei lumi demult apuse. Nerăbdători, cei doi vor fi voit să vadă întâi şi-ntâi capodoperele iluştrilor pictori Tizian, Paolo Veronese şi Tintoretto, pe cele semnate de Giovanni Bellini ori de Giorgione. înlăuntru vor fi aflat însă şi

alți nenumărați artişti, de mai mică notorietate, care au pregătit drumul marilor glorii; cel mai vechi dintre ei a fost Nicolo Sermitecolo, datând de pe la 1370, iar cel mai nou Francesco Zucharelli, mort în 1790.

La Academia de Arte Frumoase au putut vedea fiecare pictor reprezentat de cel puțin o lucrare. Alături de Tizian, studenții români îi vor fi putut vedea pe Leandro Bassano, pe Paris Bardone, mai puțin celebri, dar nu mai puțin interesanți prin maniera de a picta, prin tratarea subiectelor religioase şi laice, prin mărturia ce o pot oferi în legătură cu apariția, înflorirea şi valoarea şcolii venețiene în pictura italiană şi în cea universală. Tintoretto, alături

de un Bonifazio sau Rocco Marcone, Giovanni Bellini, lângă Cima *

da Canegliani şi Vittore Carpaccio - iată câteva posibile nume prin care Voiculescu şi Nicu Constantinescu vor fi putut deschide larg porțile către cunoaşterea marii picturi italiene. (De aceea când, la multe decenii după excursia la Veneția, la senectute fiind, Voiculescu va privi c,u admirație - prin anii 1950-l956 - colecția de tablouri a lui Apostol Apostolide, gustul său va fi format şi bine educat, iar informația în materie îi va fi cu mult mai bogată decât a celorlalți).

Impresiile, părerile, gândurile şi starea sufletească ale prietenilor - pictorul şi scriitorul - la întoarcerea acasă sunt greu de descris. Este greu de spus şi dacă se vor fi gândit să scrie şi să picteze pe „subiecte venețiene" mai mult decât au făcut-o.

Nu ne-au rămas mărturii că Voiculescu ar fi intenționat să mai scrie şi altceva despre şi din Italia. Nici în corespondență, în manuscrisele inedite din arhiva familiei ori în mărturiile prietenilor n-am găsit măcar un semn că ar fi avut în intenție asemenea demers creator.

Rodul excursiei la Veneția, deşi sărac, îşi are semnificațiile lui. Dacă ne gândim că poezia în San Marco n-a fost niciodată inclusă de către autor într-un volum (şi ne-am fi aşteptat s-o întâlnim măcar în ediția „definitivă" de Poezii din 1944, îngrijită de scriitor) - fapt care s-ar putea interpreta şi prin aceea că Voiculescu o considera nereprezentativă, iar poemul Chiparosul din Lido a fost lăsat în manuscris (poate din aceleaşi considerente), nu mai rămâne în discuție decât o singură poezie: Din Veneția. Citind-o, de aceea, cu şi mai multă atenție, vom observa că, în adevăr, este şi cea mai realizată artistic dintre toate.

Experiența venețiană a scriitorului Vasile Voiculescu, unică şi irepetabilă -, marcându-l profund, nu şi-a putut găsi expresia artistică majoră, la acea dată a începuturilor lui literare, decât într- un singur poem.

Un poem - stampă cu lumini şi umbre, cu sunete tainice, comunicând o mare tristeţe a sufletului:

DIN VENEŢIA

în faptul cald al serii, când pieţele deşarte Răsuflă uşurate de zgomotul mulţimii, Porumbii doar mai taie albastrul înălţimii...

Cetatea doarme încă şi apele par moarte.

Pe Molo iarăşi nimeni... Palatele se pleacă Pustii, bătrâne, triste, cu roşu viu spoite Ca nişte curtezane de vremuri năruite Ce-n dresuri şi podoabe ruina îşi îneacă.

Şi-atât de-amăgitoare-i lumina-n depărtare, Că Lido fără veste s-acoperă cu aur, Se clatină, pluteşte, ia chip ca de balaur, Spărgând talazul mării cu pieptu-i lat şi tare.

Şi iarăşi fără veste vedenia se pierde... Acum argint îmbracă San Giorgio Maggiore. Ca faclă-nfiptă-n mijloc stă falnicul său torre, Răsfrânt din temelie de-adâncul clar şi verde.

Aşa, din turlă-n turlă, s-aprinde şi se stinge, Purtată ca de-o mână, lumina înserării, Din leneşa-i visare trezind pe doamna mării... Prelung cetatea cască şi somnul îşi învinge.

Şi-atunci când Uriaşii în clopot bat opt ore, Chemând din ceruri noaptea cu glasul lor de-aramă, Pe insula Giudecca, în zări, spre vechea vamă, Luceşte ca un fulger, departe, Redentore.

Oricum, spre a-şi păstra cât mai mult şi cât mai vii impresiile „veneţiene" (şi nu numai) cei doi prieteni au adus cu ei frumoase ilustrate din Peninsulă şi nu e de mirare că peste doi ani, în 1909, îndrăgostit de Maria Mitescu, va scrie nu mai puţin de trei poezii dedicate ei chiar pe cartonul unor cărţi poştale aduse de la Veneţia. Cărţile poştale respective reproduc - una o fotografie a celebrei Venus din Milo, iar cealaltă Cele trei grafii de De Conova. Pe verso-ul imaginilor textul poetic este scris cu litere foarte mici. Uneori este uimitor cât de mărunt poate fi scris încât pe o ilustrată de format normal au putut încăpea nu mai puţin de şase strofe, cu pauză între ele, aşternute de mâna poetului cu cerneală neagră şi cu o peniţă foarte subţire. Cele trei poezii, fără titlu, fac parte din atât

de comentatul (postum), „roman sentimental" al poetului, roman epistolar asupa căruia se pot afla amănunte din monografia lui Ion Apetroaie şi din prefaţa Ilenei Ene la volumul postum, Poezii şi corespondenţă, apărut în 1993.

Textele poeziilor de pe cărţile poştale, le-am publicat noi, întâia oară, în revista „Manuscriptum" (nr. 2/1987) şi mai apoi în volumul V. Voiculescu

şi lumea lui (Editura „Colibri", 1993), după ce le-am aflat în arhivele Muzeului de Literatură al Moldovei din Iaşi, care le achiziționase, probabil, de la fiul cel mic al scriitorului, Ion Voiculescu[13].

*

în viața fiecărui om pot interveni întâmplări şi evenimente care să-i schimbe deodată, pe neaşteptate, întregul destin. O asemenea neprevăzută întâmplare intervine şi în biografia lui Vasile Voiculescu, la numai un an după întoarcerea de la Veneția. Tânărul sobru şi entuziasmat de o posibilă carieră în literatură, studentul încă timid şi seriosul doctor în devenire îşi petrece vacanța din 1908, penultima înainte de licența la medicină, la Pârscov. Până târziu, către toamnă, zilele vacanței nu se deosebesc cu nimic de cele din verile trecute: lungi plimbări pe malul Buzăului, ceasuri întregi de lectură, odihnă în livada din preajma casei. în sat nu mai sunt alți studenți şi intelectuali cu care să poată schimba o vorbă. De aceea umblă mai mult singur, într-o solitudine îngrijorătoare pentru familie.

Ceea ce îi era dat să se întâmple, însă nu poate fi evitat. Aci, la Pârscov, departe de Capitală, se petrece un lucru neaşteptat: Voiculescu întâlneşte marea iubire a vieții, dragostea ce-i va înflăcăra sufletul şi imaginația, dându-i totodată „un curs nou biografiei sale intime"[13 bis], cum bine sesizează Ion Apetroaie (până acum singurul autor al unei monografii voiculesciene bine documentate şi riguros argumentate). Episodul ce a declanşat marea şi în acelaşi timp unica iubire a viitorului „scriitor şi medic" va fi povestit mult mai târziu de fiul său, Ion Voiculescu. La finii familiei venise pentru o vreme Maria Mitescu - şi ea studentă la medicină - pentru a-şi însoți la o cură de aer o prietenă bolnavă. Când află că în sat naşii gazdei au un fiu tot student, coleg mai mare al lor, la aceeaşi facultate - şi dorind să aibe cu cine mai

schimba o vorbă, fie despre Bucureşti, fie despre cunoştințe comune printre profesori, fie pur şi simplu despre meseria lor - tânăra brunetă şi frumoasă doreşte să-i fie prezentat Voiculescu şi-şi anunță o vizită. întâmplarea ce se petrece de aici încolo - şi care va duce, peste puțină vreme, la întemeierea unei familii foarte unită, la declaşarea unui întreg serial epistolar între cei doi, de mare frumusețe şi mai ales, cu mult mai târziu, la crearea unei poezii de o excepțională valoare (Sonetele) - are în ea şi o uşoară notă de umor. „Când a auzit că vin două fete şi că una este, în plus, studentă la medicină - povesteşte Ion Voiculescu - a fugit în fundul grădinii, s-a dezbrăcat şi a intrat în iaz, neputând fi înduplecat să se întoarcă acasă. Aşa că în acea zi ele au plecat fără să-l poată cunoaşte. Dar,

într-o noapte, „domnişoara bolnavă" are o hemoptizie şi, în disperarea lor, trimit pe cineva după ajutorul cel mai apropiat: doctorandul Voiculescu. în situația asta nu mai are ce face. Se duce să-şi facă datoria de viitor medic, datorie de la care nu va dezerta niciodată, până la sfârşitul vieții"[14].

întors la Bucureşti pentru a începe noul an universitar, Voiculescu e torturat de iubire, chipul frumoasei brune îl obsedează şi între cei doi începe o corespondență ce va număra - în mai puțin de doi ani - peste o sută de scrisori, adevărate „piese" literare de un romantism tulburător. Unele din ele au pe prima pagină, sus, frumoase desene executate de mâna talentatului său prieten, Nicu Constansinescu, pictorul, cel cu care văzuse Veneția şi care-i înțelegea tulburarea sufletească dată de iubire.

Pentru cel care se încumetă să parcurgă scrisorile (parte aflate în Muzeul de Literatură al Moldovei, parte la Muzeul Național al Literaturii Române sau în arhiva familiei) o concluzie se impune chiar şi numai după lectura câtorva: ivirea iubirii în viața scriitorului constituie scânteia care a dezlănțuit flacăra, acea tainică mişcare ce a atras după sine cascade de explozii. Ele nu sunt doar afective, de interes particular şi minor. Acumulările de ani şi ani din sufletul tânărului îşi găsesc în acest moment drumul prin care vor ieşi la iveală. în ele se află şi pruncul ridiculizând, la vârsta de patru-cinci ani, o „carte de vise" şi gimnazistul compunând pe coperțile poeziilor lui Eminescu şi studentul însingurat visând şi aşteptând ceva („nici eu nu ştiu ce").

Maria Mitescu era al doilea din cei trei copii ai maiorului Constantin Mitescu şi ai Măriei Colau, craioveni stabiliți la Ploieşti. Marioara-Florioara - viitoarea tovarăşă de viață a lui V. Voiculescu - se naşte la Ploieşti, în ziua de 22 martie 1887, în casa cu numărul 137 din strada Buna Vestire, cum aflăm din registrul de născuți pe anul respectiv[15]. Rămasă orfană la numai trei ani, este înscrisă de maiorul Mitescu la un pension particular particular de fete, după care urmează cursurile Facultății de Medicină din Bucureşti timp de numai trei ani, la puțină vrene după aceea cunoscându-l pe viitorul scriitor Voiculescu în împrejurările amintite.

într-o fotografie datând din acea perioadă (1908-l909)[16] Marioara-Florioara Mitescu (cum este înscrisă în certificatul de naştere Maria Mitescu) ne apare ca o femeie frumoasă, cu un chip îngrijit şi plăcut încadrat de părul negru, legat coc, purtând o pălărie gen beretă, inspirând gingăşie, dar şi o anume tristețe interioară. Este îmbrăcată într-o rochie lungă, de culoare închisă, peste care poartă o vestă cu mâneci lungi, strânsă pe talie. De sub gulerul alb, asemănător celor pe care le au uniformele şcolare de astăzi, o

cravată lată pune şi mai mult în evidenţă sobrietatea, decenţa şi bunul gust (care nu erau numai caracteristice epocii). Faţa rotundă, buzele cărnoase şi ochii mari, larg deschişi, peste care se arcuiesc sprâncenele aidoma a două aripi de rândunea în zbor, denotă o personalitate accentuată şi o bogăţie sufletească aparte.

Fata din fotografie, cu chipul ei copilăresc, parcă nemarcată în nici un fel de grijile vieţii ei de orfană, capabilă de mari trăiri, în stare de a se dărui o singură dată în viaţă[17] şi cu toată forţa nebănuită a fiinţei ei plăpânde, a determinat în mod hotărâtor biografia originalului şi valorosului scriitor ivit pe lume la Pârscov.

îndrăgostitul se ia pe sine în serios şi scrisorile adresare Măriei Mitescu stau mărturie celei mai mari furtuni pe care o poate dezlănţui şi întreţine iubirea adevărată. Stările sufleteşti se împletesc aci în cele mai neaşteptate game, iscând întrebări până şi în cele mai ascunse şi tainice ape. Uneori poetul simte nevoia să-şi mărturisească neliniştea şi durerea nu doar ca pe o stare pasageră, ci ca pe un fapt mistuitor, cu consecinţe ce-i pot schimba întreaga viaţă: „Se petrece în mine ceva dureros, dar nu-mi dau seama dacă

e o durere de creaţie, de generare sau una de distrucţie şi de moarte. Nu ştiu dacă sufăr pentru că toate moleculele dispersate ale sentimentelor, ale ideilor mele, ale proiectelor mele se adună acum şi se vor constitui într-un corp întreg şi definit într-o decizie; sau suferinţa mea provine dintr-o brutală şi nebună dezagregare a întregii mele existenţe, a tuturor speranţelor mele intime şi dragi, a tuturor aspiraţiilor mele profunde şi obscure?"[18]

Alteori viziunea romantică, izvorâtă din prea-plinul fiinţei, din candoarea şi bunătatea sufletului, pare a arunca o lumină chiar şi asupra unui anume posibil mod de viaţă, aureolat de focul Poeziei: „Da, un Ideal de viaţă, de o nemaitrăită viaţă sufletească alcătuită din dragoste şi iertare; o viaţă învăluită, legănată de toată armonia muzicii, o viaţă împodobită de toate bucuriile artei, de toate desfătările poeziei;... o viaţă luminată de toate strălucirile ce străjuiesc pe culmile uriaşe ale minţii şi cugetării omeneşti... Şi acest Ideal, pe care l-am fi întrupat noi, să-l împărtăşim, să-l propovăduim şi celorlalţi, să-l strecurăm în sufletul tuturor - îndreptăţindu-ne, sfinţindu-ne astfel propria noastră înălţare d-asupra (sic!) celorlalţi"[19].

Alternanţa speranţei cu disperarea, a iluziei cu realitatea nu exclude însă judecata. Sunt aici, în epistole, meditaţii, cugetări, elegii, întrebări etc. - toate dezvăluind multiplele şi neaşteptatele faţete ale neliniştii provocată de

iubire. „Mi-e dor... Cu dorul încep - îi scrie el la un moment dat Măriei Mitescu - şi cu el am să sfârşesc (...) e acelaşi cum îl ştii, cum l-ai lăsat în sufletul meu: cald, adânc, nesfârşit, aci senin, aci furtunos... ca o mare tropicală - ah, de te-aş putea prinde şi îneca în el, pentru totdeauna"[20].

Nu găsim, cum poate ne-am fi aşteptat, un serial epistolar, presărat cu versuri şi locuri comune, ca la un îndrăgostit oarecare.

Maria Mitescu, studentă.

Iubirea ia la Voiculescu înfăţişări grave, uneori vecine cu disperarea şi de aceea atunci când apar - foarte puţine! - versurile, acestea primesc, de asemenea, o altă întruchipare decât a declaraţiilor romantice, părând mai degrabă o mărturie a potenţelor nemărturisite încă şi care aşteaptă să îmbrace haine literare: „A mea comoară de suspinuri / Voi dezgropa-o ca să-mbrac / Acest amar bogat în chinuri / Şi-n mângâieri aşa sărac"[21], iar în altă parte, rememorând momentul când s-au cunoscut şi pierderea prietenei pentru care fusese chemat, poetul filozofează în stil simplu, ţărănesc, aidoma oricărui consătean: „aceleaşi gânduri ne mânase-aicea / Şi-acelaşi dor aicea ne striga / în faţa morţii taină- ntunecată, / O altă taină, viaţa se-nchega! /... / Şi-a fost de faţă moartea cea pustie / La-ntemeierea noii noastre vieţi"[22].

Ion Apetroaie care are, între altele, meritul de a fi „reconstituit" documentar - pe baza celor şaptezeci de epistole inedite din Muzeul de Literatură a Moldovei - romanul iubirii dintre Dile şi Marioara-Florioara (numită în scrisori Lica), conclude pe bună dreptate: „Confesiunile, sub forma scrisorilor, urmează... un curs sufletesc surprinzător, extrem de accidentat, pândit la tot pasul de capcane şi dezastre. îndrăgostitul nu jubilează niciodată, nu glumeşte, nu se destinde, totul: aşteptare, speranţă, închipuire îi potenţează pasiunea, i-o împinge la paroxism. îl crispează, îl devastează lăuntric. Timid, nestăpân pe sine în preajma ei, se zbuciumă, se biciuieşte, imploră, halucinează în teama de a n-o pierde. Natura sa imaginativă îi paralizează voinţa, îi interzice gestul, îl tiranizează, îi dictează abandonarea a toate şi a tot"[23].

Alte scrisori, până nu demult inedite, alături de o serie de poezii dedicate iubitei, au fost publicate în 1993 de către Ileana Ene (Vasile Voiculescu Poezii inedite şi corespondenţă, Editura Porto Franco Galaţi, Muzeul Literaturii Române Bucureşti, 1993) şi aduc noi argumente „romanului" de dragoste dintre scriitor şi Marioara Florioara. Iată cum îşi caracterizează îndrăgostitul starea în care se află la începutul lui martie 1909: „E ciudată povestea dragostei nostre: Ne-am întâlnit şi ne-am

cunoscut în toamnă, şi cum în toarnă se luptă căldura şi seninul cu norii, ploile şi frigul cotropitor, aşa s-au luptat, s-au zbuciumat în noi nenumărate şi potrivnice simțiri până ce în sfârşit a învins una singură: iubirea"[24].

De perioada de dinaintea căsătoriei se leagă pare-se - cel puțin prin conținutul lui - şi un text în proză al scriitorului, rămas necunoscut până în 1969, când a fost publicat în presa locală din Buzău de către Ion Voiculescu. Este vorba de descrierea unei excursii împreună cu cele două prietene. Mana Mitescu şi Florica Kirițoiu, la Mănăstirea Răteşti[25].

Textul reprezintă ceea ce s-ar putea numi astăzi reportaj de călătorie, nu anunță prin nimic marele prozator de mai târziu, dar merită a zăbovi ceva mai mult asupra lui pentru a releva şi acest unghi interesant (şi din păcate abandonat ulterior) - de reporter - din care este privită realitatea. înseşi titlurile - gândite ca secvențe separate ale acțiunii - trimit la tehnica cinematografică. Se surprinde cadrul general, apoi mişcarea, agitația generală şi - în sfârşit - starea sufletească a naratorului: de încordare, dar şi de bună dispoziție şi umor. Nimic din jur nu-i scapă „maestrului de ceremonii" care e totodată şi povestitorul: starea vremii, căruța gata de plecare, drumul, aspectul aşezământului mănăstiresc, gesturile şi cuvintele văzute şi auzite, chipurile pe care încearcă să citească gândurile companionilor de călătorie.

Iată descrierea drumului (care ar putea prefigura întrucâtva descrierea celui străbătut de Zahei Orbul prin Bărăgan), de fapt o frumoasă acuarelă a locurilor: „în dimineața posacă de toamnă lumina se prelinge lenevoasă prin norii zdrențuiți de vânt, un vânt rece de miazănoapte - copacii, încă verzi şi plini de viață, se zbat cu putere sub îmbrățişările lui înghețate; dar vântul biruie şi frunzele smulse zboară. în tot lungul drumului, la dreapta, ni se desfăşoară valea Buzăului, largă şi plină de aburii dimineții. Insule de sălcii şi plopi argintii taie din când în când cursul întortochiat al apei, dar Buzăul liniştit şi nepăsător îşi vede de cale. Uneori pare că stă pe loc, strâns de malurile joase de lut galben: atunci seamănă cu o sabie de oțel strălucit - zvârlită departe în câmpuri. în stânga, dealuri mărunte, pline cu pomi roditori se ridică unele sub altele ca treptele unei scări uriaşe, până ce se pierd, departe, în zarea Carpaților sinelii. Şi pretutindeni, risipite pe văi şi coline, sate înecate în ceață..." Sau iată-l pe conducătorul grupului, pe ghidul de ocazie privind depărtările aidoma lui Odobescu ori Vlahuță, călători şi ei prin aceste locuri (şi dornici de a scrie după aceea despre ele) de la altitudinea unui deal din apropiere: „în răstimpuri

ne urcăm până la jumătatea Şoimului - de aici o panoramă nemăsurată se desfăşoară ochilor: toți, până şi cel mai puțin rafinat dintre noi, simte poezia imensității, poezia nesfârşitului, ce se pierde departe după dealurile albastre.

Ce vor fi simțind sărmanele călugărițe când privesc de aici depărtările pline de taină pentru ele, depărtările pline de farmec ce le atrage necontenit? Iar noi, obosiți de atâta zădărnicie şi gol, de atâta fugă a orizonturilor, privim cu pismă schitul paşnic, ce doarme strâns ca un cătun, la picioarele noastre. Ah... veşnica năzuință spre necunoscut şi neprețuirea bunurilor ce avem!

Ne coborâm din nou tăcuți, spre cimitir - ocolim apoi schitul... Casele mari, albe, cu cerdac şi stâlpi văruiți, curtea largă, plină de iarbă verde şi mătăsoasă, te îndeamnă parcă să nu mai pleci. Dar noi nu putem să mai întârziem, pe noi ne aşteaptă iar lumea din afară, ne cheamă destinul şi datoria."

Reporterul Voiculescu se va rezuma doar la acest text, deşi ecouri îndepărtate ale virtuților sale în acest domeniu se vor putea descoperi cu uşurință în multe din conferințele ținute la Radio, în numeroase articole (răspândite prin revistele şi ziarele vremii) şi chiar în unele dintre poeziile din primele volume, acolo unde epicul a câştigat teren în defavoarea liricului.

Pierzând un virtual reporter, literatura era net avantajată față de gazetărie: câştiga un poet de mari resurse, un prozator cu totul extraordinar şi un dramaturg cel puțin interesant şi original, dacă nu de mare valoare.

*

Furtunile sufleteşti ale studentului îndrăgostit, ale celui care, mânat de tainice îndemnuri, cultivase până atunci (cu o pasiune, credință şi devoțiune ieşite din comun) genul epistolar luau sfârşit în februarie 1910 când Dile şi Lica se căsătoreau. Oficierea - religioasă şi civilă - avea loc în ziua de douăzeci şi una a lunii, în Pârscov, acolo unde se cunoscuseră în urmă cu un an şi jumătate. Nici temporara depărtare a unuia de celălalt (el student la Bucureşti, ea retrasă la Pârscov), nici încercările surorilor lui de a-i despărți (motivul: lipsa de zestre a fetei!), nici „supărările iubirii", atât de mult şi de des prezente în scrisori, nu avuseseră şansa de a birui. Biruise Iubirea.

Textul actului de căsătorie, redactat după uzanțele vremii, constituie şi el în sine un mic „roman", puternic şi armonios impregnat de culoarea şi atmosfera epocii. Lectura lui integrală este pe deplin lămuritoare asupra

circumstanțelor, dar şi asupra „personajelor" despre care vorbeşte, oferind totodată şi unele sugestii interesante. De aceea se cuvine să-l reproducem în întregime:

Din anul una mie nouă sute zece luna februarie ziua două zeci şi unu, ora 11,30 dimineața.

Act de căsătorie D-lui Vasile C. Voiculescu, june, în etate de 26 ani, de religie ortodoxă, de protecție română, de profesiune student la medicină la facultatea din Bucureşti, născut şi domiciliat în această comună, satul Pârscovul de Jos, fiu major al d-lui C. Voiculescu, în etate de ani 72, de profesiune comerciant, şi al D- nei Sultana C, Voiculescu în etate de ani 53, de profesie menajeră, ambii de religie ortodoxă şi domiciliați în această comună, care au fost de față şi au consimțit la această căsătorie cu d-şoara Marioara Florioara C. Mitescu, junǎ, în etate de ani 23, de religie ortodoxă, de protecție română, de profesiune menajeră, născută în oraşul Ploieşti şi domiciliată în capitala Bucureşti str. Salcâmi nr. 4, fiică a decedaților Locotenent-colonel Mitescu Constantin şi Maria Mitescu.

Cei de față contractanți ne-au declarat că n-au făcut nici un act dotai la această căsătorie.

Actele preliminare sunt publicațiunea de căsătorie făcută fără opizițiune în această comună şi capitală Bucureşti în ziua de unu februarie a. c., extractul de naştere futurului soț sub nr. 86 în actele stărei civile ale acestei comuni pe anul una- mie opt sute optzeci şi patru; extractul de naştere futurei soții sub nr. 366 din actele stărei civile ale comunei Ploieşti pe anul una mie opt sute optzeci şi şapte; extractul de moarte al mamei futurei soții sub nr. 316 din actele stărei civile ale capitalei Bucureşti pe anul una mie opt sute nouă zeci; extractul de moarte tatălui futurei soții sub nr. 3916 din anul una mie nouă sute şase, din actele stărei civile ale capitalei Bucureşti; declarația semnată de unul din frații futurei soții anume locotentent M. Mitescu atestată şi legalizată de Tribunalul Tutova prin care consimte la căsătoria surorei sale cu

D-l V. Voiculescu, certificatul acestei primării şi al oficiului de stare civilă al capitalei Bucureşti din care se constată facerea publicațiunei şi lipsa opoziționei la această căsătorie; declarațiunea celor doi martori prezenți la celebrarea căsătoriei civile, atestată de această primărie din care se constată că futurii soți nu sunt rude între d-lor şi nici un grad din cele oprite de legea civilă de a se căsători, şi că se căsătoresc acum, ambii pentru întâia oară.

Tuturor acestor acte parafate de noi şi oprite la primărie pentru a rămânea atestate la registru precum şi capitolul VI al textului despre căsătorie, s-a dat citire de noi în auzul celor mai sus arătați, după care contractanții ne-au declarat că voiesc a lua în căsătorie d-şoara pe d-l Vasile C. Voiculescu, şi d-l pe d-şoara Marioara FLorioara C. Mitescu şi noi M. C. Lupescu, primarul şi oficiul stării civile al comunei Pârscov, județul Buzău, am pronunțat în numele legii că contractanții sunt uniți prin căsătorie.

Toate cele de mai sus s-au făcut în public şi oficiul primăriei şi în ființa cerințelor doi martori şi anume Lambru V. lonescu în etate de ani 30, de profesiune funcționar, şi C. C. Lupescu în etate de 43, de profesiune agricultor, ambii de religie ortodoxă şi domiciliați în această comună, primul din partea soțului şi secundul din partea soției, şi după ce am dat citire acestui act în auzul tuturor celor de față, soții, părinții soțului şi martorii le-am subscris împreună cu toți aceştia, ss. V. C. Voiculescu

Maria Mitescu. V. lonescu

C. Voiculescu C. C. Lupescu

Sultana C. Voiculescu Notar

Primar, ss. M. C. Lupescu ss. C. C. Constantinescu [6]

V. Voiculescu nu şi-a scris, aidoma altor confrați într-ale creației, biografia literară, spre a-şi face cunoscute posterității momentele şi trăirile lui cele mai importante. Nici n-a ținut un jurnal, ca alții. Din unele însemnări, din corespondență, din mărturiile familiei şi ale prietenilor îi putem, însă, reconstitui traseele vieții, ieşită din comun mai ales prin răsturnările spectaculoase hărăzite acestuia de propriul destin.

în primul lor an de căsătorie tinerii însurăței n-au avut bucuria

şi plăcerea de a sta prea mult împreună. Condiția de doctorand în Bucureşti, aflat în gazdă la una din mătuşi nu i-a permis să-şi aducă soția lângă el. Din mărturiile fiilor scriitorului (e drept, mărturii nescrise, dar, totuşi, mărturii!) am aflat că vreme de un an şi mai bine, până la obținerea licenței în medicină scriitorul s-a dedicat studiului şi elaborării lucrării de absolvire, în vreme ce consoarta lui a locuit la Pârscov, în casa socrilor, unde avea, între altele, şi avantajul că aerul tare şi curat de munte îi făcea bine sănătății sale cam şubrede.

Anul 1909, mai exact vara acestuia, îi aduse lui Vasile Voiculescu diploma de doctor în medicină şi dreptul de a profesa în acest domeniu. Diploma fu obținută prin susținerea unei lucrări pe o temă de medicină internă, Rezecția intestinului cu sutură termino-terminală în herniile strangulate (Bucureşti, 1910, 45 pagini), iar după aceea scriitorul primi un

post de medic în Circumscripția Ocolul din județul Gorj - din foarte multe puncte de vedere un loc nimerit şi pentru cunoaşterea vieții rurale, a necazurilor şi în general a traiului țăranilor, aşa cum se înfățişau ele la acea dată; pline de mizerie, lipsite de orice orizont intelectual şi fără speranțe de emancipare. Medicului îi rămâne un singur mijloc de consolare: răgazul dintre două vizite, dintre un tratament şi altul va fi folosit pentru pescuit, reamintindu-şi astfel de copilărie şi de şotiile făcute cândva pe malul Buzăului[27].

Până la izbucnirea războiului Voiculescu va avea nu mai puțin de zece numiri, la tot atâtea circumscripții medicale din mai multe județe, unele primite la cerere, altele datorate cine ştie căror cauze mai puțin cunoscute astăzi[27 bis].

Desele schimbări şi detaşări de la o circumscripție la alta, din județ în județ nu sunt - cum greşit s-ar putea crede la prima vedere - un semn al nestatorniciei omului, a tânărului ce se va distinge în profesie la fel de bine ca în literatură. Ele sunt datorate dorinței şi încercărilor de a se apropia de familie şi de Capitală.

De altfel, deşi tracasat şi obosit de munca lui cotidiană, pe când se află în Gorj, poetul nu-şi pierde - totuşi! - umorul şi-i trimite directorului general al Serviciului sanitar o petiție redactată în versuri, gândind că, poate, gestul lui atât de puțin obişnuit îl va îndupleca pe destinatar să facă diligențele necesare pentru transferul medicului-poet într-o circumscripție mai apropiată de Capitală. La Muzeul Național al Literaturii Române din Bucureşti se păstrează textul respectivei petiții şi se cuvine să zăbovim câteva clipe asupra lui[28].

în debutul epistolei versificate Vasile Voiculescu încearcă să câştige bunăvoința destinatarului" „înlocuiesc spanacul veşted printr-un buchet plăpând de roze / Şi vă trimit aceste versuri în locul oricărei petiții... / Citiți vă rog fără de teamă, bobocii fragezi mirosiți-i / Deşi sălbatici, nu înțeapă: Sunt fără de spini, vă încredințez... / (Nu fac satiră, caut numai citirea să vă uşurez).

Ceva mai la vale se prezintă pe sine ca un surghiunit mai mare decât Ovidiu: „Când în exilu-i la Tomis scria plângând, a sale Triştii / (Ştiți „iile ego") bietul Ovidiu, victima negrelor zavistii / Avea dreptate mai puțină ca mine ce glumesc acum!... / El sta pe plajă lângă mare, nu rătăcea mereu pe drum / Ca mine pururea prin plasă bravând epidemii, infecții / Şi nu scria, ce chin, procese-

verbale-n condici de inspecții / Bătându-şi capul să aducă „metamorfose" -n primării / Ci paşnic îi băteau cadența ritmate versuri azurii / Când tacticos ieşea la cură de aer proaspăt, băi de mare... / Şi totuşi a umplut o lume cu tânguirile-i amare..."

Poetul mărturiseşte mai departe că nu vrea, Doamne fereşte!, să facă schimb de locuri cu Ovidiu, să se transfere adică statuia în Gorj, deşi lui i-ar conveni să meargă la Constanța. Medicul scriitor e îngrozit mai ales de iarna care se apropie şi-n aceeaşi manieră şi metrică ovidiană scrie mai departe: „Vai, cărei soarte înverşunate, cărui blestem şi cărei uri / Am meritat exilul, Doamne, tocma-n Petreştii-Vărsături!... / Acuma toamna tot mai merge, dar vine iarna duşmănoasă / Cu cor de lupi, concert de vifor, să te-nspăi- mânți chiar stând în casă / Dar să mai umbli peste câmpuri cu drumurile şterse, fără zare!... / Deşi-s wagnerian de-a-ntregul, din cap până-n picioare, / Dar ăstor straşnice concerte urlând vijelios şi greu / Prefer concertele Dinicu duminica la Ateneu... / Când mă gândesc că-n iarna asta simfonicele n-am s-aud /... blestem destinul surd şi crud / Şi mă revolt pe lumea-ntreagă, mă jur să demisionez... / Mă-năbuş, mor de nostalgie, mă ofilesc şi vegetez!... / Vreau viață, muzică, lumină, vitrinele de librării / Cu cărți ce râd, ca flori la geamuri, albastre, roşii, aurii...". Şi petiția continuă pe acelaşi ton, solicitantul rugându-l pe directorul general să-l transfere măcar la Jilava (unde ştie că este un post liber) şi nu-şi poate explica de ce transferului său mai aproape de Bucureşti i se opune un anume dr. Lupu (de vreme ce el, Voiculescu e mai blând decât o oaie şi „tăcut, plin de sfială", având fireşti cerințe intelectuale pe care nu şi le poate satisface decât în Capitală). în final, într-un Post-Scriptum poetul adaugă cu seriozitate, rimând până şi numele locului în care se află: „îmi permit s-adaog că pân-acum la zi întâi / Aş vrea să luați o hotărâre să-mi ştiu şi eu de căpătâi... / Să-ngăduiți ca lunga-mi jalbă ce-atâtea pagini a umplut / S-o-nchei, rural, fără formule, cu-un scurt şi simplu „Vă salut!" / O mie nouă sute zece, anul creştin după scripturi / Astăzi în 20 octombre - Din Gorj, Petreşti-Vărăsături".

Probabil că Petiția în versuri va fi avut ceva ecou la directorul general al Serviciului sanitar de vreme ce numai peste o săptămână poetul nostru primea o altă numire, la Câmpu (Buzău) în județul lui de baştină...

Că scriitorul era, în aceşti ani de început de profesie, un medic exemplar, dăruindu-se trup şi suflet meseriei, o dovedeşte, între altele, corespondența bogată şi sugestivă cu familia. Scrisorile conțin gânduri, frământări, referiri la activitatea practică, de zi cu zi, a doctorului; ele vorbesc detaliat despre etica omului, dar, în egală măsură şi despre condiția

medicului de țară. „Dragă Lica - îi scrie el consoartei sunt zece ceasuri dimineața, abia am sosit din Izvoare, unde m-a chemat un bolnav, bineînțeles - pe gratis - chiar eu vreau să se învețe lumea aşa, de aceea le spun la toți să nu se sfiască a mă chema, în cazuri mai grave, căci vin degeaba"[29].

Trebuie să ni-l imaginăm pe scriitor înfăşurat într-un pardesiu, cu pălăria-i nelipsită de pe cap şi cu geanta lui, poate puțin demodat în îmbrăcăminte şi-n maniere, poate stângaci, bătând la poarta unui bolnav la ceas de noapte. Trecând prin noroaie, ori, dimpotrivă, prin praful strâns în straturi groase, tăind cu statura-i firavă întunericul ulițelor, să ni-l închipuim mergând cu paşi repezi şi mărunți către o casă îngropată în beznă, acolo unde un suferind îi aşteaptă, plin de nădejde, sosirea.

Scene, episoade banale din viața cotidiană de atunci ne apar azi încărcate de semnificații: medicul îngrijea bolnavii fără să accepte recunoştința în bunuri materiale ori bani, adesea lăsând pe capul suferinzilor medicamente plătite din propriul salariu. Etica sa de profesionist se va forma acum şi aşa. Ea va rămâne neschimbată cu trecerea anilor, până la încheierea carierei.

Rătăcirile dintr-un județ în altul, condiția sa de doctor cu valizele la uşă, fără certitudinea că viitorul îi va aduce o stabilitate, depărtarea de soție (care, la rândul ei, suportă greu distanța), nemulțumirea dătătoare de întrebări şi griji îi întorc sufletul adesea - într-un gest de slăbiciune parcă - spre copilărie. „E o zi tristă, mocnită şi umedă - zice el la 7 martie 1911, într-o epistolă către tovarăşa de viață - zăpada se topeşte şi peste tot nu se aude decât picuratul somnoros al streşinilor... nu pot citi, mă gândesc şi gândurile-mi alunecă din ce în ce înapoi - la copilărie. Aceleaşi zile ale babei, tot aşa de nestatornice şi triste, pline de noroi, lapoviță şi vânturi, le petreceam acolo departe - stând în casă cum stau acum. Dar atunci, cu fiece zi ce trecea, creştea bucuria în suflet că vine primăvara, soarele, iarba... şi florile. Acum trec zile peste zile, ani peste ani, de douăzeci şi şapte de ori babele mi-au nins şi

plouat pe suflet, îmbătrânin- du-l... şi eu tot mai departe sunt de locurile unde simțeam adevărata primăvară şi de vre- mile în care-mi înbălsămam tot sufletul cu mirosul de călțunaşi de la Muche... de mi-au rămas până şi acum parfumate amintirile. (...) Caut fapte şi cugete în mine şi-n afară de mine, în oameni, în cărți... şi nu găsesc. Simt nevoia de a face ceva pe lumea asta... De unde nestăpânita asta dorință de a face ceva deosebit, mare chiar, măcar de nu s-ar cunoaşte toată mărimea decât după

o sută de ani şi măcar de-aş suferi pentru acel ceva - nu ştiu ce, faptă ori cuget - măcar de-aş suferi

întreaga mea viată lipsurile, , la un an după foamea, luptele (când aş fi putut trăi sătul şi liniştit)..." [0]

Altădată, tracasat şi obosit, îi scrie tot soției, aflată la Pârscov: „Mă odihnesc astă-seară aici (la sora mea, Maria, n. n.) şi mâine vreau să plec în plasă... Iartă-mă că-ți scriu numai atât, sunt tare obosit"[31].

Fertilă pe multiple planuri (acumularea de experiență profesională valoroasă, cunoaşterea în detaliu şi sub toate aspectele a vieții țăranului şi a satului de la început de veac - despre care va scrie mai apoi numeroase articole în presă, ori în broşuri speciale completarea orizontului intelectual prin extinderea lecturilor ştiințifice, filozofice, beletristice etc.) etapa - să-i zicem rurală - a anilor de început avea să-şi dea roadele mai târziu. Şi suita celor câteva cărți scrise în colaborare cu Gh. D. Mugur[3] îşi va avea punctul de pornire în experiența de acum. „Până la această dată (1916, n. n.), însă scriitorul Voiculescu - notează judicios şi bine documentat C. I. Bercuş - înregistrase la activul său o bogată

practică medicală desfăşurată în cadrul a cel puțin opt circumscripții sanitare, ceea ce i-a dat posibilitatea- să cunoască amănunțit satul nostru de munte şi de la şes, de odinioară, cu aspectele lui multiple de mizerie şi înapoiere revoltătoare. Aici a pătruns în profunzimea sufletului îngândurat şi abătut al țăranului nostru, reuşind să-i cunoască datinile şi credințele, superstițiile şi îndelungata lui răbdare față de suferință, boală şi sărăcie."[31]

Se cuvine, fie şi în treacăt, să aruncăm o privire şi asupra orizonturilor intelectuale ale medicului Vasile Voiculescu din această perioadă.

Depărtarea de centrele urbane, de locurile unde fenomenul cultural cunoaşte o dezvoltare pe potriva pretențiilor şi aspirațiilor unui intelectual tânăr „surghiunit într-o plasă de munte" care îl „strânge ca un laț de hingheri", nu-şi Iasă nici o clipă spiritul să adoarmă ori să lâncezească. Citeşte mult şi de toate, caută răspuns la propriile întrebări. Absolvirea cursurilor la Facultatea de Medicină, frecventarea altora la Facultatea de Litere şi Filosofie ori lecturile din studenție nu-i sunt suficiente. Nici acceptarea tale quale a unei concepții, oricare ar fi ea, nu-l mulțumeşte, necum să-i stea în fire a o îmbrățişa. Comodității, primirii fără discernământ a ideilor aflate la alții le preferă experiența proprie - dobândită prin alte şi alte lecturi, mereu noi, mereu incitante.[3]

...Şi toate aceste lucruri se desfăşurau în decorul pitoresc al satului. Trebuie să ni-l imaginăm pe scriitor în serile lungi de toamnă şi de iarnă, în răgazul pe care i-l va fi permis tratarea bolnavilor, la lumina unei lămpi cu petrol citind ori scriind[35], adnotându-şi câte ceva şi adormind într-un târziu cu gândul la soție şi la copiii aflați departe. Se simte legat de ei prin mii de fire şi de aceea cu fiecare scrisoare le cere să-i dea amănunte despre problemele şi grijile fiecăruia. La fel procedează şi medicul, iar corespondența bogată, păstrată până azi, dovedeşte între altele, că Voiculescu era şi un bun cap de familie căruia nu i se putea reproşa nimic. Aşa va rămâne până la sfârşitul vieții; iar atunci când două dintre fetele lui se vor stabili şi se vor căsători la Paris nu va conteni să le scrie interesându-se în amănunt despre viața lor de acolo.

Posibilitatea stabilirii într-un singur loc, a întemeierii unei vieți liniştite - fără grija altor transferuri ori detaşări - se iveşte abia

după cinci ani, în 1915, când Voiculescu ajunge la Buftea unde, în sfârşit, va putea fi alături de soție şi de cei trei copii[36] născuți între timp.

încercând să aruncăm o privire indiscretă în casa familiei Voiculescu, pentru întâia oară, reunită şi stabilită acum, la 1915, la numai câțiva kilometri de Capitală, vom avea „surpriza" de a vedea că viața celor doi soți - ajunşi la 31 şi, respectiv, 28 de ani - nu se deosebeşte aproape cu nimic de a altora. Creşterea, îngrijirea şi educarea a trei copii nu-i un lucru tocmai uşor şi de aceea Maria Voiculescu îşi petrece mai toată vremea spălând, călcând, pregătind rufele, trebăluind prin casă şi îngrijind de bunul mers al gospodăriei. Nu a sosit încă vremea în care soții să-şi poată permite plata unei servitoare. Şi nici nu va sosi decât, hăt, târziu, la mulți ani după războiul dintâi.

Doctorul, capul familiei, îşi împarte activitatea unei zile între vizitele, odihna pe apucate, lecturile din clasici ai literaturii române ori străine şi scris. Răgazul meditației îi este, însă, mic. Cu toate astea, se apropie de sfârşirea unui volum - primul - de versuri. A adunat în el şi poezii mai vechi, din urmă cu trei-patru şi chiar mai mulți ani, şi altele noi, mai păstrând încă mirosul de iarbă proaspătă.

Din când în când merge la Bucureşti şi atunci bate străzile vechi şi gangurile din apropierea Dâmboviței spre a răscoli anticariatele în căutarea unor ediții rare ale poeților din toată lumea. Achiziționarea de cărți este „singura cheltuială pe care şi-o permite". Rodul ei: o bibliotecă bogată, cu exemplare rare şi valoroase; din păcate „biblioteca îi va fi prădată şi

devastată în timpul ocupației nemțeşti, pe când Voiculescu se afla mobilizat"[37], adică peste mai puțin de doi ani.

Despre perioadele în care V. Voiculescu a funcționat ca medic la Buftea se ştiau, până de curând, relativ puține lucruri. Este meritul d-lui George Pațurcă, doctor în literatură comparată al Universității Sorbona şi profesor de limba franceză la Universitatea din Texas, de a fi descoperit în arhivele şi bibliotecile din România o serie de prețioase informații din care aflăm în ce condiții s-a apropiat scriitorul de casa familiei regale (aflată cu domiciliul temporar la Buftea), şi s-a împrietenit cu prințesa Nadejda Ştirbey, nepoata domnitorului Țării Româneşti, Gheorghe Bibescu (1842-

1848), cumnată cu Martha Bibescu (scriitoarea care i-a fermecat prin frumusețe pe marii conducători ai Europei timpului ei şi pe unii scriitori celebri - precum Rainer Maria Rilke şi Marcel Proust) şi prietenă bună cu Maria, regina României. Astfel, într-un interesant studiu (Cu gândul la V. Voiculescu, Biblioteca județeană „V. Voiculescu", Buzău, 2001), valorificând informații adunate din „Dosarul Ştirbei" de la Arhivele Naționale, de la Biblioteca Academiei, Muzeul Național al Literaturii Române şi din alte locuri şi comentând mai multe scrisori pe care Nadejda le-a adresat lui V. Voiculescu (pe când acesta se afla la Bârlad, ca medic militar) d-l George Pațurcă reuşeşte să facă lumină într-o falie biografică voiculesciană insuficient ştiută şi deloc comentată până azi. «Figura ei princiară (e vorba de Nadejda Stirbey, n. n.) - scrie autorul, prezența ei atât de dorită prin țară şi prin numeroasele sejururi europene, spiritul ei cosmopolit şi filantropic, trebuiau să o rețină până azi drept un personaj „hors du commun".

Din fericire, aceste trăsături definitorii au fost reținute prin gestul altruist inconfundabil al lui Vasile Voiculescu: traducerile efectuate prințesei, ne-o readuc în actualitate, ne-o redau în splendoarea trăirilor sale poetice"»[38]. în Istoria vieții mele, scrisă de regina Maria găsim şi acest sugestiv portret al Nadejdei": „...Nadejda Ştirbey sta mai mult la țară; rar se afla între noi, în salonul Marucăi. Era şi este încă tipul perfect al soției şi al mamei; a trăit numai pentru ai ei. îmi plăcea mult să mă duc la ea; soțul şi copiii îmi erau de asemenea prieteni. Când te aflai lângă ea, pierea latura cam întunecată a vieții. Avea într-însa ceva ce amintea o pasăre sau un fluture. Totdeauna cânta, era veselă, era fericită, mereu în mişcare şi pătrunsă de griji duioase; umbla după treburi ici şi colo, în casă, în grădină, în bucătărie cu copiii, cu servitorii, cu țăranii; mâinile ei aveau totdeauna ceva de lucru: picta, scria, broda sau grădinărea. N-avea alte năzuințe decât îndeletnicirile ei obişnuite, nu căuta împliniri greu de dobândit şi nu dorea

să se înalțe pe culmi ametitoare. Era o gazdă cât se poate de fără griji. Cunoştea meşteşugul de a înlătura din drumul ei orice i-ar fi putut întrista sau îngreuna viața; e una din puținele femei pe deplin fericite ce le-am cunoscut vreodată"[39]. Cât priveşte Palatul Ştirbey şi pământurile ce-i aparțineau, regina Maria notează în alt loc: „Buftea era un domeniu foarte bine orânduit, aproape de tot de

Bucureşti, iar prințul Ştirbei croise în pădure lungi alei pe care puteai goni în galop, pe drum bătut, pe lungime de mai mulți km. Atât prințul cât şi trei dintre fiicele lui erau călăreți cât se poate de buni şi petreceam de minune împreună. Mi-era dragă acea pădure cu covorul ei de flori ce se schimba după anotimp, de la mica brânduşă galbenă până la floarea de măzărică din mijlocul verii, de un vânăt adânc, care-şi întindea minunatele mănunchiuri peste tot pământul... Cu caii aburiți şi cu obrajii aprinşi ne întorceam plini de „bucuria de a trăi" la primitoarea casă orânduită după datini vechi, unde Nădejde voioasă şi strălucitoare de mulțumire ne aştepta în prag şi ne poftea la o gustare binevenită, ceai sau cină după cum era timpul. Nicăieri nu erau căpşuni şi smeură atât de mari, nici smântână atât de grasă, nici unt atât de proaspăt ca la mesele de la Buftea... Mai era şi atmosfera plăcută a vieții de familie trăită departe de vălmăşagul oraşelor; multe ceasuri fericite am trăit sub primitorul acoperiş al prietenilor Ştirbei, înconjurată de inimi credincioase pe care mă puteam sprijini"[40].

La Buftea V. Voiculescu a ajuns la 30 mai 1915, fiind transferat aici prin adresa 60884 a Serviciului Sanitar, deci într-un fel prin hazard, sau printr-un joc al destinului şi nu pentru că şi-ar fi dorit-o. Va rămâne aici până în 7 august 1916, când va primi o nouă detaşare, la Budeşti - Ilfov, apoi o alta la Cocioc (Ilfov), de unde în vara lui 1917 va fi trimis la Bârlad.

„în această perioadă de sejur la Buftea - notează George Pațurcă -, ca localnici şi iubitori ai literelor şi culturii, Vasile Voiculescu şi Nadejda Ştirbey s-au cunoscut şi s-au plăcut într-o amiciție ce va dura mai mulți ani". Şi pentru a-şi argumenta spusele, autorul studiului reproduce şi răspunsul primit de la Gabriela Defour-Voiculescu, fiica cea mică a scriitorului: «în acel răstimp cât a stat la Buftea, s-a legat cu familia Stirbey, am putea spune o caldă prietenie, care a continuat printr-o elevată corespondență între „medicul fără arginți" şi prințesa Ştirbey... Tatăl meu a îngrijit familia Ştirbey şi, la recomandarea Nadejdei, regina Maria 1-a inclus şi pe el în nenumăratele consultări la căpătâiul micuțului prinț Mircea care, din păcate, nu a putut fi salvat. Totuşi, regina Maria a ținut să-şi arate recunoştința, trimițându-i oficial un dar ce consta dintr-un ceas bărbătesc

de buzunar cu două capace de aur. Pe unul era încrustată o enormă cruce dublă în email albastru închis, iar pe celălalt, în interior, erau gravate cuvinte de mulțumire şi semnat: Regina Maria a României. Acest obiect prețios a fost confiscat şi „pierdut" odată cu toate lucrurile ce le-a avut în momentul condamnării lui»[41].

Prietenia dintre principesa Nadejda şi V. Voiculescu va continua şi după ce poetul va ajunge la Bârlad, iar Nadejda la Iaşi, el în calitate de medic de spital, iar ea ca refugiată din fața cotropitorilor - fapt ilustrat limpede de schimbul de epistole dintre ei (şi asupra cărora ne vom opri acolo unde ne-o impune cronologia).

Deocamdată suntem încă la Buftea şi se impune să mai consemnăm şi cele două catrene intitulate Se plânge cerul (incluse mai târziu în volumul Din (ara zimbrului) pe care V. Voiculescu i le dedică pricipesei: „Vin sprintene aeroplane / Ca paseri hulpave de pradă / Şi prin văzduh sbucnind duşmane, / încep granatele să cadă. // Pe sus omoru-şi duce toiul / Şi cerul sdruncinat se plânge / Că strămutând în el războiul / Azi omul 1-a mânjit cu sânge!"[42]

„Vasile Voiculescu - scrie dl. George Pațurcă, după ce evocă perioada antebelică trăită de scriitor la Buftea şi prefigurând evenimentele biografice viitoare - va trăi şi se va bucura din plin de perioada de glorie a României Mari, înfăptuită cu har de regele Ferdinand şi regina Maria. El se va apropia de familia regală atât în calitate de medic cât şi ca scriitor. La rândul ei, Nadejda Ştirbey era, se ştie, foarte apropiată reginei mai ales prin serviciile soțului ei, Barbu Ştirbey, oferite întotdeauna cu fidelitate şi înțelepciune."[43]

Este lesne de presupus că în liniştea palatului de la Buftea ori la umbra copacilor din pădurea atât de plastic descrisă de regina Maria, Nadejda îi va fi citit lui V. Voiculescu multe din poeziile ei, scrise fie în germană, fie în franceză. Şi tot atunci amândurora le va fi venit ideea traducerii lor în limba română (ceea ce va şi face poetul nostru în ani următori...).

Trăsăturile morale şi de caracter ale Nadejdei Ştirbey, dar mai ales aspirațiile literare, pe al căror teren s-a întâlnit cu V. Voiculescu, au făcut ca apropierea dintre principesă şi scriitor să fie una bazată pe comuniunea de idei şi de gânduri, pe temelii adânci şi solide. Oare n-avea să spună însuşi poetul, peste ani: „Nu ne vom putea înțelege decât prin simpatie şi identitate de experiențe lăuntrice"?[44]

Vremea reveriilor poetice şi a visării este, însă, pe sfârşite. Viermele discordiei roade la temeliile lumii şi ordinea mondială tinde să se prăbuşească. România va fi şi ea aruncată în vâltoarea unui război din care nimeni nu poate şti cum şi când va ieşi.

Familia viitorului poet şi prozator n-a fost şi nu va fi prinsă în vârtejul disputelor politice. Este prea ocupată cu rezolvarea propriilor probleme de existență pentru a-şi mai putea găsi timp şi energie să facă politică. Şi nici nu simte vreo chemare către ea. Aşadar continuă să-şi ducă traiul, bun- v-Voiculescu, medic de plasă, rău, cum este, la Buftea:

părinții cu ale lor, copiii (acum în vârstă de 4, 3 şi un an) încă prea mici să înțeleagă ce se petrece în jurul lor, nu ştiu decât de joacă.

Şi totuşi Maria şi Vasile Voiculescu nu pot rămâne străini şi în afara veştilor de tot felul care circulă în jurul lor. Medicul se întoarce uneori abătut şi trist acasă. Când aduce cu el niscaiva gazete şi le răsfoieşte, Maria îi surprinde privirile întunecându-se. De mai bine de un an flacăra războiului bântuie Europa şi ziarele publică sub titluri cu litere mari articole de pe front, comentarii politice, păreri şi impresii în legătură cu eventualitatea intrării României în acest joc nebunesc. Cât va mai dura oare neutralitatea României? în cazul unei mobilizări, doctorul Voiculescu va fi, fără îndoială, trimis ca medic de campanie pe linia frontului sau în apropierea ei.

Să trecem în revistă evenimentele: la 15/28 iunie 1914 a avut loc atentatul de la Sarajevo unde Franz Ferdinand, moştenitorul Coroanei habsburgice a fost asasinat; la exact o lună după aceea

Austro-Ungaria a declarat război Serbiei şi în numai câteva zile războiul a devenit mondial, antrenând 34 de state cu o populație de peste un miliard şi jumătate de locuitori. Marile puteri erau constituite în două blocuri: Tripa Alianță (Germania, Austro- Ungaria, Italia) - şi Antanta (Anglia, Franța, Rusia). Deşi era aliată cu România (Prin Tratatul secret de alianță din 1883), Austro- Ungaria n-a consultat-o în legătură cu ultimatumul adresat Serbiei; abia după izbucnirea războiului, guvernul de la Viena a cerut regelui Carol I ca, în cazul atacării Imperiului habsburgic, de către Rusia, România să se alăture Austro-Ungariei. La 21 iulie/3 august 1914 are loc la Bucureşti un Consiliu de Coroană pentru stabilirea poziției țării în război. Regele a cerut intrarea în război alături de Germania şi de Habsburgi, dar ceilalți participanți (preşedinții Corpurilor legiuitoare, membrii guvernului, foştii prim-miniştri şi şefii partidelor politice) s-au opus şi au votat pentru neutralitate. Dincolo de motivele invocate se afla

sentimentul general al opiniei publice, care nu accepta ca țara să lupte alături de cei care-i asupreau pe confrații din Transilvania. La 27 sept. /IO oct. 1914 regele Carol moare, iar succesorul lui, Ferdinand (care era rudă, prin alianță, cu dinastia rusă şi cu cea engleză) este alături de Antantă în vederea eliberării Transilvaniei şi Bucovinei. Pe de altă parte, în țară se crease un adevărat curent „antantofil", în spiritul căruia acționau oameni politici de vază ca N. Filipescu, Take Ionescu, N. Iorga, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, C. Miile, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, bucovineanul Ion Grămadă şi alții. Guvernul a acțiqnat cu prudență şi a reuşit să mențină neutralitatea timp de doi ani. în secret, la 18 sept. /loct. 1914, se semnează o convenție cu Rusia (cu asentimentul Angliei şi Franței) prin care se recunoaşte integritatea României şi dreptul ei asupra teritoriilor din monarhia austro-ungară locuite de români. Se începe o acțiune de pregătire, înzestrare şi concentrare a forțelor armate şi se fac amenajări geniste la granița cu Austro-Ungaria.

însă, cel puțin deocamdată, flăcările războiului n-au cuprins şi România, iar populația îşi vede în continuare de treburile obişnuite ale vieții paşnice.

Doctorul Voiculescu primeşte la 7 august 1916 o nouă detaşare: la Budeşti - Ilfov. Numirea aci nu-l va mai fi iritat ca înainte. Prins de entuziasmul apariției primului volum, al debutului

în carte (după ce publicase până atunci câteva pozii în „Convorbiri literare" - în 1912-l916) fire visătoare cum îl ştim, Voiculescu se va fi lăsat să plutească pe apele marilor speranțe literare, ale viitorului destin poetic. In adevăr, placheta va ieşi de sub teascuri, dar - vai! ce ciudată poate fi uneori soarta cărților! - nu va mai ajunge la cititor. Va rămâne închisă într-o magazie şi - în vârtejul evenimentelor pricinuite de intrarea în război - nimeni nu va mai

şti şi nu se va mai ocupa de difuzarea ori punerea ei la adăpost.

*

Pe cerul Bucureştilor şi al întregii țări se abătură norii grei, de plumb, ai războiului. în urma notei primită la 6/19 iulie 1916 din partea Comandamentului suprem francez (prin care se cerea intrarea României în război, alături de Antantă „acum ori niciodată") şi în scopul ajutorării forțelor aliate de pe frontul de vest, guvernul român semnă tratatul de alianță din 4/17 august 1916, iar peste zece zile, la 14/27 august 1916, declară război Austro-Ungariei; toți românii erau animați, înainte de toate, de înaltul ideal al eliberării Transilvaniei şi Bucovinei. începură mobilizările,

care atinseră uriaşa cirfa de 833.601 oameni, în afara unei rezerve de 1.234.000 de bărbaţi.[45]

Unul din cei 833.601 oameni era Vasile Voiculescu.

N-am cercetat şi n-am căutat drumurile sale ca medic militar, dar o idee generală asupra comportamentului său în grelele zile ale războiului ne-am putut face uşor aflând detaliile unor împrejurări la care a fost martor, ori gândindu-ne la distincţiile şi medaliile primite atunci.[46]

La unele din etapele războiului Vasile Voiculescu va participa, cum spuneam, direct şi nemijlocit. Altora le va fi părtaş prin îngrijirea răniţilor transportaţi în spatele frontului. Pretutindeni va fi prezent moral şi sufleteşte. Iar când jalea din casele îndoliate, mizeria din tranşee şi focul de pe câmpul de luptă vor rămâne în urmă, scriitorul medic va fi din nou prezent în public - de data aceasta cu un „ecou" literar al celor trăite, văzute şi auzite în zilele întunecare de pe front: volumul „Din ţara zimbrului", poezii de război, 1918.

Pentru a înţelege şi mai bine (şi în profunzime) valoarea participări voiculesciene la eveniment, să derulăm, însă, întregul „film" al dramaticelor zile de luptă.

Potrivit planului de campanie, armata română trebuia să acţioneze pe două fronturi: de nord şi nord-vest (pentru eliberarea Transilvaniei şi a Bucovinei) şi de sud (pentru apărarea graniţei dunărene şi dobrogene în eventualitatea unui atac bulgar), deci pe fronturi ce totalizau peste 1.400 de kilometri, cam 75% din frontierele de atunci ale României.

Armatele I, a Il-a şi a IV-a trebuiau să străpungă toate trecătorile Carpaţilor, de la Tulgheş la Cerna şi apoi să se întâlnească pe cursul mijlociu al Mureşului. Armata a III-a trebuia să treacă la ofensivă în Dobrogea.

în noaptea de 14/15-27/28 august 1916 trupele româneşti au început ofensiva în Transilvania, reuşind să cucerească trecătorile Carpaţilor Răsăriteni şi Meridionali. Armata I acţiona în partea stângă a arcului carpatic: se înainta repede pe Valea Cernei, Valea Jiului şi Valea Oltului, ostaşii noştri reuşind să ajungă la Braşov, la 16/29 august. Armata a III-a a izbutit să elibereze mai multe localităţi şi să sosească la Miercucea Ciuc la 26 august/8 septembrie 1916. Fiind solidare cu Hambsburgii, Germania, Turcia şi Bulgaria ne declară război şi situaţia pe frontul nostru de sud devine dramatică: la 24 august/6 septembrie trupele bulgare cuceresc Turtucaia - cea mai întărită „cetate" din Dobrogea. Trupele inamice cuceresc apoi Bazargicul (la 23 aug. /5 sept.) şi Silistra la 26 aug. /8 sept.). în

această situație se opreşte ofensiva pe frontul din Transilvania şi importante efective sunt trimise în sud. Profitând de aceasta, Germania şi Austro-Ungaria au concentrat 40 de divizii în Transilvania, propunându-şi să distrugă grupările armate române care trecuseră Carpații. Pentru a veni în ajutorul Armatei I, Marele cartier general a ordonat Armatei a Il-a şi Armatei de Nord să treacă la ofensivă. Deşi erau în acțiune, acestea primesc ordin să oprească ofensiva şi să treacă la apărare. Se preconiza - din ordinul generalului Averescu - încercuirea şi distrugerea armatei bulgare prin „manevra de la Flămânda"; se trece Dunărea, furtuna şi ploaia impun oprirea ofensivei în sud şi reluarea celei din Transilvania, dar trupele germane cuceresc Sibiul (13/26-l5/28 sept.), Făgăraşul (21 sept. /4 oct.) şi Braşovul (24 sept. /17 oct. -25 sept. /8 oct.). La rândul ei, Armata de nord este nevoită să se retragă în munți. Puterile Centrale decid acum

forțarea trecătorilor Carpaților, nimicirea armatei române şi ocuparea Bucureştiului pentru a obține capitularea României.

Armata I austro-ungară caută să forțeze porțile Moldovei şi au loc lupte grele în Munții Sucevei şi ai Neamțului, în văile Trotuşului şi Uzului. Cea mai mare rezistență este opusă la Oituz (29 sept. /11 oct; 14/27 oct.) de către Divizia condusă de Eremia Grigorescu.

Un alt grup de armate duşmane, luptând pentru „cel mai scurt drum spre Bucureşti", atacă simultan prin trecătorile Bran, Predeal, Predeluş, Bratocea, Buzău şi Tabla Buții sub conducerea generalului Falkenhayn. („Fusese aprigă năvala şi câncenă împotrivirea... / Duşmanul sta înfipt la cheie şi nu-l puteam clini din loc... / Ca-ntr-un bârlog intrase-n steiuri şi, plănuindu-ne strivirea, / Făr' de răgaz vărsa într-una un iad de flăcări şi de foc."[47] - scrie Vasile Voiculescu inspirat de un episod petrecut aici).

Forțele române din Pasul Bran sunt atacate de grupul de armate conduse de generalul Morgen şi se dau lupte grele la Rucăr şi Dragoslavele, dar nu se-poate înainta dincolo de muntele Mateiaşul, unde românii opun o rezistență dârză. Grupul de armate care atacă Predealul reuşeşte să împingă frontul cu 4 kilometri mai spre sud. Nici armatele care atacă pe Valea Oltului nu izbutesc să treacă de rezistența românească. Se încearcă atunci străpungerea Văii Jiului, însă şi aici inamicul întâlneşte opoziția puternică a armatelor române. La 9/22 octombrie, pe frontul de sud inamicul ocupă Constanța, iar la 12/25 octombrie întreaga Dobroge era sub dominația trupelor germane, bulgare şi turceşti.

Armata a IX-a germană hotărăşte forțarea Văii Jiului şi, fiind superioară numericeşte (7 la 1), reuşeşte să spargă frontul românesc. Sunt

ocupate oraşele Târgu Jiu (2/15 nov.) şi Craiova (8/21 nov.), iar la 14/27 nov.) cade întreaga linie a Oltului. După aceea sunt ocupate oraşele Râmnicu Vâlcea (12/25 nov.) şi Curtea de Argeş (15/27 nov.) la 10/23 nov. 5 divizii germane, bulgare şi turceşti trecuseră Dunărea pe la Zimnicea. La 15/28 noiembrie trei grupuri de armată inamice - inaintând dintre Curtea de Argeş, dinspre Oltenia şi dinspre Alexandria - se îndreptau spre Bucureşti. Comandamentul român hotărăşte distrugerea lor şi pe Neajlov şi Argeş are loc „bătălia pentru Bucureşti" (17/20 nov.). Armatele române sunt nevoite să se retragă pe linia Râmnicu Sărat - Viziru,

între Carpați şi Dunăre. La 23 nov. /6 dec. trupele germane ocupă Capitala. '

Astfel s-a încheiat prima campanie de pe frontul românesc - a cărui linie era acum: Carpații Răsăriteni - râul Putna - Şiretul Inferior.

Viața populației sub ocupație este deosebit de grea, dar nu încetează o clipă lupta de rezistență. La toate necazurile se mai adaugă şi iarna grea (cu temperaturi de -l5, -20°C), greutatea aprovizionării cu alimente şi o epidemie de tifos (căreia îi va cădea victimă, reuşind totuşi să supraviețuiască, şi medicul V. Voiculescu).

S-a trecut la reorganizarea, reutilarea şi pregătirea de luptă a armatei române. însuşi regele Ferdinand a devenit comandantul trupelor româno-ruse din Moldova, iar Antanta a început să le acorde acestora ajutor material, armament şi echipament, conştientă de rolul şi importanța războiului. în vara lui 1917 se preconizează o ofensivă în sectorul Mărăşeşti pentru a împinge inamicul spre munți, combinată cu o lovitură decisivă în zona Nămoloasa. în continuare, trupele româneşti trebuiau să înainteze spre Câmpia Munteniei. Bătăliile din vara 1917 au început în zona Mărăşti. Armata a Il-a, în colaborare cu Armata a IV-a rusă, avea misiunea de a înainta pe cursul superior al râului Putna. Armata română reuşeşte să rupă frontul inamic pe o lărgime de peste 30 kilometri şi să elibereze 30 de localități vrâncene. După această înfrângere, Puterile Centrale îşi schimbă planul de bătălie: o armată atacă de la sud la nord, pe malul Şiretului, iar cealaltă pe Valea Trotuşului. Cele mai mari bătălii au loc la Mărăşti, Mărăşeşti, Doaga, Oituz - unde ostaşii români învinq şi se umplu de glorie, o glorie demnă de cei mai mari viteji ai lumii. Luptele de aici au fost hotărâtoare pentru eliberarea teritoriului românesc de sub ocupația străină, ca şi pentru întreaga istorie de după aceea a neamului românesc.

Având acum imaginea generală, panoramică a dramaticelor evenimente ale războiului, să purcedem a desluşi implicarea şi participarea

medicului V. Voiculescu la ele. Să vedem, pe de altă parte, în ce măsură vârtejul vieții şi al morții din tranşee şi din spatele lor 1-a marcat pe medicul-scriitor şi cum s-a răsfrânt el în creația literară a anilor următori.

O fotografie în uniformă de medic militar ni-I înfățişează pe

doctor sub chipul unui tânăr puțin nedumerit şi în orice caz îngrijorat de necunoscutul ce i se aşterne în față. Făcută înaintea plecării pe front (mâna lui a scris cu cerneală neagră pe spate, într- un colț, „mobilizare"), fotografia exprimă cum nici nu se putea mai bine, starea de spirit a tânărului, stare care era, de fapt, a tuturor celor 833 601 de mobilizați: de derută, de nelinişte şi îngrijorare şi, nu în ultimul rând, de o mare tristețe.

Drumurile războiului îl poartă pe Voiculescu, în vara lui 1917, la Bârlad, ca medic militar pentru îngrijirea răniților.

Bârladul era pe atunci un mărunt târg de provincie cu câteva străzi principale şi cu numeroase altele laterale, cu multe prăvălii şi câteva mahalale în care se strânseseră de-a lungul vremii locuitorii aduşi aci de cine ştie ce treburi şi interese şi apoi rămaşi să întemeieze cartierele aşezării.

Situată între păduri - pe o străjuit de două dealuri acoperite de codri, unul la răsărit, altul la miază-noapte şi asfințit - localitatea e veche: în 1974 şi-a sărbătorit opt secole de atestare documentară.

Cum va fi arătat Bârladul la începutul secolului XX nu este greu de închipuit. „Lumea de poezie vegetală, cu nesfârşite aspecte de sfioasă frumusețe", cum scria prin 1904 Iorga, dispăruse, iar în locul ei se aşterneau străduțele şi ulițele cu case mărunte, cu gospodării şi acareturi, cu grădini şi curți unde se îngrămădeau fel de fel de construcții. Aşezat în fertila şi frumoasa vale a râului cu acelaşi nume, între Colinele

hartă din 1855 Bârladul apare

V. Voiculescu în 1916, la mobilizare.

Tutovei şi Dealurile Fălciului, Bârladul e dominat de Dealul Țuguietei - de pe care, de altfel, întreaga panoramă a oraşului se desfăşoară privitorului în toate detaliile.

Desigur, în 1916-l917 oraşul arăta altfel decât azi. Câteva străzi principale, nu mai multe de patru-cinci, strângeau de o parte şi de alta a lor casele mai răsărite ale localității; în rest se întindeau gospodăriile şi grădinile de pomi şi de flori ale oamenilor de rând. Mici magazine, prăvălioare, ateliere de manufactură, tutungerii, ceaprazării etc., înghesuite unele în altele dădeau un farmec aparte aşezării patriarhale. Nimic din ceea ce ne-am obişnuit să aflăm în peisajele bacoviene, să spunem, nu lipsea;

nici parcul foşnind trist şi singur în toamnă (cu chioşcul său rezervat fanfarei militare), nici gornistul sunând „metalic", nici amurgurile violete, nici tinerii trişti, nici apăsarea atmosferei provinciale.

Asemenea altor aşezări de provincie din Moldova, Bârladul a reunit figuri importante de dascăli, mentori literari, oameni de ştiință, ctitori de instituții, asociații cultural-ştiințifice, reviste etc.

Desfăşurată decenii în şir într-un anonimat ce nu i-a ştirbit cu nimic din fervoare şi consistență, activitatea aceasta pe multiple planuri a dus - nu o dată - la împliniri şi rezultate de rezonanță şi importanță naționale. Când nu a dat rezultate spectaculoase, emulația spirituală din vechile şi bătrînele oraşe de provincie a constituit, totuşi, mediul propice dezvoltării unor talente şi capacități individuale care au înflorit şi s-au dezvoltat mai târziu şi în alte locuri, la maturitate. Dacă s-ar încumeta cândva cineva să scrie o carte despre ambianța culturală de altădată a orăşelelor româneşti - întreprindere, credem, destul de dificilă - ar afla lucruri şi fapte interesante, pe cât de mult rămase în anonimat sau semianonimat, pe atât de importante (ca izvoare secundare) pentru cursul tumultuos şi impetuos al „apelor" culturii şi ştiinței naționale.

Bârladul se înscrie, fără îndoială, pe virtualul hrisov al unor asemenea oraşe. Aici, în 1915, pe fundalul unei atmosfere intelectuale de autentice virtuți, lua ființă „Academia Bârlădeană" - o societate literară care reunea scriitorii, cărturarii şi profesorii locali şi pe cei aflați atunci în oraş. Societatea - inițiată de poetul George Tutoveanu, de Tudor Pamfile şi Toma Chiricuță - răspundea, se pare, unei acute nevoi a intelectualilor bârlădeni de a

se întâlni şi de a schimba între ei idei şi opinii culturale, de a-şi citi şi comenta propriile creații literare. într-o vreme în care țara se afla în război, iar o mare parte a intelectualilor ei erau despărțiți de temporare vitregii ale istoriei, scriitorii, profesorii, preoții, juriştii şi ofițerii de aci alcătuiau - în mic - ceea ce doreau cu toții patriei: o comunitate unită şi independentă, aspirând la idealuri dintre cele mai nobile. Şi acest fapt nu era posibil - cel puțin la acea dată - decât prin unitatea din cugete şi din inimi. «Ştiind că unitatea culturală şi sufletească a tuturor popoarelor a mers înaintea unității lor politice - avea să-şi amintească peste zece ani unul dintre fondatorii „Academiei Bârlădene" - noi am răspuns la vrăşmăşia celorlalte neamuri, printr-o singură hotărâre: Statornicirea-n inimi şi-n minți a unei luminoase conştiințe naționale, prin ajutorul unei literaturi izvorâte din

adâncurile sufletului românesc şi răspândirea acestei literaturi până-n cele din urmă „straturi" ale neamului nostru.

Scriitorii, fiind înaintaşii fireşti ai acestei continue lupte de „reînălțare", ei, în orice colț de țară i-ar sili viața să trăiască, trebuie să rămâie de-a pururi, la înălțimea chemărilor lor. Din aceste idei şi sentimente a luat ființă, în mai 1915 această societate literară»[49].

în liniştitul târg moldovenesc se retrăseseră din fața urgiei războiuli numeroşi intelectuali şi de aceea (şi nu doar de aceea) „Academia Bârlădeană" se bucură încă de la primele ei întruniri de prezența a numeroşi scriitori, medici, jurişti, profesori - unii ajungând nume de prestigiu sie ştiinței şi culturii de peste numai un deceniu-două: Iuliu şi Virgil Nițulescu (medici, foşti bursieri ai fundației lui Rokefeler), G. Alexandrescu, profesor, C. Popescu- Gruia, avocat şi profesor, M. Rădulescu, iar din 1916: Donar Munteanu, V. I. Popa (prozatorul şi dramaturgul), V. Voiculescu, M. Lungeanu, I. M. Raşcu, I. Valerian, Petru Cancel, Iulian Popovici, G. Alexandreanu, Natalia Paşa, G. Pallady, G. M. Vlădescu, G. Ponetti, C. R. Crişan, Virgil Duiculescu, N. Bogescu.

Societatea prosperă cu repeziciune şi în curând primi un membru de mare onoare - pe Alexandru Vlahuță, refugiat şi el, sosit de la Dragoslovenii Vrancei cu vestitu-i car cu boi şi instalat într-o casă modestă unde-i primea zilnic pe admiratori şi pe

începătorii într-ale literaturii. între ei, doctorul Voiculescu va deveni, în curând, preferatul gazdei.

Se pare că „Academia Bârlădeană" a ajuns să aibe o activitate culturală nu numai bogată şi binevenită, ci şi urmărită cu mare interes de publicul cititor. Dovadă stau manifestările ei ce vor cuprinde curând o largă arie de răspândire. „în afară de preumblări pe la câte vreun conac, la o vie sau mănăstire din județ, societatea - scrie G. Ursu - inaugură mai târziu în Bârlad şezători literare publice, cu conferințe, citiri de lucrări originale şi muzică şi îşi întinse activitatea şi în satele şi oraşele mai apropiate".[50]

Dar evenimentele se precipită. Zăgazurile vieții liniştite se sparg şi necazurile se înmulțesc. Războiul aduce şi la Bârlad întregul lui cortegiu de neajunsuri: populația creşte brusc datorită refugiaților, se ivesc probleme de alimentație şi igienă. Medicul- căpitan V. Voiculescu se află acum într-un Bârlad mohorât, cu cerul acoperit de norii grei ai războiului.

Odată cu apropierea fazei acute a războiului, cu luptele de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz din vara lui 1917 şi cu perioada imediat următoare, locuitorii urbei moldovene simt tot mai crud şi mai crâncen ghearele

mizeriei. Un martor ocular al acelor săptămâni şi luni nota: „A fost anul (1918, n. n.) celor mai infernale calamități, când nimeni nu putea să-şi cumpere o carte: oraşul era plin de exantematici, populația se înşiruia în fața brutăriilor, de cu seară, pentru pâinea cartelată ce se vindea la orele 7, de dimineață; lipsa de combustibil făcuse din garduri şi copacii grădinii publice un jaf licit... Existau în Bârlad două spitale: Spitalul Beldiman şi Spitalul Israelit, dar toate şcolile fuseseră transformate în spitale pentru răniți, iar locuințele bârlădenilor adăposteau, mai pretutindeni, bolnavi de tifos şi de icter, de gripă spaniolă şi de inaniție, boli pentru care nu mai era loc în nici un spital"[51].

Despre cei aproape doi ani în care s-a aflat V. Voiculescu la Bârlad, ca şi despre împrejurările în care 1-a adus aici războiul, dar mai ales despre prolifica sa activitate din acest oraş s-a scris suficient de mult în ultimele decenii. Aşadar se poate reconstitui relativ exact acest segment al biografiei scriitorului.

Pe lângă însemnările aparținând chiar autorului Poemelor cu îngeri găsim suficiente referiri în amintirile lui Romulus Dianu, în cele ale academicianului Iuliu Nițulescu şi în cele ale lui G. Ursu,

însă cu deosebire în al doilea şi al treilea tom din volumul colectiv Bârladul odinioară şi azi, îngrijit de Romulus Boteanu.

în târgul Bârladului V. Voiculescu a sosit la 1 iunie 1917, prin transfer de la circumscripția medicală Budeşti-Ilfov la Casa centrală de pe lângă Corporația Sf. Constantin şi Elena. La 20 iunie, acelaşi an este numit medic şef al spitalului nr. 472 din oraş, iar de la 26 ianuarie al anului următor medic al oraşului. Scriitorul- medic va rămâne în acest post până la începutul anului 1919, când, aflăm din Monitorul Oficial din 19 februarie, acelaşi an, că prin Decretul regal nr. 717 din 14 februarie 1919 e transferat definitiv în Bucureşti ca medic comunal, în baza hotărârii date de comisiunea administrativă şi de disciplină în şedința ei din 30 ianuarie 19 1 9[52].

Deşi pare scurtă la prima vedere, perioada şederii lui V. Voiculescu la Bârlad este extrem de bogată în evenimente şi în fapte nu doar sugestive, ci şi convingătoare în conturarea portretului profesional şi moral al medicului şi scriitorului, cum sincer şi frumos o recunosc toți cei care şi-au scris amintirile din acele grele zile ale războiului.

Aflați în preajma personajului cărții noastre, ei au rămas adânc impresionați de „seriozitatea, căldura, efortul neobosit depus pentru îngrijirea bolnavilor... în fiecare dimineață făcea o vizită prelungită şi

aceasta, în afara prescripțiilor şi intervențiilor terapeutice necesare, era însoțită întotdeauna de expresia unei adânci înțelegeri sufleteşti şi a unor sentimente cu adevărat părinteşti"[53].

Şi la acelaşi ceas al evocării „Academiei", trecând în revistă figurile proeminente ale acestei instituții sui-generis din Bârlad, Romulus Dianu adaugă: „...V. Voiculescu, îmbrăcat într-o haină soldățească, de culoare kaki, purta pe umeri trese de tablă albă şi o cruce roşie pe guler: era medic căpitan... Cu bărbuța lui roşcată, slab şi molatic (cum nu sunt, de obicei, oamenii slabi), Voiculescu venea de pe la spitale, intra prin casele oamenilor şi făcea mai ales operă de higienist, decât de medic curant, fiindcă medicamentele lipseau..."[54].

Vedem aci pe medicul de plasă pătruns de seriozitatea unei şi mai mari răspunderi decât în viața civilă. Pe scriitorul însetat de lecturi şi cutreierând anticariatele bucureştene după cărți rare îl vedem acum trecând de la un pat la altul, împărțind medicamente, schimbând pansamente, îmbărbătând cu o vorbă bună soldații.

Romantismul serilor de țară a fost înlocuit la Bârlad cu nelinişstea şi grija zilei de mâine. Tăcerea şi întunericul nopților din circumscripțiile medicale rurale prin care a trecut s-a schimbat cu bubuitul tunurilor de la Mărăşeşti, bubuit ce pare a răzbate uneori, pe aripile vântului, până la Bârlad; ca şi săgeata roşie a trasoarelor pe cer, ca şi zvonul unor noi şi noi necazuri aduse de război.

Deşi aflat în spatele frontului, adică într-un loc unde moartea pare a-i ocoli pe mulți, Voiculescu nu scapă nici el de mizeriile războiului. Când izbucneşte marea epidemie de tifos exantematic contractează şi el boala, şi, după vindecare, refuză concediul la care avea dreptul pentru refacere. Preferă să-şi trateze în continuare bolnavii. Gestul lui nu va rămâne neobservat, iar serviciile sale vor fi răsplătite cu decorația „Coroana României cu spada şi panglică de Virtute militară".

în plan spiritual autorul culegerii de poezii uitată într-o magazie din Bucureşti încearcă (şi reuşeşte!) să se integreze vieții culturale - câtă mai poate fi în asemenea vremuri - din Bârlad. Primul pas este cel al apropierii de „Academia Bârlădeană", unde îl întâlnim sosind împreună cu alți intelectuali refugiați.

Ce a însemnat „Academia Bârlădeană" pentru scriitor ne-o spune el însuşi, peste vreo patru ani, într-un articol publicat în revista „Lamura": „...nu era (Academia, n. n.) numai o perindare rece şi ceremonioasă de curioşi, ca o defilare în fața unui chip de idol (e vorba de Vlahuță, n. ti.), ci o

angrenare, o îmbucare vie şi caldă a unuia în cellalt; o taină şi un înțeles ca la o lojă de frăție ocultă. Fiecare din cei ce pătrundeau aducea apoi pe cine credea mai vrednic şi totuşi casa era deschisă tuturor deopotrivă. Se citea, se vorbea, se aşezau temeliile viitorului, se punea la cale izbăvirea neamului, căci mai ales aceasta era preocuparea de căpetenie a maestrului: ce putem face pentru țara care trecea prin vâltoare cu capul la fund şi pe care abia nădăjduiam să o scoatem leşinată pe malul pustiit de viitura apelor. De aici planuri de acțiuni mari şi adânci. Partid al ordinei, ligă a dreptății, reviste, gazete şi alte organe active care ca varga magilor căutau să trăznească şi să tămăduiască în acelaşi timp, toate se amestecau, se tulburau, se ciocneau ca apoi să se domolească şi să se aşeze într-o singură, lină şi slobodă curgere în graiul şi prin vorba adânc cugetată a lui"[55].

La „Academia Bârlădeană" se va împrieteni repede cu frații

Nițulescu (aspiranți şi ei la gloria muzelor), cu George Tutoveanu, cu Toma Chiricuță şi Tudor Pamfile. Lor şi altora le va citi ori le va asculta, la rându-i, creațiile literare. Cu ei şi cu alții va colinda - în puținul răgaz permis de munca de la spital - oraşul şi împrejurimile lui, locurile şi monumentele bârlădene, peregrinări de care vorbeşte şi G. Ursu în lucrarea amintită mai devreme. într-o fotografie din această perioadă îl vedem pe medicul de campanie Voiculescu „la Dealu Mare"[56], împreună cu frații Nițulescu, Toma Chiricuță, G. Tutoveanu, Ruxandra şi Alexandru Vlahuță. Imaginea a fost luată cu ocazia popasului într-o livadă şi chipurile tuturor sunt marcate de o tristețe interioară, ce nu poate fi ascunsă, datorată războiului, în ce-l priveşte pe autorul Poemelor cu îngeri de mai târziu, îl vedem stând în picioare, cu mâinile încrucişate, privind şi el - abătut - către persoana nevăzută, aflată în spatele obiectivului fotografic. Poartă pantaloni de culoare închisă şi haină albă (probabil o bluză de la spital) şi nu mai are figura juvenilă pe care i-o reținusem din fotografia făcută la mobilizare. Din imagine ne priveşte o pereche de ochi obosiți, iar fața, încadrată de mica barbă (ce-l va însoți, de aci înainte, până la adânci bătrâneți), poartă în întregul ei semnele trudei şi neodihnei.

Al doilea pas făcut de tânărul medic militar spre a se apropia de viața intelectualității urbei a fost intrarea în intimitatea familiei Alexandru Vlahuță. Nefericit în căsnicie (era la a treia căsătorie), îmbătrânit nu atât de numărul anilor la care ajunsese (nu avea nici şaizeci şi doi), cât mai degrabă de necazurile prin care trecuse până atunci, autorul României pitoreşti era cea mai mare personalitate culturală românească refugiată în oraşul de la poalele Țuguietei. „Evenimentul" sosirii şi stabilirii lui Vlahuță (până la

sfârşitul războiului) în Bârlad a dat un nou impuls activității „Academiei Bârlădene", care va căpăta un caracter preponderent literar. în casa primitoare a profesorului de muzică Eugen Bulbuc, de pe bulevardul Epureanu (unde era găzduit Vlahuță) - o clădire spațioasă, în stil moldovenesc, situată într-o grădină cu pomi şi cu multe flori - începură să aibă loc şedințele acestui original cerc literar. „La şedințele ținute de obicei după amiază până noaptea târziu - îşi aminteşte unul dintre secretarii „Academiei Bârlădene" - luau parte: Vasile Voiculescu, I. Gr. Oprişan, G. M. Vlădescu, Mihail Lungeanu, Iuliu Săvescu, D. Iov, scriitori din Bucureşti,

Romantismul serilor de țară a fost înlocuit la Bârlad cu neliniştea şi grija zilei de mâine. Tăcerea şi întunericul nopților din circumscripțiile medicale rurale prin care a trecut s-a schimbat cu bubuitul tunurilor de la Mărăşeşti, bubuit ce pare a răzbate uneori, pe aripile vântului, până la Bârlad; ca şi săgeata roşie a trasoarelor pe cer, ca şi zvonul unor noi şi noi necazuri aduse de război.

Deşi aflat în spatele frontului, adică într-un loc unde moartea pare a-i ocoli pe mulți, Voiculescu nu scapă nici el de mizeriile războiului. Când izbucneşte marea epidemie de tifos exantematic contractează şi el boala, şi, după vindecare, refuză concediul la care avea dreptul pentru refacere. Preferă să-şi trateze în continuare bolnavii. Gestul lui nu va rămâne neobservat, iar serviciile sale vor fi răsplătite cu decorația „Coroana României cu spada şi panglică de Virtute militară".

în plan spiritual autorul culegerii de poezii uitată într-o magazie din Bucureşti încearcă (şi reuşeşte!) să se integreze vieții culturale - câtă mai poate fi în asemenea vremuri - din Bârlad. Primul pas este cel al apropierii de .Academia Bârlădeană", unde îl întâlnim sosind împreună cu alți intelectuali refugiați.

Ce a înseninat „Academia Bârlădeană" pentru scriitor ne-o spune el însuşi, peste vreo patru ani, într-un articol publicat în revista „Lamura": „...nu era (Academia, n. ti.) numai o perindare rece şi ceremonioasă de curioşi, ca o defilare în fața unui chip de idol (e vorba de Vlahuță, n. n.), ci o angrenare, o îmbucare vie şi caldă a unuia în cellalt; o taină şi un înțeles ca la o lojă de frăție ocultă. Fiecare din cei ce pătrundeau aducea apoi pe cine credea mai vrednic şi totuşi casa era deschisă tuturor deopotrivă. Se citea, se vorbea, se aşezau temeliile viitorului, se punea la cale izbăvirea neamului, căci mai ales aceasta era preocuparea de căpetenie a maestrului: ce putem face pentru țara care trecea prin vâltoare cu capul la fund şi pe care abia nădăjduiam să o scoatem leşinată pe malul pustiit de viitura apelor. De aici

planuri de acțiuni mari şi adânci. Partid al ordinei, ligă a dreptății, reviste, gazete şi alte organe active care ca varga magilor căutau să trăznească şi să tămăduiască în acelaşi timp, toate se amestecau, se tulburau, se ciocneau ca apoi să se domolească şi să se aşeze într-o singură, lină şi slobodă curgere în graiul şi prin vorba adânc cugetată a lui"[55].

La „Academia Bârlădeană" se va împrieteni repede cu frații

Nițulescu (aspiranți şi ei la gloria muzelor), cu George Tutoveanu, cu Toma Chiricuță şi Tudor Pamfile. Lor şi altora le va citi ori le va asculta, la rându-i, creațiile literare. Cu ei şi cu alții va colinda - în puținul răgaz permis de munca de la spital - oraşul şi împrejurimile lui, locurile şi monumentele bârlădene, peregrinări de care vorbeşte şi G. Ursu în lucrarea amintită mai devreme. într-o fotografie din această perioadă îl vedem pe medicul de campanie Voiculescu „la Dealu Mare"[56], împreună cu frații Nițulescu, Toma Chiricuță, G. Tutoveanu, Ruxandra şi Alexandru Vlahuță. Imaginea a fost luată cu ocazia popasului într-o livadă şi chipurile tuturor sunt marcate de o tristețe interioară, ce nu poate fi ascunsă, datorată războiului, în ce-l priveşte pe autorul Poemelor cu îngeri de mai târziu, îl vedem stând în picioare, cu mâinile încrucişate, privind şi el - abătut - către persoana nevăzută, aflată în spatele obiectivului fotografic. Poartă pantaloni de culoare închisă şi haină albă (probabil o bluză de la spital) şi nu mai are figura juvenilă pe care i-o reținusem din fotografia făcută la mobilizare. Din imagine ne priveşte o pereche de ochi obosiți, iar fața, încadrată de mica barbă (ce-l va însoți, de aci înainte, până la adânci bătrânești), poartă în întregul ei semnele trudei şi neodihnei.

Al doilea pas făcut de tânărul medic militar spre a se apropia de viața intelectualității urbei a fost intrarea în intimitatea familiei Alexandru Vlahuță. Nefericit în căsnicie (era la a treia căsătorie), îmbătrânit nu atât de numărul anilor la care ajunsese (nu avea nici şaizeci şi doi), cât mai degrabă de necazurile prin care trecuse până atunci, autorul României pitoreşti era cea mai mare personalitate culturală românească refugiată în oraşul de la poalele Țuguietei. „Evenimentul" sosirii şi stabilirii lui Vlahuță (până la sfârşitul războiului) în Bârlad a dat un nou impuls activității „Academiei Bârlădene", care va căpăta un caracter preponderent literar. în casa primitoare a profesorului de muzică Eugen Bulbuc, de pe bulevardul Epureanu (unde era găzduit Vlahuță) - o clădire spațioasă, în stil moldovenesc, situată într-o grădină cu pomi şi cu multe flori - începură să aibă loc şedințele acestui original cerc literar. „La şedințele ținute de obicei după amiază până noaptea târziu - îşi aminteşte unul dintre secretarii

„Academiei Bârlădene" - luau parte: Vasile Voiculescu, I. Gr. Oprişan, G. M. Vlădescu, Mihail Lungeanu, Iuliu Săvescu, D. Iov, scriitori din Bucureşti,

refugiați şi ei în Moldova. Toți aceşti cunoscuți poeți, prozatori sau critici, discutau aprins literatură şi citeau din operele lor. în nesfârşite seri provinciale, camera ilustrului oaspete (Vlahuță, n. w.), se transforma în salon literar"[57].

în acest moment de aici, în casa profesorului Bulbuc, trebuie să ni-l închipuim pe Voiculescu stând pentru întâia oară de vorbă cu Vlahuță. Acum şi aici trebuie să-l imaginăm pe medicul-căpitan discutând cu autorul romanului Dan despre condiția lor comună de oameni născuți la țară, cunoscând amândoi la fel de bine viața şi suferințele, mizeria şi necazurile țăranilor. Afecțiunea mai vârstnitului scriitor şi publicist față de tânărul lui confrate va fi venit simplu şi fără reticențe, de vreme ce medicul-poet e prezent în preajma maestrului aproape în fiecare zi; invers, de la discipol la mentor, dragostea va fi totală, admirația nu va cunoaşte hotare. De aceea şederea în preajma maestrului, Voiculescu o va numi „nespusul noroc", iar faptul că-şi făcuse din el un idol îl socoteşte o mândrie şi un rar privilegiu: „N-a fost gând al meu pe care să nu i-l spun, n-a fost vers, pe care să nu ceară să i-l citesc, n-a fost faptă de care să nu se ştie. A te răsfrânge necontenit într-o asemenea oglindă (cum era omul şi scriitorul Vlahuță, n. «.), în care să te vezi cum ar trebui să fii, care să te corecteze fără siluire, să te supravegheze senină, şi bună să te lumineze asupra ta însuți, este să-ți schimbi înfățişarea morală cu desăvârşire, înseamnă să te plăsmuieşti a doua oară după un model, după un îndreptar ideal ce l-ai avea pururi în față"[58].

Cu Vlahuță petrece Voiculescu multe ceasuri la Bârlad, cu el stă în fața unei căni de ceai şi discută despre viață şi literatură, lui îi citeşte versurile mai vechi ori mai noi, lui îi destăinue planurile de viitor şi-i povesteşte amintirile de pe Valea Buzăului... Cu el străbate la ceas de amurg străduțele târgului, sau se pierde de-a lungul unei albii de pârâu, spre a ajunge împreună la căsța în care a copilărit autorul României pitoreşti şi a-i asculta îndepărtatele amintiri din anii de pruncie. El îi va fi sprijinul moral cel mai important (şi poate cel mai mare!) din perioada bârlădeană („Acum nu mă mai îngrozeau bubuiturile de tunuri ce zbucneau fără de răgaz, aici aproape la Mărăşeşti. Nu mai treceam către seară... ca să ascult, cu urechea lipită de pământ vuietele surde ce veneau din aceeaşi parte, întrebându-mă pierdut în ce gaură de şarpe să-mi

ascund copiii şi nevasta de furia puhoiului - cât despre mine ştiam ce am de făcut..."[59]), iar mai apoi, imediat după război, în 1919, când Vlahuță va ajunge pentru un scurt timp directorul revistei „Lamura" din Bucureşti, Voiculescu va colabora la ea încă de la primul număr (cu poezia La praşilă).

Dar deşi bubuitul tunurilor era la ordinea zilei, iar mizeria şi foametea se puteau întâlni la tot pasul, pasiunea pentru literatură,

Brevet prin care lui V. Voiculescu i se conferă Ordinul „Coroana României" cu spade în gradul de ofițer pentru „rolul şi devotamentul excepțional cu care a dat îngrijiri medicale bolnavilor din spitalul său în anul 1917".

înflăcărarea marilor idealuri nu i-a părăsit pe membrii „Academiei Bârlădene" nici măcar o clipă. Şi o dovadă grăitoare în acest sens este editarea unui volum intitulat Calendarul nostru pe 1918, ca o „dovadă fierbinte de ataşament al intelectualității şi de solidaritate în lupta împotriva defetismului şi a dezastrului din faimosul „triunghi al morții" din Moldova. Se facea dovada că alături de marile bătălii cu arma şi baionete, tunuri şi mitraliere, cu sufletul la tranşee, mai era şi oastea condeierilor, însuflețitorii lor, prin gând şi simțire eroică"[60]. în fond acest aşa-numit calendar nu era altceva decât o antologie literară cuprinzând „bucăți literare" semnate de M. Eminescu, B. P. Hasdeu, Ion Creangă, P. Cerna, P. Liciu, Delavrancea, G. Coşbuc, N. Iorga, I Simionescu, P. Partenie, A. Mândru, M. Lungeanu, C. Costa-Foru, Nichifor Crainic, P. Şeicaru, T. Pamfile, M. Lupescu D. Iov, V. Voiculescu, Al. Vlahuță şi G. Tutoveanu. Scopul urmărit de editori era acela de a se difuza aceste texte „pe front, în tranşeele ostaşilor" ca o hrană spirituală şi ca un imbold în lupta lor pentru obținerea victoriei.

în Calendar V. Voiculescu este prezent cu două poezii. Morți în țara lor (evocare a sacrificiilor soldaților căzuți fie sub gloanțele inamicului, fie răpiți de foame, geruri, tifos exantematic) şi Frunză verde (un fel de meditație şi totodată indignare pentru faptul că duşmanul şi-a găsit adăpost în codrul „frate cu românul").

Nu încape îndoială că una din puținele şi frumoasele raze de lumină din viața poetului o constituie corespondența purtată cu prietena sa, poeta Nadejda Ştirbey. Parte din ea (nouă scrisori) se află la Biblioteca județeană „V. Voiculescu" din Buzău şi aduce mărturia, între altele, unui medic ofițer care, încercând să susțină moralul altora în zile de vitregie, şi-l susține şi pe al său. Iată ce scrie el într-una din epistole: „Individ, popor, națiune nu înseamnă nimic; omenirea este totul, ea se distruge, se arde singură ca să răsară iar luminoasă ca fenixul din propria-i cenuşă", iar într-o alta nu-şi

desminte idealismul: „Cel puțin să credem aşa cum spune Marcu Aurel: presupunând că nu e nici bine nici rău, nici virtute nici viciu, că acestea toate sunt iluzii ale noastre, de ce să nu cred ce e bine şi de ce să nu faptuiesc ce este virtute?

Pe rana inimii ce moare
Nădejdea vremilor mai bune
Răsare pururi ca o floare...

Lasă să fim numiți iluzionişti, utopişti. Cei ce cred numai în realitatea brută şi materială se înşeală... şi aceea este tot o iluzie, dar o iluzie grosolană şi primejdioasă. Din noi afară nu putem ieşi, singura realitate deocamdată, sigură şi temeinică este numai cea interioară... De partea cui este iluzia?... De altfel putem crede orice numai să fim îngăduitori, toleranți, să nu impunem credințele şi părerile noastre şi celorlalți ca sigure şi adevărate! Probabil că lumea şi întâmplările ei are infinit mai multe aspecte decât câți ochi o răsfrânge de la vierme până dincolo de om"[61].

„între Iaşi şi Bârlad, în perioada tragică a războiului din cursul anului 1917 - opinează d-l George Pațurcă -, se făcea totuşi simțită o plăcere artistică a slovei poetice sau a simplei corespondențe, însă şi ea la fel de poetică, cel puțin pentru Nadejda Ştirbey şi Vasile Voiculescu.

Plăcerea pe care cei doi doreau să şi-o ofere depăşea într- adevăr cotidianul înnegurat şi zbuciumat al sufeltelor şi al peisajelor, țintind spre o regăsire ideatică dătătoare de forță şi mărire a trăirilor omeneşti. Mesajele dumitale sunt întotdeauna o mare plăcere pentru noi..., îşi începe Nadejda scrisoarea în ziua de 20 mai 1917 din Iaşi"[62].

încercând să se smulgă, fie şi numai pentru răgazul redactării unei scrisori, din mizeria şi grijile lui de medic de război, poetul trăieşte la modul poetic veritabile clipe de reverie atunci când se adresează prietenei lui, cum se întâmplă în epistola din 12... 1917 (luna nu e precizată), descriindu-i florile de iris din grădinița aflată în fața locuinței sale:

„Ce floare ciudată, misterioasă şi în acelaşi timp atât de desfătătoare! Cei de la mine au un miros atât de tulburător, aşa de plin de înrâurire asupra mea, că simt cum m-ar putea face bun sau rău, curat ca un copil sau pătimaş şi înfocat ca o femeie, cu care astfel această floare se aseamănă atât de mult: aceeaşi gingăşie şi trăinicie totodată, acelaşi mister în alcătuire, aceeaşi armonie şi în acelaşi timp aceeaşi inutilitate în răsucirea petalelor, aceeaşi suavitate şi capriciu în înveşmântare de culori... Petalele ce se înalță în sus, se încovoiesc ca trupul unei baiadere minunate ce s-ar

îndoi pe spate în vârtejul unui dans oriental; cele ce se răsucesc în jos, alternând cu cele dintâi, pocăite şi îngenuncheate par aceleaşi

baiadere, la picioarele unui idol, într-o clipă de cucernicie; celelalte stau mereu ascunse ca nişte limbi cutezătoare de şarpe, sau ca nişte pumnale... Nervurile înseşi ale floarei colorate ca ale unei femei... căci eu cred că nervii femeilor sunt... colorați!..."[63].

încrederea scriitorului în gustul ş judecățeile principesei se manifestă şi prin aceea că V. Voiculescu ataşează aproape de fiecare dată la epistolele lui una, două sau mai multe poezii. La rându-i Nadejda îi trimite din creațiile proprii (scrise în germană sau franceză) şi-I roagă să i le traducă, eventual să le încredințeze tiparului la ziare şi reviste de circulație. Ceea ce poetul nu întârzie să facă, chiar dacă de cele mai multe ori autorul volumului Din țara zimbrului publică respectivele texte fără a-şi pune semnătura lui ca traducător. D-na Aurora Alucăi, o harnică cercetătoare de la Iaşi, în masiva-i Biobibliografie V. Voiculescu (2 voi., 1643 pag.), apărută la Biblioteca universitară „Mihai Eminescu" din Iaşi în 1988, a identificat nu mai puțin de cincisprezece poezii ale principesei Nadejda Ştirbey, traduse şi publicate de V. Voiculescu în revistele „Flacăra", „Adevărul", „Florile dalbe", „Dorul", şi „Convorbiri literare" între anii 1916 şi 1920. Faptul spune multe şi vorbeşte de la sine despre devoțiunea într-o prietenie literară bazată pe afinități şi încredere în puterea cuvântului tipărit şi în poezie.

Se înțelege de la sine că această muncă de transpunere a textelor din germană şi franceză în limba română a constituit şi un bun exercițiu pentru poetul care deținea în propria-i bibliotecă destule cărți în limbile respective şi pentru cel care se va apleca, peste ani, cu acribie şi meşteşug, asupra textelor shakespeariene ale sonetelor („continuându-le" în chipul atât de cunoscut şi de strălucit...).

*

Deşi dureroasă şi mistuitoare ca experiență de viață, totuşi în plan spiritual perioada bârlădeană a biografiei voiculesciene s-a dovedit a fi, până la urmă, benefică. întâi, fiindcă aici 1-a cunoscut pe Vlahuță şi sub influența lui a scris două cărți: Din țara zimbrului (încununat cu Premiul Academiei) şi Amintiri despre Vlahuță, apoi tot la Bârlad a legat noi prietenii, stimulatoare în creație, precum aceea cu George Tutoveanu, cu care va coresponda până la moartea aceluia, timp de un sfert de veac.

Ajuns la Bucureşti, autorul viitoarelor Poeme cu îngeri, cum o atestă una din scrisorile lui către prietenul Tutoveanu, va face diligențe pe lângă mai marii zilei în vederea obținerii de fonduri pentru tipărirea revistei

bârlădene „Florile dalbe" şi nu va conteni colaborarea cu publicațiile la care activase pe când lucra ca medic militar.

Prin 1925, bunăoară, pe când Tutoveanu conducea revista „Graiul nostru" V. Voiculescu îi adresează o epigramă vizând volumul Albastru, semnat de prietenul lui: „Deprins c-o singură culoare / Oricând e-n joc cer, zare astru, / Mă prinz că pentru Tutoveanu / şi cerul... gurii e albastru"[64].

în fondurile documentare ale Bibliotecii Naționale se păstrează şi o fotografie în care V. Voiculescu şi G. Tutoveanu apar alături. Pe spatele ei medicul-poet a aşternut versurile: „prinde vremea să ne câine... / Negre haine peste taine, / Ce stafii prinse-n hârtie / îndrăznesc să întârzie, / Vorovind de poezie?...". Şi ca întotdeauna autorul n-a uitat să-şi dateze versurile: „1938 Bucureşti".

Pe de altă parte nici membrii „locali" ai „Academiei Bârlădene" nu l-au uitat pe simpaticul poet în haină militară, evocând ori de câte ori aveau prilejul, ceasurile petrecute în preajma lui în întunecații ani 1917-l918. Bunăoară, într-o epigramă pe care i-o dedica în revista „Graiul nostru" (nr. 9-11, 1925) Iuliu Nițulescu şarja legat de o seară literară: „Vă spun, pricep mult mai degrabă / Pe Doctorul cu fața lui de Crist / Căci el

fiind un resemnat artist / Se mulțumea ca să admire-o babă".

*

Din țara zimbrului (poezii de război), placheta tipărită la 1918 la o tipografie din Bârlad, este o culegere de versuri întrucâtva eterogenă. Scrisă de „dragul lui Vlahuță", cartea însumează numai douăzeci de poezii, nu toate de război ori inspirate din momente din desfăşurarea lui - ceea ce întăreşte presupunerea că unele din ele au fost scrise mai înainte şi nu doar în timpul şederii poetului în micul oraş moldovenesc.

Oricare ar fi adevărul, argumentat ori presupus, în legătură cu laboratorul de creație şi datarea exactă a scrierii poeziilor imprimate la Bârlad, cred că pe cititorul actual al operei voiculesciene îl interesează mai mult un alt aspect: conținutul

propriu-zis, valoarea textelor şi - pornind de la ele - în ce măsură pot fi validate de trecerea timpului sau cât şi prin ce prefigurează ele marile altitudini poetice ale autorului de mai târziu.

Unii istorici şi critici literari au pus acest volum sub semnul influențelor vlahuțiene, ori au considerat că ciclul integral ar fi fost construit după modelul Coşbuc -Alecsandri - ceea ce în parte ar putea fi adevărat. Alții au găsit că au a face cu simple versificări de subiecte culese de pe front,

din bogata şi trista experienţă a războiului. Adevărul stă, cred, cum se întâmplă aproape întotdeauna, la mijloc.

Poeziile se pot împărţi, judecând după aria ideilor lor, în trei categorii distincte. în primul grup (şi cel mai numeros) se înscriu cele „de război", adică relatând un fapt, un eveniment, o întâmplare de pe front (Era o zi de bătălie, Şase cruci, La Cheia Buzăului, Când a fost să moară. Neculuţ). Aci metafora e aproape inexistentă, accentul căzând pe dramatismul epocii, pe momentul culminant: un atac, o încleştare cu duşmanul, moartea unui tovarăş de luptă etc. Construcţia poeziei este realizată printr-o adevărată regie, am zice: se descriu cadrul şi atmosfera, apoi se fixează secvenţa propriu-zisă, după care se ajunge la momentul final - fie o concluzie de la care s-a pornit şi la care s-a ajuns, închizându-se cercul, ca în Popa din dealul Sării („Dar azi, când cineva mă- ntreabă, mărturisesc cinstit şi drept / Că fără popa de la Sarea, noi nu ţineam acolo piept!..."), fie o descriere a cadrului natural în care s-a consumat drama, ca în La Cheia Buzăului („Din slăvi amurgul, ca un giulgiu de purpură cu vergi de aur, / Se întindea deopotrivă peste răniţi şi peste morţi...").

O a doua categorie o constituie poeziile axate în jurul unei idei, aş spune generală, din război, cum ar fi tristeţea pricinuită de temporara ocupare a ţării de către duşman {Ţară, Frunză verde, Pe Şiret, O, (ară). Ilustrativă rămâne, în acest sens, Ţara, unde poetul pleacă de la contemplarea însemnelor heraldice ale patriei - simboluri ale străvechilor vetre de viaţă, cultură şi civilizaţie ale românilor („Hotarele mele sunt numai o rană / Ş-adânc sfârtecate zac toate în sânge „..."). Urmează o scurtă trecere în revistă a ideii enunţată iniţial: „Leul Băniei în lanţuri se plânge", iar „falnicul Vultur" este acum „sărac, fără hrană" şi silit să stea în „cuşca robiei", pe când Delfinii „se zbat fără pace şi ţipă". Rămâne toată

speranţa în zimbrul Moldovei (nu-i oare simbolic chiar titlul cărţii: Din ţara zimbrului?), cu o „neînfrântă cerbicie" şi care azi, în condiţiile create de război, e „zimbrul sălbatic şi tare" care, adunat în „oaste" la hotare va zvârli din coarne „puhoiul de haite". Structural, şi celelalte poezii amintite sunt gândite la fel.

în fine, un al treilea grup însumează poezii care transpun în vers anumite stări de suflet individuale, nu neapărat pricinuite de atmosfera frontului ori de evenimentele petrecute acolo (Sunt culmi înfricoşate, Scoate plugul liniştit, Noapte de iarnă). Iată o frumoasă viziune metaforică a singurătăţii: „Era o noapte plină de zăpadă / Şi-ntreg pământul sta în amorţire, / Era în tot atâta nepăsare / Atât pustiu şi-amară vitregie, / Aşa

dezmoştenire şi uitare // Că însuşi luna fără de viață, / Trecând pe cer ca dusă de urgie, / Părea un sloi rătăcitor de gheață." (Noapte de iarnă).

Există, însă, în micul volum tipărit de Voiculescu la Bârlad o poezie care a trecut neobservată de cei ce au comentat placheta şi care are, credem, nu numai o valoare, ci şi o semnificație aparte. Ea se cheamă Cununa de aur, fiind singura care prefigurează, printr-o anume cadențare, sobră şi gravă, prin imagine şi metaforă, poetul extraordinarelor Sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară. Prima strofă - şi care trimite cu gândul şi la Autoportrerul romantic este antologică:

Eu mi-am lucrat cununa şi pe de-a-ntregu-n mine Şi sufletul, în flăcări, fu singur meşter faur: Semeață, neatinsă de foc şi mâini străine, S-a făurit în mine cununa mea de aur.

Unele dintre poemele cuprinse în volum au fost publicate mai întâi în ziarul „România" („organ al apărării naționale"), condus de Sadoveanu şi Goga, dar l-au impresionat plăcut şi pe Macedonski de vreme ce Tudor Vianu, redactor în 1918 la „Literatorul", îi cere, cum judicios observa Ion Apetroaie, „în termeni de mare politețe admirativă" colaborarea la revista unde lucra: „...d-l Macedonski păstrează o bună şi călduroasă amintire despre dvs. Stamatiad şi cu mine, care v-am urmărit în „România", avem pentru dvs., o desăvârşită stimă literară"[65].

Revenind însă în locul din care-şi trage rădăcinile volumul Din

(ara zimbrului, adică la Bârlad se cuvine să mai adăugăm că V. Voiculescu şi-a făcut simțită prezența literară în acel oraş şi într- un alt plan: cel al publicisticii, întrucât îl întâlnim în comitetul de conducere al revistei „Florile dalbe" (1 I - 15 XII 1918, 23 numere), alături de G. Tutoveanu, T. Pamfile şi M. Lungeanu. în paginile acestei publicații marcăm şi debutul în proză al scriitorului, cu schițele Singuri şi Momâia, inspirate, evident, de zilele războiului.

III

TRUDĂ ŞI GLORIE

„Eu mânuiesc azi pana de mii de ori mai grea..."

Izvoarele îşi caută matca • O nouă treaptă spre împlinirea literară: Pârgă • «Gândirismul n-a existat. A existat doar revista „Gândirea"!» • Drumețind prin Munții Buzăului • „Unde te-ntorci, numai soare şi soare" • „Sidefuri, aur, şaluri, aeriene-averi" • „Când răzbăteam sus... V. Voiculescu rămânea calm şi tăcut, dar simțeai în el o intensă vibrație interioară" • în intimitatea camerei de lucru a scriitorului • Poeme cu îngeri şi un nou „botez" literar

La sfârşitul războiului, Voiculescu se întorcea într-un Bucureşti trecând, ca şi celelalte capitale europene, printr-o acută perioadă de criză. Schimbările petrecute în lume prin dispariția celor două mari imperii - cel austro-ungar şi cel țarist - de care depinsese până atunci echilibrul european şi mondial, prin victoria Revoluției din Octombrie, prin dezvoltarea unor mişcări revoluționare şi în alte țări, au atras după ele, la scurtă vreme, criza economică şi criza intelectuală. Aceasta din urmă s-a manifestat, imediat după încheierea conflagrației mondiale, prin căutarea unor noi soluții, prin cultivarea unor idei novatoare. „Acum vreo şapte- opt ani - avea să noteze Mihail Ralea prin 1927 - entuziasmul pentru Extremul Orient şi civilizația asiatică ajunsese la punctul său culminant. Europa părea, cel puțin în partea sa occidentală, după diagnozele unui Spengler ori Kyserling, în situația unui muribund care are nevoie de transfuziune de sânge. Bineînțeles serul viguros trebuia să vie din fundul Asiei şi să fecundeze încă odată prin ceea

ce poate da acesta; rezervor de viață proaspătă şi neuzată, bătrânul continent, ca acum cincisprezece secole pe timpul năvălirilor barbare. Europa s-a trezit, şi-a rechemat forțele şi conştiința şi, după ce fusese aiurită o clipă, a început să se apere."[1]

Nu e de mirare că autorul volumului Din (ara zimbrului va traversa şi el această criză intelectuală. Ii va citi şi el - ca toți oamenii de cultură ai epocii - pe Spengler, Berdiaev, Merejkovsky, Kyserling, pe Tagore, Maritain şi pe alții aflați la modă. întrebărilor din sufletul său zguduit de război le va căuta răspuns în cărțile de filosofie şi de literatură ale Orientului. Practicant moderat şi echilibrat, ca şi părinții lui țărani, Voiculescu nu va exagera în cultul pentru curentele filosofice orientale, cum nu va exagera nici în practicile încercate personal ori în însuşirea ideilor străine structurii sale sănătoase, de om bine ancorat în realitate. O va recunoaşte singur, în 1935; „Instinctul m-a dus la filosofie şi la metafizică. Din liceu începusem să citesc lucrări de psihologie şi morală. Am ajuns curând la Schopenhauer şi nu-mi pare rău, el m- a condus la Upanişade şi la Budha"[2].

Omul care se întorcea însă în Bucureşti de după război era un alt Voiculescu decât cel care fusese mobilizat în 1916. Experiența nedorită şi tristă a războiului îl maturizase poate mai mult decât zece-cincisprezece ani de viață trăită în pace. La starea morală se adăugau grijile profesionale şi cele legate de întreținerea familiei. Scriitorul şi medicul erau acum aidoma unor izvoare ce-şi căutau matca zdruncinată, ferestruită şi zăgăzuită de război.

Revenit în Capitală în urma deciziei de transfer ca „medic al Oraşului Bucureşti" primi, după numai două luni, decizia de întoarcere la Buftea. Acolo n-avu însă răgazul de a-şi temeinici viața pentru o perioadă mai lungă deoarece în primăvara şi vara anului următor fu chemat să participe la o mare campanie de stingere a epidemiei de tifos exantematic izbucnită în județul Dâmbovița. Retrăi atunci, la ritmuri mai accelerate şi, evident, cu răspunderi mai mari, viața medicului de plasă care fusese înainte de război. Şi de data aceasta modul de a-şi îndeplini umanitara sa misiune este exemplar: nici o abdicare de la datorie, nici un semn de oboseală ori rutină, în fine nimic din ceea ce i-ar fi putut umbri personalitatea şi sufletul. Pe vremea aceea Direcțiunea generală a Serviciului Sanitar publica un Buletin cuprinzând diverse materiale,

statistici, informații privitoare la activitatea medicală ce se desfăşura în țară. Numărul din august 1919 al amintitului buletin conține câteva repere interesante şi semnificative. Pe un „Tablou de vizitele, bolnavii văzuți şi lucrările de combaterea epidemiilor din preajma Găeştilor - Dâmbovița, în cursul lunii iulie 1919" se află rezoluția profesorului V. Sion, şeful Serviciului Satinar al țării, în care se spune: „Se va publica în Buletin tabela de activitate a acestui medic (V. Voiculescu, n. ti), care... a lucrat în 20 de comune într-o perioadă de o lună. Direcțiunea atrage atenția d-lor medici de circumscripție şi chiar a unora din d-nii medici de județ asupra a ceea ce trebuie să fie activitatea unui medic, mai înainte de a-şi decerna calificativul de apostol. Se va arăta D-rului Voiculescu adânca noastră satisfacție"[3].

Din aceeaşi sursă aflăm şi o serie de informații grăitoare, în spatele cărora se poate cu uşurință deduce o muncă febrilă, continuă, lipsită de preget: medicul-scriitor a vizitat de câte trei şi cinci ori unele din comunele repartizate lui, examinând persoanele suspecte şi izolând bolnavii de tifos exantematic; a depistat 96 de cazuri de tifos, 6 de vaiolă, 1 de febră tifoidă şi a luat imediat măsurile cuvenite, fie izolând bolnavii şi aplicându-le tratamentul la domiciliu, fie transportându-i la cel mai apropiat spital.

După încheierea campaniei antiepidemice din Dâmbovița, Vasile Voiculescu revine, la începutul toamnei lui 1919, în Bucureşti. Revine pentru a se stabili definitiv şi pentru a-şi îndrepta - în sfârşit - viața spre o matcă mai sigură şi mai calmă. Nu peste multă vreme va veni şi al cincilea, şi ultimul, dintre copii.

Oraşul se resimte puternic după război şi cea mai grea problemă pentru familia doctorului Voiculescu este găsirea unei locuințe spațioase, unde să poată trăi în condiții civilizate.

Iată-l aşadar pe fostul medic militar de la Bârlad cutreierând cartierele bucureştene, umblând de la o adresă la alta, întrebând din om în om, stând de vorbă, tranşând cu diverşi proprietari, coborând la demisoluri sau urcând la etaj, apreciind şi renunțând pe rând la ceea ce i se oferă. In cele din urmă preferința se opreşte la o casă încăpătoare, de pe o stradă largă şi liniştită, străjuită de tei, din apropierea Dâmboviței. Ion Voiculescu, fiul scriitorului, într-un articol memorialistic publicat în 1971 consemnează momentul sosirii familiei la casa cu numărul 34 de pe strada M. Kogălniceanu

(actualmente Dr. Staicovici); „...într-o dimineață din septembrie 1919, mă pomenesc vizitată (casa, n. ti.\ autorul recurge aci la personificarea casei, sub titlul Amintirile unei odăi) de un bărbat svelt, mic de statură, căruia nu-i puteai ghici uşor vârsta din pricina unei bărbuțe castanii care-i umbrea obrazul. Ochii îi erau ageri şi pătrunzători, dar foarte blânzi. Venise purtând de mână doi băieți: unul cam de patru şi celălalt de şase ani... în câteva zile am cunoscut toată familia. Soția lui, o tânără cu un păr negru şi frumos, ce îi încadra obrazul uşor măsliniu, luminat de ochi verzi, a venit împreună cu două fetițe ceva mai mari decât frații lor... şi un camion cu mobile şi lucruri vechi. Păreau destul de săraci, dar arătau a oameni cumsecade"[4].

Stabilirea definitivă în Bucureştii de după război însemna pentru medicul V. Voiculescu, cel rămas până în cele mai adânci fibre ale ființei sale un om cu gândirea sănătoasă de țăran, un fapt esențial. Pentru el „bucureştenizarea" era ceva important din mai multe puncte de vedere: aci putea fi în contact direct cu cele mai noi realizări în medicină şi cu cei mai renumiți specialişti în domeniu; tot aci îşi avea cei mai mulți prieteni din studenție; aci erau toate revistele literare importante, în paginile cărora dorea să se afirme, cercurile şi cenaclurile literare, criticii şi istoricii literari - în atenția cărora avea nevoie să ajungă, aci se aflau principalele săli de concert, teatre, muzee, colecții de artă etc., prin care spiritul său în permanență însetat de nou şi de instruire avea încă atâtea şi atâtea de aflat. Pentru soție, în Bucureşti se afla mediul intelectual adecvat, iar pentru copii nu se putea concepe un alt oraş în care să-şi facă studiile şi să se dezvolte potrivit opțiunilor sau aptitudinilor. Aşadar hotărârea de a se stabili în Capitală - fie şi în grelele condiții de după marea conflagrație mondială - venea după serioase şi temeinice rațiuni discutate şi convenite de comun acord cu întreaga familie.

Casa din strada Dr. Staicovici deveni din toamna lui 1919 - cu excepția celor patru ani de detenție, 1958-l962 - locul unde Voiculescu va trăi, va scrie, va gândi, va visa, va spera, într-un cuvânt îşi va trăi viața până la sfârşitul ei, în 1963.

„Coroana României cu spadă şi panglică de virtute militară" ce i-a fost decernată imediat după război scriitorului pentru meritele amintite va fi atârnat, probabil, destul de greu în balanță atunci

când regele se hotărî să-I numească, de la 6 ianuarie 1920, „medic al Domeniilor Coroanei" cu avantaje ce se pot presupune uşor şi de care poetul nu va profita decât în limitele nevoilor familiei, cu măsură şi decență aproape surprinzătoare. între altele, funcția primită îi conferă un privilegiu căruia puțini pătimaşi ai dragostei de natură şi ai drumețiilor în aer liber îi pot rezista; posibilitatea de a voiaja gratuit pe calea ferată şi de a putea fi găzduit împreună cu întreaga familie la casele de odihnă aflate în administrarea Domeniilor Coroanei, la munte şi pe litoralul românesc al Mării Negre. Se înțelege, prin urmare, medicul-poet - pentru care drumețiile şi popasurile în mijlocul naturii nu sunt nici pe departe un moft, ci momente stimulatoare în creație şi necesare în meseria de doctor - se bucură mai întâi şi-ntâi de acest minunat prilej oferit de noua lui funcție, celelalte drepturi şi eventualele beneficii trecând pe un plan secund.

1920 se arată a fi un an foarte bun pentru Vasile Voiculescu. în afara numirii amintite, două evenimente, amândouă importante, se petrec în viața lui: Academia Română - poate având în vedere şi oarecare context politic (suntem la puțină vreme după eliberarea țării de sub ocupația străină şi la mai puțin de doi ani de la marea unire a Transilvaniei cu patria-mumă) şi caracterul patriotic şi mobilizator al plachetei - îi premiază cartea Din țara zimbrului; Societatea Scriitorilor Români, cel mai autorizat şi înalt for de recunoaştere şi impunere a numelui unui scriitor, îl primeşte în rândurile membrilor ei, cu drepturi şi onoruri depline.

Harnicul şi perseverentul poet începe să devină un nume tot mai des rostit de cititori. Critica literară nu se înghesuie, însă, nici o clipă să-i înlăture eticheta ce i se pusese până acum: poet sămănătorist, tradiționalist, autentic rural în linia Coşbuc -Vlahuță, cu un vocabular încărcat de regionalisme, prea puțin original spre a putea sta alături de marile stele ale liricii din epocă: Blaga, Arghezi, Adrian Maniu, Ion Pillat...

Şi totuşi marele flux interior, misteriosul izvor al poeziei care se află în suflet şi-n gând îşi caută matca: în răgazul dintre muncile presupuse de funcția de la Administrația Domeniilor Coroanei, medicul scrie, se află într-o

permanentă investigație a propriului eu liric. Este aidoma săpătorului de fântâni căutând cu migală şi răbdare sunetul îndepărtat, ascuns de humă, de roci şi nisipuri, al

apei bune şi dătătoare de vigoare şi tinerețe. Iar nopțile de trudă asupra cuvântului, de şlefuire a metaforei şi de incrustare în materialul brut, nelucrat, al limbii comune sunt urmate curând de reuşite - semn că poetul se află pe drumul cel bun. La editura „Cartea Românească" vede lumina tiparului volumul Pârgă. Suntem în 1921; n-au trecut decât cinci toamne din 1916 şi în acest scurt răstimp Voiculescu a tipărit nu mai puțin de trei cărți de poezie, primele două trecând aproape neobservate până când, în 1920 Din țara Zimbrului a fost încununat cu premiul Academiei. După acea dată critica începe să devină interesată de prezența şi evoluția poetului buzoian; ea începe să privească mai de aproape „straiele" în care se prezintă poetul. La rându-le, cititorii sunt şi ei interesați şi nerăbdători să facă un pas în plus în universul acestui scriitor, numit mai de curând, de la 1 noiembrie 1921, subdirector al Fundației Culturale „Principele Carol"[5].

Se pare că până acum ascensiunea medicală şi socială mergea în acelaşi ritm cu cea literară, paşii doctorului potrivindu-se cu cei al poetului.

Să păşim, călăuziți de autor, pe sub coroanele arborilor în „livada" ce se cheamă Pârgă...

«în dezbaterea dramatică cu destinul (a lui V. Voiculescu, n. n.) - observa cineva[6] -, mai intervine un argument: titlurile volumelor lui de poezii - amintiți-vă cât sunt de expresive în acest sens: Pârgă (apropierea de maturitate), Urcuş (tendința de înălțare spre spiritualitate), întrezăriri (cu atâtea semnificații) până la Veghe (ținuta aceea dreaptă, a omului care a trecut prin viață, realizat şi înmulțit, dar care ştie că trebuie să rămână de veghe până la sfârşit şi pentru el şi pentru omenire) şi apoi Clepsidra (acea veghe sub scurgerea neiertătoare a timplui, cu tot ce aduce el, şi ca rod şi ca melancolie a apropierii de sfârşit)».

Tematic, volumul Pârgă stă sub semnul mai multor idei şi preocupări ce se vor continua şi în cărțile ulterioare. Nostalgia copilăriei pierduce (Nucul), o serie de pasteluri (Lacul zânelor, în prour de primăvară, Peisaj marin, Amurgul, Apus de soare, Amurg pe lac, Răsărit de lună, Icoane de toamnă, Seara, Pe muntele Obârşia, Bucegii, Nori de vară), poezii pe motive biblice (Noul mag, Ca năframa sfintei Verónica, îngerul nădejdii, In grădina Ghetsemani - prefigurând parcă Poemele cu îngeri de mai târziu),

scene din viața de la țară (Lache logofătul, Nuntă țărănească) şi chiar poezii antirăzboinice (Patru brazi, Din zile de durere, Orfanii țării, Steagul),

continuându-le parcă pe cele din placheta anterioară (subintitulată „poezii de război"), alcătuiesc un corpus în care, cu mici excepții, se pot întrevedea aproape toate direcțiile poeziei voiculesciene de mai târziu.

Deşi aflate sub influență vlahuțiană şi purtând puternice amprende semănătoriste, cum s-a spus, poeziile pot sugera - la o lectură atentă - dimensiunile, incipiente încă, ale liricului de mai târziu, cu toate tipicurile şi formulele uşor vetuste şi în ciuda limbajului încă bolovănos şi greoi.

Suntem încă în perioada adunării izvoarelor, a poeziei simțită interior ca venind spre o singură matcă de pe văile, munții şi dintre dealurile frământatului peisaj sufletesc. Poetul se vede pe sine „un pom zăbavnic", răsărit târziu cu „crengile sucite" şi cu „biata rădăcină" chinuindu-se să ajungă prin pietre „în lutul gras şi reavăn"; însă în lupta pentru viață a izbândit fiindcă simte acum prin mii de pori cum mâzga „se îndulceşte" şi plăsmuieşte în flori lumina soarelui. Prin urmare ceea ce a fost doar năzuință şi ideal a putut fi, în sfârşit, atins. întregul volum stă sub semnul acestei împliniri, care este, în fond - transparența simbolului o lasă a se vedea fără echivoc - plenitudinea realizării în creație: „Azi visul rădăcinii pe ramuri străluceşte, / Voios stă rodul ciucur şi-ncet se părguieşte..." (Pârgă).

Dintre direcțiile tematice uşor sesizabile şi pe care le-am semnalat, două ni se par - şi ca importanță, dar şi ca pondere, să-i zicem cantitativă - a fi demne de luat în considerație în Pârgă\ cea a poeziei de inspirație religioasă („voci" singulare au spus-o, dar se cuvine s-o afirmăm şi noi răspicat: Voiculescu este, în adevăr, - şi până la un punct - ceea ce se cheamă un mistic, însă un analist bine intenționat şi bine informat asupra creației acestui mare poet nu poate şi nu trebuie să rămână la nivelul exterior - al îngerilor şi al altor personaje din mitologia creştină -, ci are absolută nevoie să pătrundă către esența, spiritualitatea, ideatica acestei poezii spre a-i putea înțelege sensurile!) şi cea a liricii peisagiste, de cântare a naturii. Această din urmă latură (care interesează din punctul de vedere al cărții de față) este bogat şi bine reprezentată prin poezii care, chiar dacă nu sunt antologice, pot oferi o idee asupra stadiului

atins de autorul lor pe linia unei lirici ce va ajunge dominantă în creația voiculesciană viitoare.

în Lacul zânelor - poate chiar lacul din Penteleu, în care poetul îl văzuse în copilărie şi după aceea, cu ocazia multelor ascensiuni montane - ideea sfârşitului e asociată cu cea a morții amintirii, iar „colorarea" desenului până la detaliu aminteşte de tehnica pictorilor acuarelişti: „Lacul zânelor din codri a-nceput ursuz să scadă... / Tăinuitele-i izvoare rând pe

rând s-au potmolit. Şi-n păragina hobăiei brusturi grei crescuți grămadă / Tot mai strâmt îl strâng în copca unde-ncet s-a cuibărit. // Limpezişurile-i triste le-a umplut mătasa verde, / Mreji de lintiță măruntă în adânc s-au coborât, / Până-n fund e negru lacul şi, din umbră, cum se pierde, / Sub sprânceana de pădure pare-un ochi posomorât."

Imensitatea munților văzuți la ceasurile înserării iscă în sufletul celui ce-i priveşte de la marea lor înălțime un sentiment de dezolantă singurătate, de tristețe lunară aproape: „Adorm adânc Bucegii şi Noaptea-i netezeşte, / Pe tâmplele lor arse, cu mânile- amândouă. / Sclipesc pe frunți golaşe, ce somnul umezeşte, / Broboane mari de rouă. // Doar văile-aburite huiesc fără-ncetare / Şi dârele de ceață, ca nişte şerpi, la poale / Se duc pe nesimțite şi curg în depărtare / Cu apele la vale. // Atunci Singurătatea se scoală-ngândurată / Şi umblă, visătoare, pe streşini de-nălțime. / Stă ceasuri neclintită, de-o stâncă răzimată, / Şi cată-n adâncime" (‚Singurătatea). Iar mai apoi comparația e adusă în plan mult mai concret, palpabil s-ar putea zice - lucru pe care, desigur, nu-l putea face decât cineva care a privit „desfăşurarea" crestelor montane de pe Omul sau de pe Caraiman: „Din Piatra Arsă până-n Omul colan de munți se tot înşiră, / Cu late cefe sprijinite în cintra cerurilor goale, / Şi-aşa vânjoşi, că parcă singuri adâncul slăvilor boltiră / în opintirea lor nebună, la început, când să se scoale! / Mugeau înfierbântați de viață şi năzuiau mai sus trufaşii. / Să ducă-n inima tăriei, la zei, năparznica lor pară, / Dar răbufniți fără de veste, aşa căzură uriaşii, / Că a plesnit sub ei pământul şi pân-la brâu se îngropară." (Bucegii). Tehnica pastelului este încă rudimentară, nerafinată, însăşi „detaliile" conducând la gândul că descoperind o comparație, poetul ia de la ea totul, ca în Nori de vară, de pildă, unde „cirezile de nori" dând strechea sunt zugrăvite întocmai unui cârd de animale, într-o concretețe şi într-un realism

aproape grosiere; aflăm, astfel, că norii sunt „buhai cu zimbri, junei cu vaci cât malul", iar Vântul („asprul cirezar vestit") are un „harapnic lung" cu sfârcul „cu fulgere-mpletit". însă cel mai reprezentativ exemplu în acest sens este frumoasa poezie Doi gemeni. Citind-o, ne-am întrebat dacă (cine ştie?) urmând alte drumuri şi în alte direcții decât cele cunoscute, Voiculescu n-ar fi devenit un inegalabil autor de poeme scurte, amintind de haiku-rile japoneze:

„A dat pe rod porumbul şi-acuma grabnic leagă: La subțioara frunzei, pe verdele cotor, Cresc doi ştiuleți de-o seamă sugându-i seva-ntreagă, Iar foile-i înfaşă în scutecele lor.

Şi cum tulpina zveltă îi leagănă, duioasă, Ei par, purtați pe brațe de tânărul covrag, Doi gemeni scumpi în față, cu părul de mătasă, La sânul dulce-al mamei dormind lipiți cu drag."

Predominantă în pastelurile din Pârgă rămâne o anume poezie a amurgurilor, predispoziția poetului către zugrăvirea peisajelor la această oră a zilei. Uneori trecerea soarelui dincolo de linia orizontului e văzută din mijlocul florilor şi al ierburilor, ca şi cum autorul şi-ar aminti de zilele copilăriei, când privea înserările culcat în mijlocul fânețelor: „Strângându-şi, friguroase, foițele mărunte, / Se-nchide-ncet trifoiul şi floarea de țintaur. / Din şesurile sure urcând grăbit spre munte, / Amurgu-n mers despoaie colindele de aur. // Acolo unde calcă se stinge o comoară, / Se face vânăt plaiul pe care se tot suie; / Şi după el, tăcute, din codri se strecoară / Un lung alai de umbre pe orice cărăruie." {Amurgul).

De bună seamă că poezia va fi fost reminiscența unei amintiri din Pârscov deoarece în finalul ei apar şi munții, ca şi cum ar alcătui fundalul unui peisaj cu mai largi perspective: „Abia pe munți atuncea mai fâlfâie lumina, / Ca pasărea rănită zburând din stâncă-n stâncă... / Pe urma ei, din hăuri urcând năvalnic clina, / Cu-o falcă-n cer s-o prindă, aleargă Noaptea încă". (Amurgul). Alteori (în Apus de soare) astrul zilei este închipuit „pornind acasă roibii, Ia hodină", pentru ca într-un alt loc (Amurg pe lac) lumina să fie „lină, cu stingeri potolite", adormind sălciile „ce-aşteaptă

despletite". Gama comparațiilor şi imaginilor pentru amurg e foarte variată. El este când „o uriaşă rană" prin care s-a scurs lumina - „al zilei sânge" (Icoane de toamnă), când, amurg blajin de suflet" (Fantazie), când un „ceresc ghem de aur... ajuns la pragul zării gol" (Amurgul), când „o mândră zeghe de lumină" (Clipă luminoasă).

Dar locul unde poetul este un maestru al culorii şi atmosferei rămâne tot cel care se leagă de spațiul copilăriei, de grădina casei bătrâneşti, văzută „în arşița de vară, sub soarele de-amiază": „Cireşii nici nu suflă cuprinşi de piroteală, / Iar merii pe de lături țin crengile pleoştite, / Pe când caişii gingaşi cu foile pălite / Se sprijină-n zăplazuri, sfârşiți de zăpuşală. // Doar nucul plin de umbră rămâne drept într-una, / Cupola-i grea de frunză punând-o scut luminii, / Ca un monarh ce, falnic, în mijlocul grădinii / Cu brațele-nălțate îşi ține sus cununa." (Nucul).

Spunând, împreună cu G. Călinescu, că odată cu Pârgă, „începe faza propriu-zis literară a poeziei lui V. Voiculescu", vom reține că „peisajul interior" este aci „vulcanic, sumbru" (Ovidiu Papadima), aflat într-o continuă convulsiune şi mişcare - de unde şi aspectul lui mai puțin muzical,

sonoritatea părând a fi fost lăsată de autor pe plan secund, limba fiind (şi nu numai în Pârgă, ci şi mai târziu), cum observa Tudor Vianu „țărănească, aspră, în conflict declarat cu convenția poetică". în ce priveşte tehnica imaginii dezvoltate, detaliate, remarcată mai devreme în Nori de vară, ca şi în Doi gemeni, ea pare a veni, cum crede Vladimir Streinu, din „plăcerea intelectuală a potrivirilor simetrice, a polisimetriilor, întrunite".

Fără a însemna „încununarea estetică a unei orientări", cum este de părere un cercetător mai nou al operei poetice voiculesciene[7], Pârgă conține, cum am arătat, germenii mai tuturor orientărilor din volumele viitoare, în el aflându-se şi rădăcinile Poemelor cu îngeri şi cele ale poeziei de interiorizare şi spiritualizare ori cele ale eroticii (firav prezentă în Destin şi în Urcuş), magistral ilustrată, la senectute, în Ultimele Sonete

închipuie ale lui Shakespeare în traducere imaginară...

*

Munca neobosită a medicului şi trecerea vremii lucrează în favoarea împlinirii destinului voiculescian.

Suntem în 1922. In mai, chiar de Armindeni, poetul este avansat şi numit director al culturii la Fundația Culturală „Principele Carol"; în toamnă, la 22 noiembrie, primeşte o nouă decorație, care vine să-i reconfirme în ochii opiniei publice meritele de medic de excepție: „Coroana României, în grad de ofițer". Tot acum este numit medic şi profesor de igienă la Insitutul Pompilian. Dar cariera didactică nu se potriveşte unui spirit în continuă agitație şi căutare; rigorile disciplinei didactice, cam searbădă şi în orice caz monotonă, nu sunt pentru el şi, de aceea, nu va zăbovi mult în postul cu pricina. în august viitor, în 1923, va fi reconfirmat „medic definitiv de circă urbană".

Doctorul ține în continuare pasul cu scriitorul, dar li se alătură

- parcă încercând o conciliere şi chiar legarea unei prietenii între „cei doi" - din acest an, 1922, un al treilea Voiculescu: publicistul. Este momentul în care omul meseriei exacte, om de cultură totodată, începe să creadă tot mai mult în misionarismul său. A sosit ceasul când fostul copil, mai apoi student, iar mai târziu medic de plasă, îşi reaminteşte, cu forța adevărului mult prea evident pentru a putea fi ignorat, de condiția mizeră a omului din satul românesc. începe fără îndoială, o etapă de maximă importanță în viața lui Vasile Voiculescu. Pornind de la aceasta, medicul va scrie

- paralel cu opera literară propriu-zisă - o adevărată literatură specială, cu conținut medical, adresată cititorului din mediul rural. Valoarea

şi importanța ei se vor vedea la timpul potrivit. Deocamdată să-l urmărim în postura de ziarist „de specialitate". în revista „Albina" publică în răstimpul a trei ani (1922-l925) peste

15 articole de diverse teme medicale, după ce şi mai înainte (în 1915 şi, respectiv, 1919-l920) mai publicase „sfaturi medicale" în „Duminica poporului" (Condusă de Simion Mehedinți şi subintitulată „foaie săptămânală pentru ridicarea poporului") şi în „Lamura" (director: Al. Vlahuță)[8]. Ceva mai târziu, între septembrie 1927 şi ianuarie 1936, va scrie în revista „România administrativă" - la rubricile „Tribuna medicală", „Pagina medicală" şi „Leacuri" - peste o sută de articole pe teme de igienă, educație sanitară, parazitologie, bacteriologie, medicina muncii, terapeutică etc.

De altfel preocuparea pentru locuitorii satelor, pentru însănătoşirea bolnavilor, propăşirea țăranului va rămâne o constantă a activității doctorului Voiculescu, chiar şi atunci când multiplele obligații familiale, obşteşti sau literare îi vor ocupa toate cele douăzeci şi patru de ore ale unei zile. Pentru amatorii de statistici (şi nu numai pentru ei) două cifre mai mult decât semnificative şi care pot vorbi de la sine: din 1921 încolo, pe parcursul a douăzeci şi trei de ani, autorul volumului Pârgă va tipări unsprezece lucrări de medicină populară şi opt cărți cuprinzând scrieri diferite: proverbe, amintiri, o carte de citire etc.

Şi încă un fapt care îşi are rostul şi înțelesul său, dar care rămâne totodată simbolic şi pentru „doctorul fără arginți" care era Voiculescu: de la 1 decembrie 1925 conduce cabinetul de consultații medicale înființat de revista „Albina", la redacția acesteia (în str. Latină 10). Indiferent de numărul consultațiilor, bolnavii achitau o singură şi fixă taxă: un abonament la revistă...

în 1925 brevetul 20.085 vine să recompenseze oficial, şi prin cele mai autorizate foruri medicale ale țării, un adevăr cunoscut mai demult de prietenii şi pacienții lui V. Voiculescu: înalta competență, probitatea morală, omenia, sufletul lui. Este vorba de decernarea Crucii „Meritul sanitar", clasa I-a, pe care medicul- poet o primeşte la 30 octombrie. Era şi aceasta încă o dovadă, între multe altele, că poetul şi publicistul de notorietate, găzduit la loc de cinste de reviste şi căutat de cititori în librării, nu-şi trăda, o clipă măcar, profesiunea şi răspunderile asumate - şi asta se văzuse încă de la debutul în circumscripția din județul Gorj.

Viața medicului şi scriitorului era, cu toate acestea, departe de satisfacții, contrar aparențelor, după recunoaşterile şi aprecierile

oficiale. Trecând dintr-un loc în altul - după solicitările şi deciziile venite din partea forurilor de care depindea -Voiculescu trăia un profund sentiment de nemulțumire. Cunoscându-l cam prin această vreme, Zaharia Stancu ne-a lăsat o mărturie convingătoare despre calitățile şi modul lui de viață. Doctorul „începea să dea consultații pe la şapte dimineața şi uneori îl apuca ora două sau trei după amiaza tot acolo... După-amiază... inspecta cârciumile, restaurantele, cofetăriile şi magazinele alimentare din cartier, făcând procese verbale de contravenție, atunci când era cazul"[10]. $i autorul romanului Desculț, după ce ne informează că Voiculescu era un medic excepțional, documentându-se permanent despre toate noutățile în materie pe plan mondial, diagnosticând exact orice boală şi prescriind medicamentele adecvate, se întreba pe bună dreptate: „Când citea literatură? Când scria?"

Sunt, în adevăr, ani grei aceştia. Medic de circumscripție la un dispensar aflat pe drumul dintre Dâmbovița şi Cotroceni, Voiculescu este aproape întreaga zi „acaparat" de problemele şi obligațiile profesionale. La Domeniile Coroanei era nevoit de multe ori să călătorească şi în provincie. „Autorizația de călătorie C.F.R. (eliberată la 17 iunie 1921 de Ministerul Comunicațiilor, păstrată în Arhiva familiei, este destul de uzată şi are vizele pe toți cei cinci ani pentru care era valabilă - ceea ce ne îndreptățeşte să afirmăm că la multele sarcini profesionale se adăugau şi numeroasele delegații în județele țării.

Pătimaş îndrăgostit de natură, în mijlocul căreia copilărise şi de care fusese fermecat încă de pe atunci, medicul-poet îi caută liniştea şi-ncearcă să-i pătrundă tainele ori de câte ori timpul îi permite.

Singur, ori însoțit de tovarăşa lui de viață şi de copii, el poate fi întâlnit - în lunile de vară - pe cărări de munte, în cele mai neaşteptate şi neumblate locuri, sau pe plaja de la Constanța şi Balcic, ori pe malul lacului Techirghiol. Multe din zilele petrecute acolo vor „declanşa", imediat sau mai târziu, resorturile misterioase ale sufletului şi vor deveni metaforă, vers, pastel, turnate în culori de mare prospețime, cu lumini şi tonuri demne de cei mai mari meşteri ai penelului.

Este de-a dreptul uimitor cât de prolific a putut fi V. Voiculescu pe tărâm literar şi publicistic, fără a-ş neglija cu nimic

îndatoririle de medic, în al treilea şi al patrulea deceniu ale secolului XX.

Dar dincolo de acest aspect - ce ține, fără îndoială, de forța de muncă şi de concentrare a omului - interesează, poate într-un grad şi mai înalt,

altceva: întrezărirea orientării religioase a poetului în textele lirice pe care le scrie. Postum, titlurile volumelor tipărite în răstimpul a două decenii (1921-l939) - Pârgă, Poeme cu îngeri, Destin, Urcuş, întrezăriri i-au fost interpretate ca simbolice trepte în ascensiunea liricii lui către o inițiere în cele sfinte, către o apropiere de Dumnezeu, prin isihasmul în care, după toate aparențele, a fost un inițiat.

Acum, când avem suficiente date despre religiozitatea poetului, iar opera sa în poezie şi în proză pare a mai cuprinde puține texte inedite, afirmația nu ne mai apare ca o simplă speculație critică, ci pe deplin argumentată de adevăr.

Deocamdată poetul se află încă în faza unor căutări. Căutări care nu țin numai de experimente poetice, de formule care să-i asigure autorului originalitatea între confrați, ci şi de adevăruri mai profunde, de natură spirituală adică, de limpezirea unei concepții, de orientarea lui ideologică.

Desigur, căutările, nevoia de limpezire nu vin pe un loc gol.

Poetul - are s-o mărturisească singur - s-a născut şi a rămas tot timpul un mistic: „Eram un copil de cel mult trei ani, stam copăcel între flori de in sălbatic, cu un cer albastru deasupra, cu un şir de munți albaştri în fund, visam cu ochii deschişi la soartă şi eram fericit de aşteptare [...]. Cred că n-am să pierd nici în clipa morții acest sentiment clar şi mistic despre care nu mă pot înşela, sentimentul unui copil fericit pe un mal cu flori, sub un cer albastru, într-o tainică grădină, aşteptând ceva încă şi mai minunat. Refăceam experiența edenică? Eram iarăşi primul om nostalgic după paradis? Cert e că sentimentul meu de atunci era de ordin religios, şi astăzi, când, arar, mă duc departe, acasă, locul de predilecție, mi-e tot acolo în fundul grădinii, astăzi săracă în flori. Cu tot orizontul îngustat, aceeaşi vastă aşteptare tabără asupra

<<i i

mea...

Scriitorul rămâne, în fond, un neliniştit, un ins care, fără a abdica de la credință, e mistuit de îndoieli şi întrebări cărora le caută răspunsul în universul de gândire al oamenilor de ştiință, al

scriitorilor mistici, în fine pretutindeni unde l-ar putea afla, cum însuşi o spune citând o listă mozaicată de nume importante (şi din care ne putem da seama cu uşurință de lecturile poetului, aparent întâmplătoare, erau cât se poate de serioase): „Am alergat la tot ce ispitea o minte încărcată de credință şi hrănită ştiințificeşte: materialism, pozitivism, evoluționism,

Littre, Claude Bernard, Aug. Comte, Darwin, Spencer. La începutul lumii ziceam cu ei, va fi fost Dumnezeu, aşa cum la începutul pomului a fost sămânța. Dar cine mai caută sâmburele în haosul teluric din care a răsărit tulpina? Dumnezeu stă sus, în roadele ramurilor noastre. La o parte, deci, cu fastele şi arhivele cosmologiilor divine. Dar ramurile îmi rămâneau mai sterile. Nemulțumit, am dezertat şi am trecut la vrăjmaşi. Am cunoscut Kabala din studii, mai ales ale lui Frank şi Karpe, am citit Seferul cu comentariile lui, am practicat pe razcrucienii lui Peladan, am cercetat iluminismul filosofului necunoscut; am rămas îndelung la teosofie, de la gnoză şi Pista Sofia, prin Fabre d'Olivet, Saint Yves d'Alveidre, Eliphas Levy şi Papus până la modernii Schură Rudolf Steiner, Madamme Blawatzky, Annie Besant şi câți alții" [12]. Iar concluzia nu întârzie să vină. „Ceea ce vă pot afirma, sfârşind - spune mai departe V. Voiculescu -, este că pregătirea ştiințifică, studiile medicale, cunoştințele de filosofie şi tot câştigul meu în celelalte domenii de cultură, artă, literatură, în loc să mă depărteze, m-au apropiat de credință. Unilateral, aşa fi fost poate un ateu naiv, un simplist negativ. Cu cât mai poliedric, cu atât au avut loc pe unde să străbată experiențe complete, puncte de vedere noi, interferențe de doctrine, putința de comparații, lumină mai multă. Iar din toate, sinteza că neapărat credința trebuie să stea la temelia spiritului omului normal."[13]

Prolific, cum am mai spus, poetul scrie mult, practică ziaristica, se află în centrul atenției publicului iubitor de cultură. Dar deşi colaborează la multe reviste, din Capitală şi din provincie, totuşi V. Voiculescu nu află decât una singură potrivită pe deplin, dacă se poate spune aşa, spiritului său profund religios. Este vorba de „Gândirea", revistă tradiționalistă, ortodoxistă şi autohtonistă înființată şi apărută la Cluj în 1921 şi mutată peste un an la Bucureşti, publicație care avea să apară până în 1944. La conducerea ei, până când V. Voiculescu îi devine colaborator, în

1927, se perindaseră nume arhicunoscute şi prestigioase ale literelor româneşti: Cezar Petrescu (1921-l926), Tudor Vianu (1926), Nichifor Crainic (din 1926, rămânând până în 1944).

Până în 1923 publicația, fondată de Cezar Petrescu şi D. I. Cucu, redactori ai ziarului „Voința" nu avusese un program literar, artistic sau social, redactorii ei declarând că „vrea să fie prieten pentru cei scârbiți de politica vană, pentru cei dezamăgiți de făgăduieli căzute de la primul zbor cu aripile retezate" (Cuvinte pentru drum).

Cei care orientează „Gândirea" către un program ortodoxist şi autohtonist sunt Pamfil Şeicaru, Radu Dragnea şi mai ales Nichifor Crainic.

Acesta din urmă semnează o serie de eseuri - Isus în țara mea (nr. 11-l2/1923), Parsifal (nr. 8-l0/1924), Sensul tradiției (nr. 1-2/1929) şi altele în care formulează o doctrină a ortodoxismului şi autohtonismului, susținând că „în neamul acesta, care n-a purtat niciodată războaie ofensive pentru cucerirea altor neamuri, ci numai războaie de apărare a patriotismului etnic şi religios, a dominat întotdeauna o conştiință religioasă ortodoxă" (Sensul tradiției). Majoritatea analiştilor sunt, însă, de părere că doctrina respectivă n-a avut aderenți şi a rămas o simplă teorie. „- Gândirismul, ne spunea unul dintre colaboratorii apropiați ai revistei, Ovidiu Papadima, n-a fost un curent, cum se mai afirmă uneori. Eu am lucrat ani în şir în redacția acestei reviste şi ştiu că „flacăra" ei a fost întreținută în permanență aprinsă de mentorul ei, Nichifor Crainic. N-a existat un cenaclu, n-au existat întruniri literare ale celor care colaborau la „Gândirea". Gândirismul n-a existat. A existat doar revista „Gândirea"[14].

Din orice unghi ar fi privită şi oricum ar fi judecată, la scara timpului această revistă rămâne una din publicațiile cele mai valoroase şi prestigioase din perioada interbelică, atât prin semnăturile colaboratorilor ei cât şi - mai ales! - prin valoarea textelor apărute acolo. «Moştenirea de preț a revistei „Gândirea" - scrie I. Hangiu în Dicționarul presei literare româneşti, 1790-l990 - rămâne literatura apărută în paginile ei, semnată de cele mai autorizate condeie ale scrisului românesc din perioada interbelică: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, G. Bacovia, G. Călinescu, Tudor Vianu ş. a.... „Gândirea" a cuprins fenomenul literar al momentului sub toate aspectele, de la poezie, proză, teatru, la cronici despre

cărți şi reviste, o „Cronică măruntă", alta intitulată „Idei, oameni, fapte". Poezia este reprezentată de Ion Pillât, Teodor Mureşanu, I. Vinea, G. Bacovia, Aron Cotruş, Radu Gyr, Zaharia Stancu, VI. Streinu, V. Voiculescu, G. Lesnea, Gherghinescu Vania, Mircea Streinul, Vlaicu Bârna, Ovidiu Caledoniu» [5]. Pe un alt palier, bogat şi variat reprezentat este eseul, unde se pot întâlni semnături ca acelea ale lui Lucian Blaga, C. Rădulescu-Motru, Tudor Vianu, Dan Botta, Octavian Goga, Mircea Eliade, Emil Cioran, Cezar Petrescu, G. Călinescu, Adrian Maniu şi multe altele.

în 1992 un cercetător clujean, Emil Pintea, publicând o antologie literară a gândiriştilor nota: «Gândirea, „aflată în centrul frământărilor noastre culturale de după război", poate fi considerată cea mai europeană publicație românească interbelică, atât ca prezentare, stabilitate a rubricilor, continuitate, cât şi prin valoarea şi varietatea colaborărilor. Iată o atestare, venită chiar din afară, încă în anul 1929, prezentându-i-se, colecția de până

atunci, Hugo von Hofmansthal, răsfoindu-o, precizase: „Noi, scriitorii germani, am fi mândri să avem o revistă literară ca a voastră. O comparație cu La Nouvelle revue française, sau cu corespondenta ei de peste Rin Die Neue Rundschau e în avantajul Gândirii»[15 bls].

Aşadar nu e de mirare că V. Voiculescu s-a apropiat de această revistă şi i-a rămas un fidel colaborator timp de mai bine de cincisprezece ani, până la dispariția ei. De altfel credem că nu ne înşelăm spunând că aceasta reprezintă cea mai lungă colaborare a scriitorului la o revistă.

Dar dacă afinitățile l-au apropiat pe scriitor de „Gândirea" nu se poate spune că revista i-a influențat în vreun fel modul de a concepe şi de a scrie poezie. Propria lirică, într-o anume măsură solitară în contextul epocii, îşi avea alte legi, proprii de creştere şi de dezvoltare - ceea ce se va vedea cu claritate mai târziu.

Deocamdată V. Voiculescu rămâne încă un poet tradiționalist în sensul propriu al termenului. Şi este interesant de observat că poezia lui merge în pas cu viața şi întâmplările acesteia. Fără a fi un versificator spontan, el este inspirat de peisajele, de locurile pe care le cunoaşte direct şi nu de visu, cu prilejul călătoriilor deliberat făcute pentru cunoaşterea bogăției de frumuseți naturale ale țării. Nu e de mirare, aşadar, că în aceşti ani, după ce şi-a aranjat familia şi şi-a făcut un rost în Bucureşti, poetul poate fi întâlnit pe cărările

munților, ori pe litoralul Mării Negre, oprindu-se în diverse locuri şi apoi, la întoarcerea acasă (sau poate chiar în punctele de popas) aşternând pe hârtie unele din cele mai frumoase poezii inspirate de natură.

*

Cele dintâi şi cele mai frumoase drumeții montane făcute de Voiculescu au avut loc în Munții Buzăului - cei care au dominat nu doar valea râului cu acelaşi nume, ci şi lumea mirifică a copilăriei scriitorului.

Călătoriile prin această veche vatră de țară - cu lunci, dealuri şi munți - care este zona Buzăului, spațiul de care se va simți legat sufleteşte până la sfârşitul vieții, au început devreme, încă din tinerețe. După război, când familia - soția şi copiii - s-a strâns şi a rămas pentru mai multă vreme laolaltă, drumurile prin „țara copilăriei" au devenit mai dese şi este acum cazul să ni-I imaginăm pe scriitor (aidoma tânărului din reportajul despre drumul la mănăstirea Răteşti, despre care am scris cu câteva pagini în urmă) în postura unui ghid cunoscător şi competent, conducând restrânsul grup al propriei familii pe cărările Munților Buzăului...

Indubitabila dovadă că scriitorul a străbătut în lung şi-n lat cărările Munților Buzăului stă, dincolo de mărturiile familiei, în faptul că poezia, dar mai ales proza lui V. Voiculescu conțin toponime locale deopotrivă sugestive şi convingătoare. Bunăoară în Alcyon sau diavolul alb, acțiunea se desfăşoară în bună parte în Penteleu, unde există în adevăr un Pod al calului, loc în care autorul plasează întâlnirile hoților de bidivii din Transilvania cu cei din Muntenia. De altfel pe la 1892 Bazil Iorgulescu, într-un Dicționar al județului Buzău consemna nu mai puțin de 14 toponime locale de „cai": Movila cailor, Valea calului, Curmătura calului (munte), Izvoru calului, Valea calului, Piscu calului, Cal alb (pădure), Caii (moşie) etc.

O altă povestire, Lacul rău, a fost inspirată de aşa-zisul lac fără fund din Munții Buzăului, ca să nu mai vorbim de Schimnicul (cu trimitere directă la Mănăstirea Ciolanu), de Chef la mănăstire, de Taina gorunului ori de Amintiri despre pescuit sau de o bună parte din romanul Zahei Orbul, a cărui acțiune se desfăşoară în mare măsură pe moşia boierului Marghiloman din Buzău.

Cu rudele, la Pârscov, în 1933.

în ce priveşte poezia sunt, de asemenea, de consemnat cu titlu de inventar mai multe texte în care prezența „buzoiană" nu poate fi ignorată: Casa noastră, De pe prispă, Nucul, La Rusalii, La schit în munte, Isus din copilărie, Ionică, Penteleul, La Cheia Buzăului şi altele[16].

Fireşte, poemele amintite sunt inegale ca valoare, dar rămân, în alt plan documente de viață poate mai valoroase decât cine ştie ce mărturii documentare despre trecerea poetului prin locurile cu pricina.

Mai există însă, între aceste calme şi „colorate" pasteluri voiculesciene şi un poem de excepție, pe care l-am lăsat intenționat mai la urmă în această sumară şi rapidă trecere în revistă. E vorba de descrierea unei furtuni în Penteleu. Publicat în ziarul local „Vremea nouă" (Buzău, 22 oct. 1939) poemul se înscrie - stilistic vorbind - între lucrările despre care critica a afirmat că ar fi realizate printr-o şocantă şi totodată originală aglomerare de termeni locali[17]. Afirmația este, în parte, adevărată. Percepția fenomenului natural în plină desfăşurare, ritmul bine găsit al versului, imaginea panoramică a muntelui, în sfârşit surprinderea dezlănțuirii diluviale, de început de lume, cu mijloacele cele mai simple - sunt calități certe ale poeziei. De aceea aserțiunea că

textul respectiv ar reprezenta „poate cea mai frumoasă şi cea mai puțin cunoscută poemă a Carpaților româneşti"[18] nu ni se pare deloc

exagerată. Să ne strămutăm pe acest plai şi să privim, alături de Vasile Voiculescu, dezlănțuirea stihiilor naturii:

PENTELEUL

„Sus huiet şi zbătaie de brazi înfuriați Jos urlete de ape în scochină adâncă, Mânând din copcă-n copcă nahlapii spulberați Pe jgheaburi şlefuite în gresia din stâncă.

Cu capu-n piept, năvalnici vin norii mânioşi Şi unii-ntr-alții caier cu fulgere-şi asvârlă Că dârdâie din grădini păreții adânci pietroşi Sub muntele năprasnic, şi ploaia curge gârlă.

Răzbubuie ca-n iaduri un ciocnet de urgii Buşteni de-a rostogolul se bat cu bolovanii Prăpastia-i zdreleşte cu strâmbele-i gingii Şi hulele-nfundate scot muget ca vulcanii.

Cu tunete să crape şi stei şi cer şi tot. Furtuna către vale îşi lasă-ntreg alaiul, Abia un sul de ceață prin slăvi mai trece-not Şi muntele pe-ncetul îşi dezveleşte plaiul -

Oblându-i scânteiază, iar piscul e polei Pe zări, cu diamantul par muchile tăiate Iar sarica-i de codri, de-atâta ploaie, grei Zbicindu-şi-o la soare, el fumegă din spate.

Şi ca un baci din vremuri, chiabur şi năzdrăvan Deasupra, peste turma de cleanțuri şi gurguiuri La poalele-i înşirate gorgan lângă gorgan

Sumete Penteleul chelbaşele-i țuguiuri.

*

Nu ştim şi nici n-am căutat să aflăm cu exactitate când a văzut

scriitorul pentru întâia oară marea. în orice caz nu credem că înainte de 1920 - an în care a fost preocupat de asigurarea unui post stabil de medic în Capitală (după revenirea de la Bârlad), de rezolvarea unor probleme de familie, de aranjarea casei de curând cumpărată pe strada Dr. Staicovici etc.

într-o fotografie făcută pe plaja de la Constanța, îl vedem pe poet alături de soție şi de copilul lor Mihaela-Gabriela, pe atunci în vârstă de cinci ani (cum citim pe verso). Ştiind că fiica scriitorului s-a născut în 1920, înseamnă că cei trei au pozat fotografului în vara lui 1925 când Voiculescu vizita plaja în costum, cu pălărie şi cravată, iar tovarăşa lui de viață era îmbrăcată într-o rochie lungă şi avea capul acoperit cu o pălărie cu boruri largi, care s-o apere de razele fierbinți ale soarelui.

V. Voiculescu, însoțit de familie, mergea pe litoral - la Constanța, Mangalia sau Balcic - cu automobilul prietenilor, dar de cele mai multe ori cu trenul. Acest din urmă mijloc de deplasare, mai sigur şi mai familiar lui

din desele deplasări pe care era nevoit să le facă în calitate de medic (avea, de altfel, şi „Autorizație de călătorie" pe C.F.R., cum am mai spus), îi oferea, față de automobil, două mari avantaje: călătorea comod şi putea admira în linişte întinderile Bărăganului cu lanurile îngălbenite de soare, cu satele lui întinse, risipite de o parte şi de alta a liniilor de fier, cu fântânile lui singuratice, tinzând parcă să se piardă în orizont.

în desfăşurarea monotonă a câmpiei, el - cel ce se născuse la munte şi rămăsese îndrăgostit de el - nu da niciodată semne de plictiseală. Privea pe fereastră nesfârşirea ogoarelor, drumeagurile ce se pierdeau în zare, copacii singuratici, cantoanele feroviare şi- şi purta gândul înapoi, prin înneguratele timpuri ale istoriei, când pe aceste locuri treceau sciții cântând ca-n poezia lui de mai târziu, Pe decindea Dunării, ori când va fi trecut, pe aceleaşi câmpuri, o femeie însingurată căutându-şi soțul ce o părăsise, cum îşi va imagina, peste ani, în piesa Pribeaga.

Tăcut, rătăcind prin lumea gândurilor lui - în timp ce alături, în compartiment, soția şi copii vor fi picotit de somn ori îşi vor fi pierdut răbdarea în aşteptarea sosirii la Constanța - poetul va fi privit de fiecare dată, cu o sporită atenție, câmpia cu farmecul ei aparte, îi va fi distins ecourile literare de Ia Odobescu şi până la scriitorii mai noi, va fi gândit - ca de atâtea ori - la destinul celor

ce ară pământul, seamănă şi culeg roadele lui într-un gest milenar, aproape ritualic, al locurilor.

Unul sau poate mai multe drumuri prin câmpie, către marea cea mare, ori, dimpotrivă, la întoarcerea către Bucureşti, la ceas de îngânare a zilei cu noaptea, îi dădură fiori de poezie celui descins aici din peisajul mirific al Văii Buzăului (de aceea şi ierburile îi apar ca „iezere"): „în aur de pojarnic şi spumă de câmpie, / Rostogolind apusul la margini de pământ, / îşi joacă Bărăganul talazu-i de câmpie / Cu iezere de ierburi zănatice în vânt. II... / Lumina-n zări topită şi-a scurs pe câmpuri ceara / Şi-n năul de porumburi trec visuri de polei. / împotmolită-n grâne abia se mişcă seara, / Dar cresc arhipelaguri de umbră-n urma ei. // Posomorâri înalte ori păsări. Aiurare. / Miraje scoase-n calea începețoşatei nopți, / Sclipind prin somnul stepei dospită de visare, / Amurgu-n fund e-o geană de crâng cu vişini copți." (Bărăgan în amurg).

Constanța („unde locuia sora tatii, Ana, căsătorită Niculiu", îmi spunea Gabriela Voiculescu-Defour) îi primea pe Voiculeşti cu zarva proprie zilelor de vară pe litoral, mult mai mică şi cu totul altfel decât cea pe care o cunoaştem noi astăzi.

înfăţişarea oraşului era şi ea alta decât cea a Constanţei contemporane nouă. în 1900 şi încă destui ani după aceea, până după război, marginile urbei nu treceau de actuala stradă Ştefan cel Mare (azi principala arteră comercială), dar magaziile de cereale puteau fi văzute până departe, lângă uriaşa movilă „Avretiik - Tepe" (nivelată ulterior). între periferie şi satul Anadalchioi - din 1928 cartier al Constanţei - nu era altceva decât o câmpie acoperită de buruieni. Pe locul unde se află azi Teatrul dramatic, Sala sporturilor şi frumosul parc dintre ele, era grădina „Beledia" - unde se organizau serbări câmpeneşti, spectacole de teatru şi cinematograf. Faleza portului era o râpă acoperită de bălării şi resturi menajere, iar pe locul actualului stadion municipal fumega rampa de gunoaie a urbei. Malul din faţa plajelor „Modern" şi „Trei papuci", surpat de apele subterane, făcea ca ani de zile să se prăvălească în mare case şi străzi întregi, în ciuda proiectelor de consolidare neexecutate decât târziu, prin 1950.

Drumurile poetului şi ale familiei sale la Constanţa încep, însă, într-o vreme în care oraşul păşea pe calea unei oarecari dezvoltări edilitare şi social-culturale remarcabile, cum se întâmpla de fapt cu

mai toate oraşele româneşti în anii de după război. Populaţia urbei crescuse simţitor (63.000 de locuitori în 1924), iar serviciile publice erau tot mai des solicitate; între ele, cel sanitar se afla pe locul întâi, dar era destul de precar (compus dintr-un medic-şef, doi medici de circumscripţie, trei agenţi sanitari, două moaşe, un agent dezinfector şi un secretar)[18 bis].

Autorul volumului Pârgă venea la Constanţa pentru soare şi pentru aerul sărat al mării, pentru a privi clipe în şir nemărginirile albastre ale apelor, pentru a „degusta" atmosfera cu totul specifică prin locurile prin care vor fi trecut, în urmă cu multe veacuri, şi paşii poetului Ovidiu, exilat la Tomis.

Ni-l imaginăm pe Voiculescu, împreună cu soţia şi cu Gabriela, plimbându-se pe malul mării, pe lângă frumoasa clădire a Cazinoului (cu aerul lui puţin occidental şi preţios), privind farul genovez şi zborul pescăruşilor, jinduind parcă să meargă şi el pe holurile hotelului „Carol" (din spatele farului), urcând apoi scările Catedralei ortodoxe (ridicată între anii 1882-l884) şi având mobilierul conceput de Ion Mincu), sau oprindu-se în faţa geamiei (cea mai mare din Dobrogea), edificată în 1910 şi dominând cu înălţimea ei de 50 de metri întreaga zonă peninsulară a Constanţei.

Ni-l imaginăm pe poet străbătând faleza şi străzile, oprindu-se în faţa unor clădiri cu arhitectură interesantă, în faţa unor biserici - şi Constanţa

era şi este, cum se ştie, bogată în ele! - pentru a privi mai atent un detaliu şi a-i lămuri şi pe ai săi în ce stă farmecul aparte al urbei de pe malul mării. îl vedem în Piața Ovidiu stând să privească statuia poetului sulmonez exilat la Tomis, aşa cum şi 1-a închipuit Ettore Ferrari la 1887 -, adică într-o clipă de adâncă meditație.

Iată-l, câteva clipe mai târziu, pe Voiculescu invitându-şi soția şi copilul la o scurtă şi de folos călătorie în istoria milenară a Tomisului, „oraşul cel mai bătrân al țării", cum i-au zis, pe bună dreptate, mulți dintre cei ce i-au cercetat trecutul.

Ridicat de grecii din vechea cetate a Miletului pentru a putea acosta la țărm, Tomisul se va dezvolta şi va creşte sub stăpânirea romană, va decădea sub cea turcească şi va „reînvia" după Războiul pentru Independență din 1877, devenind după aceea un oraş în continuă dezvoltare, fiind principalul port românesc la Marea Neagră.

Rând pe rând şi cu răbdare, ca un profesor de istorie, ori ca un ghid competent, scriitorul dă amănunte, îşi spune părerea, „reînvie" o clipă vremurile apuse din care s-au mai păstrat aci un zid, dincolo o casă, o biserică ori o geamie... Ai zice că asişti la o mare lecție de suflet, pe care cei de față şi-o însuşesc cu urechile, cu privirile, cu gândul...

La Mangalia Voiculescu va fi fost atras, ca şi Galaction în 1922, de curiozitatea de a vedea marea şi din acest punct, dar şi din dorința de a cunoaşte localitatea cu cele mai vechi „rădăcini" de pe litoralul românesc, cea care s-a întemeiat pe ruinele anticului Callatis, unde ancorau odinioară fondatorii lui, vechii greci din Asia Mică.

Deşi Voiculescu nu ne-a lăsat nimic scris în legătură cu impresiile sale despre Mangalia, ele nu vor fi fost extraordinare de vreme ce în 1922 celălalt mare peregrin, Gala Galaction, nu vedea aci decât „o stradă de prăvălii şi câteva ulițe scurte, pierdute în dărâmături", oraşul resimțindu-se încă de pe urma războiului când „a avut onoarea a peste 200 de ghiulele, azvârlite din largul mării de pe un vas inamic. Mai toate casele din oraş au rămas schiloade". Şi tot autorul Roxanei nota: „...profilul Mangaliei este elementar. O magazie, două-trei case cu etaj, o biserică începută şi neisprăvită, două minarete şi o moară de vânt. Mai este şi un far minuscul, dar trebuie să ştii pe unde vine ca să-l poți distinge."

Pe Voiculescu - un fel de turist interesat mai mult de latura pitorească şi istorică a locurilor prin care mergea şi mai puțin de cea a agrementului - îl vor fi impresionat, desigur, geamia „Esmahan Sultan", datând din 1590 şi casa Mehmet Hagi Ismail, ca şi celelalte case, mai mărunte, aparținând celor

umili. Odată, toropit de căldură, se va retrage în cimitirul turcesc şi va scrie: „Unde te- ntorci, numai soare şi soare, / Nisipul e un alt cer fărămițit. / Orb, cerşeşti pe la colțuri răcoare, / Dar vântul e plecat din zori pe mare / Şi ca un turc agale n-a mai sosit. /... / Aici, sub nalta cialma de frunză rară, / Copaci rodesc umbră, neagră fructă suavă / Căzută, cheag rece, pe iarba-n otavă, / Unde-ți afunzi tâmpla sumbră / Şi gura bolnavă, / Setos să muşti umbră / Acrişoară şi jilavă." (In cimitirul turcesc din Mangalia).

Un al treilea loc de pe litoralul Mării Negre unde putea fi văzut şi întâlnit autorul Poemelor cu îngeri, în anii de după 1930 mai

ales, era Balcicul - într-o vreme punct de întâlnire estivală al multor scriitori şi pictori ai noştri. Octavian Moşescu îşi amintea cum, aflându-se în compania lui Lucian Grigorescu, «într-o noapte cu lună, autorul „Sonetelor" de mai târziu ne-a recitat cu glas domol şi ritual o poezie scrisă în ziua aceea şi inspirată de atmosfera cadrului marin plin de farmec.»[19]. Şi, în adevăr, poezia e o suavă şi delicată acuarelă a țărmului şi a locului ce-i pătrunseseră în suflet. Marele autor de pasteluri nu se dezmințea nici la țărmul mării: „Au izbucnit la Balcic nerăbdători migdalii / Deşi albastul mării e încă tot sever. / De după coastă prinsă în linii de vitralii / A izvorât o barză şi curge albă-n cer." (Primăvară la Balcic).

Despre farmecul Balcicului s-a scris mult. Şi din mai toate paginile ce i-au fost consacrate de către pictori, istorici, geografi şi scriitori răzbate cu putere originalitatea locului. Căci iată cum descria, la rându-i, Gh. Vâlsan, care, se ştie, nu era poet, amiezile Balcicului. „Vin ore încărcate de un fel de voluptate, ore de visare în fața unei ceşti de cafea, sub umbrarul larg înbrăcat în frunză de viță. Piramidele şi râpele Balcicului par de alabastru, apoi de ambră, apoi par panere cu roze, apoi grămezi de liliac şi violete. O inundație de azur acoperă tot orizontul... Morile s-au oprit şi cascadele de la Acbunar se aud lămurit până lângă cimitirele

Pe terasa vilei lui Ion Pillat de la Balcic, în 1938. De la dreapta la stânga: Ion Pillat, V. Voiculescu, Elena şi Tudor Vianu.

părăsite unde misterele se adună odată cu umbrele. Când treci cu barca pe sub priporul de la Ceatalceşme, sulfina miroase atât de puternic în aerul umed, că te întrebi dacă nu e o pădure de mimoze care se pleacă asupra mării şi îşi trimite valurilor sărutarea sa parfumată... în sfârşit, vin orele visătoare ale nopții, ritmate de marea fosforescentă, cu dealurile părând de sidef şi de mătase, cu oraşul încremenit pe coaste, ca o turmă de capre adormite, şi cu întregul mister al răsăritului de lună. Trebuie să te

duci departe spre Momcil şi Batova sau cu barca spre larg sau pe țărmul de stânci

romantice cu culcuşuri de foci de la Caliacra ca să vezi luna

20

ridicându-se din valuri. Dar plăcuta osteneală îți va fi răsplătită."

Supranumit Coasta de Argint, Balcicul - amestec de orient şi occident a fost ani în şir un loc ideal de odihnă şi de creație. Peisajul, culorile, luminile şi umbrele, dar şi forfota oamenilor nu-l puteau lăsa indiferent nici pe poetul nostru. Transfigurate în vers, imaginile au prins o altfel de aură: „Descarcă-n port înalta corabie- a luminii / Sidefuri, aur, şaluri, aeriene-averi. / Hamali țâşniți din cheiuri de cum sosesc străinii / Iau dealurile-n spate seninele poveri // Golaşele cocoaşe se umplu de splendoare / Uimit priveşte golful din cearcăn de ochi mari / Cum, strălucind, verzi, roşii, pestriți, albaştri-n soare, / Pe râpi de vechi mătăsuri îmbobocesc tătari.'"[21].

De altfel, la Balcic însăşi regina Mari a a ridicat o bisericuță „într-un spațiu încărcat de legende, într-o sălbăticie aspră[22], motivându-şi gestul în propriile-i însemnări: „Balcicul pentru mine a devenit un colț de linişte şi de odihnă unde mă duc să-mi împrospătez sufletul şi trupul"; „Balcicul este colțul cel mai drag inimii mele"[23].

Nu ştim dacă V. Voiculescu a fost vreodată la Balcic cu suita regală (ca medic al Domeniilor Coroanei şi apropiat al Suveranului), însă în mod cert s-a aflat acolo, în mai multe veri, cum aflăm din frumoasa carte de însemnări semnată de Balcica Măciucă. După ce ne spune că la inițiativa părintelui ei, Octavian Moşescu, primar al oraşului, a luat ființă acolo „Universitatea liberă Coasta de Argint", după modelul celei întemeiată de Nicolae Iorga la Vălenii de Munte, autoarea ne dă o prețioasă informație de istorie literară: „în cadrul serilor culturale organizate de Universitatea liberă au conferențiat, printre alții, scriitori, filosofi,

oameni de ştiință precum Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, Camil Petrescu, Ion Pillat, Adrian Maniu, Oscar Walter Cisek, Ştefan Nenițescu, Vasile Voiculescu, Cezar Petrescu, Nae Ionescu, Perpessicius, Ionel Teodoreanu, Ion Maria Sadoveanu, Nichifor Crainic, Emanoil Bucuța. Unii dintre ei, care au zăbovit mai multă vreme aici, au scris câteva din cele mai cunoscute pagini din opera lor. Cisek a compus romanul Tătăroaicele, Ion Pillat şi-a elaborat volumul Balcic, Bucuța a scris romanul Maica Domnului de la mare, Jean Bart a lucrat o bună parte din Europolis, iar Agatha Baco via paginile din Terase albe"[24].

La Muzeul Național al Literaturii Române din Bucureşti am aflat şi o fotografie inedită, în care îl vedem pe V. Voiculescu alături de familia Tudor Vianu şi Ion Pillat, în 1935, pe terasa vilei pe care acesta din urmă o avea la Balcic. Am reprodus-o la pag. 133.

Din păcate subiectul prelegerii susținută de V. Voiculescu nu-l cunoaştem. El va fi fost, desigur, legat de poezie, sau în orice caz

de o problemă culturală de larg interes pentru cei de acolo.

*

Voiculescu a cunoscut Bucegii din tinerețe şi - deşi nu avem mărturii scrise - e posibil să se fi avântat pe cărările lor chiar din studenție. Dacă n-a făcut-o atunci, în orice caz trebuie să fi ajuns pe Valea Prahovei, la Babele şi Vârful cu Dor imediat după primul război mondial. Este puțin probabil ca poezia Bucegii să fi fost doar rodul inspirației din automobil ori de la fereastra trenului (poezia apărea în volumul Pârgă, în 1921) care leagă Bucureştii de Braşov şi de Transilvania, după ce străbate culoarul montan al Văii Prahovei.

Sigur este că după 1920 scriitorul a mers aproape în fiecare vară la Buşteni, găzduit fiind în vilele rezervate personalului angajat al Coroanei. Câteva fotografii - e drept, făcute mai târziu, după 1930 - ne înfățişează un Voiculescu călător, cu pălărie mare de soare pe cap şi cu o legătură de ramuri în brațe într-un loc, un Voiculescu purtând o coroniță de ierburi pe frunte (probabil copiii, soția sau prietenii - şi ei în imagine - l-au încoronat, mai în glumă mai în serios, cum văzuseră ei în cărțile despre antichitate), în altă parte, sau un Voiculescu îmbrăcat într-un palton lung, ținând în mâna dreaptă un toiag mare pe malul Prahovei - într-o a treia postură[25].

FLORENTIN POPESCU

Făcând abstracție de câteva zeci de vile mai noi, de o serie de amenajări turistice şi închipuindu-ne şoseaua de azi neamenajată modern - toate acestea datând de câteva decenii încoace - Buştenii de după anii douăzeci arătau, în linii mari, ca şi astăzi. Doar cărările spre crestele munților nu erau marcate ca în zilele noastre, iar telefericele şi multe cabane din Bucegi lipseau. Cu toate acestea ny erau puțini cei care, în zilele de vară mai ales, suiau munții în căutarea unor clipe de reconfortare, a poienilor pline de flori şi a priveliştilor de rară frumusețe ce se pot contempla de la înălțime, în

lungul şi-n latul Văii Prahovei.

în primele zile după sosirea sa la Buşteni poetul făcea excursii mai simple, mai uşoare şi mai puțin obositoare. Coborând la Sinaia, de pildă, îi

plăcea să-i străbată străduțele şi aleile, să poposească o vreme la mănăstirea Sinaia, frumoasa ctitorie în stil brâncovenesc, durată aci, în 1695, de spătarul Mihai Cantacuzino, adevărată bijuterie a arhitecturii, cu pereții acoperiți de măietrite picturi ieşite de sub penelul vestitului zugrav de biserici Pârvu Mutu; apoi, intrând pe un drum anume croit printre brazi, se oprea la Castelul Peleş, ridicat la 1875-l883 în stilul Renaşterii germane, din piatră şi lemn, cu balcoane, loggii şi turnuri parcă ivite deodată din trupul dealului acoperit de brazi. Privind munții plănuia, pentru zilele viitoare, ascensiuni la Cota 1400 şi mai departe, ori, de cealaltă parte a Prahovei, în jos, la Piscul Câinelui.

Altădată pleca de dimineață la Braşov. Casele mici şi bătrâne din Schei, străzile cu aglomerația şi amestecul lor de lume din chiar centrul burgului, clădirea Primăriei vechi (ridicată prin veacurile XIII-XIV), bastioanele (al postăvarilor, al fierarilor, bastionul Porții), Biserica Neagră (cea care a început să-şi ridice statura-i pe la 1385, pentru a dura apoi aproape un secol întreaga construcție), vechile case şi biserici amintind seculara şi adesea zbuciumata istorie a acestei bătrâne aşezări româneşti în care au înflorit frumoase tradiții culturale, îi dădeau, în mic, imaginea a ceea ce va fi fost, mai înainte cu câteva sute de ani, Transilvania medievală. (Târziu, prin 1940-l941, când impresiile din Braşov şi din alte oraşe transilvane se vor cumula cu cele lăsate de nedreptățile pricinuite de război, va scrie un ciclu de poezii intitulat în mod

sugestiv Transilvania).

însă cele mai plăcute dintre toate rămâneau tot drumețiile pe

munte. Cele mai multe inițiative le avea, de obicei, tot el şi pleca adesea pe cărările Bucegilor chiar şi în doi.

Din Buşteni pornea pe traseele pe care, în genere, se urcă şi astăzi: Buşteni - Văile Urlătorilor - Casa Naturaliştilor - Piatra Arsă; Buşteni - Plaiul fânului - Vârful Gâlma - Poiana Coştilei - Vârgul Cerbului - Vârful Omu; Buşteni - Valea Jepilor - Cabana Caraiman.

Pentru plimbările scurte, de o oră-două, scriitorul străbătea stațiunea Buşteni de la un capăt la altul, ori urca preț de câțiva kilometri pe unul din traseele ducând către abruptul prahovean al Bucegilor.

Să-l însoțim, aşadar, pe cărările munților...

...S-au hotărât ca astăzi să meargă la Piatra Arsă. Soția şi copiii s-au încălțat cu bocanci grei, cu tălpile aspre, ca să nu alunece pe iarbă şi pe

grohotişuri. Aşa cum îi însoţeşte - adică îmbrăcat în costum, cu pantofi de oraş şi cu pălărie pe cap - scriitorul pare un personaj puţin ciudat, parcă nimerit din întâmplare în mijlocul micului grup de excursionişti. Pe ei nu-i miră aspectul tatălui, deoarece niciodată nu s-a îmbrăcat altfel, nici măcar atunci când au insistat cu toţii s-o facă. Şi este şi mai ciudat că niciodată n-a avut de „suferit" din cauza straielor: n-a alunecat, n-a căzut, nu i-au intrat pietre în pantofi şi nu l-au încurcat în nici un chip hainele. Ba, dimpotrivă, a fost de multe ori chiar mai sprinten decât ei toţi, ajungând adesea primul pe creasta ori pe platoul spre care plecaseră[26].

Din Buşteni au pornit pe Valea Jepilor, au urcat pieptiş prin albia seacă a văii până în dreptul Cascadei Urlătorilor. Dincolo de ea drumul a devenit din ce în ce mai dificil, începând serpentinele prin Valea Cornoasa Clăii, prin Valea Urlătoarea Mică, pe coastele pintenului Urlătoarelor, apoi pe Valea Urlătoarea Mare. Au trecut prin pădure, prin locurile pe care se rostogolesc şuvoaiele şi se stârnesc torenţi vijelioşi la vreme de ploaie. Arar, printre pâlcurile de brazi, li s-au arătat Buştenii, Poiana Ţapului şi chiar Gârbova - aşa cum sunt ele strânse în marea chingă a văii. Treptat li se aşterne în faţă un spaţiu deschis, o veritabilă podea de piatră, înclinată. Au atins punctul „La scări", ceea ce înseamnă, zice tatăl cunoscător, că au străbătut aproape jumătate din drum. încă o cărare în serpentină - de astădată printr-o „pădure" de jnepeni şi ajung la Casa

naturaliştilor (pe vremea aceea probabil o modestă cabană turistică). De aici perspectiva asupra Văii Prahovei şi a masivului Gârbova este cu mult mai largă şi mai frumoasă ca înainte. Se văd mai întâi brânele Bucegilor - aidoma unor trepte pe care abia se poate strecura pasul unui om; ele au de o parte trupul propriu-zis, masiv, al abruptului, iar de alta prăpăstiile adânci de zeci şi sute de metri. E un spectacol al naturii greu de imaginat, deşi geologii şi geofizicienii l-au explicat şi l-au demonstrat demult (prin structura şi aşezarea rocilor, prin acţiunea factorilor externi etc.). Poetul se pricepe la explicaţii deşi n-a dorit vreodată să se iniţieze ca ghid turistic, însă e uimit de nenumăratele văi şi vâlcele parcă tăiate în masiv de o mână omenească, de căderile lor continue ajungând să sfârşească în haotice aglomerări de grohotiş măcinat de ploi şi purtat de vânturi ori de propria-i greutate la vale.

Voiculescu, cu sensibilitatea lui de excepţie, nu rămâne doar un simplu contemplator. Reţinute pe retină mai întâi, apoi strânse în suflet, priveliştile vor rămâne „ale lui". Va medita la ele, îşi va oferi sieşi cele mai plăcute clipe de odihnă reamindindu-şi-le. Va scrie versuri încălzit de

amintirea lor. Iar atunci când va trebui să vorbească la radio despre munte, nostalgia zilelor de vară din Bucegi îi va înaripa condeiul şi va „isca" rânduri de-a dreptul antologice despre peisajul carpatin: „Priveliştea românească este dominată de munte, aşa cum un cap mândru înalță şi împlineşte frumusețea unei ființe. Pe statura armonioasă a peisajului țării, muntele ridică vastele-i tâmple de piatră, severa-i frunte de granit. Munții noştri încărcați de toate semnificațiile lor, stau la orizontul tuturor priveliştilor româneşti cu întreita lor frumusețe, fizică, istorică şi morală[27].

Din acest punct de belvedere încă un drum pietros, altă „pădure" de jnepeni şi sosesc la Piatra Arsă, adică la 1950 de metri înălțime. Pe cărare fac cruce cu alte două poteci - una care duce, pe scurtătură, la Babele şi o alta care leagă Vârful cu Dor (2029 m) de Vârful Omu (2505 m).

Un alt itinerar voiculescian în Bucegi, repetat aproape în fiecare vară timp de aproape un deceniu şi jumătate, în tovărăşii diferite şi la diverse ceasuri ale verii: Buşteni - Valea Jepilor - cabana Caraiman.

Din Buşteni pleca pe drumul către Cascada Urlătorilor până la

bifurcația potecilor, din sus de oraş. De aci o lua la dreapta, urca pieptiş o bucată de drum şi, dincolo de firul văii, ajungea la Cascada Frumoasa. După ce se odihnea, respirând din aerul răcorit şi împrăştiat în jur ca o boare de şuvoaiele cascadei, pornea mai departe. Se avânta pe serpentine prin pădurea de fagi şi de brazi, trecând vaduri de pâraie secate, acum acoperite de palmele ferigilor, pentru ca nu după mult timp să iasă iar la lumină, lângă brânele de la poalele Caraimanului. Altitudinea fiind alta mereu, vegetația se schimbă şi ea: apar acum paltinul de munte şi laricele, iar mai sus aninul de munte şi jneapănul.

Se opreşte câteva minute să privească „Creasta cu zimbri", o specie rară de pin (Pinus cembra) ce dă colorit şi farmec aparte părții dinspre nord a Jepilor Mici. Contrastul dintre versantul Jepilor Mici şi versantul nordic al Caraimanului constituie o curiozitate: pe primul, iarna dăinuie până târziu, pe când pe cel de al doilea vegetația țese de timpuriu covor multicolor de ierburi. Cu ochiul minții întors spre amintire şi cu entuziasmul molipsitor al celui care vrea să dea şi celorlalți din prea-plinul inimii lui, Voiculescu va scrie: „Nămestii de blocuri, babe răznite, zmei zburliți şi zgripțuroi de piatră cu colți şi ferăstraie înfipte în adâncimile de azur. Jepii, de-o parte... Zimții nemilostivi ai Morarului de cealaltă parte făcuți parcă numai cerbii să alerge peste ei. Bucegii ascund cele mai puternice frumuseți de munți adevărați, cu prăpăstii amețitoare, chianțuri, turle şi seninării, clădării de stânci monumentale, tăiate în cele mai fantastice arătări..."[28]

Poteca traversează Valea Jepilor prin apropierea cabanei Caraiman, urcuşul devine mai greu, pădurea se retrage şi foarte repede cărarea rămâne susținută doar de brânele de piatră şi de vegetația măruntă, continuând să stea lipită de rocă până la mare înălțime. Cabana Caraiman, de la cei 2025 de metri altitudine la care a fost ridicată, domină întreaga vale a Jepilor şi oferă totodată o privelişte de rară frumusețe asupra întregii zone[29].

„Când prin 1928 tata ne-a urcat pe vârful Omu - îşi amintea fiica scriitorului, Gabriela -, în rucsaci - astăzi ar părea prost notat - se cărau pepeni verzi, pasiunea lui. Nu îmbrăcăminte, nu hanorace, dacă ne prindea ploaia ne uda până la piele..."[30]

„Pitorescul" alai al familiei Voiculescu (alcătuită din cei doi soți şi cinci copii) pornea către Omu prin Valea Cerbului, apoi urca muntele Gâlma şi urma firul Văii Cerbului până la Omu. Ajungeau mai întâi la Plaiul Fânului, după care intrau, duşi de potecă, în pădurea de pe Gâlma Mare, până la Poiana Coştilei. Acolo se opreau pentru popas ceva mai lung. Desfăceau straița cu pepeni şi tăiau primul harbuz. îi savurau mustul dulce şi plăcut la gust contemplând uriaşul perete de piatră, înalt de peste 1000 de metri, ce se ridica în fața lor. Scrijelat şi măcinat de vânturi, ferăstruit de torenți, el era parcă pus acolo mai degrabă să intimideze şi să îndemne la renunțare decât la ascensiune. Dar veseli, greu de convins să se oprească, Voiculeşti nu renunță uşor la ascensiunea propusă. Iată-i într-un loc, sprijinindu-se unii pe alții, în altă parte dându-şi mâna pentru a urca o treaptă mai abruptă, în alte locuri - la „Numărătoarea oilor", la „Piatra pârâită" (nume de care nu pot să nu facă haz cu toții) sau la „Poiana Priporului" - oprindu-se pentru a „savura" privelişte a Coştilei, a Muntelui Moraru, ori trecând de Cerdacul Obârşiei (căreia poetul i-a dedicat deja, până la această dată, o poezie - Pe muntele Obârşia) cu gândul că mai au puțin şi vor atinge punctul final al ascensiunii. Iată-i privind la formele pe care le-a luat, în timpuri nemăsurate decât de milenii, căldarea glaciară a Văii Cerbului. Trebuie să ni-l imaginăm pe tatăl Vasile Voiculescu explicându-le celor trei fete şi băieților metamorfozele pământului pe care calcă. Trebuie să ni-i închipuim apoi pe toți şapte suind serpentinele de pe peretele circului glaciar cu hotărârea de a ajunge mai repede la Vârful Omu. îi vedem din când în când oprindu-se, privind în urmă, descoperind cu toții perspectiva asupra Coştilei, a Bucşoiului, asupra uriaşelor coame risipite la obârşia Prahovei, asupra Clăbucetelor străbătute de potecile ducând spre Predeal. Iată-i apoi din nou la drum, ajungând şi - în sfârşit! - la Vârful Omu, aşezându-se, desfăcând din nou sacul cu pepeni, despicând fructul şi

muşcând fiecare din miezul roşu şi copt cu toată gura şi cu toată pofta strânită de urcuş.

Din păcate nici fotografiile păstrate în arhiva familiei ori prin alte locuri, nici mărturiile documentare ori cele aduse de către cunoscuții scriitorului nu ne spun nimic despre ascensiunile montane ale acestuia pe timp de iarnă. Dar ele, cu siguranță n-au lipsit de vreme ce în casa memorială de la Pârscov mai pot fi văzute şi azi schiurile poetului. Şi dintr-o singură privire îți dai numaidecât seama că au fost cândva folosite.

Ascensiunile montane nu erau pentru poetul Vasile Voiculescu doar un simplu prilej de divertisment, o modalitate de petrecere a timpului liber în mijlocul naturii, cum sunt ele, de regulă, pentru omul comun. Necunoscutele şi marile combustii interioare ale scriitorului trebuiau să-şi găsească echilibrul exterior în marile spații ale înălțimilor sugerând cosmosul, dând iluzia apropierii de transcendent, de absolut. Peisajul poeziei sale interioare, aspru şi colțuros, plin de neprevăzute forme de relief, avea nevoie de unul dinafară, pe măsură. Născut şi copilărind în preajma munților, Voiculescu a crescut şi a trăit toată viața cu năzuința de a atinge limpezimea şi înălțimea seninului purtat pe creştete de aceştia. Poate că de aceea, întregul univers liric adus de el în literatura română este marcat de permanenta şi neîntrerupta ascensiune spre înalt, spre zonele pure şi luminoase ale culmilor.

Sublimată în poezie, trăirea sentimentului încercat pe crestele şi platourile, în poienile şi pădurile Carpaților ia forme şi culori dintre cele mai originale, metafora (şi nu numai ea) iradiind un puternic flux de prospețime, de reavăn vegetal, aidoma grădinilor după ploile verii. Că este aşa şi că ori de câte ori se afla pe munte poetul trăia stări sufleteşti excepționale şi că „apele" sale interioare erau în acele clipe bântuite de duhuri necunoscute, o pot proba, între multe alte mărturii, şi spusele unuia dintre tovarăşii de drumeție prin Bucegi, Ovidiu Papadima. Amintindu-şi de o asemenea ascensiune făcută împreună cu Voiculescu prin anii 1943-l944, el nota: „...Vasile Voiculescu se apropia de împlinirea vârstei de şaizeci de ani şi mă uimea agilitatea şi siguranța pasului său urcând pe hornuri cu iarbă, coborând pe grojotişuri, călcând pe buza îngustă a brânelor, cu toate că nu aveam la îndemântă echipament pentru munte. V. Voiculescu nu avea nevoie de aşa ceva. Pentru el întâlnirea cu înălțimile stâncoase şi cu prăpăstiile pe care le dominau ele făcea parte din viața şi firea lui de om născut şi copilărind sub poalele Munților Buzăului. Când răzbăteam sus, cu mult deaspura pădurii şi începeau să se contureze jos meandrele Văii

Prahovei, culorile policrome ale caselor din localitățile înşirate pe malurile ei şi orizontul se deschidea în depărtări cu lumină, fie spre Transivania, fie spre Muntenia, - V. Voiculescu rămânea calm şi tăcut, dar simțeai în el o intensă vibrație interioară"[31].

*

Deşi tuturor li se părea că doctorul-poet V. Voiculescu are tot felul de ciudățenii, cei care-l cunosc şi într-un fel sau altul se află în apropierea autorului cărții Pârgă trebuie să recunoască şi un alt lucru esențial: acest bărbat potrivit de statură, intelectual rasat, permanent interesat de viața culturală, are un suflet de excepție. în casa lui de pe strada Dr. Staicovici din Bucureşti se strâng mulți prieteni care sunt de fiecare dată întâmpinați cu o caldă şi sinceră afecțiune de gazdă. Este adevărat că toți aceşti prieteni nu sunt nici ei aleşi la întâmplare, după cum nici ei, la rândul lor, nu şi l-au ales şi nu şi l-au făcut la întâmplare prieten pe tânărul acesta descins în Capitală dintr-un sat îndepărtat de pe Valea Buzăului. Nici Ion Pillat, nici Adrian Maniu, ori Cincinat Pavelescu, epigramistul, sau Ionel Teodoreanu n-au căutat într-o doară prietenia celui despre care răutăcioşii spun că este „un medic rătăcit printre poeți" sau „un poet printre medici". Preocupările serioase, fondul intelectual de reală substanță, sensibilitatea şi talentul tânărului buzoian, reîntors în Bucureşti după trista experiență a războiului, poate şi un sentiment comun al generației „blestemate" au fost, cu siguranță, câteva din motivele apropierii, împrietenirii dintre scriitori cu structuri şi „voci" atât de diferite.

Nefiind aci locul şi spațiul analizei, al căutării rădăcinilor acestor prietenii de o viață, să ne oprim doar la consemnarea faptului în sine şi să încercăm a pătrunde discret - fie şi numai pentru puține clipe - în casa din strada Dr. Staicovici numărul 34...

Biroul poetului, amenajat în camera de la stradă, are pereții aproape în întregime acoperiți cu cărți şi abia a mai rămas puțin loc pentru câteva piese de mobilier: o masă, două scaune, o etajeră...

Pe pereții înalți, printre rafturi cu cărți, poetul a atârnat unele lângă altele icoane pictate pe lemn sau pe sticlă. Sunt icoane vechi, cu figuri de sfinți desenate stângaci şi naiv de mâinile unor artişti anonimi în urmă cu zeci şi sute de ani, prin satele pe unde a colindat medicul de plasă în prima lui tinerețe. Cum stau aşa, sobri şi întunecați, pe'bucățile de lemn, ori simplu conturați din câteva linii pe dreptunghiurile de sticlă, sfinții din icoane alcătuiesc o lume puțin primitivă, jumătate reală, jumătate fantastică, venind parcă de undeva din spații de dincolo de timp şi de

imaginație. Este lumea primordială, lumea începuturilor lumii din care vor veni,

peste vreme, şi Ultimul berevoi (din povestirea cu acelaşi nume) şi luparul din în mijlocul lupilor, este universul din care-şi va trage - prin misterioasa forță a inspirației şi a creației - câteva din motivele şi temele celor mai frumoase proze, pe bună dreptate considerate de critica şi istoria literară, ca şi de cititori, culmi ale narațiunii fantastice româneşti.

Pe masa de lucru manuscrisele şi cărțile recent achiziționate din librării şi din anticariate stau îngrămădite în neorânduială. De fapt chiar „domnul doctor" a poruncit servitoarei să lase masa aşa pentru a nu amesteca hârtiile. în plus, o ordine „nemțească" l-ar deranja şi poate i-ar alunga inspirația. în geamuri, între o margine a ferestrei şi alta poetul a pus coli albastre, din cele cu care-şi îmbracă şcolarii cărțile şi caietele. Colile apără încăperea de căldură şi de lumina prea dogorâtoare a soarelui; în acelaşi timp - lucrând la lumina unei veioze cu becul mic - scriitorul are o atmosferă parcă mai intimă şi mai plăcută...

Adrian Maniu este un obişnuit al casei şi de câte ori vine e primit cu mare entuziasm şi bucurie, mai ales de copii. Şi asta pentru că musafirului îi place să-şi ia aerul unui descendent din boierii de viță veche ai țării şi-şi atârnă, ca semn distinctiv, pe degetul inelar de la mâna stângă, un ghiul domnesc, de aur, cu pecetea gravată într-o piatră castanie (se pare că Maniu avea trei- patru asemenea inele pe care le schimba mereu, astfel că de fiecare dată voia să se creadă că vine cu unul pe care nu 1-a mai purtat niciodată). Pretențiile „descendenței boiereşti" se manifestau la delicatul prieten al lui Voiculescu şi în alt chip: era iubitor de vinuri vechi şi bune, preparate după tradiționalele rețete ale pământului. îi plăcea să zăbovească, fără exces, în fața unui pahar cu licoarea lui Bacchus, la o discuție prelungită cu gazda; deseori rămânea, în zilele de vară, să se odihnească într-o cameră alăturată, după care reluau discuțiile...

Mai târziu Ion Marin Sadoveanu, Gh. D. Mugur, (înflăcărat animator cultural şi neobositul culegător de folclor), singurul cu care va accepta Voiculescu să semneze împreună câteva cărți de îndrumare şi orientare a culturii în lumea satelor, Popescu Gheorghian (cu care va avea numeroase „aventuri" pe cărările Retezatului şi în Munții Orăştiei), şi Ionel Teodoreanu[32] (scriitorul, avocatul şi mai ales omul cu o vervă extraordinară) vor deveni şi ei

obişnuiții casei, parteneri de discuții literare, tovarăşi întru făurirea unor planuri literare şi de viață.

Activitatea poetică voiculesciană continuă, se extinde şi autorul încearcă, în plus, noi piste de impunere în atenția opiniei publice. îi întâlnim semnătura, începând cu 1 noiembrie 1927 şi în paginile noii reviste „Pleiada" (scoasă şi condusă la Craiova de N. I. Herescu şi T. Păunescu-Ulmu). în cel dintâi număr publică poemul Ionică, în cel de al doilea Amintiri despre Vlahufă, pentru ca următorul, dublu, să fie în întregime dedicat creației voiculesciene - gest nu numai amical din partea redacției, dar şi semn al prețuirii sincere şi profunde față de scriitor. Iar el nu le va desminți aşteptările şi speranțele, intuițiile şi pronosticurile: în acelaşi an - 1927 - va scoate de sub teascuri volumul Poeme cu îngeri, considerat de critica şi istoria literară o culme a creației sale, cea mai bună carte a acestui autor[33].

Poemul Ionică, apărut, cum spuneam, în primul număr al „Pleiadei" îşi are o poveste a lui şi poate că e bine s-o amintim. în urmă cu câțiva ani, pe când era medic de plasă, Voiculescu a tratat un copil orfan cu acest nume. Pe de altă parte, mezinul familiei doctorului, Ionică, a fost şi el într-o vreme bolnav. Asociate, cele două fapte de viață au putut deveni, şi au devenit, materie poetică. După mulți ani, referindu-se la „problema interpretării" poetul va scrie un articol întreg în care va exemplifica ideile puse în discuție acolo tocmai prin poemul Ionică. „E acolo (în poemul menționat, n. n.) - va povesti medicul scriitor - suferința unui copil, la căpătâiul căruia medicul venit prea târziu, deoarece fusese chemat în ultima clipă, nu mai poate face nimic pentru a-l salva. Toate fazele procesului de desfăşurare şi descompunere a vieții sunt generate de o întâmplare reală. Eram medic de țară, mai demult, pe când eram tânăr. Adus în grabă, am asistat numai la ultimele clipe ale sale, care m-au impresionat puternic, poate până la zdruncinare. Mai târziu, când forma poemului a început să se contureze în mine, mâna artistului a adăugat pentru o completare, pentru o mai justă motivare a faptelor, existența şi acțiunile unei babe cu puteri vrăjitoreşti care este în acelaşi timp cauza fundamentală a morții acestui copil, decedase răspus de angină, poetul a numit-o, solicitat de rimă, Gherghina..."[34]

Decantate, faptele au devenit poezie, chiar dacă nu o poezie în

întregime originală şi chiar dacă sub raport estetic se situează sub alte creații, astăzi spunând prea puțin unui iubitor de poezie valoroasă. Se probează, însă, încă odată, cum faptul de viață poate deveni fapt de artă, cum întâmplări diferite, petrecute în împrejurări şi timpuri diferite, devin în „creuzetul" creației, pretextul epic al ilustrării prin metaforă şi imagine a

unei idei. Afirmația s-ar putea opri aci dacă n-ar mai fi de adăugat încă ceva mai puțin cunoscut: în Arhiva familiei, respectiv la doctorul Radu Voiculescu[35], s-a păstrat până nu demult un manuscris inedit de proză Gujălie (ulterior el a fost publicat de Roxana Sorescu în voi. V. Voiculescu, Integrala prozei literare - 1998). Şi acolo, ca şi în poezie, este povestită viața unui copil nefericit. Subdezvoltat, neglijat chiar şi de proprii lui părinți, în cele din urmă rămas singur şi trăind la un loc cu animalele din ogradă, este ucis de un obuz în timpul războiului.

S-ar putea crede, la o primă vedere, că un medic ajunge, după ani îndelungați de profesare a meseriei, să devină mai puțin sensibil la micile dureri din jur, iar participarea sa la ele să devină o simplă chestiune de rutină şi mai puțin ori deloc sentimentală. Nimic mai fals în ce-l priveşte pe Voiculescu. Mărturiile familiei sunt în acest sens de-a dreptul mişcătoare şi surprinzătoare: „De o rară bunătate şi sensibilitate sufletească - îşi amintea nepoata lui, Daniela Defour - iubea oamenii, natura, animalele. îmi aduc aminte de frigul care mă izbea dimineața în camera lui. Geamul - spart, nu se punea la loc, căci acolo îşi întinsese o azurie plasă un biet păianjen. Poate ani a stat aşa, până când micul chiriaş s-o fi hotărât să moară."[36]

Iubind cu pasiune viața - indiferent sub ce forme s-ar fi manifestat ea -Voiculescu nu admitea sub nici o formă şi nimănui s-o distrugă ori s-o tulbure cu ceva. Nu admitea, aidoma lui Blaga, să se distrugă „coroana de minuni a lumii" şi de aceea până şi cele mai neînsemnate şi nefolositoare vietăți găseau în preajma lui ocrotire şi sprijin. Un exemplu grăitor: când în biblioteca şi-n biroul său de lucru, prin sertare şi printre cărți s-a pripăşit, cine ştie cum şi cine ştie de unde apărut, un şoricel, n-a mai admis pătrunderea pisicii în încăpere şi a preferat să găsească, în câte o dimineață, un manuscris ori un cotor de carte roase de colții neastâmpăratului musafir decât să accepte punerea unei curse sau

împrăştierea de substanțe toxice. Şi astfel micul rozător a putut trăi până şi-o fi găsit sfârşitul de bătrânețe sau din alte pricini necunoscute şi nedatorate scriitorului...

între obligațiile de familie şi cele profesionale, între vizitele unor prieteni şi lecturile tot mai lungi şi tot mai profunde (din domenii variate: medicină, filosofie, etnografie, istorie, literatură, psihologie etc.), între participările, nu doar formale, la diferitele activități ale Fundației Culturale (al cărei director este, cum ştim, din 1922), Voiculescu mai găseşte şi răgazul de a scrie: poezie, publicistică, conferințe etc.

Sănătatea moştenită de la strămoşii săi trăitori în aerul tare şi curat al munților Buzăului, puterea de muncă şi ambiția de a nu irosi zadarnic nici o clipă a vieții, tenacitatea -, dublate de o înzestrare intelectuală ieşită din comun, îi permit acum scriitorului să-şi ia avântul pe care i-l cere inima.

Apariția volumului Poeme cu îngeri în 1927 a avut puterea unui şoc, iar reculul lui s-a făcut resimțit până în cele mai liniştite ți tăcute ape ale criticii literare din epocă. Rând pe rând coloanele gazetelor publică comentarii şi cronici, articole elogioase, studii şi intervenții publicistice consacrate autorului. V. Voiculescu - cel despre care se ştia până acum că este un scriitor de sorgine semănătoristă, oscilând între maniera acestui curent aflat la amurgul lui şi tendința de a se „rupe" şi a-şi găsi o voce proprie, pe linia poeziei tradiționaliste - apare în straie noi. Pentru G. Călinescu, Vasile Voiculescu este un autor care până acum „a scris o mare cantitate de poezii vlahuțiene, corecte şi prelung declamatorii" ori „în vremea războiului... a compus poezii ocazionale de îmbărbătare... de bună seamă fără nici o pretenție" - dar care se prezintă deodată cu totul altfel. El «izbeşte cu acea notă care-i dă originalitate, punându-l dealtfel într-un grup de poeți pentru care „îngerul" e un instrument mitologic elementar. Acum poetul este ortodoxist, tradiționalist şi continuă alături de Blaga, cântarea jalei metafizice»[37].

Revenind la mai vechile sale opinii şi încercând o dimensionare a poeziei voiculesciene în contextul mai larg al liricii româneşti, Tudor Vianu va schița, în doar câteva cuvinte,

trăsăturile definitorii ale celui ce a scris Poeme cu îngeri. „în timp ce Eminescu şi Cerna - zice el filosofează direct, nedispreţuind pe alocuri exprimarea concepută a gândirii, Voiculescu cugetă prin alegorii, prin parabole şi apologuri, cu care el sporeşte vechiul tezaur al cărților sacre şi al tradiției mistice, rămasă până astăzi pricipalul izvor al culturii lui"[38]. La rândul său, Nicolae Crevedia îl situează pe Voiculescu, într-un entuziast şi prietenesc articol, publicat în Calendarul în 1933, printre cei şapte mari poeți ai „orei actuale", alături de Blaga, Ion Barbu, Arghezi, Ion Pillat, Adrian Maniu şi Nichifor Crainic, iar un alt comentator, N. Davidescu, socoteşte că autorul acestei insolite cărți de poezii „nu odată găseşte partea de lăuntric şi de etern al unui motiv de inspirație, are putința să-l ridice la înălțimi de simbol"[39].

Se înțelege că apariția volumului a stârnit cel mai mare val de entuziasm în mijlocul ideologilor şi teoreticienilor de la „Gândirea" care s-au grăbit - în frunte cu mentorul revistei, Nichifor Crainic - să afirme că poetul

ar ilustra tocmai teoriile susținute de ei în publicație. Total neadevărat însă, fiindcă Voiculescu s-a apropiat de cercul „Gândirii" abia în 1927, când mai mult ca sigur că volumul era scris, iar pe de altă parte o analiză atentă a lui demonstrează că autorul nu-şi asumă şi nici nu se implică în teoriile gândiriste. Nichifor Crainic n-are dreptate decât până la un punct, adică până acolo unde afirmă că „arta lui (a lui V. Voiculescu, n. n.) aş asemăna-o cu a marelui Iacopone de Todi, plastic până la cruzime în cuvânt şi sublim până la cer în sens"[40], în rest întregul edificiu al ideilor cuprinse în carnea metaforelor, întreaga „lume" a poemelor trăieşte singură, prin propriile puteri şi resurse, purtată de corpul solid şi sănătos al sistemului de gândire artistică voiculesciană.

• Desprinşi de lumea ecourilor critice (care nu vor înceta nici după mai multe decenii de la ieşirea cărții de sub teascurile tipografice), să deschidem volumul şi să pornim pe drumurile poeziei de acolo...

Ca şi odinioară (în Poezii, 1916 şi în Din (ara zimbrului, 1918) şi acum placheta începe cu un fel de mărturisire, un fel de interpretare personală a unor concepte specifice şi familiare creației literare a poetului din strada Dr. Staicovici. în 1916, volumul de debut se deschidea cu Poezia - mod original de înțelegere şi

explicare a ceea ce reprezintă „misterul" ei, în 1918 culegerea de poeme de război începea cu o Cugetare - un fel de imn închinat rațiunii şi puterii omului de a se ridica deasupra animalității prin capacitatea specifică lui de a gândi, visa şi crea, de a-şi putea fauri idealuri. Acum, în 1927, poetul e mai aproape de cuvinte, de materialul său de lucru de fiecare zi şi de aceea nu-şi poate deschide volumul decât cu un fel de artă poetică intitulată Coboară cuvintele - plastică viziune a condiției scriitorului, a cărui suflet este un „cioban rău" mânând „turmele de gânduri"[41].

îngerii din poemele cu care se continuă culegerea din 1927 par a fi mai degrabă personificări laicizate ale unor idei şi concepte poetice decât personaje transcendentale (L-am lăsat de-a trecut, îngerul din odaie, înger amânat). în alte locuri (Grâu comun, Luminătorul) simbolul traduce în limbajul şi sensurile unei alegorii aspirațiile, îndoielile şi speranțele eu -Iui liric, pentru ca - neaşteptat! - în Apus apocaliptic, Ploaie mare şi Isus pe ape accentul să cadă pe imaginea unor momente din Biblie, iar fluența poemului să urmărească sugerarea atmosferei şi a cadrului, a tensiunii. Pătruns de misterul, de minunea de a trăi, cum am fi înclinați să spunem, poetul se simte ori se vrea implicat în faptele Bibliei şi de aceea poemele lui transpun

aceste idei în tărâmul metaforei. Simbolistica este uşor de dedus în cele mai multe dintre piese (Pregătiri de cină, Cina cea de taină, Sufletul).

Fireşte că - fără a ne fi propus aci să amendăm opiniile critice despre carte (nici nu ar avea locul şi rostul) - se impun, totuşi, câteva considerații. Mai întâi constatarea că, probabil, influențată sau şocată de titlul atât de neaşteptat al plachetei, întreaga critică şi istorie literară (de la apariția poeziilor şi până azi) s-a ocupat cu precădere de „poemele cu îngeri", neglijând sau trecând mult prea uşor peste celelalte poezii, preponderente numeric şi care n-au nimic comun cu misticismul autorului, de care s-a făcut atâta caz. S-a uitat aproape cu totul, sau s-a omis - ceea ce, în ultimă instanță, e acelaşi lucru - faptul că aici figurează câteva frumoase pasteluri ce ar face oricând cinste unei antologii a genului (Gânduri de iarnă, Pădurea, Primăvară, Răsărit pe câmpie, Ştiubeiul din codri. Amiază pe munte, Noapte de martie. Toamna, în vie) - tot atâtea „icoane ale sufletului şi ale țării"[42], cum le numea cineva printr-o fericită asociere a sintagmei voiculesciene cu cea a

criticului. La fel s-a trecut sub tăcere faptul că noua culegere include şi poeme de altă factură, care se pot circumscrie tematic - fie poeziei de inspirație legendară (Dochia), fie istorică (Decebal, Traian) sau de altă natură, presupunând sentimente şi stări sufleteşti într-o bogată şi largă paletă, pe cât de variate, pe atât de interesante pentru cunoaşterea strunelor din vasta orchestrație voiculesciană. E drept că unele „poeme cu îngeri" erau prefigurate încă din Pârgă (Dezlegare, In grădina Ghetsemani), dar aceasta interesează mai puțin de vreme ce noua carte nu e concepută (ca viziune şi nu numai ca viziune, ci şi ca fond ideatic), ca univers unilateral şi monocord.

Dincolo de considerațiile de ordin general, ceea ce ni se pare demn de relevat din capul locului este obsesia predominantă, prezentă pretutindeni - când explicit, când implicit, îmbrăcată în metaforă - a sufletului. întorcând ochiul către interior, către meandrele necunoscute şi tainice ale lui, poetul descoperă adevărate „peisaje", iar numirea lor se face cu imagini luate din peisajul dinafară, al naturii cu întreaga ei frumusețe, linişte sau zbuciumare. Astfel, undeva sufletul „curge" ca un râu „ce-şi mână murmurele-i ape spre-o neştiută mare moartă" (Botezul), altundeva e „porumbelul călător al lumii" (Sufletul), iar în altă parte „ostrov încins de ape e sufletul din mine, / Mâncat mereu de valuri şi bântuit de vânturi" (Ostrov încins de ape), pentru ca într-un poem (Noapte de martie) sufletul să trăiască înseşi prefacerile naturii: „Se face moină-n suflet, cu pâclă-

mpovărată". Personificat în Stăpânul din basmul cu greul pământului - într-o frumoasă poezie a „luptei" dintre spirit şi materie, dintre suflet şi trup - „sufletul strigă, ca-n basme, răpus" (Ca-n basmul cu greul pământului) ori, dimpotrivă, stă în chip de voievod să contemple o „țară" pârjolită de secetă - „Stă Suflet-voievod alb-colilie..." - într-o „reinterpretare" a unui alt basm popular (Din împărăția sufletului). De altfel nu este întâmplătoare nici încheierea volumului cu o invocare şi rugă totodată - Cântec sufletului: „Suflete, navă călătoare, / Ce străbați, îndrăzneață lumile, / Nu-mi svârli patimile-n vâltoare... / Ia-mi-le şi du-mi-le."

Sunt aci, însă, cum spuneam, mai multe poeme în care „icoanele sufletului" apar pictate cu o extraordinară mă>;strie. Judecate în sine, chiar şi fără a căuta sub învelişul de supiafață,

aceste poeme pot fi citite şi ca nişte pasteluri - mai complexe şi mai pline de viață şi forță decât ceea ce înțelegem în mod obişnuit prin acest termen. într-un aparent rece poem pădurea apare, după anotimpuri, când ca o „frescă luminoasă" (primăvara), când „un triptic: poieni, copaci, izvoare" (vara), când îşi „desfăşoară bogatele-i panouri / Cu galbene alaiuri în stil decorativ" (toamna), când „se preschimbă în friză de zăpadă" (Pădurea). Soarele - insolită comparație! - este şi el aidoma unui „vultur uriaş de pară" care dimineața, în câmpie „se avântă şi-şi desface / Covârşitoarele lui aripi de lumină" (Răsărit în câmpie), iar în altă parte (în vie) - se putea altfel?! - „o fabuloasă poamă / Căzută pe dealul unde rătăceşte iubita".

în Haitele mării cititorul e făcut părtaş la o furtună pe mare, imaginea în jurul căreia gravitează poemul fiind aceea a unei vânători în care fiarele, „haitele mării", sunt valurile sălbatice, iar vânatul - „ciute răzlețe" - corăbiile rătăcite în largul apelor. însă cea mai frumoasă poezie inspirată de natură şi de vietățile ei, rămâne Gânduri de iarnă, unde poetul suferă (şi se simte înfrățit prin suferință cu ele) alături de jivinele pădurii în ceasurile grele ale iernii. Afecțiunea lui se îndreaptă deopotrivă spre „urşii din bârloguri" ce „mormăie săracii, visând că sug din faguri"[43], spre „bursucii cam nărăviți a lene", către „vulpile viclene", către „corbii ce spun cui stă să-i creadă / că-n cuib le crapă oul de gerul Bobotezii", către „ciutele ce scurmă cu unghia-n zăpadă şi nu găsesc o frunză cu ce să-şi țină iezii" sau către „vierul trupeş" căutând jirul sub zăpadă, către lupii înfruntând vifornița cumplită, către „bieții iepuri" fugăriți de duşmani şi cu „pielea julită de alice", în sfârşit către „şerpii înțeleniți în găuri" şi către „broasca ce se-ngroapă de vie ca fachirii". Avem aci nu numai o excelentă poezie despre ființele neajutorate ale naturii, un „pastel" de mare forță şi originalitate, ci şi un adevărat „document" liric şi

sentimental cuprinzând, concentrată, întreaga iubire a poetului față de vietățile pământului, oricare ar fi ele şi oricare le-ar fi „păcatele" în raport cu semenele lor ori cu oamenii.

Ceea ce scria nepoata scriitorului despre bunicul ei, ceea ce ne povestea sora lui referitor la dragostea poetului față de toate cele ale firii, de la gâze şi până la copacii seculari, îşi află în Gânduri de iarnă încă o confirmare...

Noutatea adusă de volumul Poeme cu îngeri nu trece neobservată nici la Societatea Scriitorilor Români care, întrunită în adunare generală la 13 mai 1928, hotărăşte să decerneze Premiul de poezie pe anul precedent lui Vasile Voiculescu - gest ce stârneşte entuziasmul mai tuturor criticilor şi revistelor de bună credință din epocă.

Să fi fost aceasta cea mai bună carte a poetului? Să însemne ea, din punct de vedere valoric, punctul cel mai de sus al liricii voiculesciene?

Iată întrebări la care nimeni nu poate deocamdată răspunde. Aşteptatul răspuns care să poată potoli curiozitatea celor ce urmăresc fenomenul literar nu va veni - cum s-ar putea crede şi spera - nici la primul volum de după Poeme cu îngeri, nici la cel de după acela, ci mult mai târziu...

MISIONARISM CULTURAL, MEDICINĂ ŞI LITERATURĂ

„Poporul nu trebuie tratat nici ca un negru, nici ca un copil şcolar, ci ca un om deplin pe care îl iubeşti frățeşte - fără pretenții şi nu de sus..."

Eforturi pentru luminarea satelor • Fascinația teatrului • Redactor literar Ia Radio • Iarna de altădată * Membru al Turing Clubului României * „...am venit încântat mai ales de drumul de-a lungul Dunării... e de o măreție fără seamăn..." • La Sarmizegetusa, pe urmele strămoşilor • „...aici (în Retezat, n. n.) jocul luminii şi al umbrei îşi desfăşoară cozile de păuni de dimineață până noaptea" • Toate leacurile la îndemână şi pionieratul în medicina naturistă. • „Un spirit întors către sine însuşi, reflexiv şi nelinişstit..."

Posterior apariției Poemelor cu îngeri, un poet de serie, fără prea mare forță lirică interioară, culcându-se pe laurii gloriei - fiindcă, orice s-ar spune, Premiul pentru poezie al Societății Scriitorilor Români nu se acordă oricui - ar fi insistat să forțeze uşile muzelor, publicând imediat, sau foarte curând, alte şi alte cărți de versuri. Deşi s-a dovedit poet prolific, Voiculescu n-o face, însă. El preferă să se consacre cu toate forțele unei activități de popularizare a culturii la sate, de propăşire a poporului. însă în această nobilă, dar dificilă muncă nu se putea avânta de unul singur. De aceea

poetul şi medicul Voiculescu încă de prin anii 1920-l921 se apropiase de Fundația culturală „Principele Carol",

al cărei rol era acela de a răspândi cultura în mediul rural. în 1921 Varile Voiculescu fusese numit, cum am mai spus, subdirector, iar în 1922 director cultural la Fundație şi scriitori de mare prestigiu mai târziu (Adrian Maniu, Ion Pillat, Emanoil Bucuța, Nichifor Crainic, Victor Ion Popa ş. a.) la îndemnul lui N. M. Condiescu[1] i se vor alătura în mai toate acțiunile. Ei au impulsionat Fundația, ajutând-o să-şi depăşească scopul inițial. Astfel, pe lângă revista Albina (redactată mulți ani de poetul şi publicistul D. Ciurezu) şi colecția „Cartea satului", noii veniți au inițiat colecția „Cartea vremii", în care au apărut versuri, proze, drame şi eseuri semnate de Ion Pillat, Zaharia Stancu, Emanoil Bucuța, Lucian Blaga, Al. Bădăuță, Ion Marin Sadoveanu, Mihai Ralea, Şt. Zeletin. însuşi Voiculescu a publicat aici mult-discutatele lui Poeme cu îngeri. De menționat că alături de literatura originală, Fundația a făcut să apară bune traduceri din Shakespeare, H. Ibsen, Luigi Pirandello, Rainer Maria Rilke, Okakura Kakuzo, Francis James ş. a., completând astfel, în mod fericit, opera editurii „Cultura națională", întemeiată de Vasile Pârvan.

Climatul spiritual de la Fundație, entuziasmul confraților, în fine posibilitățile ce par a sta la îndemâna celor ce pot şi doresc să facă un bine poporului din care s-au ridicat sunt convingătoare pentru poetul ivit pe lume pe Valea Buzăului.

Prin urmare, fostul medic de plasă, actualul scriitor aflat în plină ascensiune literară alege calea dictată de inimă şi este din ce în ce mai convins că printr-o muncă intensă şi bine organizată pe plan cultural se pot deschide noi orizonturi locuitorilor de la sate. O serie de broşuri - Proverbe culese; îndreptar cultural. Cartea misionarului, Chestionar de anchetă socială pentru monografie, Chestionar folcloric, îndreptar pentru conducătorii culturali de la sate - Căminul cultural - toate scrise în colaborare cu Gh. D. Mugur[2] şi apărute la intervale scurte (începând din 1928) la Craiova şi la Bucureşti ar putea părea astăzi colaterale activității principale a scriitorului. Ele relevă, însă, o muncă serioasă şi grea, de ale cărei roade cei doi autori nu se îndoiau şi pe care le doreau cel puțin la înălțimea intențiilor. Cumulate cu o întreagă serie de articole - fie răspândite prin ziarele vremii, fie citite la Radio -, broşurile dau măsura gândirii intelectualului necruțându-şi eforturile în ridicarea spirituală a satului din care provine şi pe care

1-a cunoscut, sub multiplele lui aspecte, încă din copilărie. De prisos a mai spune că multe din problemele semnalate acolo constituie încă, şi azi, baza de plecare în alcătuirea unei monografii săteşti. Iată câteva titluri de „probleme" din sumarul Cărții misionarului, ele singure vorbind despre caracterul enciclopedic al muncii preconizată a se desfăşura la sate: Falsa cultură. Adevărata cultură, Cultura noastră națională, Instrucție şi cultură, Căminul cultural (cum se întemeiază, ce cuprinde localul, activitatea, programul, ofensiva culturală, ziua cărții, muzica, cinematograful, educația fizică, călătoriile, farmacia, rolul economic, agricol, cultural al misionarului).

In alt Ioc, în îndreptarul pentru conducătorii culturali de la sate, Voiculescu pledează tranşant şi cu argumente serioase pentru înființarea unor instituții culturale de luminare a poporului. Văzând în ele mult mai mult decât un simplu instrument de răspândire a cunoştințelor cultural-ştiințifice, el demonstrează, pe lângă utilitate, importanța acestora în contextul mai larg, național. Fostul medic de plasă - cunoscător al vieții rurale până în cele mai mici detalii, cu toate neajunsurile şi mizeriile, dar în care, totodată, se păstra milenara tradiție a istoriei şi a folclorului, din cele mai vechi epoci şi până azi - milita pentru păstrarea tuturor vestigiilor trecutului aflate, unele din ele, pe cale de dispariție. Să-l ascultăm pledând pentru înființarea de muzee săteşti şi să-i admirăm încă o dată arta convingerii şi frumusețea argumentelor: „...Ceea ce pentru copiii părăsiți din basme a fost cenuşă caldă, pe dâra căreia veneau oricând voiau acasă, deşi luau suflet şi puteri, pentru noi sunt bătrânele tradiții, datinile noastre vechi cu care moşii şi părinții şi-au țesut straiele, şi-au durat casele, şi-au întemeiat gospodăriile etc. Ele sunt cenuşa fierbinte din vechea vatră de cultură băştinaşă ce ne-a încălzit şi ne-a luminat în toată noaptea istoriei noastre - şi nu trebuiesc aruncate. Ca o cenuşă scumpă, strânsă grămăjoare- grămăjoare în fiecare sat prin muzeele săteşti presărate de-a lungul drumurilor țării, aceste lucruri, pline de sufletul cinstit al trecutului, să ne dea pururi putința de a ne întoarce când voim la noi înşine. Nimic din toate aceste odoare şi moaşte nu trebuie să se piardă, cele mai de nimic putând fi cele mai scumpe, de la oala de lut ce se dă de pomană, fluierul încrustat şi traista vărgată a ciobanului, până la lada înflorată cu teancul de zestre deasupra. Cele mai prețioase

care ne caracterizează rasa şi geniul, mărturisind astfel despre obârşiile noastre, vor fi strânse în muzeul etnografic al neamului"[3].

Convins că prin cultură se poate face cu mult mai mult decât s-a făcut pe plan social pentru viața săteanului, Voiculescu demonstrează ce a

însemnat şi ce înseamnă aceasta pentru dezvoltarea intelectuală şi morală a țăranilor. Pledoaria sa începe de la adevărul că ea, cultura întotdeauna „...a fost... o forță recunoscută, pe care s-a rezemat societatea" şi că, înainte de toate, ea „se adresează caracterului şi sentimentului, ea umanizează" şi prin urmare poate şi este necesar să fie asumată ca atare „în suflet şi în minte, în orice clipă" (şi cine sunt cei dintâi chemați s-o răspândească în mediul rural dacă nu elevii, studenții, intelectualii? se întreabă misionarul). Propagatorul şi totodată adeptul acestui tip de misionarism cultural, văzând cu ochii minții şi cu flarăca sufletului forța nebănuită a culturii şi emanciparea țăranului, nu se sfieşte să afirme, convins fiind de adevărul spuselor sale, că „pregătirea culturală, ca şi cea a apărării naționale, trebuie să fie unitară, nesupusă nici intemperiilor, nici sâcâielilor. Țara nu poate fi un câmp de experiență fără ordine şi fără norme". Scriitor de vastă erudiție cum era, putea susține, prin urmare, despre cultură că „a dat popoarelor ce au avut-o un prestigiu şi o autoritate pe care n-a egalat-o forța războinică". încă din articolul Doctrina culturii (datat: 7 iunie 1926) scriitorul preconiza o adevărată mişcare pentru „luminarea mulțimii", scop în care, zicea el „în fiecare cămin, în orice mahala, trebuie să se ridice un sanctuar cultural". Iar mai la vale, cu aceeaşi nestrămutată convingere adăuga: „Din toate încercările şi din toată truda de până acuma trebuie să răsară o pedagogie metodică şi rațională în cultivarea acestui domeniu afectiv, temelia sufletului popular".

Se cuvine şi relevarea unui amănunt ce ni se pare semnificativ: poetul nu numai că semnalează existența şi nevoia de prețuire a creației populare, ci pune în evidență şi înaltele ei sensuri morale şi filosofice. Bunăoară, referindu-se la unul dintre cele mai frumoase basme din folclorul românesc, scriitorul - pornind de la un fapt particular - generalizează şi afirmă: „Făt Frumos a îmbrăcat, în concepția populară, sensul ideii de neam. în el se personifică însuşi poporul care 1-a făurit şi 1-a taxat ca ideal. Toate însuțirile sale, generosul neam i le atribuie lui: frumusețe, istețime, bunătate, devotament, loialitate, idealism"[4].

Cunoaşterea amănunțită a vieții satelor noastre, petrecută, cum

spuneam, mai ales în timpul activității lui de doctor de plasă, 1-a condus pe Voiculescu la aflarea celor mai valoroase comori etnice ale satului, la descoperirea zăcămintelor folclorului românesc[5], dar şi la descoperirea modului profund de a gândi şi de a se comporta ale țăranului. Poate că de aceea conceptul de „cultură" are pentru el valențe mai bogate şi mai profunde decât se înțelege, de regulă, prin folosirea curentă a

termenului. Prin urmare chiar şi „chipul cum mănâncă un popor nu este străin de cultura lui - zice Voiculescu. Sufletul, gândurile lui (ale poporului, n. n.) despre viață se văd şi se răsfrâng până şi în felul cum se hrăneşte".

Nu mai puțin informat, competent şi original va fi Voiculescu şi în abordarea unor teme vizând aspectele sociale ale realității imediate din satul românesc interbelic. Condițiilor de creştere şi educare ale copiilor le va consacra o suită de articole grupate sub genericul „O grijă mai mult", iar atunci când îşi va spune opinia în legătură cu modul de alcătuire a monografiilor săteşti, bazat pe calcule, statistici şi alte informații provenite din cunoaşterea directă ori din diverse materiale întocmite de instituțiile centrale specializate, va scrie (în articolul Monografia comunelor): „Punctul de vedere al monografiei trebuie să fie cel biologic şi sufletesc, cel activ". Iar mai departe, referindu-se la imperativul presupus de buna şi rodnica muncă a „misionarilor", ca şi a tuturor celor ce pot avea un rol pozitiv în viața obştii rurale, fostul copil de pe Valea Buzăului şi fostul medic de plasă vor adăuga: „Adevăratul progres, reala cucerire nu stă în bogății neînsuflețite, ci în valoarea de viață omenească, cât mai multă şi de cât mai bună calitate".

Că autorul Poemelor cu îngeri se simțea direct implicat în vasta, complexa şi dificila muncă de „misionar", de teoretician şi susținător al ideilor de propăşire a satului prin cultură o mai dovedesc şi zecile de articole risipite prin presa vremii, unele dintre ele prea puțin cunoscute, iar altele aproape uitate cu desăvârşire . între acestea Țâncii pământului reține cu deosebire atenția prin aceea că, odată în plus, relevă nemăsurata încredere a medicului, scriitorului şi publicistului militant în energiile spirituale pe care le poate da satul. Ideea - preconizată nu de puțini în epocă - potrivit căreia locul țăranilor (indiferent de dotare, posibilități şi aspirații) ar fi pentru totdeauna la țară este combătută cu vervă şi condei de pamfletar: „între multe aberații şi meschine erezii care conduc viața

La căsătoria uneia dinre fiice (Marta).

noastră politică îşi face repede loc încă una şi poate cea mai boacănă. Anume că țăranii trebuie să rămână numai acolo la țară, ca un fel de vegetație... superioară porumbului şi grâului, pentru consumația citadinului. (...) în numele unei stupide doctrine de ocrotire, țărănimea e condamnată la o veşnică existență mecanică, de plug rural. (...) Puii de țărani să nu mai năzuiască spre lumina mare, cu superba năvală către şcolile înalte. Ci să se înghesuie şi să se asfixieze toți, acolo în bordeiele şi dughenele cătunelor din vârsta pietrei. Orice acces către ideal, către o viață superioară - interzise cui nu se naşte în burg. (...) Dar țăranul să fie un

strein şi un duşman în cetate, iar cetatea să rămână pururi străină prin lipsa țăranului din ea? îl apărăm suficient prin asta? Dar acolo, la țară, el şomează aproape tot anul, acolo îl seceră mizeria, foametea şi boala fără de scăpare."[7]

In ce măsură principiile, ideile şi convingerile voiculesciene referitoare la misionarismul cultural la sate pot fi validate astăzi, după mai bine de o jumătate de veac de la enunțarea lor? Ce a rămas încă valabil şi peren din perspectiva noastră, a cititorilor anului 2008? Iată doar două din posibilele întrebări fireşti la care - cercetător al biografiei şi operei, ori simplu lector al scrierilor v°iculesciene - se cuvine a răspunde.

Concepția autorului Poemelor cu îngeri comportă, credem, unele amendamente. Cauzele răului social de la sate, adevăratele „rădăcini" ale vieții precare din localitățile rurale româneşti din deceniile al treilea şi al patrulea se aflau, înainte de toate, în condițiile materiale şi sociale.

Desigur, aspectul cultural constituia şi el o componentă importantă a vieții țăranului, însă numai prin factorii culturali, prin ridicarea nivelului spiritual al satului adică, nu se puteau rezolva complicatele şi gravele probleme cu care se confruntau locuitorii din mediul rural românesc. Este dincolo de orice îndoială că propăşirea satului şi a oamenilor lui nu se putea face decât prin însăşi schimbarea modului de viață, a condițiilor materiale şi a relațiilor sociale, prin înlăturarea inegalităților existente între proprietarii pământului şi cei care-l lucrau efectiv.

Deşi cunoştea mult mai bine decât alții realitățile şi intuia, desigur, căile de schimbare a lor, Voiculescu făcea eroarea mai tuturor intelectualilor epocii: credea că starea de lucruri se poate schimba în primul rând prin cultură, prin acțiunile, activitățile, inițiativele circumscrise ei.

Judecată global şi din perspectivă istorică, respectiva concepție comportă astăzi critici serioase, dar nu i se pot, totuşi, contesta valențele umaniste, încărcate de bune şi nobile intenții, cum, desigur, nu i se pot contesta nici unele binemeritate ecouri. Ele s-au concretizat, între altele, în apariția unor cărți, studii, articole etc. din care mai târziu s-au putut prelua, valorifica şi aplica în practica vieții sociale ideile cele mai valoroase. Privit astfel, din acest unghi, misionarismul lui Vasile Voiculescu poate fi considerat - în ciuda limitelor lui - o activitate de pionierat, demnă de stima şi prețuira posterității.

*

Voiculescu nu este tipul scriitorului ce se poate încadra cu uşurință într-o singură formulă literară, omul unui singur gen de creație (poezie,

proză sau teatru). Imensele şi nepotolitele mişcări ale valurilor din mările şi oceanele lui interioare cereau - spre a se putea face auzite - mereu şi meru ale „căi", alte mijloace de expresie. Aşa se explică şi abordarea teatrului şi nu prin presupusa „comandă socială", cum încearcă să avanseze ideea unu

comentatori mai noi ai operei voiculesciene[8]. E adevărat că o asemenea „comandă" din partea Societății de Radiodifuziune, la care scriitorul era redactor al programelor culturale, ar fi fost posibilă, însă lectura textelor dovedeşte aproape de la sine că piesele, ab initio nu erau, destinate lecturii în fața microfonului, nefiind elaborate în funcție de anumite reguli cerute de teatrul radiofonic, specifice acestuia (accentul pe succesiunea momentelor sugestive sonor, identificarea şi schimbarea elementelor de decor prin anume replici şi efecte speciale etc.), total diferite de mijloacele dramaturgiei destinată scenei. Or, din câte ştim, cele mai multe şi cele mai importante dintre lucrările dramatice voiculesciene nu conțin indicații de regie ori comentarii ale autorului în acest sens.

Obiecțiile aduse teatrului voiculescian de către critică la data jucării ori publicării pieselor, dar mai ales după aceea, în anii din urmă, sunt numeroase şi nu formează obiectul „călătoriei" noastre pe urmele scriitorului. Prin urmare, trecând dincolo de elogiile ori amendările formulate față de fiecare text în parte ori vizavi de întreaga dramaturgie este util să încercăm a-l „găsi" pe dramaturg exact aşa cum este: cu întregul univers de preocupări, de idei şi frământări, cu toată substanțea literară pe care a „adunat-o" în formula teatrală propusă. De altfel înclinăm să credem, ca şi Ion Apetroaie, că scriitorul „s-a decis pentru teatru din nevoia ineditului oferit de acest spațiu artistic, cât şi din tensiunea spre o nouă ipostază creatoare în general"[9].

Ideea de a scrie teatru e posibil s-o fi primit Voiculescu, dacă nu i-a venit de la sine, cum spuneam, de la prieteni. Poate de la Victor Ion Popa, încă din timpul şederii lor comune la Bârlad, poate de la colegii de la radio ori din altă parte. în orice caz când, [ln] stagiunea de toamnă a anului 1930 Teatrul Naițonal îi joacă cea dintâi piesă, Fata ursului, publicul bucureştean are o revelație, iar critica teatrală o surpriză. Autorul lui Tache, Ianche şi Kadâr s-a grăbit să scrie imediat o cronică şi să considere noua creație [v]oiculesciană „o deschidere de drum în dramaturgia românească", considerând că autorul ei „e în literatura noastră cel dintâi vestitor unei adevărate vieți de sat". Distribuția prestigioasă (C. C. °ttara, G. Ciprian, Sorana Țopa, Eugenia Ciucurescu, Ion

Finteşteanu, Marioara Zimniceanu), ca şi regia (Paul Guşti) au asigurat spectacolului de atunci un mare succes. Bineînțeles că din critica vremii n-au lipsit nici exagerările. în „corul" de condeieri care au salutat premiera, un Paul Sterian, bunăoară, scria: „...Satul, este vădită intenția autorului, împlineşte rolul corului antic. Şi, pe această cale, nu e greu de descoperit că V. Voiculescu s-a îndreptat după principiile tragediei antice în compunerea piesei sale"[10].

Voiculescu, pe care până atunci toată lumea îl ştia poet şi redactor cultural la Radio, se prezenta înaintea cititorilor lui într-o nouă ipostază: aceea de dramaturg. Faptul a stârnit mirare şi scepticii au crezut că Fata ursului nu-i decât o întâmplare, că poetul nu-şi va abandona „uneltele" sale de liric pentru a îmbrățişa un nou gen literar - lucru care, de altfel, s-a petrecut numai în parte. Nu peste multă vreme scriitorul va termina poemul dramatic La pragul minunii, jucat la Paris de compania Pitoeff în 1934 şi apoi Umbra (jucată pe scena Teatrului Național în stagiunea 1935- 1936 şi premiată de acesta). Peste şapte ani, în 1943 apărea şi un volum - Duhul pământului (incluzând Fata ursului, Umbra, şi Demiurgul, cea din urmă inedită până atunci). Alte cinci piese (Gimnastică sentimentală, Pribeaga, Trandafir agățător, scenariile radiofonice Două furtuni şi Darul domnişoarei Amalia) aveau să rămână inedite şi să fie cunoscute după moartea autorului.

Aşadar care e universul teatrului voiculescian? Care sunt rădăcinile lui şi ce problematică abordează? Prin ce mai pot piesele acestea - scrise acum cinci-şase decenii - interesa publicul anului 2008?

Punându-ne asemenea întrebări (şi încă multe altele ce se pot ivi în urma lecturii textelor dramatice) este neapărat nevoie să stabilim - pentru a câta oară? - unele necesare punți între creația şi viața scriitorului, între operă şi biografie, între faptul literar şi cel de trăire concretă a creatorului. Apoi între universul imaginat şi cel real, între fondul de idei şi acțiunea piesei ca atare.

Opinia unor critici, potrivit căreia dramaturgia voiculesciană nu este unitară, textele suferind de grave deficiențe de construcție, nu exclude o primă, necesară şi elementară constatare: şi în teatru (ca şi în cea mai mare parte a poeziei, publicisticii şi textelor de propagare a culturii sau povestirile şi romanul de mai târziu)

Voiculescu îşi trage cele mai solide rădăcini din mediul rural, adică din spațiul cel mai bine cunoscut şi „trăit". El însuşi o recunoştea: „în privința teatrului cu subiecte din lumea rustică înțeleg să iei numai

conflictul. Expresia nu trebuie să fie aceea tale-quale, ci prezentată artistic, cu un vocabular care fără să pară neologistic, să nu fie însă nici prea brutal realist"[11].

Se pare că scriitorul intenționa să alcătuiască - cel puțin la începuturile sale dramaturgice - un ciclu mai larg de piese de sorginte folclorică prin care să scoată în evidență specificul național, acel „duh" al pământului românesc construit pe datini, obiceiuri, eresuri şi mitologie specifice poporului român. Observația, formulată de Al. Piru[12], este până aci cât se poate de pertinentă şi adevărată, însă temerara întreprindere a poetului nu se îndrepta, cum crede criticul, către un „teatru popular", ci mai degrabă către un teatru modern, accesibil deopotrivă publicului neavizat, cât şi celui cult, cu pretenții şi exigențe mari în materie.

Fata ursului e o piesă care stârneşte real interes. Ea are la origine credința populară că în anumite locuri, departe de tumultul oraşelor, femeile sunt răpite de urşi şi trăiesc apoi cu ei, zămislind chiar şi copii împreună. Referindu-se la această piesă de debut, Voiculescu va spune într-un interviu: „Motivul inspirației e o întâmplare autentică dintr-un sat de munte, unde eram medic de plasă. în piesă se răsfrânge mentalitatea primitivă, plină de poezie de altfel, şi cultura magică ce domneşte în poporul de la munte. Ca instincte şi pasiuni sunt la fel ca noi, dar ca explicare a lumii, o văd magică. Pe această realitate magică e brodată piesa"[13].

Mărturisirea autorului e valoroasă şi interesantă din mai multe puncte de vedere: întâi, fiindcă lămureşte opțiunea lui pentru un anumit tip de teatru, cel magic: apoi, că dezvăluie (pentru a câta oară?) puternicele legături pe care le are literatura sa cu realitatea; în fine, fascinația exercitată asupra scriitorului de mentalitatea primitivă, poetico-magică a sătenilor de la munte este pentru întâia oară declarată aci; ulterior prozele o vor reconfirma.

Motivul popular îi foloseşte, de aceea, lui Voiculescu drept »Prim înveliş" pentru piesă care capătă, în cele din urmă, un caracter profund social.

Primarul Pârjol, bătrân, rău şi urât, rămâne văduv şi vrea să se căsătorească cu Vidra, o fată frumoasă, dar săracă, îndrăgostită de

Lixandru. în noaptea nunții fetei cu individul bogat şi urât, mirele, trecând prin grădină, este doborât cu o lovitură puternică şi mireasa e furată de un urs, cu care va fi văzută mai târziu de fratele ei. Mama fetei susține că mireasa ar fi fost omorâtă de ginere. Primarul, însoțit de jandarmul Potroc şi de vânătorul Marin, porneşte în pădure în căutarea

răpitorului. Cei trei descoperă fata la un izvor şi o aduc în sat. Aci, în faţa mulţimii curioase, fata declară că în adevăr trăieşte cu ursul, că are un copil cu el şi că nu vrea să divulge locul bârlogului unde stă soţul ei ascuns. Noaptea, în timp ce fata şi mama ei stau sechestrate şi bine păzite de oamenii mirelui furat, soseşte vestea că au luat foc toate acareturile primarului, dar acesta nu slăbeşte paza şi nu dă drumul fetei. Venind după nevastă, ursul e împuşcat. Atunci orbul satului descoperă ceea ce nimeni nu credea: sub pielea de urs se ascundea Lixandru, iubitul Vidrei. El avea ascuns, sub blană, plodul înfometat. Piesa ia sfârşit cu un fel de descântec al Orbului: „Viaţa şi patima te schimbaseră în fiară, moartea şi alinarea facă-se din nou duh. Lepede-se părul sălbăticiunii de pe tine... Piarză-se ghearele fărădelegilor din inimă. Topească-se colţii răutăţilor din suflete. întoarce-te înapoi, duh curat, în loc luminat".

Nu ne situăm pe vreuna din poziţiile critice formulate până acum în legătură cu Fata ursului, dar nici nu putem trece cu vederea câteva calităţi certe ale textului: desfăşurarea epico- dramatică fluent-cursivă, naturaleţea dialogurilor, limbajul popular adecvat, în fine câteva scene şi „creionări" de portrete interesante şi memorabile. între eroii piesei, Orbul îl poate anticipa, cum observa Mircea Tomuş[14], pe Zahei. Realismul satului românesc interbelic - identificat în meandrele piesei de mai toţi comentatorii ei - transpare până în cele mai mici amănunte. însă nu mai puţin valoros rămâne învelişul de basm, de fantastic, de eres în care a fost îmbrăcată intriga; altfel, fără acest strai folcloric, piesa poate nu s-ar susţine nici dramatic, nici ca problematică. Interesantă ar fi - pentru identificarea unor dominante, a unor obsesii voiculesciene ce străbat lumea interioară a scriitorului - şi analiza în paralel a piesei şi a unor proze de mai târziu, cu care aceasta are vădite legături. în Fata ursului, nota criticul citat mai devreme, „se găsesc elementele primitive, rudimentare şi incipiente din cunoscutele nuvele în mijlocul lupilor, Ultimul berevoi şi Pescarul Amin. Dar

tot în acest loc, am adăuga noi, se duc mai departe acele impresii, teme, subiecte ce-l vor fi obsedat pe scriitor încă din vremea timpuriei lui creaţii Poemul Hanului cu urşi.

Cu piesa următoare, Umbra, rămânem tot în spaţiul satului. Simplificată până la tema sa elementară, lucrarea are un subiect simplu: o bătrână vrăjitoare încearcă să împiedice căsătoria dintre un unchi escroc şi o nepoată isterică. Şi aci imperativul este impus de o convenţie socială: interdicţia căsătoriei între rude apropiate.

Considerată de unii „greoaie farsă semănătoristă, lipsită de consistență dramatică" (Rodica Pândele), piesa pare a fi destul de dificil de montat pe scenă. Desfăşurarea conflictului dramatic e îngreunată de lipsa de consistență a personajului principal, fără „spontaneitatea şi truculența modelului" (Ion Apetroaie). în adevăr, personajul - de stirpe caragialeană, după unii (Rodica Pândele) sau cezar petresciană, după alții (M. Tomuş) face dificilă articulația textului, stânjeneşte „curgerea" acțiunii, ca şi cum piesa ar fi destinată mai degrabă lecturii decât montării ei „pe viu" pe o scenă. Fără îndoială că Tudor Vianu, care găsea că în toată dramaturgia românească n-ar exista „O altă piesă care să sugereze în aceeaşi măsură (...) sentimentul de tragic al destinului răsunând printre oameni şi sancționându-i după criteriul unei ordini morale absolute a lumii" dădea grai unui entuziasm de moment, lucrurile nestând tocmai aşa. De altfel, legat de valoarea piesei, un fapt ni se pare semnificativ: întrunit în prima sa şedință din 1931, Comitetul de lectură al Teatrului Național din Bucureşti a ascultat Umbra în lectura autorului ei. Referatul redactat de comitet (format din O. Goga, Al. Mavrodi, I. Petrovici, G. Murnu, Simion Mândrescu, Scarlat Fronda, G. Ciprian, Grigorea Manolescu) constată că deşi „piesa pune în evidență însuşiri ale autorului care e un artist al stitului şi un puternic evocator al atmosferei şi realităților româneşti", ea nu poate fi reprezentată deoarece „cazurile tipice" sunt, zice referatul, de „un efect scenic imposibil, osebit cu unele stângării în desfăşurarea acțiunii". Prestigiosul comitet recomandă unele schimbări şi cere o „operă refăcută în care elementul dramatic să fie mai cristalizat şi acțiunea mai unitară"[15]. La 18 ianuarie anul următor Voiculescu le citeşte piesa lui Rebreanu şi lui Gh. D. Mugur. în dreptul acestei zile autorul romanului Ion notează în Jurnalul lui: „Seara dr. Voiculescu cu Mugur. Citirea piesei

Umbra până la 1, 1/2. Interesant material, dar neconstruit. Un talent dramatic considerabil"[15 b,s]. Aproape cinci ani i-au trebuit lui Vasile Voiculescu să poată reface Umbra. Luptându-se cu propriile-i gânduri legate de desfăşurarea textului, fiind în acelaşi timp constrâns să se supună cerințelor Comitetului de lectură al Naționalului, reuşeşte, în cele din urmă, să dea altă formă lucrării şi s-o prezinte din nou spre lectură Teatrului Național. De data aceasta nu numai că este acceptată, ci şi inclusă imediat în repertoriu şi se joacă în stagiunea 1936-l937, decernându-i-se şi Premiul Teatrului Național (alături de piesa Vestea bună de Mircea Ştefănescu).

Gimnastică sentimentală (care s-a bucurat, de asemenea, de privilegiul montării pe scena celui mai mare teatru al țării, în stagiunea

1980-l981) are - prin problematică şi atmosferă - un alt spațiu de inspirație: cel al târgurilor de provincie, temă de largă şi bogată carieră în literatura noastră în proză. într-un asemenea orăşel trăieşte familia profesorului Ion Ionescu (alcătuită din tată, soție, doi copii şi doi socri), poreclit Iofca datorită totalei sale lipse de personalitate. în atmosfera banală şi apăsătoare se anunță sosirea în localitate a lui Puiu Moldovian (pseudonimul lui Flancheş, fost coleg la cursurile liceale cu Ion Ionescu) în vederea aniversării celor 25 de ani de la absolvirea şcolii. întreaga urbe e în fierbere. Actorul, găzduit în casa profesorului, începe să-i predea acestuia lecții de gimnastică sentimentală, fondate pe teoria emoțiilor din psihologia lui Wiliam James. Din incolor, inactiv ți lipsit de personalitate, Ion Ionescu-Novus, (pe numele său adoptat acum) devine deodată activ, plin de inițiativă şi curaj; ajunge directorul şcolii şi ministrul îl ridică la rangul de locotenent-colonel în rezervă. Lucrurile se încurcă în momentul în care Novus încearcă „gimnastica sentimentală" şi în dragoste. Toate femeile din oraş (începând cu îngrijitoarea din casă şi cu o vecină) se îndrăgostesc de profesor şi vor să-I cucerească. Singura lui scăpare este „refugierea" în Bucureşti şi lansarea zvonului că a plecat într-o lungă călătorie cu vaporul peste ocean. Piesa se sfârşeşte cu reabilitarea lui Novus în ochii familiei şi mai ales ai soției.

Desigur că la o judecată mai aspră, Gimnastică sentimentală prezintă poate o serie întreagă de lipsuri, de goluri dramatice, dar în nici un caz nu poate da impresia de „comic prea facil mecanic" (Al.

Piru). în ce priveşte galeria personajelor care-şi dau replici şi-şi intersectează - pentru o vreme scurtă - destinele unele cu altele, vom subscrie la o idee deloc neglijabilă emisă până acum de critică: Ionescu-Novus „este un caz inedit pentru literatura noastră, mai ales interbelică" (Mircea Tomuş). Iar dacă totala răsturnare de situații din această farsă are tocmai rolul de a crea tensiune şi „neaşteptat", atunci este îndreptățită şi remarca aceluiaşi critic precum că „starea conflictuală nu se anulează, dimpotrivă, înfruntarea tinde spre cele mai acute forme".

Teatrul, ca gen literar, trebuie să-I fi fascinat pe Voiculescu nu atât pentru gloria efemeră obținută sub luminile rampei, cât mai degrabă pentru curiozitatea şi bucuria de a vedea reacția directă şi imediată a publicului în fața propriei puteri, necunoscută până atunci, de a crea personaje şi drame, de a gândi acțiuni, conflicte şi intrigi - poate, în plus, şi încurajat de prieteni şi de succesul avut cu Fata ursului şi cu Umbra, poetul se avântă tot mai mult pe tărâmul fascinant al dramaturgiei. Gândeşte şi scrie imediat o nouă piesă, Demiurgul. în vara lui 1936, mai exact spus în 9 august îl aflăm pe

autor la Valea Mare, în Argeş, acasă la Rebreanu, căruia îi citeşte noua creație. Autorul Răscoalei notează sec în Jurnalul său: Duminecă 9 august: Dimineața iau pe dr. Voiculescu de la gară. îmi citeşte piese Demiurgul. Seara îl duc la gară"[16]. Călătoria la Valea Mare constituie pentru poet şi prilejul de a cunoaşte frumoasele meleaguri argeşene (deşi e posibil să mai fi fost pe aici şi înainte, în compania bunului său prieten Ion Pillat), de a se opri în pitorescul Câmpulung, plin de istorie şi veche vatră românească, locul ivirii pe lume a altui statornic şi bun prieten, Cincinat Pavelescu, epigramistul[17].

(E posibil ca poezia Câmpulung, din volumul întrezăriri să fi fost scrisă sub impresiile acumulate după vizita la Rebreanu).

Cum va fi reacționat autorul Răscoalei la lectura noii piese de teatru a poetului Vasile Voiculescu e greu de spus, dar avem toate motivele să credem că marele romancier va fi fost încântat (deşi a rămas, cum îl ştim, destul de reținut în aprecieri). Un alt om de teatru, Şahighian, n-a avut decât cuvinte de laudă la adresa Demiurgului. Ne-a rămas şi o mărturie grăitoare în acest sens. „Şahighian, regizorul care mi-a pus Umbra - îi scrie poetul lui N. M. Condiescu, în aceeaşi epistolă în care laudă Oltenia şi virtuțile

locuitorilor ei - este entuziasmat şi a plecat chiar azi la Sinaia, la Prodan, să-i ducă vestea unui mare succes (zice el) al stagiunii ce se deschide: Demiurgul. Am citit-o de asemenea lui Rebreanu, care a găsit-o interesantă şi vrednică de scenă."

Care era, în fond, adevărul?

Demiurgul e o comedie unde râsul devine amar, ducând cu gândul şi judecata mai degrabă la o satiră cu bătaie mai lungă şi mai profundă decât o piesă la care efectele să se stingă odată cu căderea cortinei, fără a chema la meditație. Este vorba de o satiră virulentă şi convingătoare la adresa periculoasei teorii fasciste a ameliorării raselor şi dramatic - dincolo de valoare, rezistență în fața criticii şi a posterității - probează poziția lucidă, realistă şi sănătoasă a unui medic în fața unor aberații trăite, într-un anume moment al istoriei, de omenire.

Acțiunea e simplă, cu substraturi uşor de depistat. Profesorul- doctor Muşatin, nobil de neam şi locuind într-un castel moştenit de la familie, e obsedat, de la o vreme, de ideea ameliorării raselor - scop în care şi-a amenajat un fel de laborator pentru experiențe pe şerpi, insecte, păsări, maimuțe şi chiar oameni. împreună cu ajutorul său, Claudius, a impus un foarte sever regim de supraveghere a personalului. în plus, atenția cea mai

mare este acordată unei perechi de maimuțe. Prin ea se preconizează regenerarea întregii lumi. „Demiurgul" - cum este numit de toți profesorul - intră, însă, în conflict cu fiul lui, Lucian, la întoarcerea acestuia din străinătate. Lucian Muşatin e adeptul unei filozofii opuse celei practicate de tată, anume că sentimentele şi instinctele trebuie lăsate să se manifeste liber, fără constrângeri şi intervenții în ceea ce a orânduit natura. Fidel convingerii lui, Lucian se dedă la o viață liberă, iar la un chef vrea să-i aducă şi pe Adam şi Eva - cele două maimuțe folosite pentru experiențe - să-i învețe şi „metoda" sa de viață. Dar la un moment dat se află în pericolul de a fi ştrangulat de către Adam şi-l împuşcă pentru a se salva. „Demiurgul" şi Claudius îl imobilizează atunci pe Lucian şi-l supun unei operații: vor să-i ia „veninul, hipersexualitatea, frenezia" şi să le transplanteze unui bătrân profesor - Matei. Demiurgul susține - după operație - că fiul lui va intra, de acum, „cu cinste în neamul Muşatinilor".

Să fie Demiurgul un prim pas făcut de Voiculescu către teatrul

politic? De ce nu? Mereu în căutare de noi spații, de noi genuri de manifestare artistică, de noi „voci" pe care să-şi rostească extraordinara sa vitalitate creatoare, experimentând continuu şi neîncetat, „construindu-se" pe sine unic, fără model, autorul Umbrei şi al Gimnasticii sentimentale, nu este, cum s-a văzut, omul unei singure modalități de expresie. în timpul interior al scriitorului - care nu coincide cu timpul său calendaristic, biologic

- Demiurgul premerge unui text de care se leagă prin numeroase fire, Lobocoagularea prefrontală (datat: 27 iunie 1948)[18] - un fel de pamflet-povestire pe o idee de mare umanism: aceea că, indiferent de aberantele teorii ale modificării anatomiei, afectele, fondul de sentimente individuale nu pot fi distruse. Pe marginea unei cărți - „Lobii prefrontali, inamici ai umanității", de Karpman
- Voiculescu dezvoltă un adevărat eseu de combatere a aberației amintite. „Polemica" purtată cu menționatul autor are loc prin imaginarea unei situații absurde. Astfel, un presupus Perfect Prezidiu Permanent al Popoarelor Păcii ar fi unicul stăpân al lumii, tutelând operația de „lobocoagulare prefrontală"; ea constă în distrugerea, încă de la naştere, a lobilor prefrontali unde şi-ar avea locul sentimentele şi tot ce ține de viața afectivă a individului. Operația este prevăzută de lege şi orice eschivare se pedepseşte aspru. în imaginara lume n-au ce căuta îndrăgostiții, oamenii cu inițiativă şi personalitate, toți cei ce tind să spargă limitele şi tiparele programate de Perfectul Prezidiu. Are loc o adevărată „cruciadă" pe care

scriitorul o vede „dusă cu atâta sârguință şi succes împotriva centrilor blestemați, unde se cuibăreau altădată toți insurgenții eului, visul, emoții, meditația, nemulțumirea de sine, râvna către perfecțiune, mizantropia şi alți duşmani ai liniştei şi bunei rânduieli individuale şi sociale".

Coroborate, Demiurgul şi Lobocoagularea prefrontală dau o vagă idee despre o posibilă direcție a evoluției dramaturgiei voiculesciene, o direcție rămasă, din păcate, în stadiu incipient, însă nu mai puțin interesantă decât cele cunoscute şi finalizate în modul ştiut.

Pribeaga rămâne, poate, cea mai plină de sugestii dintre piesele lui Vasile Voiculescu. Referitor la geneza ei, Ion Apetroaie emite aserțiunea că ar fi «crescută din basmul lui Delavrancea. Stăpânea odată». De la Ovidiu Papadima[Iy] aflăm însă că lucrurile

stau altfel, V. Voiculescu povestindu-i acestuia, cu ani în urmă, că inspirația i-a venit de la basmul Fata de împărat şi pescarul, din volumaşul de Basme, orații, păcălituri şi ghicitori de I. C. Fundescu, ediția Il-a din 1896. In plus, poetul a fost şocat şi de o frază a lui Hasdeu din prefața la cartea amintită, frază în care marele erudit scria că basmul respectiv „este curat o dramă antică, lipsită doar de dialog". Reținând ideea, V. Voiculescu a purces la scrierea piesei sale. Nu credem că greşim însă afirmând că textul cu pricina este şi rodul îndelungatelor şi permanentelor preocupări ale autorului față de istoria cea mai îndepărtată a poporului român. Majoritatea comentatorilor acestei piese s-au oprit asupra interesului „livresc", dacă-l putem numi aşa, manifestat de scriitor față de istoria națională, relevând aplecarea acestuia mai ales asupra unei perioade „tulburi" (secolele XIV şi XV), prea puțin dovedită arheologic şi documentar şi prin urmare, pretabilă imaginarului şi ficțiunii literare[20]. Nimeni, însă, n-a vorbit până acum despre un aspect mai puțin cunoscut al vieții scriitorului - în directă legătură cu geneza Pribegii - acela de arheolog şi istoric amator. Prin deceniul al patrulea, împreună cu doctorul Popescu- Gheorghian, cu Ion Conea şi cu un fotograf, Voiculescu cerceta în teren vechi vestigii de pe teritoriul țării, făcând schițe şi luând fotografii de la înălțime. Amănuntul mi se pare mai mult decât interesant şi legătura dintre faptul de viață şi cel literar apare şi acum limpede...

Pribeaga[x] ne poartă paşii şi imaginația în vremea „aburoasă" a veacurilor al XlV-lea ori al XV-lea, după întemeierea țării Româneşti. Ion, căpetenie de pescari valahi, o salvează din mâinile corsarilor pe Irina, fiica împăratului bizantin, şi ajunge la curtea acestuia travestit în femeie. împăratul îl numeşte arhistrateg şi i-o dă de soție pe Irina. Prin uneltirile

sorei împăratului, Melania, mama lui Leon (un strateg învins la Dunăre), Irina ajunge să-i dea o plamă lui Ion în chiar ziua nunții cu el. Ginerele împăratului bizantin se simte atunci umilit şi dispare împreună cu suita lui. Irina, cuprinsă de remuşcări, pleacă să-I caute şi după un an şi jumătate de peregrinări prin Valahia, scăpând din diverse primejdii (robia barbară, poftele unui boier, o haită de lupi etc.), de un personaj misterios, tânăra femeie îşi recunoaşte soțul în persoana unui cocoşat mut de la un han. Judele o ia pe Irina drept spioană

(fiindcă declarase că e fiica împăratului Bizanțului) şi o condamnă la spânzurătoare. Dar mutul vorbeşte, îşi scoate cocoaşa, îşi eliberează pletele dintr-o băşică şi-şi cere soția în clipa când este ales domn al țării. Apoi împăratul doreşte să-l asocieze pe Ion la domnie, dar Irina acceptă să plece cu iubitul ei şi să vină la Bizanț doar odată pe an, primăvara. Leon, eliberat, îl însoțeşte pe Ion în țara sa şi astfel piesa se termină.

Aşa cum au spus-o şi alții, întreaga acțiune din Pribeaga „are o desfăşurare de basm", iar structura ei e „mai curând epică decât dramatică" (Al. Piru), dar ea interesează într-un grad mult mai mare decât celelalte. Şi asta deoarece cuprinde în arhitectura ei un adevărat „roman de călătorie" prin Valahia, prin spațiul rătăcirilor eroinei. Peregrinările şi popasurile ei sunt tot atâtea pretexte şi ocazii pentru autor de a prezenta peisajul arhaic românesc, văzut în curgerea şi succesiunea anotimpurilor lui. Primăvara, Voiculescu preferă s-o descrie printr-o stână; sunt suficiente primele rânduri din „indicațiile de regie" spre a vedea penelul de veritabil colorist al poetului: „La marginea unui păpuriş din bălțile Dunării. Scena toată e cuprinsă de un țarc de oi, cu o poartă în fund, către imensul şes al țării. Pregătiri de apus uriaş umple cerul. Cu zbucniri de lumină printre vălătuci de nori, dar încă lumină mare în văzduh." Vara e prezentă printr-o altă scenă, imaginată şi ea - de data aceasta într-o altă zonă a țării. Acum indicațiile de regie sunt un pastel creionat doar de câteva linii, reuşind să determina nu numai cadrul, ci şi să sugereze o anume atmosferă. „Acțiunea - zice Voiculescu, preocupat ca eventualii regizori să aibe o reprezentare cât mai exactă a spațiului - se strămută în inima unei silişti. Cât se vede, numai lanuri. Pe laturi, codri. în stânga, o casă primitivă de bârne. Pe prispă, o femeie tânără leagănă un copil în albie şi-i îngână un cântec. Apoi femeia ia secera din cui şi iese în curte. Din dreapta, pe un drumeag, trece un străin, care se opreşte la poartă unde stau, pe laviță, tradiționalele donițe cu apă şi bardaca din care să se adape călătorii însetați. Lângă ele, o azimă."

Ambiția scriitorului nu este doar de a prezenta anotimpurile, aşa cum se succed ele la Carpați şi Dunăre, ci şi de aduce în primplan, prin sugestie cel puțin, varietatea peisajului românesc - câmpia, dealurile, munții. Toate îşi au frumusețea şi farmecul lor. Toate fuseseră, până acum, prezente în poezie. Toate se mutau în

acest moment, văzute dintr-un alt unghi, în piesa de teatru. Bunăoară, clipa în care Irina pune piciorul pe glia țării lui Ion devine un fericit pretext scriitoricesc de a alcătui un inegalabil poem. De aceea, în gura Irinei, el nu rămâne doar o simplă „invocație", ci şi o caldă şi pătimaşă rostire a iubirii de pământ: „Alină-ți cărările, umple-ți văile, culcă-ți pripoarele, dezleagă-ți capcanele şi ajută-mă să ajung cu orice chip Ia el. înainte de a gusta roadele tale şi a rupe azima dospită din tine, mă închin ție. înainte de a bea din apele tale, mă prostern adânc pe țărmul lor şi le spun: curățați-mă de păcat, spălați-mă de vină, uşurați-mi calea până la el! Nimic din câte cresc, se târăsc şi aleargă pe fața ta, bunule pământ, să nu-mi fie străin sau duşman."

Receptarea dramaturgiei voiculesciene - variată, tulburătoare, plină de simboluri şi incitantă în varietatea problemelor ei - s-a făcut, ca în cazul oricărei creații aparținând marilor spirite, diferențiat. Opiniile au oscilat şi oscilează încă între a considera acest teatru „infinit mai spectacular, mai bogat în fapte" (Nicolae Florescu) decât al Iui Blaga şi a-l socoti de „un interes mai mult documentar decât o veritabilă vocație" (Rodica Pândele). S-a spus că Voiculescu „aduce la rampă nu oameni, ci costume, personaje care n-au voință dramatică" (Vladimir Streinu), că „dramaturgul e sortit mai mult lecturii decât reprezentării scenice" (Mircea Braga), pe când alții şi-au exprimat convingerea că „tradus în imagine scenică, teatrul acesta poate dezvălui virtualități bogate" (Mircea Tomuş) şi că autorul „ştie să pregătească atmosfera, să conducă abil confruntările dintre personaje. Lovitura de teatru, travestiul, elementele dinamice, descătuşând neaşteptate tensiuni, nu-i sunt străine, nu lipsesc din piesele sale" (Acelaşi N. Florescu de mai sus).

Pe oricare poziție s-ar situa, cel ce porneşte astăzi pe urmele lui Vasile Voiculescu află în piesele de teatru un univers pe cât de interesant şi de necunoscut, tot pe atât de fascinant, pe cât de divers în multitudinea personajelor ce-l populează, tot pe atât de bine închegat şi de rotund în formă.

Eliberat de prejudecățile cu care operează de cele mai multe ori criticul şi istoricul literar, cititorul pătrunde într-un „peisaj" halucinant,

unde află cele mai variate forme de relief - din care privirea şi inima o pot alege, în cele din urmă, pe cea care-i

satisface deplin dorința şi căutarea. Totodată, teatrul se leagă organic, se întrepătrunde cu restul creației - cu poezia şi proza, cu publicistica - cu care, de altfel, alcătuieşte un tot rotund, complex, bogat în semnificații, de mare profunzime şi unic în literatura noastră, adunându-se, în cele din urmă, în apele aceluiaşi fluviu de

rară frumusețe care este opera voiculesciană.

*

Din 1933 Voiculescu va începe să lucreze ca referent literar la Radio Bucureşti[22]. Cum şi în ce împrejurări a ajuns acolo ne-o povesteşte fiul lui, Ion Voiculescu în Amintirile unei odăi. Era o zi de vară când în familia doctorului se stârni zarvă mare. Adrian Maniu, prietenul lor care până atunci compusese programul literar la Radio, fusese dat afară. Venise acum la autorul Poemelor cu îngeri să-l ajute cu un sfat, să-i pună o vorbă bună - prin prietenul lor, N. M. Condiescu, general şi adjutant regal, consilier al lui Carol - spre a fi reprimit în post. Şi începe un adevărat serial telefonic între Voiculescu şi Condiescu. țârâitul telefonului nu mai conteneşte. La un anumit moment veştile de la Condiescu par a fi îmbucurătoare. Dar totul nu-i decât o iluzie. într-o zi doctorul veni acasă foarte abătut şi convoacă imediat un consiliu de familie, spunându-le tuturor că pe capul lui s-a abătut o mare nenoricire: Carol 1-a chemat şi 1-a rugat să primească postul liber de la Radio, în locul lui Adrian Maniu. Din păcate pe vodă nu-l poți contrazice, n-ai voie să i te pui împotrivă fiindcă dorința lui e lege. A acceptat cu mare îngrijorare şi cu teama că bunul lui prieten Maniu poate nu va înțelege niciodată adevărul, ceea ce la început s-a şi întâmplat. Fostul redactor literar de la Radio a reacționat cum era şi de aşteptat. Lezat în interesele proprii, cu impresia că prietenul 1-a trădat şi „i-a luat locul", nu 1-a mai salutat, iar în cercul prietenilor comuni s-a lamentat povestind tuturor întâmplarea şi stârnind compasiunea celor ce-l ascultau. Curând însă avea să se edifice asupra adevărului, să se îmbrățişeze cu Voiculescu şi să-şi reia vizitele în casa din strada Dr. Staicovici. Ciudată şi neaşteptată răsturnare de situații: până atunci Voiculescu fusese colaborator „recrutat" pentru „Ora satului" chiar de Adrian Maniu, iar acum, fără voia lui, îl înlocuia. însă schimbarea aceasta nu avea să distrugă o prietenie profundă şi îndelungată, bazată pe afecțiuni şi

idealuri apropiate. Peste ani, când redactorul „Orei satului" va fi trecut în lumea umbrelor, rămânând pentru foştii lui ascultători „un nume

adunat pe-o carte", cum zice celălalt mare contemporan al lor, Arghezi, amintindu-şi de perioada în care 1-a cunoscut pe Voiculescu, Maniu va spune: „Pot afirma că între multe sfătoase nulități trăncănitoare, prelegerile cu miez ce ținea (Voiculescu, n. ti.), pentru combaterea bolilor erau o revelație. Urmărite de zeci de mii de oameni din toată țara, erau adevărate lecții populare de igienă socială, întemeiate pe o valoroasă pregătire, de real folos poporului. (...) L-am ştiut pe V. Voiculescu aşa cum l-au iubit Vlahuță şi Galaction, Sadoveanu şi Iorga. Ba chiar, în puținătatea pe care o reprezint ca scriitor, l-am cunoscut mai mult ca ei toți. El rămâne pentru mine scriitorul de seamă care ca om a dus cea mai modestă viată cu o intensitate de caracter ce merită să rămână un exemplu strălucit pentru crezul oricărui autentic intelectual."

Societatea Română de Radiodifuziune se afla atunci în primii ani de funcționare, cu o instalație tehnică modestă, cu fonduri restrânse şi personal limitat la strictul necesar.

Pentru prima dată o voce românească străbătuse eterul în 1925, cam în acelaşi timp cu vocile altor popoare europene şi la puțină vreme după apariția pe mapamond a acestui nou, modern şi foarte practic mijloc de comunicare umană. Postul nostru național de radio se inaugura, însă, oficial abia în după-amiaza zilei de 1 noiembrie 1928, pentru ca la numai câteva săptămâni după aceea să-şi asigure colaborarea celor mai cunoscuți scriitori şi publicişti, de la Tudor Arghezi şi până la Gala Galaction şi Cezar Petrescu, de la Liviu Rebreanu şi până la Ion Marin Sadoveanu, Al. Philippide, Ion Minulescu şi Victor Ion Popa (ca să nu citām decât câteva din multele nume ale galeriei de colaboratori). Luând ca model conferința radiofonică europeană, Radio Bucureşti inaugurează, de la 1 martie 1930, un ciclu de conferințe ce se difuzau zilnic între orele 7 şi 8 seara, pe grupe de subiecte: educație, sănătate şi cultură populară. La această din urmă categorie de conferințe Voiculescu va fi foarte des prezent la microfon cu articole, recomandări, sfaturi pentru săteni, conferințe propriu-zise; apoi urmau: ştiința (luni), literatura, limba şi folclorul (marți), ştiințele sociale şi politica externă (miercuri), arta şi

muzica (joi), filosofia şi viața religioasă (vineri), istoria, geografia ți turismul (sâmbăta).

Deşi se afla, cum spuneam, la început de drum, Radiodifuziunea beneficia de un grup de oameni inimoşi şi competenți care - prin entuziasmul şi puterea lor de dăruire neprecupețite - suplineau cu succes

absența unei „scheme organizatorice" mai ampile şi a unor instalații mai complexe.

Astfel, compozitorul Mihail Jora era responesabil cu programele muzicale şi totodată dirijorul orchestrei (se va împrieteni repede cu autorul Poemelor cu îngeri şi ulterior vor deveni de nedespărțit, ca tovarăşi de idei şi concepții), Gh. D. Mugur (coautorul lui Voiculescu la broşurile de popularizare a culturii în mediul sătesc, cum am văzut) alcătuia programele culturale destinate ascultătorilor de la sate (nici nu se putea altfel!), Voiculescu (secondat de la o vreme de Adrian Maniu), răspundea de emisiunile literare, Perpessicius semna cronica literară, iar Tudor Teodorescu-Branişte era cronicarul evenimentelor săptămânii (ne putem uşor imagina câtă risipă de vervă, aplomb şi scăpărătoare expresii făcea inegalabilul ziarist). Ulterior, cum era şi firesc, Radioul a luat avânt, s-au îmbunătățit instalațiile, personalul a crescut, orele de emisie s-au înmulțit şi ele, iar aria colaboratorilor

în biroul de la Radio, împreună cu Gh. D. Mugur ş alți colaboratori 1934).

a ajuns să cuprindă, practic, aproape toate personalitățile importante ale epocii.

In 1974 această instituție dispunea, între altele, de o arhivă scrisă şi una sonoră; cea scrisă este înseriată în rafturi de peste cinci kilometri lungime, iar cea sonoră însumează peste şase mii de benzi cuprinzând vocile scriitorilor[24].

în Voiculescu trebuie să ne imaginăm un redactor deosebit de activ, în permanentă căutare de noi colaboratori, gândind mereu alte şi alte modalități de realizare a unor emisiuni vii, interesante, pline de miez şi savoare. Iubindu-şi tagma din care făcea şi el parte, poetul n-a încetat o clipă să-şi ajute confrații, să-i aducă în fața microfonului, să le ceară să-şi citească poeziile, articolele şi conferințele pentru ascultătorii din întreaga țară. Referitor la latura „sufletistă", cea care-i probează pasiunea pentru munca de la postul de radio, ne-au parvenit două mărturii demne de crezare şi elocvente. Ele ne apar azi aidoma a două oglinzi aşezate în poziții şi unghiuri diferite, dar surprinzând în apele lor acelaşi chip: omul de mare omenie, prietenul, sufletul de aleasă stirpe. Virgil Carianopol, pe atunci tânăr poet timid, bătând la porțile consacrării, s-a întâlnit într-o zi la „Gândirea" cu redactorul de radio V. Voiculescu. Bineînțeles că vechiul colaborator al revistei condusă de Nichifor Crainic 1-a invitat la microfon pe începător, bineînțeles că junele bard, nerăbdător şi bucuros că este luat în

seamă de marele poet, s-a „înființat" chiar a doua zi la Radio. Aci Voiculescu, potrivit obiceiului, a purtat şi o mică discuție cu noul, virtualul colaborator al postului de radio.

„Vasile Voiculescu - zice Carianopol, amintindu-şi episodul întâlnirii cu autorul Fetei ursului - se interesa de fiecare scriitor. Ştia cum trăieşte, ce necazuri are şi dacă putea să-l ajute, nu pregeta."[25]

Trebuie ca poetul să fi fost, desigur, într-unui din momentele sale de mare tristețe interioară când 1-a întâlnit pe Carianopol fiindcă, după ce 1-a ascultat, gândind la dezamăgirile proprii, la anii în care s-a zbătut să-şi asigure un prestigiu şi o personalitate, a adăugat, zâmbind amar: „Aşa tinerețe aş fi vrut să am şi eu. La vremea mea, în adevăr, să fi fost medic şi poet în acelaşi timp era o

mare dezamăgire. Nimeni nu te lua în serios. Nici clienții nu te mai căutau. Confrații în ale medicinei te considerau poet, iar poeții doctor".

Şi iată acum o a doua oglindă a redactorului literar de la postul de radio. Contururile portretului par a fi făcute din câteva linii de un mare maestru al desenului: „Voiculescu a strâns în anii aceia în fața microfonului pe toți scriitorii de talent, indiferent de vârstă, de şcoli literare şi, mai aids, indiferent de preferințele lui personale."[26]

însă poate cea mai sugestivă imagine a scriitorului redactor ne este oferită de George Sbârcea, care, ca june poet de numai douăzeci de ani, bătea şi el sfios la porțile poeziei. într-una din zilele din ajunul războiului George Sbârcea şi-a luat inima în dinți şi s-a dus la Radio cu o poezie. Acolo 1-a cunoscut pe poet în postura lui de funcționar: „Mărunt, subțire, cu trăsăturile fine ale unei nobile figurine de Tanagra, el dispărea pentru ore întregi între maldărele de cărți, reviste şi manuscrise de pe masa de lucru dintr-o încăpere scundă, cu geamurile dând spre o curte fără lumină. Răsărea de după mormanele de hârtie, la intrarea vizitatorilor, cu ochii zâmbind vesel, ca bălțile tulburi în soare. Gazdă bucuroasă de oaspeți, de o sensibilitate caldă şi mângâietoare, cucerea îndată printr-o modestie neprefacută, prin cultura, prin spiritul, prin seriozitatea şi bunătatea sa. Căuta să elimine din relațiile cu colaboratorii tot ce era artificial, orice sentimentalism fad şi convențional. Receptiv şi înțelegător, avea atâtea ferestre spre lume încât vedeai dintr-o dată tot ce e într-însul, de asta surâd emoționați cei ce îşi aduc aminte de el."[27] După ce i-a citit poezia, V. Voiculescu i-ar fi spus lui George Sbârcea: „- Darul poetului, mic sau mare, este de a-şi presimți destinul. S-ar putea ca pe toți să ne aştepte odată, la „mal", aceeaşi singurătate glacială, acelaşi astru mut şi nepăsător." (despre

care scria autorul în poezia adusă, n. n.)[28]. Iar ceva mai la vale vizitatorul de atunci al poetului adaugă câteva linii definitorii la portretului omului însărcinat cu promovarea literelor la Radio: „Vasile Voiculescu a iubit tineretul şi 1-a ajutat, cu o totală dăruire de sine. îl încuraja, îl sfătuia, îi cerea reportaje, cronici, fragmente de proză şi poezie, ca să le difuzeze în emisiunile sale. Era atât de popular în rândurile scriitorilor începători încât, în anumite perioade, ziua întreagă clanța biroului unde lucra nu se mai răcea de mâna celor ce-l

vizitau. Cred că, primindu-i, îl năpădea sentimentul uitat al propriilor sale debuturi. Un val de tinerețe îi suia în priviri de câte ori stătea de vorbă cu ei. Citea cu luare aminte versurile sau proza ce i se prezenta, alegea cu un gust şi o pricepere fără greş piesele mai izbutite, sugera câteva îmbunătățiri dacă era cazul, sau intervenea personal spre a le da deplina rotunjire, apoi le introducea în program. Când i se aduceau lucrări lipsite de valoare, nu se sfia să-şi spună părerea. O făcea fără asprime, dar şi fără vreun menajament.""[9].

Memorabile (şi spunând, desigur, multe pentru despre felul în care Vasile Voiculescu ştia să-şi prețuiască confrații de talent, să trăiască în şi pentru poezie) au fost pentru George Sbârcea şi alte două momente trăite la Radio în preajma scriitorului. Primul a fost cel în care a însoțit-o pe Magda Isanos acolo, după lecturile căreia autorul Urcuşului ar fi rostit pe un ton poruncitor către poetă: „- Dumneata trebuie să scrii numai poezie, nimic altceva să nu faci!". Al doilea moment a fost cel în care scriitorul redactor de radio i-a parvenit vestea morții Magdei Isanos: „...Voiculescu a rostit cu mâhnire:

- A fost un fir de polen, care n-a ajuns în floarea de cais.

Era o zi mohorâtă, fără soare, cu vântul suflând tare dinspre munți. Atunci l-am auzit întâia oară vorbind de „biciul" interior, care nu lasă o clipă de răgaz oamenilor creatori, îndemnându-i să caute fără întrerupere, să cunoască, să crească, să-şi îmbogățească spiritul fără încetare. îl descoperise şi la Magda Isanos, simțind o durere acută pentru destinul care curmase drumul poetei spre perfecțiunea râvnită.

La despărțire, după vestea ce-o aflase, mi s-a părut îmbătrânit pe neaşteptate; barba care îi încadra fața albise parcă şi mai tare, iar ochii i se turburaseră, ca şi cum un vânt rău le-ar fi stins luminile. S-a îndreptat cu paşi şovăilenici, ca oamenii care nu au nici o țintă.

Să-I fi copleşti brusc teama că nu va ajunge nici el până la capăt?"[30]

Dar dacă în ce priveşte literatura Voiculescu avea destui colaboratori, ale căror texte puteau „acoperi" spațiile de emisie rezervate culturii, nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu minutele şi orele consacrate ştiinței, popularizării acesteia.

La un anumit moment, din lipsa ofertei de colaborare a unor

specialişti, el a început să țină singur o cronică medicală, ascultată cu mult interes de sutele şi miile de abonați ai Societății de Radiodifuziune („Rar mi-a fost dat să ascult texte de popularizare a medicinei atât de interesante, atât de clare şi de o frumusețe atât de simplă"[31]). Fostul autor al Sfatului medicului de la revista „Albina" nu se desmințea. In adevăr, maniera de prezentare a rețetelor, îndrumărilor, sfaturilor, pe-ndelete, cu exemple şi comparații pe înțelesul tuturor, a făcut şi din „Cronica medicală" o emisiune aşteptată cu real interes de mulți ascultători.

Nu mai puțin remarcabile, pline de har, scrise cu vervă şi apelând la comparații, epitete şi metafore, erau conferințele religioase. Şi aci, ca şi în toate muncile de redactor radiofonic, scriitorul era „la el acasă" în fiecare idee şi frază, iar mlădierea, curgerea textului aveau loc când lent şi sfătos, când dimpotrivă, tumultuos - impetuos - ca şi cum ar fi fost rostite, strunite şi trimise în lume de un magician după rețete doar de el ştiute[32]. Cândva, când vor fi reunite într-un volum, conferințele rostite de poet la Radio vor adăuga încă o trăsătură de penel - destul de importantă - la complexul portret al lui V. Voiculescu. Unul din multele merite de conferențiar este, desigur, acela că reuşea să creeze imagini, să plasticizeze ideile puse în discuție; astfel argumentele deveneau palpabile, punctele de vedere puteau fi cu uşurință urmărite şi reținute de ascultători. Iată, de pildă, un scurt fragment din Poezia tradiționalistă conferință rostită la microfon (fiind ulterior tipărită) în ziua de 5 mai 1933:

„Poezia este una şi aceeaşi: pretutindeni şi totdeauna criticii şi istoricii literari au botezat-o arbitrar şi uneori absurd cu felurite nume, aşa cum exploratorii geografi au denumit râurile, mările şi oceanele pe măsură ce le străbăteau... (...) Clasicism, romantism, simbolism, tradiționalism se varsă unul în altul, se îmbucă, se amestecă şi se prelungesc, eterne reîntoarceri ale aceluiaşi spirit între alte maluri şi sub diferite latitudini. Colo unda răsfrânge coline unduioase, cireşi şi palmieri, ceruri de azur: e poezia clasică... Dincolo un fluviu măreț, în cădere răsunătoare, răsfrângând ruine şi stânci romantice... Aici apele unui râu pornit din munte coboară către şesuri

icoanele întâlnite; plaiuri cu turme de oi, codri întunecați, cătune răslețe, oameni muncind pe ogoare, drumuri lungi şi care cu boi, răscruci închinate cu troițe, bărăgane copleşite de grâne şi arşițe, o anume poezie a unei țări, - poezia tradiționalistă care merge să se înfrățească şi să se verse în marea cea mare a poeziei universale."

S-ar putea crede, din cele spuse până acum, că munca de redactor radiofonic a lui V. Voiculescu a curs limpede şi fără meandre, că ideile şi opiniile lui au fost la fel de frumos îmbrățişate de toată lumea, atât de ascultătorii de rând, cât şi de către cei cu mari puteri de hotărâre asupra destinelor Radioului. Lucrurile nu stau tocmai aşa. Cum s-a întâmplat şi se întâmplă întotdeauna la o instituție de cultură (revistă, editură, etc.), şi la Radio redactorii au fost şi sunt asaltați, pe lângă oamenii de valoare, de fel de fel de veleitari, de nechemați, de lipsiți de talent, dar plini de pretenții şi de revendicări. Aceştia de regulă fac redactorului viața amară prin tupeul lor, prin insistență şi obrăznicie, prin crearea unei publicități de rău augur în cetate etc. Şi tot cum se întâmplă de regulă unui redactor dintr-o asemenea instituție, vin uneori momente în care subalternul intră volens-nolens în conflict cu cel care conduce ori are drepturi depline asupra instituției. Nici Voiculescu n-a fost ocolit de asemenea ingrate conflicte, aşa încât momentele de reală satisfacție de redactor au alternat cu clipele de indignare în fața unor nedreptăți sau realități ce nu puteau fi schimbate. întâi că - prin 1938 - s-a trezit pur şi simplu dat afară de la Radio printr-o motivare gravă: „pentru politică dusă în contra statului". Ce se întâmplase, de fapt? Când regele Carol se afla în turneu prin Europa, ministrul de interne a numit ca „reporter" al vizitelor pe un oarecare Murnu, dar transmisia lui a fost atât de prost făcută încât telefoanele de insulte date de ascultători la sediul Radioului nu mai conteneau; în plus, se crease şi o confuzie între numele reporterului de ocazie şi cel al lui Gh. D. Mugur, unul din directorii instituției. Voiculescu a cerut directorului general aprobarea de a da o desmințire. Neprimind-o (întrucât nu se voia intrarea în conflict cu Ministerul de Interne), poetul a transmis-o pe post cu de la sine putere - şi de aici eliberarea sa din postul de director al programului literar. însă foarte curând după incident va fi

reîncadrat şi va primi chiar o retribuție bănească mai mare decât înainte. Şi poetul se va întoarce în studiou, unde va depune o şi mai mare râvnă în tot ce va face.

Informat prompt cu tot ce se întâmplă în viața culturală a țării, Voiculescu are inițiative, propune emisiuni şi programe noi. Când, prin

1942, Revista Fundațiilor începe să publice, sub genericul „Mărturisiri", o serie de texte citite de scriitorii reprezentativi ai epocii la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti (din cadrul Seminarului de istoria literaturii române moderne, condus de D. Caracostea) în urmă cu un deceniu, poetul-redactor inițiază o nouă rubrică radiofonică intitulată La masa de lucru. Aci gândeşte să-i aducă pe cei mai cunoscuți şi iubiți scriitori care să fie auziți de un mare număr de ascultători. Primul invitat e poetul Ion Pillat, urmat de Ionel Teodoreanu, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu, Corneliu Moldovanu, I. A. Basarabescu. Apoi ciclul, datorită războiului şi mutării temporare a redacției la Bod, lângă Braşov, este abandonat definitiv. Ideea va fi realuată, peste ani, însă de către alți redactori, fiindcă la data aceea Voiculescu nu va mai lucra la Radio.

Viața de redactor n-a fost, cum spuneam, roză pentru scriitor. Asaltat de veleitari şi însetați de glorie peste noapte, de şantajişti şi de fel de fel de „exemplare" ale „faunei" din cetate, poetul este adus uneori în stare de revoltă şi indignare. Există, în acest sens, o mărturie grăitoare: gândurile scrise probabil într-o după-amiază ori într-o seară când se întorcea acasă obosit şi enervat de cele întâmplate peste zi. „La radio - nota el - nu fac decât să continui clientela din oraş. Aceiaşi clienți desbrăcați, nu la fizic, ci la moral. Bolnavi de vanitate, de răutate, suferinzi de lăcomie, cu viții şi tare, se perindă în dosul şi câteodată se strecoară chiar în fața microfonului. Am o vastă clinică de psihiatrie, devin psihiatru, deliruri de conferențiar şi literat, manii de persecuție radiofonică, de invidii, de pizmă şi ură, fobii radiofonice, paralizii ale bunului simț, epilepsii de vanitate, demențe, perversiuni; sufletele vin smintite, strâmbe, atrase ca un far sonor de astă dată.

Bărbați, femei, bătrâni, bătrâne, tineri, copii chiar, care dacă pot bâlbâi două cuvinte, cred că pentru mântuirea lumii, trebuie să le spună la microfon. Toată acestă cohortă patologică, care creşte zilnic şi se îngroaşă, emană o aură de ură şi răzbunare împotriva radioului, propagă o ceață care-i asurzeşte luminozitatea binecu-

vântătoare. (...) Telegraf, poştă, telefon, abordare pe stradă, sculări din somn, ei nu renunță la nimic, ca să te hărțuiască, zi, noapte, fiecare despre conferința lui. E de ajuns să respingi pe unul, ca tot ce se vorbeşte la radio să fie, de aici înainte, idiot. E suficient să nu-i primeşti piesa lui, pentru ca tot teatrul radio să devie subit, imoral. Şi asta o spune, apoi o țipă, o scrie, difuzează cât poate, ca să te înăbuşe sub avalanşa urii şi ciudei lui... Şi ură

de ură, cimentate cu răzbunare, se consolidează, cum spuneam, în stânci care ți se răstoarnă în cap.

Unii profesează păcatul, ca să trăiască. Alții, din impură pasiune, dintr-o chemare irezistibilă, ca o artă."[33]

în 1945 Vasile Voiculescu era îndepărtat de la Radio, după o activitate neîntreruptă de doisprezece ani. Ce rămânea în urma lui? Ce însemnase radioul pentru el?

Unele dintre conferințele, articolele, intervențiile publicistice, sfaturile medicale se păstrează şi-şi aştepată editorul. Ce se va fi întâmplat cu celelalte?

în ce priveşte arhiva sonoră, fondul de benzi magnetice, lucrurile stau prost: ne-a fost aproape incredibil să aflăm de la Iulius Țundrea (într-o vreme redactor responsabil al Fonotecii de aur) că vocea poetului nu se mai află înregistrată decât pe o singură bandă, alături de alte glasuri (deci greu de identificat!?!?), în cadrul unei mese rotunde...

Ciudată ironie a sorții! Tocmai vocea omului care a slujit cu dăruire şi statornică pasiune Radioul, timp de doisprezece ani, să

nu se mai afle în Fonoteca de aur a Societății Române de Radio[34].

*

Fascinat de dramaturgie, Voiculescu nu abandonează, o clipă măcar, poezia. în 1933 tipăreşte volumul Destin, reunind versuri mai vechi şi mai noi, de inspirație diversă, scrise în formule variate, nestructurate pe vreo idee ori temă anume.

Cartea, mai mare în dimensiuni decât cele de până acum, impune - celui ce investighează biografia şi opera scriitorului - câteva remarci necesare. Sunt prezente în paginile ei poeme ce prelungesc cumva ideile din Poeme cu îngeri, altfel zis care continuă preocupările de acolo ale poetului (Trista minune, Toiag de înger, Aşijderi crinului, Plângere către heruvim, Orbul), însă

versul nu mai are acum forța, spontaneitatea, aerul de mister biblic pe care le ştiam. Curgerea „izvorului" liric îşi caută altă matcă, elementele mistice ori biblice având de data aceasta mai degrabă rolul unor „adausuri" decorative decât pe cel al unor stâlpi interiori de susținere a edificiului poetic. Pioşenia, resemnarea, aşteptarea în fața divinității abia dacă-şi mai găsesc locul aci (Aşijderi crinului), fiindcă eu-\ liric, ros de îndoieli şi de întrebări, ajunge la o „răfuială" cu Dumnezeu, aidoma lui Arghezi în Psalmi. „Ce mi-a rămas din alianța cu tine? - întreabă poetul - / Eu m-am jurat pe lut, tu pe cer. / Nici unul legământul nu şi-l ține - / Tu te-afunzi în nori, eu

în humă, şi pier. / Eu nu pot urca mâinile până la stele, / Să umplu cu degetele prin ele / Pe hrisovul cu steme de aur mort... / Tu nu prea pogori pe țărâna pustie" (Aşteptare sub corul pustiei).

Ca şi înainte, Voiculescu include în Destin câteva pasteluri (Florii, Primăvara în cimitir, Amurg, Noaptea, Peisaj, Toamna, Amiaza, Dimineața dunăreană etc.) şi câteva poeme care dau strai concret gândurilor legate de poezie, comparațiile şi metaforele fiind luate - nu se putea altfel - din lumea satului; poetul este când „surugiu la cuvinte" (Poezie), când „păstor şi frate-al poeziei" (Pe drumul ciobanilor), când are sufletul aidoma unui lac „cu ape tulburi, când domoale" în care se ascund („jos acolo, afund") ghioace care „rodesc mărgăritare" şi „stau ațintite gânduri de aur, neajunse".

Nu era de mirare deci ca ecoul pastelului voiculescian să aibă rezonanțele aşteptate. Dintre multele cronici care s-au scris la apariția volumului, cea semnată de G. Călinescu în „Adevărul literar şi artistic" vădeşte nu numai o „radiografiere" obiectivă, la adevăratele ei dimensiuni, a poeziei voiculesciene în sine, ci şi o fixare, o definire a formulei lirice prin dezvăluirea esențelor. Criticul socoteşte pe bună dreptate că originalitatea lexicului poetic merge până acolo încât „cuvintele au un must propriu, au o carne, o densitate, sunt ele înşile o obiectivare de stări", iar mai jos adaugă: „Fără să caute culoarea, peisajul domnului Voiculescu devine colorat, prin chipul în care e văzut. E ceva aici din arta icoanei pe sticlă ardeleneşti, la care petele de culoare sunt materia şi liniile configurative, accidente ce se pot înlătura fără primejdia de a distruge zugrăveala"[35].

Alături de pasteluri, cititorul întâlneşte poeme, greoaie ca

formă, inspirate de fapte curente în lumea satului: Ionică (despre care am mai vorbit), Hoți de cai, Din flori. Un loc aparte îl ocupă Prin sita zilelor, Pisica popii, Iarna de altădată, Vara în miezul codrilor, Somnul la margine de codru. La schit în munte, Zânele de aur, Elegie - tot atâtea „icoane din copilărie", reînviind momente, scene, gânduri şi sentimente din prima vârstă, păstrate ca într-un sipet în memoria afectivă. Deşi greoaie la lectură pentru cititorul modern, ele compun o adevărată „carte a copilăriei", cu naivitățile, candoarea şi uimirile ei. Nu e de mirare deci că „zarea amintirii de copil ridicat copăcel" este plină de „un om mare, cu copiii după el" colindând codrii (Prin sita zilelor), că şerpii şi amiezile iscă pentru „ghindoc" cele mai grozave legende, credibile desigur (Pisica popii), că satul văzut în iarnă, sub mantia zăpezii „peste răzoarele de acoperişuri" înalță din coşuri „floarea fumului", ori „fumurile ca nişte steaguri" (Iarna de altădată), că lumina „de amurg verde" a codrilor „era de pe altă lume", iar „munții voinici

de gât cu cerul se-nălțau cutezători, / Cu pieptare verzi de codri şi căciuli albe de nori" (Vara în miezul codrilor), că poetul se simte mângâiat „aevea pe gene" de „toată vraja nopților codrene" (Somnul la margine de codru) şi, întors în amintire, mai trăieşte încă senzația zorilor închipuiți sub straiele unor „fete plecate la ghilit" pe când totul se recompune încet, simplu şi direct: „Ne-ntoarceam odată noaptea de la fân, / Miresmele se-ntreceau să ne dezmierde" (Zânele de aur). Nicăieri până acum şi până aci regretul copilăriei apuse nu apare mai pregnant în poezia voiculesciană. Să fi fost oare acesta „refugiul" în fața unor nemulțumiri de tot felul din viața scriitorului? Să fi rămas copilăria singurul spațiu biografic cu puritatea şi luminile, cu căldura şi duioşia nealterate? Se pare că da, de vreme ce poemul de încheiere - o Elegie, -, un fel de „cheie" a întregului ciclu de poezii de întoarcere la vârstele primare, conține o constatare pe cât de amară, pe atât de adevărată: „Tu (copilăria, n. n.) treci prin ani ca printre copacii gravi ai verii, / Citind mâhnirea vieții pe-al poamelor obraz" (Elegie).

Este limpede că prin volumul Destin Voiculescu rămâne fidel filonului tradițional al poeziei româneşti, căutând să dea întruchipări originale inspirației sale autentic rurale. Fără a gândi şi simți didactic ori îngust, unilateral sau denaturat conceptul de tradiționalism, autorul Destinului teoretiza (în chiar anul apariției

cărții) termenul, făcând disocierile şi nuanțările cuvenite. Judecățile lui au fost şi au rămas valabile şi azi. Poezia tradiționalistă a unei țări, poezia „care merge să se înfrățească şi să se verse în marea cea mare a poeziei universale" nu este alta - potrivit concepției sale - decât lirica inspirată de cele mai adânci şi mai profunde idei şi gânduri ce țin de mitologia, istoria, cultura şi spațiul existențial ale unui popor. „Poezia în care s-au turnat dragostea de locul naşterii - zice Voiculescu -, iubirea de moşie din care ne scoatem pâine, evlavia pentru graiul neaoş păstrat din moşi- strămoşi, dorul după vatra care ne-a încălzit, nostalgia după viața trecută, după copilărie cu

harurile ei, după cerul care ne-a înseninat întâi privirea, sentimentul de legătură, de dependență filială, lărgit în spațiu până la hotarele reale ale țării şi înapoi în timp, până la obârşia neamului, iată câteva din elementele acestei poezii numite tradiționaliste..."[36]

De fapt, solicitat peste câțiva ani să-şi spună punctul de vedere în legătură cu o serie de probleme literare, poetul nu va şovăi să combată aşa-zisele „specializări" în poezie, altfel spus o anume lirică aflată la modă, de mică altitudine valorică, efemeră şi fără a avea la bază rădăcinile viguroase şi adânci ale filonului poetic tradițional. „La noi în poezie - îi spune el cu

oarecare umor, dar şi cu seriozitate lui I. Valerian - s-a ajuns la un fel de specializare, cum e bunăoară în medicină: există specialişti numai de nervoase, sau nas, gât şi urechi, tot aşa avem poeți care cântă de-o pildă, numai balta sau munții... Poetul îşi ia astfel materialul din rațiune,

Pe străzile Bucureștiului în anii '30, cu (pare-se) Gh. D. Mugur.

în loc să-l culeagă din viață. Se hotărăsc să scrie o lună de zile despre baltă, adună cuvinte care au legătură cu peştii, şi poate, fără să fi văzut vreodată balta în ochi, devine băltăreț. Arta şi viața trebuie să meargă mână în mână, mă refer la poezie, căci în proză aceasta este o axiomă"[37].

*

Faptul că Vasile Voiculescu era un îndrăgostit de natură şi de frumusețile ei, indiferent de anotimp, l-am arătat mai înainte. Desigur, această statornică dragoste față de „spectacolul" oferit de peisajele țării îşi are începutul în primii ani de viață ai scriitorului. Valea Buzăului, cum mai spuneam, este un cadru ideal pentru ca un suflet predispus la poezie şi visare să recepteze până şi cea mai mică mişcare din jur: de la imperceptibilul foşnet al frunzei şi până la zborul fluturilor, de la curgerea apei izvoarelor şi până la cele mai banale obiceiuri ale păsărilor, de la înmugurirea şi înflorirea pomilor şi până la forfota printre ierburi a insectelor. Această viață „ritmată" de anotimpuri (cum zice undeva scriitorul), continuată mai apoi cu anii de profesie - când a putut urca munții nestingherit, când a pescuit în Galeş şi Bucura, ori a străbătut bălțile Dunării - a sedimentat, treptat şi sigur, un fond, o zestre de iubire pe care sufletul poetului a ştiut-o folosi în mai toate creațiile. De altfel setea de a descoperi toate minunile şi frumusețile naturii româneşti Voiculescu nu şi-a putut-o potoli în efemera lui trecere prin viață. Pe măsură ce cunoştea noi şi noi locuri, sufletul său voia să vadă încă şi altele... Pe măsură ce se „îmbăta" de farmecul unui peisaj, în străfundurile ființei sale se isca dorința de a ajunge şi la altele.

Se poate afirma, cu deplin temei, că puțini scriitori români au avut o atât de mare predispoziție pentru călătorie, o atât de pătimaşă iubire față de meleagurile patriei lor ca Voiculescu. Poate că de aceea la şi mai puțini scriitori români natura, peisajul, mediul înconjurător cu tot ce viețuieşte în el sunt atât de organic, profund şi permanent prezente în operă ca la autorul volumului Pârgă.

Era firesc deci ca aderența scriitorului la o „Asociație de turism şi protecția naturii", care îşi înscrisese pe emblemă deviza „Prin turism la cunoaşterea şi iubirea României", să se producă din toată inima. Este vorba

de Turing Clubul României rezultat, la 10 iunie 1925, din transformarea mai vechiului Han al drumeților -

asociație cu scopri şi activități precise, cum ar fi (potrivit statutului inițial) acelea „de a dezvolta turismul sub toate formele", „de a face propagandă pentru înființarea rezervațiilor naturale în România", „de a construi poteci şi case de adăpost", „de a edita ghiduri, hărți şi orice lucrări cu conținut geografic, turistic sau în genere ştiințific", „de a dezvolta şi în străinătate o vie propagandă în favoarea frumuseților naturale ale României pentru a atrage ca vizitatori ai țării pe turiştii străini" etc. în articolul 6, aliniatul C, al statutului asociației, îşi aminteşte profesorul Valeriu Puşcariu, unul dintre primii membrii ai Turing Clubului, „se acorda o mare atenție dezvoltării dragostei de natură, dorinței cunoaşterii țării de către tineretul şcolar, precum şi de către tineretul localnic al diverselor centre de excursiuni"[38]. în numai câțiva ani de la înființare, până în 1928, una din cele mai importante secții, cea „alpină a Bucegilor" reuşise să aibă un bogat palmares: editase un anuar (în care semnau: Mihai Haret, George Vâlsan, Ion Bianu, Radu Țițeica, Ion Colman, C. I. Ionescu), organizase câteva excursii în Gârbova şi Bucegi, ținuse conferințe pe teme turistice în Sinaia şi Azuga, amenajase mai multe poteci pe Valea Jepilor, la Piatra Arsă, la Diham şi Vârful cu Dor, începuse marcarea potecilor şi a indicatoarelor turistice. în anii următori a terminat, de asemenea,

■5Q

construcția caselor Peştera şi Omul .

Aşadar, în 1936, când Vasile Voiculescu devine membru al

în Făgăraş, în 1932.

Turinh Clubului României, această asociație se remarcase deja printr-o activitate rodnică şi variată şi reuşise, în plus, atragerea în rândurile ei a unui numeros public - oameni de toate vârstele şi profesiile, uniți prin dragostea comună pentru natură şi călătorii, prin statornica lor grijă față de monumentele țării.

Cum va fi activat scriitorul în cadrul asocaiției e greu de spus. înainte de toate au fost excursiile, atât cele organizate cu familia şi prietenii, cât şi cele înscrise în programul Turing Clubului. Cei care l-au cunoscut pe Voiculescu, îşi amintesc - fie că l-au întâlnit pe cărările Bucegilor, ale Retezatului ori în Şurianu, fie că ştiu despre numeroasele lui drumeții din spusele altora. Gabriela Defour îmi mărturisea că tatăl ei a fost şi în Ceahlău şi Făgăraş, chiar dacă nici o scriere a sa nu lasă a se vedea asta. Din păcate, Ion Conea şi Popescu-Gheorghian - tovarăşii poetului în aproape

toate drumeţiile montane - nu mai sunt în viaţă şi nu ne-a rămas vreo mărturie de la ei în sensul dorit de autorul acestei cărţi.

în programul lui - şi aşa destul de încărcat - doctorul şi poetul Voiculescu nu şi-a găsit timp (sau poate nu a fost solicitat) pentru ţinerea unor conferinţe ori redactarea de broşuri şi de cărţi de popularizarea turismului, aşa cum vedem că au semnat câţiva din cei mai activi membri ai Turing Clubului: Mihai Haret, E. Racoviţă, Al. Borza, Ionel Pop, I. Colman, Popovici-Bârznoşanu şi alţii.

Nu există îndoială că dacă asociaţia, cineva din conducerea ei i-ar fi cerut poetului să participe concret cu ceva la propăşirea Turing Clubului n-ar fi şovăit s-o facă. De altfel cred că în felul său şi cu posibilităţile de care dispunea, Voiculescu a făcut o bună propagandă pentru cunoaşterea ţării şi a frumuseţilor ei. Ne gândim la o bună parte a publicisticii de după 1936, unde se pot întâlni destule articole în care „propaganda turistică" e făcută implicit, cu mijloacele scriitorului. Fiindcă ce altă propagandă turistică ar putea face un poet decât aşternând pe hârtie aceste frumoase gânduri?: „în ocolul ţării noastre Dumnezeu a grămădit belşug toate darurile şi bunătăţile lui, atât pe faţa pământului, cât şi inima lui. Avem de toate, munţi cu păduri, dealuri cu pometuri şi vii, şesuri cu holde, fluvii şi râuri cu peşti, mare deschisă plină de corăbii, pe care putem căra bogăţiile în lumea largă: grâu, păcură, fier, aur, sare, chihlimbar. Numai să fim vrednici să le folosim şi să le păstrăm.

Vom fi un neam fericit pe un pământ binecuvântat dacă vom fi chibzuiţi"[40].

Sau ce alte gânduri despre munte ar fi putut încredinţa tiparului decât cele cuprinse în conferinţa Muntele, rostită la microfonul Radioului ca s-o poată auzi toată suflarea românească? „...muntele românesc - zice scriitorul acolo - a fost totdeauna un munte uman, un munte bun şi primitor. (...) Aşa - din cele mai adânci obârşii ale istoriei şi până astăzi... (...) Oricând, în tot timpul şi pretutindeni, munţii noştri au fost ai noştri, ne-au primit şi ne-au oblăduit în bogata lor frumuseţe. Unde atunci s-ar putea opri lauda cântăreţului? Pe ce masiv, sau în ce pisc ar putea poposi definitiv

căutătorul frumuseţii munteneşti?[41]

*

O scrisoare trimisă de poet prietenului său N. M. Condiescu, la începutul toamnei 1936 (dată la care probabil destinatarul era plecat din Bucureşti) conţine suficiente date pentru a putea reconstitui traseul unei călătorii abia încheiate prin Oltenia şi pe Dunăre, în amonte de Turnu

Severin, călătorie insolită, interesantă şi entuziasmantă pentru poet. „...rândurile tale - notează Voiculescu, în amintita scrisoare - m-au găsit după o călătorie făcută în Oltenia, în tovărăşia lui Herescu. Am stat la el la Bârca două zile, am vizitat apoi Craiova, am trecut cu maşina la Turnu Severin, Orşova, Cazane şi Herculane, am revăzut (când mai fusese scriitorul aici nu ştim, n. n.) cu de-amănuntul Ada-Kaleh..."[42]

Craiova anului 1936 era, ca mai toate oraşele româneşti de provincie, un târg unde amestecul de stiluri arhitectonice nu punea prea mari probleme de orientare şi de înțelegere celui sosit aci. Cetatea Băniei avea destule clădiri impunătoare, vechile case boiereşti; în rest se desfăşurau casele mărunte ale localnicilor de rând.

Fosta proprietate a boierilor craioveşti (cu rol important în istoria Țării Româneşti), mai apoi reşedință a Băniei, mutată de la Strehaia către amurgul celui de al cincisprezecelea veac, va fi constituit o mare curiozitate pentru Voiculescu.

Avându-l ca ghid pe prietenul Nicu Herescu[43], poetul a vizitat pe-ndelete oraşul. Au mers să vadă Casa Băniei de pe dealul de la Sf. Dumitru, cea mai veche construție civilă a urbei. I-au cercetat

istoria. Ridicată la 1699 de Constantin Brâncoveanu pe locul unei mai vechi case a boierilor craioveşti, ea a servit multă vreme drept loc de întâlnire al boierilor care făceau parte din conducerea Băniei, între 1718-l719, în timpul ocupației austriece, în odăile ei a fost instalată administrația, iar în 1750 a funcționat prima şcoală românească din Craiova, pentru ca după aceea să primească alte întrebuințări, mai puțin publice şi mai puțin interesante.

Au trecut, poate, şi prin piața colegiului „N. Bălcescu" unde şi-a avut sediul Guvernul revoluționar de la 1848, unde s-a citit Proclamația de la Islaz şi unde în 1859 s-a jucat Hora Unirii, în semn de solidaritate cu hotărârea Divanului Ad-hoc al Munteniei care votase pentru unirea țărilor Române. Se vor fi oprit apoi în fața Teatrului Național (înființat în 1854 şi pe scena căruia s-au perindat, de-a lungul vremii, mari talente ale artei dramatice româneşti) şi au mers, în continuare, să vadă câteva din monumentele istorice şi de artă la care, de obicei, poposeşte oricine doreşte să cunoască valorile de excepție din patrimoniul oraşului. Vor fi ajuns destul de repede la biserica sf. Dumitru (ctitoria din 1652 a lui Matei Basarab, ridicată pe temeliile alteia mai vechi), cu planul ei de cruce greacă înscrisă, cu pridvorul deschis pe fațadă de vest, cu cele trei turle - una pe naos şi două pe pronaos şi cu pereții interiori zugrăviți de doi pictori francezi

şi unul german; apoi la biserica Sf. împărați Constantin şi Elena, a fostei mănăstiri Obedeanu (ridicată între 1748-l753 de paharnicul Constantin Obedeanu şi de fiul lui, Petre Obedeanu), în chiliile mănăstirii de aci funcționând prima şcoală românească din Oltenia. Cel mai mult vor fi zăbovit la biserica Sf. Nicolae-Belivacă, construită între 1786-l796 de doi negustori (Mihai Socolescu şi Hristea Belivacă) pe un plan trilobat, cu pronaos supralărgit, cu o turlă pe naos şi alta pe pronaos şi cu pridvor deschis, pare-se una dintre cele mai interesante biserici ale oraşului; între resturile de frescă din interior au privit, pe peretele de sud, un panou ce pare a-l figura pe Tudor Vladimirescu călare, îmbrăcat în costum oltenesc - fapt unic în pictura meleagurilor craiovene...

Obosiți poate de plimbare prin oraş, cei doi prieteni vor fi mers într-un târziu să se odihnească, să respire aer curat şi să admire frumusețea copacilor şi a florilor din Parcul Bibescu, marea grădină (87 hectare) cu care se mândresc, încă de la 1903 (când a fost

amenajată de arhitectul peisagist francez E. Redont), pe bună dreptate locuitorii Băniei. Lacul cu cele două insule şi cu artezienele de acolo, teatrul în aer liber, debarcaderul, podul - toate încadrate într-un decor de rară frumusețe - le-au reținut atenția şi le-au bucurat ochii, odihnindu-le sufletul şi trupul. Au stat pe o bancă, au respirat aerul plăcut de la umbra copacilor, au conversat despre Oltenia şi olteni, au privit trecătorii de pe alei şi apoi lunecarea bărcilor pe undele line ale lacului, iar către seară, plecând, au lăsat în urma lor un gând bun de recunoştință pentru cei care s-au îngrijit ca Bănia să aibe o grădină atât de frumoasă...

Turnu Severin, cu aşezarea sa pe terasa de pe malul stâng al Dunării, cu străzile aliniate aidoma grilelor unui careu de cuvinte încrucişate, trebuie, de asemenea să-I fi impresionat plăcut pe poet.

Aci, unde odinioară geto-dacii ctitoriseră cetatea Drubeta, pe care mai târziu romanii aveau s-o transforme în puternica şi înfloritoarea aşezare civilă Drobeta, apărată de un puternic castru militar, scriitorul va fi călcat înfiorat de emoție pe urmele strămoşilor, încercând să asculte - prin negura vremurilor - sunetul îndepărtatelor mişcări ale trupelor romane mărşăluind către Dacia. Oraşul dunărean fusese, la începuturile erei noastre, un fel de „inimă" din care porneau, radial, „arterele" marilor drumuri către interiorul țării; dintre ele cel mai important sosea aci venind de la apus, pe malul drept al Dunării, şi mergea mai departe către est, până la Romula (lângă actual oraş Caracal), iar către nord-est, prin Arcina (Bumbeşti-Jiu) până la Sarmizegetusa Ulpia Traiana, peste pasul Vâlcanului.

Importanța strategică, poziția de „poartă" de intrare pe pământul bogatei Dacii a Drobetei i-a determinat pe romani să aloce, cum am zice noi astăzi, sume şi forțe de muncă mari şi importante întru propăşirea cetății. Şi totul a pornit, cum se ştie, prin ridicarea podului de piatră peste Dunăre, din ordinul puternicului şi orgoliosului împărat Traian, la 103-l05. „Minunea" arcuită peste ape s-a putut înfăptui după planurile şi proiectele nu mai puțin vestitului arhitect-constructor al antichității, Apolodor din Damasc - cel ce avea să gândească şi „cronica" în piatră a războaielor daco-romane: Columna lui Traian de la Roma.

Insă nu numai învingătorul lui Decebal a fost conştient de importanța strategică a aşezării. La 117 e. n. Hadrian desăvârşeşte

construcția castrului militar şi acordă oraşului titlul de „municipium", iar după el, Septimiu Sever (193-211) îl ridică la rangul de „colonia" - fapt care conferea locuitorilor aceleaşi drepturi ca ale celor ce trăiau la Roma.

Aşezarea şi castrul vor dăinui mulți ani şi după retragerea romanilor, până către mijlocul secolului al V-lea (442^47) când vor cădea, fără a mai fi reconstruite, sub loviturile hunilor lui Attila. A urmat o perioadă în care Drobeta a intrat într-un con de umbră, micile schimbări, construcțiile de edificii răzlețe, menționate în fel de fel de documente, prezentând o minoră importanță (ținând mai degrabă de efemer decât de trăinicie şi valoare).

Oraşul în care ajungea Vasile Voiculescu în 1936 era urbea construită, începând de prin 1833, potrivit decretului dat de guvernatorul țărilor române de la acea dată, generalul Kiseleff. Treptat-treptat - prin strămutarea locuitorilor, instituțiilor şi unităților comerciale din comuna Cerneți, pe atunci reşedință a județului Mehedinți, Turnu Severin capătă aspectul unui oraş patriarhal, crescând în fiecare an prin stabilirea în el a noi şi noi familii, îndeosebi de marinari şi de comercianți.

Pasionat de istorie cum îl ştim, Voiculescu îi va fi cerut lui Herescu să se oprească mai întâi la vestigiile romane de pe malul Dunării: la castrul roman Drobeta, construit pentru apărarea „Podului lui Traian" de eventualele atacuri ale populațiilor dacice de pe malul stâng al Dunării (cu urmele porților, curților şi drumurilor interioare, ale camerelor şi punctelor de veghe, încă vizibile, ori uşor de identificat şi acum), la ruinele podului (din care nu s-a mai păstrat, parțial, decât un singur pilon), la vestigiile termelor romane, apoi la biserica medievală (secolele XII-XIV), la ruinele Cetății Severinului, de fapt ale acelui „Castram Zeurini" care străjuia intrarea în Defileul Porților de Fier în vremea când „țara Severinului" era citată în Diploma Ioaniților, la 1247.

Nu există îndoială că cei doi prieteni vor fi intrat apoi în sălile muzeului „Porțile de Fier", înființat la 1881 grație cărturarului August Treboniu Laurian, unde au putut vedea vestigii dacice şi romane descoperitele teritoriul oraşului ori în împrejurimile lui. Pe urmă vor fi mers prin urbe, se vor fi oprit o clipă în fața Palatului cultural, a4iceului Traian, a Casei Poporului - frumoase

Cu N. I. Herescu, în timpul călătoriei în Oltenia.

edificii arhitectonice ale veacului al XlX-lea ori a clădirilor particulare, multe în tradiționalul stil românesc, altele în originale îmbinări de maniere şi soluții constructive, toate dând ceea ce se poate numi notă specifică oraşului.

Şi din nou la drum. Străbătând cu automobilul Defileul Cazane - Porțile de Fier, impresionați la fiecare nouă schimbare de peisaj - prin locurile unde Dunărea intră în cel mai îngust culoar stâncos din câte i-au fost hărăzite de natură pe cursul ei inferior şi unde şoseaua abia se strecoară pe malul marelui fluviu, pe la poalele muntelui şi ale pădurii - cei doi călători se vor fi oprit, desigur, să viziteze şi insula Ada-Kaleh. Mica, pitoreasca şi romantica bucată de pământ aflată în mijlocul Dunării, învăluită în legende şi mai mereu bântuită de furtunile istoriei, mai fusese văzută de poet. Probabil în reacăt, nu ştim nici cu ce prilej, dar acum aflăm că a văzut-o „cu de-amănuntul".

Călcând pe micile trotuare din piatră de râu, pe sub castani, smochini şi roşcovi, Voiculescu şi Nicu Herescu vor fi simțit şi ei acea atmosferă intimă şi caldă, de ținuturi mediteraneene pe care nicăieri în țară n-au mai întâlnit-o. la casa unuia din turcii gospodari vor fi ascultat - lângă aburul aromitor al cafelei abia fiartă în nisip - legendele micului teritoriu dintre ape. Ada-Kaleh,

•o

zice una dintre ele, ar fi fost vechea Ertyhia, care mai târziu apare, tot în literatura greacă, sub numele de Continusa. De aci, zice o altă legendă, ar fi dus argonauții măslinul pe țărmurile Eladei. Cert este că numele i-a fost dat în timpul dominației otomane şi s-ar traduce prin „insula-cetate", datorită unei puternice fortificații medievale (ale cărei urme, desigur, cititorii noştri care au vizitat-o le-au putut vedea până în 1971 când a fost inundată)[44].

După declinul puterii otomane, peste cetate s-au ridicat construcții civile şi o moschee care au sporit mai mult farmecul frumoasei insule Ada-Kaleh, despre care probabil se va fi gândit să scrie cândva şi Voiculescu.

însă furat mereu şi mereu de alte şi alte treburi nu va mai fi avut răgazul necesar s-o facă...

Trecând fără să se oprească prin Orşova, Voiculescu şi Herescu se vor fi grăbit să ajungă pe Valea Cernei, la Băile Herculane, cele atât de apreciate de romani pentru apele lor tămăduitoare, cu terme ridicate de ei chiar din primii ani ai cuceririi Daciei. în staţiune, la poalele Domogledului pe valea îngustă a vijelioasei Cerne, în răcoarea şi la umbra copacilor coborând până sub zidurile caselor, poetul şi profesorul, deopotrivă fermecaţi de peisaj, se vor fi oprit câteva ceasuri bune, se vor fi odihnit, vor fi gustat din apele cu care şi-au tratat şi romanii reumatismele, bolile de stomac şi pe cele ale aparatului respirator, se vor fi bucurat împreună de binefacerile naturii şi-apoi, urcându-se în automobil, vor fi luat din nou drumul Craiovei.

Peste câteva zile numai, Voiculescu se afla în Bucureşti. Nu ieşise încă din vraja în care îl purtase natura din această parte a ţării. „Ce să spun - îi scrie el, plin de entuziasm, lui N. M. Condiescu în epistola menţionată mai devreme -, am venit încântat mai ales de drumul de-a lungul Dunării, de la Turnu Severin la Orşova şi Cazane: e de o măreţie fără seamăn".

Autorul cărţii Destin nu e un călător obişnuit, care să trăiască sentimentul naturii doar la nivel senzorial, ca un turist de rând. Spaţiul străbătut, cu relieful lui specific, îi prilejuieşte poetului şi consideraţii asupra firii oamenilor, ca lui Blaga, să zicem. „Văzând ţara voastră întreagă - zice el mai departe, nu fără o undă de ironie, în aceeaşi epistolă - am început să vă înţeleg mai bine pe voi oltenii. în alcătuirea sufletească a voastră nu mai intră ca notă fundamentală colina, cu unduiri la infinit, deşi Doina este cântată în

Oltenia. Voi ieşiţi - scăpaţi din spaţiul mioritic, nostalgic şi resemnat al românismului. Olteanul are un alt stil moral pe care i-l dă Dunărea şi plaurele ei largi, ceva neînduplecat dar mlădios, de o putere vie care curge şi trece chiar printre munţi, făcându-şi loc în

lume... Dunăre, Dunăre, drum făr-de-pulbere, cum zice norodul".

*

în localitatea aşezată pe locul fostei capitale a Daciei romane, Sarmizegetusa, Voiculescu a ajuns în 1936, însoţit de profesorul Ion Conea, un alt mare îndrăgostit de călătoriile prin locurile istorice ale ţării. împreună cu un fotograf, cei doi prieteni făceau deopotrivă turism şi ştiinţă. încă de pe atunci ei încercau un procedeu nou de cercetare a punctelor în care se aflau vestigii: fotografierea de la înălţime, practicată azi pe scară largă din avion (în Peru, în Mexic, în insulele greceşti etc.).

Sarmisegetusa îi interesa în egală măsură pe amândoi şi voiau să vadă la fața locului ceea ce ştiau din cărți şi din presă. Oraşul s-a numit la început Colonia Ulpia Traiana, după numele fondatorului lui, adăugându-i-se ulterior şi numele de Sarmizegetusa. Inițial a fost doar o fortificație care avrea drept scop apărarea şi controlul celor mai scurte căi ce făceau legătura cu podul de la Drobeta (Turnu Sesverin). Era marea cale rutieră care lega Drobeta de Tibiscum (Caransebeş), traversa munții pe la Tapae (actuala Porțile de Fier ale Transilvaniei) şi prin municipiul Sarmizegetusa se îndrepta pe Valea Streiului şi a Mureşului spre Apulum (Alba Iulia), Potaissa (Turda), de unde intra pe Valea Someşului şi făcea legătura cu Napoca (Cluj).

Încet-încet, în jurul fortificației de apărare s-a dezvoltat un întreg oraş. în timpul împăratului Hadrian (117-l28), el se numea Colonia Ulpia Traian Augusta Dacica Sarmizegetusa, fiind investită cu dreptul de „Ius Italicum", adică privilegiul de a fi scutită de impozitul funciar, fiind socotită egală în drepturi cu Roma. înflorirea n-avea să dureze însă decât până în anul 275, când administrația romană a început să se retragă spre Dunăre. Apoi viața cetății a intrat în declin.

La Sarmizegetusa Voiculescu şi Ion Conea-s-au oprit la ruinele Palatului Augustalilor, construcție monumentală, unde îşi avea sediul oficial cel mai înalt colegiu preoțesc, numit Collegium

Augustalium. De forma unui patrulater, cu diferite încăperi de jur-împrejur şi cu o curte centrală foarte mare, palatul avea o cameră de tezaur, iar deasupra ei un sanctuar. Din clădirea Augustalilor, printr-o poartă impunătoare, se trecea în piața publică - Forul - locul întrunirilor, pavată cu lespezi de piatră şi înconjurată de ziduri, alături de care erau aşezate monumentele votive, inscripțiile sau statuile închinate diverselor personalități ale oraşului, provinciei sau imperiului. Amfiteatrul, situat la marginea de est a actualei comune, construit din piatră în formă eliptică, cu axa principală de 90 m, iar cea secundară de 70 m, putea cuprinde circa 5000 de spectatori.

Desigur, cea mai mare tentație a poetului sosit în Țara Hațegului a fost să ajungă la cetățile daco-romane din Munții Orăştiei. A făcut-o după plecarea din Sarmizegetusa şi în aceeaşi formație: cu profesorul Conea şi cu fotograful. Au călătorit cu automobilul la Orăştie şi de aici au plecat pe jos prin satul Căstău, pe valea Apa Oraşului şi apoi pe Valea Grădiştei, trecând prin Beriu, Orăştioara de Jos, Orăştioara de Sus, prin Ludeşti şi Costeşti. Mai departe au urcat printre poieni şi păduri până la Grădiştea de Munte. In

marea zonă cuprinsă între Valea Mureşului mijlociu (Ia nord), de Carpaţi (la sud), de Valea Luncanilor (la vest) şi de Râul Mare (la est), neobosiţii cercetători ai istoriei noastre s-au oprit să studieze cetăţile dacice de la Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie şi Grădiştea de Munte, încercând să intuiască bogata şi înfloritoarea viaţă ce se va fi desfăşurat între zidurile lor în secolele de dinaintea cuceririi romane. Casele, atelierele, apeductele, cisternele - construcţii din piatră, lemn sau cărămidă arsă - aşezate împrejurul cetăţilor de apărare, ca şi sutele de unelte pentru fierari, lemnari sau agricultori (descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice) vorbesc aproape de la sine despre nivelul atins de societatea dacă în domeniul forţelor de producţie şi al gradului de cultură materială şi spirituală. Ca şi vizitatorii ei de azi, cei trei vor fi rămas impresionaţi de turnurile-clopotniţă, de formă pătrată, situate la extremităţile dealului Cetăţuia, pe care se află cetatea de la Costeşti, de monumentala cisternă din piatră, formată dintro încăpere de peste 5 m, lungă de 8 şi lată de 6 m, construită pentru aprovizionarea cu apă a cetăţii de pe dealul Blidaru (705 m), de drumul pavat cu piatră care duce spre cetatea de pe culmea dealului

Piatra Roşie (832 m) sau de urmele marelui sanctuar de forma unui cerc cu diametru de 30 m, ridicat la Grădiştea Mustelului, unde era vechea reşedinţă a regilor daci[45].

Voiculescu şi Conea au plecat apoi mai departe, peste munţi, pe la Vârful lui Pătru, spre cabana Şurianu. La Vârful lui Pătru s- au oprit să fotografieze ruinele castrului roman, încă necercetat de istorici, după care s-au aşternut din nou la drum. în preajma cabanei Şurianu au sosit în fapt de seară, obosiţi, mergând din greu şi cu colegul lor, fotograful, bolnav. Dorel Defour, viitorul ginere al poetului, avea să se întâlnească aci, la cabană, pentru întâia oară cu autorul lui Zahei Orbul. Peste ani va evoca momentul, cu o caldă emoţie: „După cină, pe balconul deschis de la etaj, cântam cu toţii un cor pe patru voci, într-un amurg grăbit spre noapte, când - în depărtare - se auziră strigăte repetate de ajutor dinspre coasta prăpăstioasă. în sfârşit, se ivi un omuleţ, potrivit de statură, uscăţiv, purtând o traistă ţărănească de-a curmezişul pipetului, cu un trepied în mână şi care - din când în când - oprea alaiul spre a ajuta un coleg de drum. Purta o barbă mică, ascuţită, şi am aflat că era Vasile Voiculescu. (...) în seara aceea, de la dr. Petru Groza, profesorul Conea şi medicul Voiculescu am ascultat smeriţi istoria şi minunăţiile descoperirilor din cetăţile dacilor, despre castrul roman din Vârful lui Pătru ce urma să-l releveze. Istoricii, arheologii şi numismaţii

lumii contau pentru mine mai puțin decât aceştia, întruniți ca într-un important congres, acolo în munte"[46].

Ni s-a păstrat şi o fotografie făcută de poet cu Ion Conea la Sarmizegetusa. Din păcate - probabil din dorința de a cuprinde cât mai bine locul - personajele se află într-un plan mai îndepărtat şi nu prea pot fi identificate.

Este sigur că drumurile, potecile, popasurile în Munții Orăştiei l-au inspirat mult pe scriitor, atât în creația literară propriu-zisă,

cât şi numeroasele lui articole răspândite prin presa epocii.

*

Pătimaş îndrăgostit de munte, cum am văzut deja, autorul Pribegei nu putea ocoli Retezatul, „chintesența munților, limanul vulturilor din toți Balcanii, cetatea caprelor negre", cum îl numeşte în conferința Muntele.

în Retezat Voiculescu a fost de mai multe ori, în anii de după

t

1930, când, între altele, a şi pescuit „cu undiță perfecționată şi muscă artificială, la două mii de metri înălțime, în apele de gheață ale Galeşului şi Bucurei"[47].

Măreția piscurilor, crestele şi custurile dantelate, căldările glaciare, câmpurile de grohotişuri şi steiurile cu forma ciudate, văile înveşmântate cu vegetație, dar mai ales lacurile glaciare din Retezat vor fi constituit mari bucurii pentru scriitor.

Poetul a urcat în Retezat pe o cale mai uşor accesibilă şi mai des practicată şi astăzi. O spune singur atunci când îi invită pe ascultătorii săi de la radio în acest pitoresc masiv din Carpații meridionali: „...din gara Băieşti, cu o trăsurică eşti într-un ceas în satul Nucşoara, de unde cu piciorul, pe o cărare uşoară... ajungi la casa Pietrele"[48].

Lângă oglinda lacului Galeş, la pescuit de păstrăvi, cu undițele în spate, a ajuns pornind de la cabana Baleia pe culmea Lănciția şi după aceea prin şaua Vârfului Mare, de unde a mers la Cabana Pietrele - aceasta din urmă constituind, de fapt, un fel de „cartier general" pentru drumețiile şi ascensiunile de o zi ori mai puțin. „De aici - îşi informează el ascultătorii de radio - pe firul a cinci văi care radiază împrejur poți în aceeaşi zi să ajungi şi să te înapoiezi la piscul Peleaga (a făcut-o şi Voiculescu, pe traseul: Pietrele - Curmătura Bucurei - vârful Peleaga ti. «.), în altă zi la Piscul Retezat, în alta la lacul Galeş sau la Bucura şi la alte nenumărate locuri de o nespusă frumusețe"[49]. Şi pentru a da concretețe celor spre care îşi invită ascultătorii, poetul nu uită să vorbească, mai departe, despre „masivul sfârtecat de

cataclismele erelor vulcanice", de muntele „plin de ape, de şipote, de izvoare, cu cele mai mari şi mai frumoase iezere de munte din câte avem".

Nu este deloc greu să ni-l imaginăm pe scriitor în postura de drumeț pe cărările Retezatului. într-o fotografie făcută lângă o stâncă, alături de camaradul lui de ascensiuni, doctorul Popescu- Gheorghian, îl vedem în nişte pantaloni țărăneşti, largi, cu un fel de haină acoperindu-i partea superioară a trupului şi cu o traistă atârnându-i de gât, ceva în felul ghiozdanelor din pânză ori din lână țesută în casă, pe care le făceau odinioară femeile de la țară copiilor lor când îi trimeteau la şcoală ori cu vitele la păşune. Pe cap poartă un fel de basc bine îndesat pe urechi (să-l apere de soare şi de vântul ce bate la înălțime), poate un fes sau vreo căciulă

anume făcută pentru călătoriile pe munte. Traista poetului pare burduşită şi iar nu e greu să ghicim că printre multele lucruri aflate acolo - semințe de flori sălbatice, mostre de rocă, hrană şi îmbrăcăminte de rezervă - se află şi unul sau mai multe creioane şi un carnețel pentru notat anume date aflate de pe la ciobanii întâlniți pe drum, sau chiar impresiile lăsate de peisajul mereu altul pe măsură ce treceau de pe o creastă într-o vale, de la un lac pe albia unui pârâu secat etc.

De altfel înfățişarea celor două personaje din fotografia amintită are în întregul ei, o notă de bizar: ochii le sunt obosiți (poate erau după un urcuş greu), iar barba le-a crescut în dezordine. Aspectul scriitorului e de-a dreptul comic şi pentru cine s-a obişnuit cu figura sa „clasică", de om sobru şi cu ținuta vestimentară aflată întotdeauna în ordine, chipul pare aproape nefiresc. Ar fi, însă, absurd să pretinzi cuiva (chiar şi unuia dintre cei mai sobri bărbați) să suie pe munte în costum şi cu cravată, în ținută de oraş...

Şi încă un fapt demn de reținut: în toate materialele turistice (cărți, pliante, hărți etc.) se precizează că traseele în Retezat sunt dificile, unele presupunând multe ore de mers (între cinci şi chiar zece ore). Poetul Vasile Voiculescu le străbătea cu relativ destulă uşurință şi în timp mult mai scurt. Desigur, urcuşul lui în Retezat era înlesnit în primul rând de experiență şi de antrenament, dar şi de hainele comode şi practice pe care le îmbrăca în asemenea împrejurări...

Echipați aşa, în straiele ciudate în care-i vedem în fotografia amintită, Voiculescu şi Popescu-Gheorghian străbăteau kilometri întregi, urcau culme după culme, treceau prin pajişti înverzite şi pline de flori, ori, dimpotrivă, călcau pe bolovăniş sterp şi uscat până ajungeau pe vârful cel mai înalt. De acolo, de la pragul cerurilor, priveau cu uimire şi încântare întreaga alcătuire şi aşezare a munților, toată „minunea" creată de natură în sute şi

mii de înfățișări. Din calda şi strălucitoarea amintire a unor asemenea popasuri, condeiul poetului a iscat rânduri de inegalabilă frumusețe - o frumusețe ce depăşeşte cu mult hotarele ziaristicii propriu-zise şi se înscriu cu succes în spațiul literaturii de bună factură. „Acolo, între piscuri - zice el -, la peste 2.100 m odihnesc în râpele de atlas şi moar lacurile Galeş şi Bucura... Aici jocul luminii şi al umbrei îşi

desfăşoară cozile de păun de dimineață până noaptea. Apele îşi schimbă din oră în oră lungile lor veşminte după culoarea vremii, de la verdele solz de crap din revărsatul zorilor, la azurul amiezii şi până la trena de un verde de jad profund, cu care lacul se găteşte pentru sărbătoarea serii şi pentru primirea stelelor... (...) Iar dacă ieşi spre coastă nu îndrăzneşti să calci pe mândreața pajiştilor roşii de sirdar, rododendron cu flori vărsate ca un sânge de voinic pe toate fețele muntelui"[50].

Va trebui poate ca, într-un viitor mai apropiat ori mai îndepărtat, să se afle un critic ori istoric literar care să se aplece cu răbdare şi pricepere asupra creației voiculesciene pentru a distinge nu doar masiva şi permanenta prezență a muntelui în opera acestui mare scriitor român, ci şi nuanțele subtile, caleidoscopice, surprinzătoarea viziune sub care descrie poetul această formă predominantă a reliefului țării, cea care ne-a determinat prin veacuri istoria, cultura şi civilizația.

Autorul Destinului caută în liniştea ori furtuna peisajului, în nebănuitele lui forme de înfățişare, dimensiunea morală şi simbolică. De aceea atunci când recurge la alegoria destinului ce loveşte ființa umană, foloseşte drept model muntele, ca în poemul Munte pur din volumul Urcuş (1937), unde se vede pe sine în chiar trupul masivului stâncos. Acolo unde alți poeți disting îndeobşte simbolul trăiniciei şi al duratei, Voiculescu descoperă izvorul nelinişții şi al nostalgiei după alte întruchipări: „Munte pur cu piscuri tăioase, / Urc în cer furtuna de stânci, / dar râvnesc câmpul liniştii joase, / Mă roade dor de şesuri adânci". Acolo unde alții caută metafora înălțimilor şi a veşniciei, pe cele mai semețe piscuri montane, Voiculescu află izvorul tristeții şi al singurătării: „Chem aburi, rodesc ploi, vânturi țes / Apele alunecă şi se spală, / Rămân sus o albie goală, / Izvoarele-mi fug s-ajungă fluvii la şes". Sentimentul vitalității totale, al trăirii plenare („Cu suflet de iarbă şi duh de secară, / Vreau să mă ar, cer să mă pârgui, / Cu vinul meu să-mbăt o țară"), lipsită de prejudecăți şi obstacole, uimitoare chiar prin sinceritatea exprimării îi este refuzat poetului. întâlnim şi acum, concentrată, lupta dintre asceză şi trăire, dintre furtuna interioară şi „masca" exterioară a conformismului: „Ci-ntreaga tărie pornirea-mi

sugrumă / Sub nemuritoare mândrii de zăpezi". Mândria şi nemurirea cer jertfirea elanurilor vitale, a avânturilor ce

bântuie - fie şi numai în intenție - ființa muntelui. Ea apare cu întreaga gamă de sentimente a omului şi nu doar sub forma

împietrită şi cunoscută de privitorul comun.

*

Este interesant cum domenii atât de diferite - medicină, poezie, teatru şi publicistică - pot fi ilustrate magistral de un singur om. Multilateralitatea nu ține de „încercarea uneltelor", ori de căutarea „vadului propriu", de descoperirea acelor spații în care talentul şi forța creatoare se pot manifesta mai bine; ea este, în cazul lui Voiculescu, forma de manifestare a marelui talent care nu cunoaşte

CARTEA SATULUI

SCOASA DE ñmmx cu ui: RAL* RECALÂ «PRINCIPELE CARQL»

TOATE LEACURILE LA ÎNDEMÂNA

DE Du V. V O I C 'V t- E S C L'

Coperta ediției princeps a cărții Toate leacurile la îndemână (1935), având reprodus pe copertă un tablou de Luchian.

limite ori constrângeri, împărțiri arbitrare şi convenționale pentru „desfăşurarea" prea-plinului de idei, gânduri şi sentimente.

Cercetătorul vieții lui Voiculescu nu rămâne, prin urmare, surprins când află că într-o publicație a vremii, uitată demult {Farul căminului), dar care avea, la timpul ei, un mare ecou în rândurile publicului de la sate, în răstimpul a numai cinci ani (1933-l938) poate citi peste patruzeci de articole ale poetului, apărute sub genericele „Actualitări medicale" şi „Spicuiri medicale", ca să nu mai vorbim de alte peste o sută de asemenea articole publicate mai înainte de alte publicații, pe aceeaşi problematică (parazitologie, bacteriologie, medicina muncii, terapeutică ş. a.) în reviste diverse, cum ar fi, bunăoară, „România administrativă".

Şi fiindcă a sosit clipa când trebuie să zăbovim ceva mai mult asupra activității medicale a scriitorului, se cuvine să facem precizarea că „misionarismul cultural" era văzut de el şi ca medic, adică prin punerea în aplicare a principiilor susținute teoretic. Şi, cum se poate vedea, nu întârzie s-o facă. Trece imediat la scrierea şi publicarea unei suite de lucrări vizând formele de manifestare şi tratarea unor boli ce fac ravagii mai ales în mediul rural. Ele văd lumina tiparului în colecțiile de mare popularizare „Apărați-vă de boli" şi „Cartea satului" la intervale scurte şi sunt, cum le arată şi titlul, lesne accesibile: Poliomielita acută sau paralizia copiilor (scrisă în

colaborare cu G. D. Ionăşescu) - 1927, apoi Sifilisul, Tuberculoza (1930), Cunoaşterea social-medicală a mediului: educaţia igienică a săteanului şi a muncitorului (1934), Călăuza farmaciei căminului, cu leacuri de întâiul ajutor (1934), Toate leacurile la îndemână (1935). Cât priveşte felul în care au fost primite articolele şi broşurile semnate de doctorul Vasile Voiculescu e suficient să menţionăm un singur fapt. Cel din urmă dintre titlurile citate - Toate leacurile la îndemână - cunoaşte, în intervalul 1935-l947, nu mai puţin de cinci ediţii, cu tiraje cuprinse între trei şi zece mii de exemplare. Secretul succesului era de o simplitate extraordinară şi incredibilă: cărţile veneau să umple un gol resimţit mai demult, iar redactarea, acurateţea, limpezimea textului lor le făcea accesibile tuturor, indiferent de gradul de cultură şi de cunoştinţele medicale ale cititorului.

«Cartea Toate leacurile la îndemână, zice autorul ei într-o scurtă şi cuprinzătoare introducere, a fost făcută ca să deschidă ochii oamenilor asupra buruienilor otrăvitoare: mătrăgura, spânzul, şoricioaica, săricică, măselariţa, zârna, laurul, gândiceii, rodul pământului, degetărelul şi câte alte leacuri primejdioase din pricina cărora se întâmplă multe nenorociri; să dezrădăcineze obiceiurile greşite, eresurile şi credinţele rătăcite în multe leacuri mincinoase, cum ar fi sticla pisată, scrumul de tutun, balega, pânza de păianjen şi câte alte bazaconii». în intenţia doctorului cartea aceasta nu se adresa, cum ar fi putut crede cel care o ia în mâini s-o răsfoiască, numai bolnavilor. Ea a fost făcută „mai ales pentru oamenii sănătoşi, pe care să-i lumineze asupra vieţii de toate zilele, cum să se păstreze sănătoşi, [...] cum să-şi ţină ograda, cum să fie satul". Trebuie remarcată aci, între altele, concepţia profund modernă şi mereu actuală, potrivit căreia e valabil principiul „e mai uşor să previi decât să vindeci".

Că respectivul volum este, ca să spunem aşa, „rodul" unei îndelungate cercetări, mai mult de teren decât de bibliotecă, nu încape îndoială. Fiindcă iată ce ne spune George Sbârcea, care 1-a însoţit pe scriitor într-o excursie montană: „Era convins şi în calitatea sa de medic - Vasile Voiculescu fiind medic de profesie, care gândea profund asupra disciplinei sale - că natura, peisajul, florile, mişcarea, apa şi aerul sunt, deseori, mijloace mai eficiente decât preparatele chimio-terapeutice în tratamentul afecţiunilor contemporane. Vorbea uneori despre vis medicatrix naturae - puterea de vindecare a naturii, pledând pentru o medicină „contemplativă", fără o medicamentaţie prea abundentă. Prefera în unele cazuri, rizotomia farmacopeii moderne. Avea chiar un fel de repertoriu propriu de plante medicinale, în care nota tot ce afla despre leacurile empirice. Nu ne-a spus

niciodată - pentru că nu l-am întrebat, - cum se foloseşte de ele, dar pe Ion Marin Sadoveanu 1-a vindecat în trei zile, prin medicamentație homeopatică, de un imens furuncul, cu ocazia unei excursii prin Munții Tatra, aplicându-i o loțiune obținută din fierberea câtorva plante culese de el"[51]. Iar într-un alt loc autorul Cafenelei cu poeți şi amintiri adaugă: „Voiculescu, ale cărui cunoştințe botanice erau luate nu din cărți, ci de pe câmp, nu contenea să pledeze pentru muşețel, pentru ceaiurile de tei şi sunătoare, la nevoie chiar pentru picăturile de badiană. Reuşea să convingă prin vraja felului său de a vorbi poetic şi de a reda sugestiv viața secretă a plantelor[52].

Menționând că medicul-poet îşi elabora majoritatea rețetelor pentru bolnavii pe care îi trata, după propria-i carte, Toate leacurile la îndemână, un apropiat al doctorului, medic şi el," orientalistul Constantin Daniel era de părere că „medicația sa (a lui V. Voiculescu, n. n.) era în mare parte întemeiată pe plantele medicinale şi pe rețetele tradiționale ale etnoiatriei româneşti" şi că „marea inovație introdusă de Vasile Voiculescu constă în aceea că asemenea rețete preluate din medicina populară nu sunt prezentate ca nişte curiozități, ca materiale de interes doar medico-istoric ori ca elemente de folclor medical (precum în lucrările lui Candrea, ale doctorului Laugier sau ale profesorului Leon), ci sunt prescrise ca mijloace eficiente, vii şi aplicabile cu succes atât la oraşe, cât şi la sate... Pentru a fi lesne folosite, rețetele din cartea sa sunt prezentate astfel încât oricine să le înțeleagă prompt şi corect. Ceea ce m-a frapat în terapeutica doctorului Voiculescu este că acesta indica, în ordonanțele pe care le scria, compoziția fiecărui ceai, precizând şi cantitatea din fiecare plantă ce intra în formula rețetei sale... eficiența unor tratamente astfel formulate pentru fiecare caz în parte, cu toate particularitățile lui specifice, era mult mai mare decât la utilizarea formulelor standard"[53]. O prețuire aparte avea medicul-scriitor şi pentru remediile bazate pe cunoştințele de etnoiatrie, fiindcă iată ce-şi amintea mai departe Constantin Daniel: „De mai multe ori l-am auzit spunând că leacurile etnoiantrice aplicate la sate dădeau rezultate mai bune când erau însoțite de incantații. Descântecele, spunea el, constituiau remedii psihoterapice acționând pe baza mecanismelor de sugestie. Este vorba de o variantă a „vindecării prin spirit", cum o denumea Ştefan Zweig. Vasile Voiculescu mi-a indicat pentru prima oară textul din Platon (Chartnides, 156 d-Ee) din care aflăm că preoții- medici discipoli ai lui Zalmoxis utilizau în scop terapeutic alături de leacul fizic, şi descântece; Socrate însuşi a învățat un asemenea descântec în limba tracă. Doctorul

Voiculescu cunoştea un mare număr de incantații, a căror poezie specială o admira şi din a căror limbă, cu un lexic atât de arhaic şi de ciudat, a preluat adeseori. Este de admis că o parte considerabilă din termenii vetuşti şi stranii din poezia sa provin din limba descântecelor, care - cum se ştie -a fost puțin studiată. Dar nu recita niciodată - chiar nici înaintea celor mai apropiați prieteni - astfel de texte, considerându-le

formula rituale lovite de interdicții (cf. Ieşirea, XXIII, 18; Deuteronomul, XVIII, II)"[54].

O prețioasă precizare ne aduce Constantin Daniel şi în legătură cu o altă recomandare medicală făcută de Vasile Voiculescu, unora dintre bolnavii lui, în vârstă sau convalescenți: «... era ceea ce s-ar putea numi selenoterapie, „băi de lumină lunară". Asemenea băi făcea el însuşi la intervale de câteva luni... Expunerea la razele lunii trebuia făcută mai ales înainte şi după luna plină, pe fața anterioară, apoi, pe cea posterioară a întregului corp, pe o durată progresivă, care poate să ajungă la două ore... După câte mi-am putut da seama, selenoterapia avea un efect stenic evident asupra pacienților care deveneau mai volubili, mai rapizi în elocuție şi în mişcări..."[55]

în contextul mai larg al activității medicale a lui V. Voiculescu un loc aparte îl ocupă conferințele cu subiecte de interes general, rostite la microfonul Radiodifuziunii sub genericul „Sfaturi medicale". Ele sunt veritabile mici eseuri pe teme ca: Gripa, Apele minerale, Vătămătura, Buruienile de leac, Ziua odihnei şi altele. Uitate azi, ele dau o idee despre preocuparea permanentă a medicului-poet pentru prevenirea bolilor şi eradicarea viruşilor.

întreaga această muncă, deloc uşoară, Voiculescu n-o făcea din simple porniri samaritene ori din cine ştie ce vocație de dascăl al celor de jos. La el pornirea de „misionar" venea după o logică a bunului simț al țăranului ajuns pe treptele înalte şi luminoase ale culturii, dar mai ales dintr-o neegalată şi mistuitoare dragoste de sat. Ca vatră a civilizației noastre, satul ne poate permite înscrierea în universalitate prin creații unice, originale, de mare rafinament. „La nici un alt neam - este de părere fostul medic de plasă (şi cel puțin la acea dată avea dreptate) - nu se află atâta bogăție de suflet strânsă într-o mlădiere de glas, într-o tremurătură de ghiers, ca la neamul românesc... Lauda noastră cea mare în ochii lumii este arta poporului, adică chipul cum țăranul s-a priceput să-şi tălmăcească dorul şi sufletul lui în cântec, în fluier, în poezie, în cusături... în orice şi-a pus sufletul a brodit-o"[56].

Ani rodnici şi pentru poezie. în 1937 apare al şaselea volum de versuri - Urcuş, iar în 1939 al şaptelea - întrezăriri.

Poetul se află, pare-se, pe un drum nou. Expresia bolovănoasă,

adesea greoaie, încărcată de termeni locali, voit luați din lumea satului său buzoian, tinde acum să devină alta. Procesul de decantare, de cizelare, de înlăturare a „balastului" lingvistic inutil s-a produs. Pasărea poeziei lui V. Voiculescu zboară acum către alte zări, mai luminoase şi mai înalte decât cele de dinainte, chiar dacă peisajele şi lumea de dedesubt au rămas, în linii mari, aceleaşi. însuşi laboratorul de creație presupune acum alte procedee, alte unelte. Alta se cere a fi şi formula. Dar pentru a ajunge la ea, Voiculescu a avut de luptat cu materialul limbii. Este interesant ce-i scria în acest sens bunului său prieten, N. M. Condiescu într-un şir de epistole ce se constituie aidoma unui jurnal de creație în care criticii şi istoricii literari pot găsi răspunsul multor întrebări.

„Am rupt ieri duminică din gura lăcomiei întreaga dimineață - îi mărturiseşte poetul lui N. M. Condiescu la 5 iulie 1937 -, şi am început un vechi gând al meu: un fel de imn al omenirii, al omului în sine. (Este vorba de poemul Cântecul omului, care va apărea ulterior în volumul întrezăriri, n. n.). Ce greu ne ajută însă graiul nostru pentru o poezie lucidă şi abstractă, cu imagini din lumea spirituală. Lucrezi ca într-un material tare, ca într-o piatră, urmărind vinele mai slabe, pe care să le scobeşti, şi nu eşti stăpân pe ceea ce vrei să faci, ci ca într-o migală de camee capriciile limbii îți impun figurile desenului poeziei. Această limbă admirabilă trebuie mereu lucrată, mlădiată, subțiată, intelectualizată cu orice risc (nu pentru ea risc, ci pentru scriitor). Nu au dreptate cei ce vor să o ție în loc, să o păstreze, cât ar fi de îmbălsămată, ca pe nişte moaşte neatinse. Eu până acum am fost cioban şi am scris ciobăneşte, cu belşug de material. Acum vreau să fiu intelectual şi să mă strădui să torn cugetul într-o formă pe care limba cu mare luptă mi-o dă şi încă cu zgârcenie. Dar poate că n-am dreptate şi va fi de-ajuns să vină un altul, cu putere şi adevărat talent şi va face pentru graiul de acum ceea ce a făcut Eminescu pentru cel de pe vremea lui."[57]

Nu mai recunoaştem aproape nimic din atitudinea poetului de dinainte şi avem totodată mărturia a ceea ce s-a putut întâmpla în laboratorul de creație al scriitorului. Pentru cine se apleacă asupra textului poetic şi încearcă o analiză sincronică a versurilor anterioare lui 1939 şi a celor de după aceea scrisoarea din care am citat înseamnă cheia înțelegerii a două etape succesive de creație,

Cu N. I. Herescu în 1936.

cu net avantaj pentru cea de a doua. Urcuş şi întrezăriri sunt, din acest punct de vedere o piatră de hotar, remarcată şi definită ca atare, mult mai târziu, de Vladimir Streinu; el nota pe bună dreptate că „virtutea plastică de până aici, în care V. Voiculescu excela, adesea, devine virtute muzicală"[58].

Privite cu ochiul îndreptat spre adâncuri, către sorgintea şi rădăcinile lor, pastelurile din Urcuş sunt mai luminoase şi mai limpezi decât cele anterioare, contururile tablourilor par acum desenate cu linii mai fine, abia văzute, ca-n stampele chinezeşti. Chiar şi atunci când ocheanul poetic este îndreptat spre zbucnirea de seve şi de culori a naturii, atmosfera, acel abur inefabil de viață, se constituie din intersectări de linii şi pete de culoare, ca-ntr-un tablou impresionist în care capătă valoare ansamblul, iar amănuntul nu are alte virtuți decât de a sublinia compoziția:

„Pe coaste ierburi spânzură nebune, Vâlvoi de flori, salcâmi ies la uluci,

Duc tei adânci miresme în zăbune Şi-i verde viersul mierlelor prin nuci

S-amestecă în clocot firi şi lume Foi bat în vânt, aripi aşteaptă-n ou, Şal nou de ape-i lacul fără spume, Răsfrângerea de sălcii un ecou...

Eprimăvară până-n slăvi... Şi grele De seva cerului țâşnită-n nori, Azurul înfrunzeşte rândunele Şi zările dau muguri de cocori".

(Toiul primăverii)

Gama acordurilor şi a motivelor lirice, niciodată săracă la Voiculescu, cuprinde şi acum, în Urcuş, suficient de multe poeme în care natura, niciodată obosită, oferă poetului prilejuri de meditație, de a încerca să rețină ceva din miracolul succesiunii anotimpurilor, al desfăşurării unei zile - ca-ntr-o peliculă filmată cu încetinitorul -, al mişcării frunzelor şi apelor, al trecerii soarelui pe cer, etc., etc. Poezii cum sunt Cântec de toamnă, Plâns de toamnă, Zâmbet de toamnă, Semn de primăvară, Noapte de cremene, Toiul primăverii, Iarnă scitică (din volumul Destin) sau Altitudine, Câmpulung, Dudul, După cules, După ploaie, Elegie în amurg, Făurăria toamnei, Iarna în odaia cu scoarțe olteneşti, Vară, Zi de octombrie (din volumul întrezăriri) şi altele se circumscriu în ceea ce am putea numi pasteluri voiculesciene - gen de poezie ce depăşeşte hotarele noțiunii de pastel în sensul obişnuit al cuvântului, cum am mai spus. Forța, lirismul şi culoarea acestei poezii sunt dublate de trăirea interioară a autorului, echilibrul dintre natură şi eu-u\ liric fiind dat tocmai de punerea în lumină a ideii care a generat tabloul. Voiculescu nu scrie pasteluri în sensul în care

un pictor ar picta după natură ori în sensul în care acest gen de poezie a fost ilustrat la noi de alții, adică „naturi" unde predominant rămâne vizualul, iar poetul abia dacă-şi face cumva simțită prezența, discret şi neutră. Dimpotrivă, la Voiculescu poetul participă direct, suferă sau se bucură în vârtejul devenirilor şi primenirilor naturii. Ba, mai mult decât atât: debutând cu o notație fugară, o linie de penel trasă viitorului tablou, pastelul ajunge - pe

măsura înaintării în text - să primească alte valori, sufleteşti şi morale, pregătitoare parcă pentru sublinirea participării afective a poetului; pe o a treia, şi ultima treaptă cititorul află simboluri, virtuți şi oglinzi noi, ca în Sonata iernii, ce trimite cu gândul la „recele" iernilor bacoviene:

Cohorte reci de aripi fâşii tăiară seara, Tot ce-a fost cald şi dulce luă drumu-n depărtare, Chiar cerurile parcă stau gata de plecare, Sub patrafirul iernii închide ochii (ara.

Se-nchină-n crivăț codrii sleiți de spovedanii, Siliți foaie cu foaie, ca un păcat, să-şi smulgă. Domestica tristețe stă-n case, toți s-o mulgă, Cu laptele-i sălbatec să ne-ndulcească anii.

Vin zimbrii de zăpadă năvală în odaie, Adânc se-nfipse gerul cu rădăcina-n fire... înfăşurat în gânduri mă-nchid în amintire, Ca sâmburul ce-aşteaptă în veşteda păstaie.

Dau foc azi amintirii... Iubita e aproape,

Văd Dunărea-nghețată şir uriaş de oase,

Şi, cum mi-e dor de moarte, trec mâinile frumoase

Cu degete-ncărcate de plânsete pe clape.

Interesantă continuă să rămână şi comparația pe care o făcea Tudor Vianu între Voiculescu şi Ion Pillat, găsind că autorul întrezăririlor este „un spirit întors către sine însuşi, reflexiv şi neliniştit, deschizând tuturor impresiilor sale o cale către adâncime", pe când Pillat „este o natură deschisă către lumea exterioară, stăpân pe o senzorialitate rafinată, cultivând stările de seninătate, un artist al formei pe care o distilează din multe şi variate influențe ale culturii". Mai la vale acelaşi erudit critic şi estetician semnala oarecari influențe reciproce între cei doi poeți prieteni, trăgând concluzia că eliminarea „asprimilor şi particularismului vocabularului" voiculescian, ca şi unele motive lirice s-ar datora lui Pillat. Senzorialul şi formalul acestuia din urmă s-ar vedea limpede, după Vianu, şi la Voiculescu, în

Primăvară la Balcic (o „sărbătoare a luminii", zice criticul) şi în Iarna în odaia cu scoarțe olteneşti („compoziție de un încântător efect decorativ")[59].

Vianu n-are, însă, decât parțial dreptate, adică atunci când vorbeşte de introducerea în poezia lui Voiculescu a unor motive antice prin filiera I. Pillat, fiindcă în legătură cu efortul de limpezire, de căutare a muzicalului, scrisoarea adresată lui N. M. Condiescu (din care am citat mai devreme) este, credem, mai mult decât edificatoare spre a putea afirma că înnoirile țin de nevoia interioară a poetului şi nu de modele străine.

Dar nu e mai puțin adevărat că Voiculescu simțea în permanență nevoia confruntării cu cineva, a aflării de puncte de vedere cât mai variate în legătură cu propriile-i formule poetice. Procedase aşa şi până la Destin şi întrezăriri, la fel va face şi mai târziu, peste ani, când îşi va citi povestirile unui cerc restrâns de prieteni. E foarte probabil ca Voiculescu să fi citit poeziile din volumele de care este vorba şi prietenului său Pillat (care-i era adesea oaspete în casa din strada Dr. Staicovici). însă de necesitatea „limpezirii" expresiei Voiculescu s-a convins singur, fie printr-o lectură severă a poeziilor, fie prin luarea în considerație a observațiilor formulate de majoritatea cronicarilor.

Uneori se întâmpla ca prietenilor foarte apropiați să le ceară părerea imediat după scrierea unei poezii, adică atunci când era „caldă" şi când autorul nu părea mulțumit de ea, considerând că se afla la prima variantă. Bunăoară, la 7 mai 1937 îi cria lui N. M. Condiescu: „Te rog să primeşti sonetul ce m-am legat să-ți făuresc... E după vechiul calapod, cu tot zorzonetul imaginilor, comparațiilor şi metaforelor... E ca să zic aşa prima probă... (...) Mie deocamdată nu-mi plac decât cele două ultime versuri... Acest curcubeu al parfumurilor, vara, după ploaie, ar fi meritat o mai bună inspirație. A fost una din marile mele voluptăți când trăiam la țară, acum în iunie, câmpul cu dumbrăvile de răchite, luminându-se după ploaie, cu plocade mari de miresme sub curcubeul de lumină în şapte fețe..."[60]

Este vorba în epistolă de sonetul După ploaie (din volumul întrezăriri), pe care de altfel poetul îl şi dedică lui N. M. Condiescu. Din păcate, însă, poezia nu convinge şi nu e realizată

Un grup de scriitori români în excursie la Praga, în 1943. De la stânga la dreapta: George Ivaşcu, Dragoş Protopopescu, D. Iov, Ion Marin Sadoveanu, Oscar Walter Cisek, Ion Vinea, Ion Pillat, N. I. Herescu, George Sbârcea şi V. Voiculescu.

artistic decât în parte, reavănul pământului şi al văzduhului de după ploaie negăsindu-şi înveliş metaforic pe potrivă.

Cu Urcuş şi Întrezăriri ia sfârşit poezia de maturitate a lui Vasile Voiculescu (fireşte, înțelegând asta numai şi numai potrivit arbitrarei şi uşor

didacticei împărțiri pe care am făcut-o în cartea de față în vederea mai uşoarei urmăriri a destinului poetului).

După încununarea autorului cu Premiul național de poezie în 1941 şi după alți trei ani, în 1944, când Editura Fundațiilor publică volumul Poezii, ediție definitivă, bilanțul liric al lui V. Voiculescu pare a fi încheiat, deşi încă multe alte poezii valoroase au rămas în manuscris ori răspândite prin revistele vremii.

La apariția ediției din 1944 avea şaizeci de ani şi se credea că nimic n-o să mai revoluționeze creația sa de până atunci, iar locul în poezia românească părea să-i fi fost şi el fixat. Nimeni nu bănuia însă că adevărata şi marea culme a poeziei voiculesciene nu fusese încă atinsă. Iar când, peste exact două decenii, în 1964, vor apărea

Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de Vasile Voiculescu, etichetele statornicite vor păli, lăsând locul unor evaluări cu totul noi şi la alte dimensiuni decât cele de până atunci.

Nori negri plutesc deasupra Europei şi a României. Suntem în 1940, marea conflagrație mondială a fost declanşată şi îngrijorarea, jalea, tristețea bat şi la uşa intelectualilor de la noi.

în 7 iunie Vasile Voiculescu primeşte pentru a doua oară medalia „Meritul cultural pentru litere şi opere literare" în gradul de „cavaler clasa I-a", însă marea şi importanta distincție nu-l mai bucură cum l-ar fi bucurat în tinerețe sau în urmă cu numai câțiva ani, în vreme de pace.

în Bucureşti au început mobilizările şi deşi el este prea vârstnic ca să fie chemat sub arme, e mâhnit şi îngrijorat la gândul că cei doi fii, Radu şi Ionică vor fi trimişi pe front.

Nu trece mult şi, în adevăr, în aceeaşi vară, ambii băieți sunt mobilizați. E bântuit de gânduri sumbre şi priveşte cu jale la desfăşurarea războiului: „Ceasul de piatră de-acum, / Trece sicriul lumii pe drum / Fără o floare, fară urmaşi, / Singur şi-n goană tras de ostaşi /.../ Greu, ceasul, piatră cade-n auz, / Fiece clipă naşte-un obuz, / Mulți, târzielnici, într-un ungher / Duc solii păcii ramuri de fier." (Ceasul de piatră).

Veteranul din 1916, bărbatul şi poetul-luptător de atunci n-au rămas doar o amintire demult colbuită în ungherele sufletului. Cu o vigoare nouă Voiculescu „luptă" cu condeiul, cu arma mult mai puternică şi mai răzbătătoare în conştiințe: poezia. Acum scrie ciclul antirăzboinic „Veghe" în care include poeme de o puternică forță de percuție: Ceasul de piatră, Lunaticii, Rapsodul, tot acum, în anii de suferință ai țării, concepe ciclul „Inter arma", cu poezii de adâncă vibrație patriotică (Țara, Comoara, Strofe

pentru un cimitir al eroilor) din care unele versuri pot face parte oricând dintr-o antologie a genului:

„Suntem un neam ca grâul ce răsare Din bezna brazdei, din minuni amare, în câmpul vechi aceleaşi spice noi. A câta oară plugul cu rugină

A spart o humă pururea virgină? Şi până-n fund la sacra origină Ce mii de gropi sub oricare din noi!

Din moşi-strămoşi noi ne-ngropăm aicea, Ne scurmă corbi, ne cântă pitulicea, Şi tot din noi cresc codrii vremii grei, Ci-n vreascurile veacurilor iară Feciorii dârzi se războiesc ori ară Şi nemuresc astfel eterna (ară, Alăturea de boi, de ploi şi zei".

(Țara)

Alte câteva poezii alcătuiesc ciclul Transilvania (probabil gândit inițial la dimensiuni mai mari) - ecoul direct al tristeții de după Dictatul de la Viena (Amurg ardelenesc, Albei-Iulii, Tristețea umblă-n (ară, Dor), datate ca atare cu exactitate de către autor; 1940, august 17; 1941, nov. 25; 1941, dec. 18,etc.

După bombardamentul asupra Bucureştiului, postul de radio se mută la Bod, lângă Braşov. Fire conştiincioasă, cu un acut simț al datoriei, poetul merge acolo împreună cu o mare parte dintre colegii de muncă. In fața microfonului rosteşte adesea cuvinte de îmbărbătare pentru fii săi Ionică şi Radu Voiculescu (aflați departe, prin locuri necunoscute, pe front), peritru ceilalți fii ai meleagurilor româneşti plecați să poarte un război pe care nu l-au dorit, şi-l urăsc, al cărui sfârşit îl Ion Pillat. Fotografie oferită cu aşteaptă nerăbdători cu toții. autograf lui V. Voiculescu în 1932.

MINISTeRMU De R6SB?1

încă o recunoaştere oficială a meritelor medicului V. Voiculescu: Brevetul de decernare a medaliei Avântul țării.

Ionică şi Radu n-au mai trimis nici o scrisoare, iar veştile de la Marta şi Olga vin cu întârziere. Tatăl are un motiv de supărare în plus. în răgazul dintre două emisiuni la care trebuie să participe şi el, poetul aleargă la Buşteni s-o vadă pe Gabriela, singurul copil aflat acum mai aproape, adusă aici pentru a fi pusă la adăpost de eventualele noi bombardamente asupra Capitalei.

Sunt ani grei. După demisia dată la 4 decembrie din postul de director al Centrului de sănătate nr. 4 (unde fusese transferat, în acelaşi an, de la Sectorul II Albastru al Capitalei) medicul Vasile Voiculescu aştepta pensionarea. Ea va veni abia după trei ani, la 11 decembrie 1943.

O congestie cerebrală îl seceră, în 1945, pe bunul, statornicul şi vechiul prieten Ion Pillat, de care fusese legat prin mii de tainice fire. Moartea cărturarului şi poetului de excepțională sensibilitate, cu care fusese camarad ani în şir, cu care petrecuse zeci şi sute de

ceasuri de adevărate festinuri literare, îi lasă scriitorului desprins de plaiurile Buzăului un mare gol în suflet. Cu gândul la el, Voiculescu va scrie o stelă funerară: „Am împlinit cu slavă domneasca mea povară / Eu ce pe hrisoave semnai Ion Pillat; / Am cârmuit poporul de versuri ca pe-o țară / Şi legiuiri de aur cu ritmul meu i-am dat, / Acum nu mor şi nimeni pe groapa-mi să nu geamă / Ca-n basmul Mioriței fac nunta şi mă duc / Pe Argeşul din ceruri unde-n etern mă cheamă / Strămoşii Eminescu, Alecsandri, Coşbuc".

Peste un an, la 22 noiembrie 1946, destinul îi rezervă lui Voiculescu o nouă lovitură: fulgerător, încetează din viață soția Mana (Lica), cea care-i fusese tovarăşă de necazuri, speranțe şi bucurii, timp de câteva decenii şi care dăduse viață la patru fete şi .doi băieți.

EXIL INTERIOR. ISIHASM ŞI CREAȚIE

„Nu mai întreb ce vremuri bat afară..."

„Arca lui Noe" • „Voind să prindă reacția la paginile citite, avea aerul unui copii care a făcut o poznă..." • Noutatea şi farmecul Povestirilor. • „în casa lui - miracol - sau dumnezeiesc har /... / Te simți adus prin veacuri în miticul Parnas" • „Lăsați-I, nimeni să nu-l ştie" • Ce scria Voiculescu şi ce scriau alții în „obsedantul deceniu" • „Rugul Aprins" şi Centrul spiritual de la Mănăstirea Antim • Tainele isihasmului şi „cheia" Sonetelor • Zahei Orbul

în ultimii ani ai războiului şi mai ales după ce rămase fără tovărăşa-i de viață, poetul se izolă în camera sa de lucru, astupă soba cu cărți şi se supuse unui regim extrem de sever: trăi până la sfârşitul zilelor fără foc, indiferent de asprimea iernilor, lăsă încăperea în dezordine şi duse un trai de pustnic. Fiica lui cea mai mică, îşi aminteşte că l-ar fi auzit spunând cu jale: „Vreau să dispar din societate, pentru că am lăsat-o să se irosească!"' (pe soție n. n.).

Şi în adevăr se ținu de cuvânt. „Camera sa - ne spune mai departe acelaşi martor ocular al ultimilor ani de viață ai poetului - devenise un fel de chilie de ascet, nu ne mai dădea voie să-i facem curățenie, petalele uscate

(de trandafir, floarea preferată, n. n.) rămâneau pe jos, îşi îmbrăcase soba cu cărți..."[2]

Singurătatea poetului luă însă şi alte forme: nu mai acceptă să colaboreze la revistele literare care-l solicitau, îşi restrânse cercul

de prieteni vechi, singurele „ieşiri" în lume fură doar plimbările prin Cişmigiu, se închise într-un fel de cochilie a gândurilor sale din care nu mai ieşi decât peste câțiva ani.

Pe de altă parte avem toate argumentele să afirmăm că V. Voiculescu, fără a se declara în chip fățiş împotriva regimului comunist instaurat de sovietici la Bucureşti, n-a agreat nicicum ideea de a colabora cu acesta, păstrându-şi libertatea de gândire şi de creație până la sfârşit. Nici Zaharia Stancu, nici Mihai Beniuc şi nici alți favorizați ai zilei n-au reuşit să-l convingă să colaboreze la reviste, la teatru sau la Radio. De altfel, imediat după război - probabil dintr-o intuiție de bun simț, care nu l-a înşelat niciodată pe parcursul unei întregi vieți plină de evenimente surprinzătoare - a simțit încotro bat vânturile politice şi ce va face tăvălugul noii ideologii. Şi dacă e să dăm crezare unuia dintre memorialişti, lui Mihail Constantineanu, atunci când nişte trimişi ai noului regim i-ar fi cerut colaborarea la o revistă le-ar fi răspuns: „S-au revărsat haznalele!"

La insistențele lui Virgil Carianopol de a lua parte, alături de alți confrați, la o serie de şezători literare prin țară, a refuzat categoric: „- Ştiu de ce ai venit, dar nu primesc să merg cu voi. Eu nu mă expun, nu sunt piesă de muzeu. Nu vreau să-mi etalez rănile, pentru că fiecare poezie este o rană a mea. Sunt prea multe şi prea dureroase pentru a le arăta şi altora... Nu iubesc nici un fel de spectacol. Sunt împotriva şezătorii, a războiului, şi pentru singurătate ![3]

Evident, această atitudine (căreia, în fapt, nu i se poate imputa nimic de către oamenii de bună credință), adăugată altora, din anii ce au urmat, au atras suspiciunea autorităților - ceea ce avea să se vadă, cu prisosință, în procesul care i se va intenta în 1958...

Treptat-treptat înfățişarea i se spiritualiză într-atât încât poetul - ne mărturisea Ovidiu Papadima - mergând odată în tramvai, un copil de doi-trei ani i-a şoptit mamei sale „Uite-l pe Doamne, Doamne!" Istoria aceasta a ajuns - se pare - şi la urechile lui Zaharia Stancu, care scrie că alți copii când îl întâlneau pe scriitor pe aleile Cişmigiului (aşa cum arăta el, cu fața trasă, acoperită de barba mare şi albă, cu ochii yioi şi blânzi, ascunşi parcă în fundul orbitelor) strigau după el: „Uite-l pe Dumnezeu!"[4]

Acasă poetul primea din când în când vizita mai vechilor ori

mai noilor prieteni: Adrian Maniu, desenatorul Demian, Sandu Tudor, Dinu şi Cornelia Pillat, Camil Baltazar, Camil Petrescu, doctorul Radian, Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Ionel Teodoreanu, Alexandru Bădăuță şi Ion Marin Sadoveanu (Maniche, cum îi zicea el), cu acesta din urmă purtând de altfel, când va depăşi şocul pierderii soției, şi îndelungi convorbiri telefonice.

Dar cel mai bun prieten deveni Voiculescu, în acest timp, cu animalele şi păsările din gospodărie. în afara şoricelului de care am mai amintit (câțiva ani buni singurul „colocatar" al poetului în biroul înțesat de cărți) în casa din strada dr. Staicovici - devenită peste noapte un fel de „arcă a lui Noe" - se mai aflau cățeluşi, pisici, broaşte țestoase, un cocoş care locuia chiar în apartament, cu familia...

într-una din vizitele pe care le-am făcut în iulie 1983 doamnei Gabriela Defour am aflat numeroase amănunte în legătură cu viața cotidiană de pe „arca lui Noe". Bunăoară, fiica scriitorului mi-a povestit că într-una din iernile ce au urmat imediat războiului, copiii din vecini au găsit o cioară beteagă de un picior şi au adus-o familiei Voiculescu; aci a fost îngrijită, vindecată şi crescută în baie până la venirea primăverii. Apoi, eliberată (dar pe jumătate domesticită) pasărea venea la chemarea „Ciorrrica!" şi voia să i se dea hrana cu mâna direct în cioc, aşa cum o primise de-a lungul unei întregi ierni. Unul din căței - Pinturichio - se alerga cu cocoşul prin casă, făcând un mare tărăboi, spre amuzamentul poetului; un altul - Pinochio - fusese dresat de scriitor, cu ani în urmă, să prindă şobolani şi de câte ori familia mergea la Buşteni cățelul „se deda", împreună cu stăpânul său, la acest gen de vânătoare, singurul practicat vreodată de poet. într-un timp o pisică a născut în podul casei nici mai mult nici mai puțin de opt pisoi pe care scriitorul i-a adus imediat în odaie şi i-a îngrijit până s-au făcut mari. Poate că în acele clipe în care vedea crescând prin încăpere, în devălmăşie, animele şi păsări, Voiculescu le va fi privit blând, cu înțelgere şi duioşie şi-şi va fi amintit cu nostalgie de toamna geroasă în care a îngropat cele peste două sute de rândunele degerate, cândva, în copilăria lui îndepărtată...

Se ştie că Voiculescu iubea foarte mult şi plantele, oricare ar fi fost ele, sălbatice ori domestice, copacii şi îndeosebi trandafirii -

pe care-i putea admira şi mirosi mai ales în grădina vecinului său Traian Mihail.

Dorel Defour, ginerele poetului, îmi evoca, tot în iulie 1983, un alt moment semnificativ: „Participa adesea la vânătoare, invitat de generalul

Baliff, dar fără să vâneze. Socrul meu se răznea de grup şi se uita la munți, la flori, la păduri..."

Când s-a mutat cu familia în aceeaşi casă cu Voiculescu, Dorel Defour a început să construiască, în spatele clădirii, o bucătărie de vară. în apropierea locului era un cais pe care scriitorul îl iubea nespus de mult. Tot timpul cât a durat noua construcție, venea zi de zi şi se adresa ginerelui: „De caisul acesta să nu te atingi, tovărăşelule, ai înțeles?"

însă pentru a realiza şi mai bine cât de legat sufleteşte era poetul de flori, e poate nevoie să ne întoarcem cu vreo cincisprezece ani în urmă la un excelent articol - Florile poporului - pe care-l publica în „Duminica universului" şi din care se cuvine să citäm, fie şi parțial:

„...nimănui nu i-ar da prin gând să smintească de la locul lor firesc, din grădinile fără margini ale câmpului, cicorile blajine, brebeneii ciuliți, aglicele mlădioase, vinețelele sălbatice, panselele ochenate, margaretele cu buburuzul cât un bumb de aur, macul cu venin bun. (...)

Florile sălbatice, cu nume împărăteşti, care umplu cântecele, descântecele şi vrăjile poporului, rămân ideale, ale plaiurilor singuratice. înfloresc pe buzele fetelor şi nevestelor, dar nu coboară, domesticite pe straturi, cum nu coboară ciuta ori mierla. Ele îşi dau însă bucuroase inima şi sângele, când fata mare le culege şi le striveşte, storcându-le tainele culorilor. Frunză cu frunză, floare cu floare ele atunci revin şi înviază fără moartea în firele trainice de lână, prin bordeie, unde läicere de pajişti încremenite, velințe de fânețe nescuturate, frunzişuri vrăjite din basme, cu pupeze şi cuci tupilați, aştern pe jos şi pe pereți, primăveri rezumate etern. Scoarțele şi chilimurile închipuiesc aidoma grădina visată de fata care le-a țesut. Cum n-o pot avea, aevea, în bătătura ei de-o palmă năpădită de porumb, ea şi-o crează, chintesență

sufletească, din sucurile florilor dragi, strânse de pe zeci de moşii domneşti (...)

Adevărata grădiniță de lux a gospodinei (...) se urcă pe' pridvor şi se-ntocmeşte la fereastră (...) Aici, pe pälimar strälucesc în ghivece rânduite cu grijă, muşcate aprinse cu miros aţâţător şi mixandre ruginii cu iz amărui de sâmbure. Apoi maghiran subțirel şi floare de ghiață tremurând ca o piftie... Garoafe bătute, cerceluşi aninați pe stinghioare, toate flori de bun neam, păstrate iarna la ghivece în casă. O perdea de zorele întinsă de stâlpi face ca o cortină. Iar mândrele cucoane din jilțurile ghivecelor, privesc de la balcoanele pridvorului şi din lojele ferestrelor, la parterul populat al

brazdelor de rând... Numai când vine ploaia le coboară şi pe ele gospodina şi le scoate afară să le spele apele cerului"[5].

Acum, în anii încă tulburi de după război, Voiculescu îşi găseşte un bun prieten în persoana avocatului Traian Mihail, de care am amintit mai devreme, mare iubitor al florilor, posesorul unei frumoase grădini de trandafiri. în pauzele dintre două file de manuscris, poetul străbate agale trotuarul ce-l desparte de vecinul său, poposeşte între rozele de toate culorile şi de toate parfumurile şi târziu, către seară, se întoarce acasă bucuros ca un copil, purtând în mână o flo'are îmbujorată. într-un noiembrie rece şi bântuit de rugina frunzelor furate de vânt, îi va dedica prietenului o poezie - Poetului grădinar Traian Mihail - unde sentimentul toamnei se asociază cu cel al morții, într-o delicată şi tristă romanță: „înmormântaşi, poete, trandafirii... / îi plânge ploaia-n şir, cu repezi stropi / Le-aruncă, cioclu, vântul prohodirii / Cununi de frunze moarte peste gropi. // Stau brazdele, odinioară salbe. / Un cimitir de crizanteme-acum. / grădina scrisă-n strofe de flori albe / Se-nchide trist şi-ncet ca un album. // în bolți funebre se zidiră norii / Şi cerul negru e un alt cavou / Unde, pustii, s-au îngropat cocorii / Târând un bocet lung ca un ecou. // Icoanele luminii jucăuşă / în inimă le strânge ca-ntr-un stup, / Să-ți fie miere, când va-ncepe-n uşă / Să urle iarna vieții ca un lup".

Iubirea pentru tot ce a zămislit natura - plantă, animal, insectă etc. - o păstrase însă Voiculescu de mai demult, din copilărie, de pe

vremea când rătăcea prin luncile de arini şi de sălcii de pe malurile Buzăului. Şi tot de atunci îi rămăsese plăcerea de a aprinde focurile în sobele din camerele celorlalți, după un fel al său bine ştiut; de aceea, îşi amintesc fiii lui, nu lăsa pe nimeni s-o facă în locu-i cât era iarna de lungă.

Scriitorul este silit de împrejurări să se retragă din viața publică, dar nu izolându- se definitiv şi complet de lume. Soția scriitorului.

Prea solicitat ca medic, ca

redactor la Radio şi ca publicist, aproape că nu observase când au trecut anii. Nu putuse să se ocupe cum ar fi trebuit şi cum ar fi vrut de familie, cu toate că ținuse mult la ea, mai mult decât la orice în viață. („Domnule doctor - l-ar fi întrebat cineva -, ce v-a dat mai mari satisfacții în viață: poezia? arta? muzica?", iar el ar fi răspuns scurt: „Familia")[6]. De aceea, însingurat şi pustiit, fără marea şi statornica iubire care fusese Maria Mitescu, Voiculescu îşi va întoarce, după 1946, întreaga afecțiune către copii. Mărturie stau zecile de scrisori trimise în acest timp celor două fete de la Paris. In ele aflăm întregul zbucium al unui suflet bântuit de mari

nelinişti şi griji - de la cele legate de existența cotidiană, materială (şi erau ani în care o ducea foarte greu) şi până la amănuntele privind creația literară, de la informațiile legate de reconstreucția Capitalei după război şi până la cererile de cărți de filozofie, literatură, yoga etc. adresate fetelor din capitala Franței. „Pe aici - îi scrie el Sultanei, de pildă, la 27 mai 1946 - nimic nou. Aceleaşi frământări într-o lume neaşezată încă, cu greutăți şi lipsuri în toate domeniile, dar viața merge înainte".

Cu o forță şi un entuziasm de adolescent Voiculescu începe acum să se consacre scrisului în proză.

Faptul pare de domeniul irealului, însă încrederea în pagina scrisă, convingerea intimă a scriitorului că prozele nu sunt numai simple încercări literare îl determină să continue. Pe acest fond al

propriului entuziasm riscă şi o confruntare: aude de concursul literar inițiat de revista „Provincia" din Turnu Severin şi trimite acolo povestirea Capul de zimbru (premiată de un juriu condus de prozatorul Victor Papilian, care se întreba dacă Vasile Voiculescu e una şi aceeaşi persoană cu poetul bine cunoscut de toți).

De acum înainte faptele se derulează rapid. Poetul îşi consacră cea mai mare parte a timpului scrierii prozelor, părând a fi el însuşi fascinat de noua vocație descoperită la senectute. „Şarpele" neliniştit nu-i dă pace deloc; în 12 iunie 1947 le scrie fetelor de la Paris: „Eu am continuat cu proza. Am gata un volum de 12 nuvele, care, dacă situația nu se înrăutățeşte, e posibil să apară la toamnă..."[7].

De la Dinu Pillat (care s-a apropiat mai mult de familia Voiculescu, îndeosebi după moartea tatălui său, poetul Ion Pillat) aflăm că nevoia autorului Capului de zimbru de a se confrunta cu critica şi cititorii a mers până acolo încât nu s-a sfiit ca în unele duminici să-i invite la el acasă pe unii ascultători, zice Dinu Pillat, „de mare clasă" - Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Ovidiu Papadima. Convins de Papadima, G. Călinescu a acceptat şi el să ia parte la lectura povestirilor lui Voiculescu. „După ce a ascultat bucățile (e vorba de Sezon mort şi Alcyon sau diavolul alb, n. n.) - îşi aminteşte Dinu Pillat -, G. Călinescu s-a repezit să îl îmbrățişeze pe povestitor, cu o efuziune cu totul neaşteptată la el, declarând entuziast că 1-a depăşit în materia genului pe însuşi Mihail Sadoveanu "[8]. Şi tot de la acelaşi martor ocular mai aflăm că Voiculescu, imediat după lectură, îşi lua ochelarii de pe nas şi cu „ochii săi iscoditori de viezure" voia să prindă reacția ascultătorilor la paginile citite, având aerul unui copil care a făcut o poznă şi aşteaptă să-i vadă urmările.

Alteori lecturile aveau loc în casa colonelului pensionar Barbu Slătineanu, la doar câteva străzi de domiciliul poetului.

Pe strada Obedenaru, unde locuia, colonelul îşi alcătuise o mare colecție de ceramică românească şi străină, pe care o donase patrimoniului național împreună cu odăile în care era adăpostită, formându-se astfel „Muzeul Slătineanu", fostul proprietar al casei rezervându-şi dreptul de a sta, cu întreaga familie, într-o aripă a clădirii. Barbu Slătineanu mai păstrase pentru sine şi un mare

salon, cu mobilă veche, în care-şi primea oaspeții - scriitori, critici literari, oameni de artă etc. - făcându-şi părtaşi la lectura prozelor sale nelipsite de valoare şi har literar.

Dacă ne gândim că invitații lui erau, printre alții, Vladimir Streinu, Elena Iordache, Vasile Voiculescu, Dinu şi Cornelia Pillat, Alice Voinescu, Claudia Millian, realizăm dintr-o dată un fapt esențial: atmosfera elevată, de înaltă ținută intelectuală pe care vor fi avut-o întâlnirile din casa colonelului, acelei seri rămase adânc întipărite în amintirea participaților la ele. Valeriu Anania, aflat şi el printre cei ce mergeau acolo, ne încredințează că „nu era vorba de un cenaclu propriu-zis, deşi în cadrul acelor reuniuni nu se citea şi nu se discuta nimic altceva decât literatură şi artă, ci de o familie spirituală ce-şi căuta supraviețuirea, întru noblețe, de-a lungul unei epoci literare dominate de ceea ce s-a numit mai târziu sociologism vulgar"[9].

în familia spirituală creată pe baza afinităților şi gusturilor, bineînțeles şi pe cea a nivelului intelectual ridicat al membrilor ei, dominantă era, pare-se, înainte de toate „verva cerebrală a lui Cioculescu (care nu scăpa nici o ocazie pentru a mai face un calambur şi de magisteriul critic, întotdeauna elegant şi precis, ca o tăietură de diamant, a lui Vladimir Streinu"[10].

Dar poate că mai mult decât orice V. Voiculescu frecventa casa lui Barbu Slătineanu ori era oaspetele unui alt prieten, Alexandru Mironescu fiindcă, deşi era un ins retras şi foarte discret, simțea nevoia (firească, la urma urmei, pentru un scriitor care nu mai avea acces la lumina tiparului editurilor şi revistelor) să afle şi opinia altora despre propriile pagini de proză sau de poezie.

Rememorând atmosfera din casa lui Barbu Slătineanu, înfiorată în chip plăcut de lecturile lui V. Voiculescu, Cornelia Pillat o vede ca pe un loc în care participanții la acel sui-generis cenaclu îşi „oxigenau pentru câteva ore creierul asfixiat" de „deşertul directivelor realismului socialist"[11]. Alteori, în câte o duminică, poetul exersându-se pe fascinantul tărâm al prozei

fantastice, îşi citea povestirile în chiar casa lui Dinu şi a Corneliei Pillat. „Doctorul - notează autoarea caldului şi emoționantului volum de memorii, Eterna întoarcere -, invitat împreună cu Vladimir Streinu şi soția, ne-a citit nuvela clocotind de senzualitate, Sezon mort şi altădată Chef la mănăstire o dezlănțuire

rablaisiană de pofte. Vladimir Streinu deborda de încântare dar îşi potolea elegant gesturile şi aprecierile exclamative, iar Dinu, un fin epicureu, exulta spontan de plăcere. Atmosfera era plină de bună dispoziție iar prin ferestrele deschise pătrundea parfumul florilor din grădină ce se deschideau în răcoarea înserării" [2].

Că Voiculescu a fost realmente foarte prins de spațiul mirific al prozei, avântându-se cu o energie inepuizabilă în aşternerea lor pe hârtie, o dovedeşte şi datarea manuscriselor: unele povestiri au fost scrise într-o singură zi, altele în răstimpul a numai două-trei zile, fără ca o pagină de text să dea senzația de „expediat", de „convențional", „scris în fugă", din vârful condeiului şi necizelat, cum s-ar fi putut întâmpla unui scriitor mai puțin experimentat. Iată, bunăoară, câteva asemenea datări - semnificative pentru febra scrierii! - menționate de Voiculescu la finele povestirilor: Behaviorism - 1947, februarie-l8 martie, orele 14.1/2-22; Farsa - 1948, oct. 15, orele 11-l6; Sezon mort - început 2 iunie, ora 6 dim. şi sfârşit 2 iunie, ora 12 noaptea, 1948, Bucureşti; Chef la mănăstire - 1952, mai 17, Bucureşti; Limanul - joi 23 ian. 1947, Bucureşti; Viscolul - luni, 31 mai şi marți 1 iunie 1954; Ciobănilă

- Drăgaica 1959, Bucureşti; Lacul rău - luni 7 iulie 1947; Vaca blestemată - 1947, februarie, 27, joi, Bucureşti, orele 15,30-l9 etc.

S-a scris mult şi contradictoriu despre prozele voiculesciene şi

- în ciuda punctelor de vedere adesea divergente chiar la acelaşi comentator - în marele cor al criticilor nu s-a găsit nici o voce care să le conteste valoarea şi originalitatea, majoritatea criticilor salutând cu entuziasm caracterul cu totul particular al acestor povestiri în contextul mai larg al literaturii noastre.

Aşadar care sunt temele şi motivele povestirilor voiculesciene?

Răspunsul e simplu: sunt variate şi prin reducere mecanică la narațiunea propriu-zisă pe care o îmbracă ar putea fi considerate chiar comune. însă arta extraordinară a autorului lor constă tocmai în a da valoare literară - prin mijloace proprii, de negăsit la altcineva - chiar şi celor mai puțin senzaționale subiecte ori celor ce țin de o anecdotică banală.

în Chef la mănăstire, de pildă (pare-se o povestire cu sâmbure real, aflată de la poetul George Lesnea) se relatează întâmplarea unor călugări care - prinşi nopți şi zile în şir de valurile unui chef - uită o iapă închisă în clopotniță, iar aceasta, înfometată, începe să tragă de frânghia clopotelor, băgându-i în sperieți pe cheflii care cred că a venit diavolul. Măiestria lui Voiculescu constă nu în „relatarea" întâmplării ca atare, ci în felul cum ştie că „fure" cititorul şi să-l conducă într-o „atmosferă", apoi să-l facă a participa la ospățul călugărilor; este acesta pasajul în care scriitorul excelează: ziua porcului, ziua orătăniilor înaripate, ziua peştelui, ziua mielului etc. - sunt tot atâtea prilejuri de voluptuoase desfătări culinare cu cele mai diverse mâncăruri stropite cu cele mai alese vinuri. Plăcerea povestirii se vede la tot pasul şi autorul are aerul unui bun cunoscător în materie, care nu spune totuşi decât o parte din ceea ce ştie, adică atât cât să-i fixeze cititorului cadrul şi să-i sugereze atmosfera prin care se mişcă personajele. în Chef la mănăstire, ca şi în Farsa, Proba, Ciobănilă (a cărei apropiere de o nuvelă a lui Galaction - Viteazul Jap - s-ar putea face oricând), Revolta dobitoacelor sau Taina gorunului, fantasticul lipseşte cu desăvârşire, accentul căzând mai degrabă pe anecdotic şi pe fabulă.

Umorul amar din „Farsa" (povestea unei femei care, înşelată în iluziile ei de mariaj, se sinucide) ori din „Proba" (povestea unui grec trecut de prima tinerețe care, de gura lumii, e nevoit să-şi dovedească paternitatea asupra copiilor avuți cu o soție mult mai tânără decât el prin expunerea în public a semnelor particulare moştenite întocmai de odrasle) este dublat în Ciobănilă („experiența" unui câine abandonat, pripăşit la o şcoală şi mai târziu rechemat de instincte în lumea ciobanilor), cu tot aerul ei uşor didactic (reproşat de unii critici), de o anume duioşie, prezentă de altfel - cu alte simboluri - şi în Revolta dobitoacelor (fabula

V. Voiculescu în anii în care scria Povestirile.

dobitoacelor pornite să se revolte împotriva stăpânilor lor, dar dând înapoi în fața focului - semn, pentru ele, al superiorității omului).

Capul de zimbru, construită după toate regulile suspense-ului şi pe tipicul clasic al prozei genului, este ceea ce s-ar putea numi, cu un termen modern, o nuvelă polițistă. Ea surprinde un episod petrecut în rândul ofițerimii: un înalt grad vine în inspecție la o subunitate şi la masa ce are loc la sfârşit se laudă cu deținerea unei mărci poştale cu capul de zimbru, raritate de mare valoare filatelică. Dintr-o eroare şi într-un moment de neatenție, piesa se lipeşte de fundul unei farfurii şi toată lumea e convinsă că a fost furată şi ascunsă de cineva. Pentru găsirea ei se recurge, în cele

din urmă, la o soluție fortuită: percheziționarea tuturor celor de față. Dar căpitanul Tomuț refuză acest act dezonorant şi amenință că se va împuşca în clipa când cineva va încerca să-l dezbrace. Dar Capul de zimbru este găsit acolo unde se rătăcise şi după plecarea înaltului ofițer venit în inspecție toți vor să ştie rațiunea pentru care colegul lor de arme a refuzat să fie percheziționat. Atunci Tomuț le arată un al doilea timbru cu capul de zimbru, motiv pentru care refuzase controlul corporal. Spre stupoarea celorlalți, căpitanul distruge timbrul cu o explicație simplă; „Tertium non datur". Povestirea se derulează aparent monoton, ca-ntr-o relatare jurnalistică, fără a lăsa să se întrevadă țesătura intrigii ce apare abia către final, în momentul în care aproape că nici nu mai este aşteptată.

Dacă povestirile scrise de Vasile Voiculescu s-ar fi redus doar la atât, autorul lor ar fi rămas poate un onorabil prozator, înscris pe linia G. Sion - Galaction -Sadoveanu, ori pe cea ilustrată la noi de I. Al. Brătescu-Voineşti, Gh. Brăescu şi Damian Stănoiu, de care ar putea fi apropiat prin oarecari contaminări de „motive" şi „teme", poate cumva şi prin atmosferă şi sentimentalism. Fără îndoială că bucățile amintite, sau altele cum ar fi Ciorbă de bolovan (mai puțin valoroasă, cu limpezi aluzii biblice, pe care am vedea-o excelent ecranizată încăpând pe mâinile unui Tarkovski din „Rubliov", de pildă) sau Taina gorunului (unde personajul principal caută comori şi descoperă, în final, scheletul unui vestit haiduc strâns în scorbura unui copac; aci e clar că „istoria" a fost auzită de scriitor în copilărie. De altfel obsesia „comorii Manciului" de pe Valea Buzăului 1-a urmărit pe Voiculescu

aproape toată viața) ar fi fost, totuşi, insuficiente ca să-i aducă autorului lor faima extraordinară de prozator fantastic, printre cei mai mari ai literaturii române. Ecourile critice trezite la apariția acestor povestiri în volum, postum, ar fi fost, desigur, mul! mai puține şi mai mărunte. Ele ar fi fost poate privite ca o parte complementară a operei voiculesciene, aptă să întregească imaginea şi locul scriitorului în istoria literaturii, necum să răstoarne în întregime viziunea asupra lui, cum s-a întâmplat. Aşa cum poeziile inedite publicate în ediția din 1968 (îngrijită de Aurel Rău), ori cea din 1983 (îngrijită de Liviu Grăsoiu) n-ar fi schimbat cu nimic portretul liric voiculescian cum au făcut-o Sonetele din 1964, tot aşa apariția prozelor menționate până acum n-ar fi propus atenției un Voiculescu atât de nou, de neaşteptat, de original şi de valoros cum au făcut-o celelalte povestiri: Behaviorism, Sezon mort, Fata din Java, Iubire magică, Lostrița, în mijlocul lupilor, Lipitoarea, Ultimul berevoi, Sakuntala, Schimnicul, Alcyon sau

Diavolul alb, Moarte amânată, Căprioara din vis, Limanul, Viscolul, Ispitele părintelui Evtichie, Pescarul Amin.

Cele mai multe şi mai originale dintre povestirile voiculesciene au drept loc de desfăşurare natura în multiplele-i înfăţişări, dar mai ales lumea de la munte şi din împărăţia bălţilor, cum s-a remarcat. Este natura pe care scriitorul a purtat-o în suflet şi-n sânge, se poate spune, de la naştere şi pe care n-a abandonat-o după 1930, „în scopul unor experimente literare mai ambiţioase"[13], cum crede o cercetătoare, fiindcă şi în Urcuş (1937) şi în întrezăriri (1939) întâlnim destul de multe pasteluri. Autorul însuşi vorbeşte într-o scrisoare din 1936 despre truda la poezia După ploaie, cum aminteam într-un capitol anterior. De altfel - şi ni s-a confirmat şi de către familie - prin anii 1934-l937 autorul Ultimului berevoi mergea adesea şi la vânătoare, însoţindu-l pe generalul Baliff (prototipul personajului din Sezon mort), nu atât pentru a vâna, cum am mai spus, ci pentru a se afla în mijlocul naturii, pentru a-i vedea şi simţi mişcarea, culorile, frumuseţea.

în acest cadru, al naturii misterioase şi fascinante, se petrec în povestiri „întâmplări dincolo de fire", cum zice scriitorul, adică stranii şi nefireşti, fantastice.

Voiculescu ne propune din capul locului un personaj ciudat, apt să incite cititorul chiar şi numai prin simpla sa prezenţă: omul-

lup, omul-peşte, omul-urs. Departe de a fi o simplă plăsmuire a imaginaţiei sale prodigioase, personajul acesta capătă, în cursul povestirii, atributele concrete ale unei fiinţe ce a trăit cândva, în timpuri imemoriale, pe pământ. El este o vietate ce se pierde în negura începuturilor, când hotarele de înţelegere dintre regnuri erau altele decât azi, iar fiinţa primordială, arhetipală - fie că era „marele lup", fie „duhul marelui taur al muntelui" - domina prin forţa ei magică întreaga spiţă. Prin urmare, pe primul plan este pusă magia, forţa ei - prin care personajul trăieşte şi acţionează. Ideea aceasta ar fi rămas o pură speculaţie dacă nu s-ar fi bucurat de o tratare literară adecvată, care să-i dea o mare forţă de viaţă şi de sugestie şi dacă nu s-ar fi ridicat la înalte cote artistice. Chiar dacă „omul fantastic al lui Voiculescu are capacitatea de a păstra şi sintetiza în memorie gesturile esenţiale ale strămoşilor, de a unifica la nivelul unei trăiri de o extraordinară tensiune etapele succesive ale vieţii biologice, până la contopirea fiinţei umane cu premisele cosmice, nedefinite, ale apariţiei ei"[14], totul presupune „îmbrăcarea" în straie artistice. Cum se produce ea? Mai întâi printr-o „pregătire" a cititorului pentru evadarea din real şi survolarea graniţelor acestuia spre a ajunge în plin fantastic (într-o surprinzătoare

lume de a cărei concretețe lectorul aproape că nu se îndoieşte nici o clipă). A stat în capacitatea scriitorului să atingă acest rafinament al tehnicii literare, nemaiatins de alți scriitori români.

Dar, de fapt, ce se petrece în povestirile cu pricina?

Să facem, prin urmare, o călătorie în lumea lor, în spațiul prozelor subsumate fantasticului voiculescien, pe urmele omului- lup, ale omului-peşte sau ale omului-taur...

în mijlocul lupilor poartă paşii cititorului într-un univers rural arhaic, într-un loc unde trăieşte Luparul, descendent târziu al vechilor vânători, poate ultimul reprezentant al lor într-o lume care trăieşte după alte legi şi alte ritmuri. El este un „răznit" de sat, viețuind într-un fel de peşteră săpată în nişte maluri uscate, ocolit de lume şi de dobitoace. Când e strigat şi iese afară, autorului i se înfățişează „un bătrân verde, uscat, înalt şi ciolănos, posomorât, dar cu o privire arzătoare, părul des căzut pe frunte şi mâinile lățite, cu degete răşchirate ca nişte labe. Chipul măsliniu şi prelung, spânatec, abia țărcuit pe sub fălci de o zgardă de barbă rară şi

țeapănă, avea ceva tainic, trist şi totodată vehement în el". Portretul este sugestiv pentru ce va urma de aici înainte. Tot acum aflăm că personajul mai are, în plus, şi un „iz sălbatic", oamenii din sat neputând să-i sufere „nici mirosul, nici privirile". El este în egală măsură vânător şi vrăjitor de lupi, dar şi artist (pe pereții locuinței sale are desenate fel de fel de animale între care se vede un om cu o bâtă uriaşă). Ca să-şi dovedească puterea de „vrăjitor de lupi" el alege noaptea sfântului Andrei (când se zice că omul poate comunica cu natura, iar lupii au dreptul să-şi primească merticul lor, chiar şi în oameni, pentru întregul an). In taina nopții, sub lumina rece a lunii, cei doi - Luparul şi povestitorul - merg în pădure unde are loc o misterioasă comunicare între vrăjitor şi haitic. Scena capătă o tensiune ieşită din comun în clipa când însoțitorul alunecă din copac şi cade în mijlocul lupilor. Atunci Luparul sare între fiarele hămesite şi tovarăşul lui vede cum „din ochii căscați îi zbucnea un fel de văpaie, ca şi din mâinile întinse, mai ales din degete: un fel de materie fosforescentă, ca la licurici. Iar izul puternic, mirosul nesuferit de nimeni, şi mai usturat, duhnea din el cu o tărie de neînvins"; apoi este luat în spinare şi se întorc amândoi în sat.

Interesant şi frumos este, însă, textul comentariului pe marginea celor întâmplate - povestirea readucând, prin asta, cititorul la realul, chiar banalul de la care a plecat: o discuție pe marginea vechilor practici vânătoreşti. Concluzia celui care a uimit cu povestirea sa, de fapt eroul

întâmplării de necrezut, e limpede: „Magul primitiv devenea prin asta arhetipul lupului, marele lup spiritual de dincolo, dinaintea căruia haiticul de rând se trage înfiorat, ca oamenii la apariția unui înger... Omul preistoric nu alerga după fiare, ci vâna primejdii, săgeta taine potrivnice, întindea curse pentru probleme de existență..."

Tot un om-lup, dar într-o narațiune ce se desfăşoară pe alte coordonate, întâlnim şi în Schimnicul, o interpretare originală, cum s-a mai spus, a motivului lycantropului, prezent şi în folclorul țărilor din aria grografică a Balcanilor.

Eroul e un călugăr, un om ciudat şi însingurat încă din copilărie, slujindu-şi rasa până la fanatism. Povestirea „plonjează" direct în acțiune, cititorul fiind introdus fără vreo pregătire în atmosfera unei mănăstiri, acolo unde se va declanşa întregul

mecanism al întâmplării ce va urma. Sofonie - figura în jurul căreia are loc comentariul autorului - face o notă aparte față de ceilalți călugări, situându-se printre cei care, de regulă, într-o comunitate sunt urâți datorită execesului lor de zel în împlinirea obligațiilor, încă din capul locului lectorul vede în personaj ceva anormal, care-i stârneşte curiozitatea. Pe seama lui circulă fel de fel de poveşti şi legende. Cert rămâne însă faptul că Sofonie e singurul călugăr care poate alunga lupii ce de la o vreme dau iama în stâna mănăstirii. Ceilalți cred că puterea lui vine din forța dată de credința în divinitate şi mai au încă proaspete în minte „minunile" săvârşite de călugăr încă de la venirea sa în lăcaş: găleata de la fântână se umplea de îndată ce se apropia de ea, uşa se deschidea doar când schița gestul de a introduce cheia în broască, o candelă cobora singură şi i se aşeza în mână doar când se uita la ea şi dorea să o coboare etc. Tot şi toate îi îndrituiesc pe călugări să creadă că au a face cu un sfânt coborât pe pământ. Totuşi lectura atentă dezvăluie, pentru o clipă numai, cât fulgerarea unui blitz, o altă față - derutantă - a eroului într-un moment-cheie: cel în care alungă lupul din ocolul sfântului lăcaş. „Părul şi barba sure - notează în fugă povestitorul - îi stau zbârlite ca de mânie şi ochii arzători îi sticleau de un foc sălbatec. Oamenii plecară trăgându-se înapoi, ca nişte vinovați. El îi petrecu lung, cu privirile grele încărcate de puteri ca nişte arme gata să zbucnească, scuturâ trupul ciolănos, îşi netezi cu mâna chica răzvrătită, netezi smocurile bărbii țepoase, căscă fioros de câteva ori, descleştându-şi cât putu fălcile, îşi linse cu limba clăbucii de spumă roşie ce-i tiveau colțurile gurii scrâşnite între dinți, îşi drese cu opinteli din gât glasul, care sună înstrăinat, şi intră cu părere de rău în el. Acum se făcuse la loc părintele schimnic Sofonie şi se

închise iar în chilie". Ceva nedesluşit şi misterios a avut loc, dar nu ştim ce anume. Aci şi acum s-a petrecut ceea ce se petrecuse în Luparul în clipa de „vrăjire" a lupilor, adică fanaticul călugăr a trecut cu spiritul, o clipă, în marele lup, în arhetipul lupului am putea crede. Dar nu este aşa. Şi povestirea se derulează în continuare fără să dezlege taina. Eroul cere cu insistență permisiunea de a se sihăstri şi în momentul în care o face pare a ieşi cu totul din atenția autorului şi a cititorului. Numai că „lupul sur" le dă în continuare de furcă bieților călugări, vămuind stâna şi mai abitir decât înainte. Se

recurge la rechemarea schimnicului pentru a-i scăpa de fiară, dar acesta refuză şi, în cele din urmă, păgubaşii se gândesc să aducă un vraci din sat care să-i ajute la alungarea ei. Este chemat vrăjitorul Şotropa, cel care ştie a sta „de vorbă cu câinii", de la care călugării află că hoțul n-ar fi lup, ci om. Se cuvine să zăbovim o clipă şi asupra momentului în care solomonarul îşi exercită puterile lui de vrăjitor. Scriitorul ştie bine - probabil din cărțile despre asemenea practici în Orient, pe care le avea în vasta-i bibliotecă, dar şi din cunoştințele dobândite în anii de medicină la sat - în ce constă „transa" şi cât efort presupune. „Cămaşa de pe el (de pe vraci, n. n.) - ține să noteze scriitorul - era leoarcă, parcă de cine ştie ce caznă". Verdictul e clar: omul-lup, pricoliciul nu poate fi ucis decât cu glonț de argint descântat de el, de Şotropa. De acum înainte povestirea alunecă şi pe o pantă uşor umoristică: călugării aşează cazane cu apă sfințită la marginile stânii pentru a-l boteza pe omul-lup (în credința că pricoliciul - un fost copil nebotezat - şi-ar putea reîntoarce spiritul în om), dar „nopți de-a rândul ei (călugării, n. n.) scuturată sfeştoacele în vânt şi în toate nepărerile, numai pe lup nu-l nimeriră". Nici întoarcerea lui Sofonie pentru o vreme nu slujeşte la nimic. Se recurge la soluția ultimă: glonțul. E adus un vânător, fiara e rănită, i se descoperă urmele de sânge şi peste mănăstire se aşterne pacea. După un timp vine de la Bucureşti o delegație a Mitropoliei (în frunte cu preotul Teoctist, bun cunoscător al magiei) care pretinde că vrea să pună lumină într-un proces redeschis de urmaşul unuia Ciolanu (iată că denumirea nu e întâmplătoare şi existența mănăstirii cu nume omonim în apropierea satului în care a copilărit scriitorul îndreptățeşte presupunerea că subiectul a fost auzit acolo la vreo şezătoare: de altfel numele mănăstirii Ciolanu mai apare şi în Amintiri despre pescuit) care revendică teritorii ale mănăstirii şi, ca atare, delegația merge să facă măsurători în zonă. Astfel, trimişii Mitropoliei ajung şi la peştera lui Sofonie, unde îl află pe schimnic împuşcat. Teoctist lămureşte „taina" omului-lup şi se hotărăsc cu toții să

rămână discreți după ce, conform rânduielii magice, inima pricoliciului e străpunsă cu o țepuşe iar leşul e îngropat sub frunzişul pădurii. „...Ocultistul - lămureşte lucrurile povestitorul - le dezvălui acolo pe loc alcătuirea omului în cele şapte stihii ale lui şi îndeosebi despre corpul astral, un fel de căptuşeală subțire a trupului, ca un

abur nevăzut, care ne umple pe dinăuntru şi ne înconjoară pe dinafară aşa ca cearcănul din jurul capului sfinților.

- Acest al doilea trup aburos îşi poate uneori părăsi lăcaşul, aducă trupul de carne, care rămâne nemişcat, întru-un somn adânc, în timp ce el călătoreşte ca un duh, ia orice chip vrea, de lup şi de alte năluci. Când se întoarce înapoi, omul se trezeşte fară să ştie ce a săvârşit. Crede că a dormit. Orice lovitură, împunsătură de cuțit, împuşcătură de armă făcută asupra duhului, o primeşte, acolo, departe, trupul adevărat şi omul poate muri de pe urma ei. Asta dovedeşte că este om-lup, lycantrop: tragi în lup, te iei pe urmele lui şi ajungi la un ins care se vaită şi se zbate în durerile rănii glonțului".

S-a făcut îndreptățită remarcă precum că Voiculescu, pătimaşul iubitor de natură din el se lasă „furat" aici şi de frumusețea peisajului, îndeosebi a muntelui şi a pădurii. Este dincolo de orice dubiu că scriind această povestire, poetul s-a întors în amintire nu numai la şezătorile la care va fi auzit asemenea istorii, ci şi la minunatele anotimpuri a căror trecere, de la început şi până la sfârşit, o urmărea de fiecare dată cu o nouă şi proaspătă curiozitate. Scriind, poetul din Voiculescu se va fi închipuit din nou copil, călcând covorul de frunze ruginii din pădure, urmărind cu privirile ciocănitoarea săltând pe scoarța copacilor (ca în această imagine pusă pe seama „musafirilor" veniți de la Bucureşti să lămurească pretinsa pricină a procesului cu moştenitorii lui Ciolanu): „Curând intrară în codru ca într-un basm. Toamna îl preschimbare într-un uriaş chihlimbar galben, încrustat cu vine de verde, cu ochiuri de albastru şi bucăți de azur, prin miezul amurgit al căreia mergeau ei. înaintea lor sălta, resfirându-şi creata, o pasăre stropită cu negru, cu aur şi cu roşu. Se oprea, ciocănea într-un trunchi şi iar zbura, ca şi cum le-ar fi arătat calea".

Două povestiri care „strălucesc de semnificații tulburătoare fiind capodoperele culegerii" (e vorba de ediția din 1966, n. n.), cum observa Vladimir Streinu, sunt Sezon mort şi Pescarul Amin.

Sezon mort pare a fi fost sugerată scriitorului (potrivit mărturiei lui Radu Voiculescu) de vizita făcută cu generalul Baliff (cu care era prieten) la

fazaneria de la Periş. De altfel Baliff (care apare în povestire sub numele de Charles) poate fi văzut şi în unele

fotografii făcute împreună cu Voiculescu la o vânătoare de prin anii 1936-l938.

Povestirea are două planuri distincte ale acţiunii, ambele conducând la ideea supunerii a tot ce este viu, indiferent de poziţia avută în ierarhia biologică, la legile implacabile ale naturii. Aparent, naraţiunea se desfăşoară ca o însemnare banală dintr-o călătorie lipsită de semnificaţii. în mijlocul unei păduri Charles, împreună cu slujbaşul Simion şi câinele Azor, veghează asupra vieţii fazaneriei, ameninţată din toate părţile, pe toate căile şi în permanenţă, zi şi noapte, de fel de fel de duşmani iviţi din pământ, din ape şi din văzduh. „Insula" de viaţă din raiul verde al pădurii este văzută într-o extraordinară armonie de culori şi de sunete, realizată de scriitor prin cunoscuta-i tehnică a aglomerării (prezentă şi în descrierea ospeţelor patagruelice din Chef la mănăstire): „Charles umbla prin curte, luat cu asalt de o oaste întreagă de puişori, pui, puiendri, găini, cloşti, cocoşei şi cocoşi care se ţineau după el cu tot soiul de puieili, chirăituri, cloncănituri, cotcodăceli şi cucurirguri, sărindu-i în cap, cocoţându-i-se pe umeri, ciugulindu-l de pantofi, ciupindu-l de picioare, trăgându-l de pantaloni, hărţuindu-i mâinile pline. Era o unduire vie de sute de culori de tot felul. Un alai împărătesc de fulgi, pene, aripi, penaje şi cozi care de care mai învoalte, mai răsfirate, mai încovoiate sau mai trufaşe. Licărea pretutindeni aurul şi azurul, verdele şi albastrul paradisiac, roşul şi ruginiul tomnatec, într-un amestec frenetic".

Pe aceeaşi tehnică a cumulării de acţiuni şi personaje - ce dă şi anume cadenţe, ca de poezie aproape, întregii proze - scontează autorul şi atunci când se referă la duşmanii reali ori potenţiali ai fazaneriei (coţefenele „cu piepţii albi şi nevinovaţi", hereţii, şoimii, „închiondoraţi", ulii „negri sau pestriţi", corbii „viteji", pajurele „heraldice" şi „vulturii cei mari", acvilele, stancele „îmbrobodite cu basmale sure", ciorile „hoaţe", gaiţele „clevetitoare", ghionoaiele „ochioase", coţofenele „gulerate", cioacele „băutoare de ouă crude", ciuvicile „cobitoare", cucuvăile „holbate", bufniţele „cu moaţe atârnate de ureche", vulpile „cu paşi de pâslă", viezurii, nevăstuicile „bălţate", dihorii „neruşinaţi", şobolanii, şoarecii, guzganii, ciufii „zgâiţi", huhurezii „hohotitori", pisicile sălbatice.

apoi diverse soiuri de şerpi - „negri de pădure", „verzi de livezi", „vărgaţi cu albastru" şi chiar broaştele şi aricii.

Efectul este extraordinar şi verva, plăcerea povestirii ating aci punctul culminant, rămânând inegalabile în literatura română. Pentru a sublinia nota de verosimilitate a celor relatate, ca şi în alte locuri, prozatorul pune, aidoma unui contrapunct, o întrebare ironică, de „stopare", de „blocare", de „aducere cu picioarele pe pământ" a naratorului: „- Şi ce făceaţi cu atâtea mortăciuni? Cred că mirosea acolo mai rău ca într-o zalhana..." Dar entuziasmul celui ce istoriseşte nu scade. Povestitorul continuă, dă detalii, face aprecieri, reconstituie etc. De fapt totul nu este decât un preambul, o pregătire a auditoriului pentru ce are să urmeze: fapta ieşită din comun. Sub misterul unei nopţi cu lună „gigantică" mult credinciosul Azor dispare din ocolul crescătoriei, urmăreşte o vulpe înfierbântată, se hârjoneşte şi în cele din urmă se împerechează cu ea. A doua zi abstinentul Charles repetă gestul la nivel uman, cu nevasta slujbaşului său, Simion. Acesta vrea să îndrepte carabina către cei doi îndrăgostiţi dar e oprit la timp de povestitor. în ziua următoare, mergând să cumpere femeia de la Simion, Charles vede „întinsă pe uluci" pielea splendidei vulpi pe care - simbolic - slujbaşul o împuşcase. Ideea ar fi aceea că dincolo de legi, de morală, de speţă, natura se manifestă în plenitudinea ei, implacabil, la soroacele de procreaţie. însă frumuseţea povestirii nu stă în ideea propriu-zisă, care transpare cu uşurinţă (împuşcarea vulpii putând fi interpretată şi ca o practică străveche de distrugere a împrejurărilor potrivnice omului), ci în marea virtute a autorului de a crea atmosferă şi culoare, în tehnica de transcendere a faptului în sine în plan moral şi simbolic totodată, în capacitatea sugestiei multiple, cu marea ei „putere de focalizare", cum bine observa Vladimir Streinu. De aceea nu ni se pare deloc exagerată, ci pe deplin argumentată opinia aceluiaşi critic: «Sezon mort este astfel o capodoperă a prozei româneşti narative şi chiar a prozei narative universale»[15].

înrudită cu Sezon mort, dar fără simbolistica şi valoarea ei, poate fi considerată Vaca blestemată (datată de autor „1947, februarie 27, joi, Bucureşti, orele 15,30-l9", deci anterioară primei - la finele căreia întâlnim consemnarea „început 2 iunie, ora 6 dim. şi sfârşit 2 iunie, ora 12 noaptea, 1948, Bucureşti") unde ruperea

hotarului dintre regnuri are loc prin legătura sexuală dintre o vacă şi un pui de ţigan, sfârşită prin împuşcarea animalului de către stăpânul ei, pădurarul Breb, de atunci scârbit de întâmplare şi nemaipunând lapte în gură.

Pescarul Amin constituie, fără îndoială, cea mai bună dovadă de ceea ce geniul unui scriitor poate scoate dintr-un subiect pe care ştie să-l

abordeze, dându-i semnificații, simboluri şi valoare ieşite din comun într-o scriere săracă în evenimente.

De data aceasta cadrul de desfăşurare a celor ce vor urma e spațiul vieții primordiale - apa cu zonele circumscrise ei: bălțile Dunării, locul unde în timpul ploilor se revarsă peste maluri tot ce aduce apa fluviului, mai ales peşti de toate soiurile şi mărimile. Aci poposeşte o brigadă de pescari din care face parte şi Amin, meşter iscusit în punerea şi paza „gardurilor" în calea peştilor. Ca în flecare an este lăsat şi acum de veghe pe malul bălții în timp ce ortacii lui pleacă cu treburi prin alte locuri. îl urmărim pe Amin în singurătatea apelor şi povestitorul are grijă să ne ofere un portret al lui (prin care ulterior se va putea explica întreaga acțiune a povestirii): „Amin are în toată făptura lui ceva de mare amfibie. înalt, şui, cu pieptul mare, ieşit înainte şi umflat pe lături, un piept larg cuprinzător, cu albia pântecului când suptă, când îmborțoşată cu aer, cu brațe lungi şi palme late ca nişte lopecioare, cu coapse şi picioare aşijderi deşirate, el se scurtează şi se lungeşte în apă, zvâcnind ca broasca din arcurile încheieturilor de la toate mădularele. Pielea pe el, lunecoasă, nu are fir de păr, moştenire din moşi-strămoşi a neamului Aminilor, care se zice că s-ar fi trăgând din peşti. Când iese din gârlă el nu rămâne leoarcă: se zvântă într-o clipă".

Cheia de boltă a fost fixată, iar de aici încolo acțiunea pare a se desfăşura monoton, fără nimic extraordinar. într-una din zile, însă, în ocolul de scânduri din calea apelor s-a prins un peşte uriaş - izvorul tuturor gândurilor, planurilor, întrebărilor şi neliniştilor ce nu-i vor mai da pace lui Amin. în cele din urmă „îl păli un fel de nebunie" şi aflăm că „nu mai mănâncă, nu mai doarme", asemenea celuilalt personaj - şi el robit de obsesia unei ființe a apelor, o lostriță - din Lostrița, cu care de altfel această povestire are unele asemănări evidente, prea puțin comentate până acum.

Mai departe istoria e simplă: se întorc ceilalți pescari, nu

reuşesc să prindă peştele uriaş (un morun), aduc un specialist de la Tulcea şi se hotărăsc să pună dinamită, însă Amin se opune. în noaptea premergătoare dinamitării, eroul se întoarce în amintire, la poveştile auzite în familie cum că neamul lor s-ar trage din peşti. Are deodată sentimentul că morunul uriaş din țarcuri e strămoşul lui şi intră într-un fel de transă a întoarcerii la universul dintâi, al apelor, zămislitorul tuturor vieților din univers: „închise ochii şi străpunse, acum lăuntric, unul după altul cleştarul cerului de ape, deschis sub el, boltă cu boltă. Cum scânteiază acolo misterioasele zodii de ape, ținându-se de mâini într-o fantastică horă ce înconjoară universul! Printre ele mişună peşti uriaşi din care i se trage

neamul, leviatanii strămoşi ai legendelor, care cârmuiau sorţile pescuitului, chiţii nemăsuraţi, morunii balauroşi vechind peste adâncimi, biruitori ai tuturor potoapelor, din care ieşeau pe ţărmuri să nască oameni din pântecul lor rodnic şi să întemeieze neamuri tari pe meleagurile pustiite".

Finalul e cu totul neaşteptat. Amin intră sub apă să elibereze morunul şi atunci când şuvoiul de peşti porniţi spre spărtura făcută în zid vine spre el „nu putu, sau nu mai vru să aibă timp?" să se retragă din calea peştelui uriaş ce venea ameninţător spre el. Va pieri în adâncuri, ca flăcăul din Lostriţa ori cel din Lacul rău, dar finalul povestirii (amintind prin stil şi expresie de cel din Zahei orbul) este „rezolvat" de Voiculescu cu o formidabilă deschidere simbolică, ce ţine de arta unui prozator de talie universală. „Şi alaiul fabulos al peştilor - zice el - se desfăşură triumfal, la mijloc cu morunul fantastic înconjurat de cetele genunilor, ducând la piept pe strănepotul său, pescarul Amin, într-o uriaşă apoteoză către nepieritoare legendă cosmică de unde a purces dintotdeauna, omul"[16].

Alte două povestiri înrudite cu Pescarul Amin, nu doar prin spaţiul comun de desfăşurare - lumea apelor -, ci şi prin contaminarea de motive sunt Lostriţa (povestea unui flăcău de pe Bistriţa îndrăgostit de un peşte misterios - lostriţa, un fel de duh rău al apelor, aducător de nenorociri în satele din împrejurimi, după care tânărul se aruncă în apele înspumate şi-şi află sfârşitul) şi Lacul rău (istoria unui tânăr care plăteşte cu viaţa „cearta" cu lacul, iar acesta restituie satului trupul flăcăului numai prin vrajă).

Privite laolaltă, cele trei proze au comună ideea că leagănul

Strada Dr. Staicovici din Bucureşti. în prim plan casa poetului.

vieţii şi al morţii, al dragostei şi eliberării de păcat rămâne apa. în ea trebuie căutaţi şi pot fi regăsiţi strămoşii (Pescarul Amin), ea se identifică cu spaţiul dragostei, chiar dacă e plătită cu viaţa (Lostriţa) şi tot acolo îşi află judecata cei ce „nu mai ţin datinile, călcând opreliştile" (Lacul rău). Este vorba, prin urmare, de o obsesie a scriitorului în legătură cu adevărul elementar că apa ca element al universului a fost şi a rămas întotdeauna izvorul şi leagănul primordial al vieţii pe pământ. Un adevăr de la care a plecat şi la care a ajuns autorul după ce fantezia-i prodigioasă a edificat arhitecturi unice din „materiale" cărora forţa şi iscusinţa le-a dat strălucire de diamant.

Ultimul berevoi, prin acţiune, ca şi prin lenta „radiografie" a faptului povestit, poate fi considerată un fel de cântec de lebădă al lumii către care scriitorul îndreaptă ocheanul observaţiei sale. Şi aici, ca şi în celelalte povestiri, acţiunea e pregătită minuţios şi cu prudenţă. Autorul începe să

povestească rar, pe-ndelete şi abia după ce consideră că atmosfera şi cadrul au fost create intră în

acțiunea propriu-zisă. Apoi subiectul anunțat - stârpirea unui urs care face ravagii prin ocoalele oamenilor - începe să fie „derulat" cu căutarea unui solomonar, ultimul de altfel care poate izbăvi satul de necaz. In fine este găsit şi aflăm că acesta poartă ca semn distinctiv „un fel de scufă țuguiată, împletită din fire de lână, ca un ciorap lucrat în iglițe". Şi el, ca şi Luparul din povestirea în mijlocul lupilor trăieşte „răznit", adică departe de lume, hulit de ea şi însingurat (ca reprezentant al unei obşti demult apusă, repudiată şi nemaiînțeleasă azi). Din capul locului bătrânul ține să-şi argumenteze parcă menirea, descendența, ca şi cum ar fi rămas rătăcit de vremurile în care s-a născut. „Altădată - zice el în treacăt, referindu-se la căciula împletită - când m-am pomenit eu, numai oamenii de seamă purtau aşa ceva. Acum am rămas singur cu cinstea asta". Iar povestitorul - în deplină cunoştință de cauză față de ciudatul acoperământ al capului - adaugă erudit şi savant: „Şi îşi îndesa cuşma năzdrăvană ca o za mlădioasă, fără să ştie că la obârşia ei sta căciula sacră peste care preoții păgâni, străvechii magi, îşi aşezau ca peste o căptuşeală mitrele şi regii coroanele. Era vestita cuşmă a căciulaților, semnul oamenilor liberi şi de neam, din care se alegeau cârmuitorii noroadelor de rând". Solicitat să „reînvie" vraja pe care o purta (prin moştenire) în sânge, vraciul - ca printr-un miracol - devine deodată altul, ca şi cum ceea ce i se cerea ar fi semnalul aşteptat spre a se reîntoarce (ori a reînvia) în lumea căreia i-a aparținut cândva. Comentariul autorului e sugestiv: „Ochii spălăciți întineriră, albastrul lor sleit bătu iar în oțeliu întunecat. Obrajii se rumeniră, chipul i se netezi. Scutură cuşma, şi pletele cărunte i se revărsară pe grumaz. Trupul gârbov i se îndreptă şi un piept voinic ieşi înainte, ca un ceardac deasupra brâului. Puteri adânc tescuite îi zbucniră în priviri, în gesturi, în glas. Şi din uscățivul unchiaş năpârli un stăpân tare pe poruncile lui, cerând supunere şi ascultare".

Treptat-treptat asistăm la o „solomonie", adică la o şedință de vrajă, cum am zice noi modernii: este înlăturat focul produs prin mijloace „artificiale" şi e ațâțat focul viu, prin frecarea a două lemne (autorul vrea să sugereze aci, încă odată, vechimea de dincolo de veacuri a practicii în sine a vrăjii), sunt scoase din uz toate uneltele din metal şi „lumea muntelui - zice povestitorul - se-ntorcea înapoi la era lemnului şi la vârsta pietrei". După aceea

suntem părtaşi la un complicat ritual în care se închipuie atacarea ciobanilor de către urs, iar vraciul aţâţă focul şi „cheamă în ajutor duhul marelui taur al muntelui, bătrânul arhitaur, stăpânul celor de azi, care să dea tăria lui urmaşilor". Are loc un straniu joc de măşti în care oameni costumaţi în tauri înconjură şi atacă ursul (un alt mascat). Tot acum se împreunează „taurul biruitor" cu ‚Juncana mântuită", fără ca identitatea celor ce „interpretează" rolurile să fie aflată; potrivit vrăjii noul născut va fi mare ucigător de fiare. însă „actul final" - cel al trecerii puterii din omul-taur în taurul adevărat nu mai reuşeşte. Căciulă-împletită reconstituie pas cu pas, în memorie, vraja. Nu, n-a greşit nicăieri, dar puterile magiei s-au sleit, s-au stins, ca şi vremea ei de altfel. „Vraciul - notează naratorul - visa cu gândurile sus. Şi zăbovea. Era oare adevărat că magia murise? Şi în om, şi în fiare? Poate. Dar cu orice chip vraja de acum, cea din urmă, se cerea împlinită. Taurul trebuia să biruie cu orice preţ. Apoi va pieri şi el, vraci de prisos, cu magia odată". Şi într-un gest al disperării, gândit de scriitor nu ca simplă soluţie conflictuală, ci ca simbolică rezolvare de situaţie, ultimul berevoi face blana de urs mototol şi o aruncă în coarnele taurului. Animalul, înfuriat, se dezlănţuie şi porneşte cu întreaga turmă după el către vraci, oprindu-se abia departe, la o margine de prăpastie, după ce a călcat şi a zdrobit sub picioare ultimul berevoi.

Finalul povestirii e simbolic şi are efecte neaşteptate. Ceea ce n-a putut fi transferat mai înainte fiinţei taurului e pus de autor pe seama animalului, oricare alt comentariu fiind de prisos: ‚Acolo taurul a fâlfâit într-un corn căciula împletită smulsă din capul vrăjitorului, arătând-o cu fală muntelui, ca să se ştie că de acum înainte nimeni nu-i mai poate sta împotrivă. Şi măreţ, buciuma din beregata-i de oţel în tuspatru zări, că el, taurul Sturului, a răpus fiara cea mai grozavă, pe omul-urs, cel din urmă apărător al vitelor, pe ultimul berevoi".

Tot un ultim reprezentant al rânduielilor de demult întâlnim şi în Iubire magică. Povestitorul, cu voluptatea lui de a face digresiuni, abateri de la firul principal al naraţiunii, îşi poartă şi aci cititorii pe urmele unor lumi apuse, ale căror ecouri îndepărtate abia mai răzbat până azi prin cine ştie ce bătrâni uitaţi de vreme şi de oameni. Onişor e unul din ei. Fără să fie berevoi, vraci, lupar, el deţine o taină ce va fi fost, în timpul dacilor şi chiar mai înainte, o

îndeletnicire a mai tuturor locuitorilor de la munte: strângerea pulberii de aur din albiile râurilor printr-un procedeu original şi extrem de simplu. El vine, vrea să ne lase a înţelege autorul, din îndepărtatele epoci

istorice. Suntem în plin spațiu al practicilor străvechi, al întâmplărilor ciudate şi de neînțeles astăzi... în satul dintre munți, unde poposesc cele două personaje ale povestirii, trăiesc bătrâni care ştiu să descânte pentru prinderea puricilor pe o lamă de cuțit, ori vrăjitoare ce pot „lega" ori „deslega" iubirile, schimbând chiar şi înfățişarea omenească. Eroul povestitor este el însuşi victima unei asemenea vrăji pe care nu şi-o poate explica şi al cărei tâlc îi scapă.

însă nu atât acțiunea propriu-zisă, faptele şi întâmplările interesează şi sunt originale şi valoroase aci, cât „spunerea", povestirea, frumusețea şi firescul relatării cu caracterul ei verbal, lipsit de orice înfloriturişi zorzoane stilistice. Tonul se adaptează în aceste pagini chiar „înscenării", convenției propuse de prozator: aceea a unei „istorii" auzită întâmplător într-un cerc de prieteni, într-o vacanță pe litoral.

Plină de o vrajă misterioasă, trimițând numaidecât cu gândul la Hoffman, la Edgar Alan Poe sau la Mircea Eliade (prin oarecari similitudini care nu scad cu nimic valoarea povestirii voicu- lesciene) este Lipitoarea, cu subiect din lumea eresurilor. începutul aminteşte de Confesiunea unui scriitor şi medic şi ne îndrituieşte să credem că va fi avut la bază o veche credință de pe Valea Buzăului, în spațiul copilăriei scriitorului: „Eram copilandru. Vedeam, vara, de la şcoli acasă cu sufletul schingiuit de viața pe la gazde şi mă cufundam în basmul traiului slobod de la țară".

Nălucă, fantasmă, ființă închipuită de imaginația bogată a copilului care caută aventura şi întâmplarea romantică, lipitoarea e un fel de simbol al chemărilor cu tâlcuri nelămurite şi misterioase către vremuri trecute. Urmărindu-l ca o umbră, ea îl duce pe un flăcău la ibovnica lui, iar pe povestitor îl poartă într-o noapte de furtună (când „norii alergau cu coarnele în lună, o luau în picioare şi o călcau până rămânea numai țândări prin copitele lor învolburate...") lângă un muribund, pentru a-şi pierde zborul în rana provocată aceluia de glonțul unei arme. O clipă copilul trăieşte senzația că a mai văzut totul, că întâmplarea e doar o amintire: „Cum priveam îngrozit, m-a spintecat deodată un fulger de

amintire: o trăire atât de în adânc şi aşa de fantastic de repede, încât, înainte de a o prinde, s-a şi stins, o şi uitasem".

Şi în adevăr, către zori, când se reîntorcea cu tatăl şi cu primarul să ridice cadavrul, nemaigăsindu-l, copilul află de la primar de „o întâmplare petrecută aidoma, cu şaizeci şi ceva de ani mai înainte, când îl găsiseră pe bunicul meu ucis chiar în locul acela".

Povestirea se sfârşeşte cu nedumerirea naratorului, lăsând aceeaşi impresie de straniu şi nefiresc, de fantastic hoffmanian: „Trăisem o întâmplare din o altă viaţă a mea? Eu fusesem necunoscutul ucis odinioară pe drumurile nopţii? Printr-o obscură simetrie, pasărea care se ţesuse între el şi mine era aceeaşi atunci ca şi acum, a lui şi a mea, una şi aceeaşi, peste timpuri şi locuri, nemuritoare?

Cine ridicase stăvilarele timpului şi-i dase drumul să curgă înapoi? Şi mă simţii deodată că nu sunt decât un strigoi".

Alcyon sau diavolul alb şi Behaviorism, ca şi Sakunîala, mai puţin misterioases şi fantastice, dar nu mai puţin valoroase, reînvie trecute epoci romantice ale hoţilor de cai (prima), ale haiducilor (a doua) ori ale vieţii de nomad a ţiganilor (ultima), nu fară o undă de nostalgie.

în Alcyon sau diavolul alb - autentică nuvelă poliţistă, în sensul propriu al cuvântului - până la un punct simpatia naratorului faţă de eroii săi este mărturisită limpede: „Spre deosebire de ceilalţi hoţi, furii de cai nu erau tâlhari de rând. Nu se dădeau la jafuri şi mai ales nu ucideau. Ba, dimpotrivă, dacă îţi luau telegarii, îţi lăsau nu numai hamurile şi butca, ci îţi mai lepădau pe deasupra zălog şi caii proşti cu care veniseră şi care i-ar fi încurcat acum la fugă".

Nu apare întâmplător aici, ca loc de întâlnire a hoţilor din pusta maghiară cu cei din Bărăgan, o frumoasă poiană din Munţii Buzăului, prilej pentru poet să-şi dea frâu liber iubirii nețărmurite faţă de natură. „în preajma Drăgăicii - scrie el, ca şi cum ar povestit o amintire din copilărie - cu bâlciurile ei renumite de cai, hoţii se întrulocau la Podul Calului, deasupra Penteleului. E acolo sus, sub cerul înalt şi singuratec, o mândreţe de platou, oamenii îi zic pod, lung şi larg cât o moşie domnească, îmbelşugat cu iarbă, împodobit cu flori, unde poate trăi şi zburda un popor întreg de cai, fără să-i ştie cineva".

¡¡¡arpele Aliodor prezintă cazul unei femei care moare de cancer abdominal, încredinţată fiind că a înghiţit un şarpe. Adevărul se află mai târziu, când se descoperă şarpele înnecat într-un butoi cu rachiu.

Sperăm să nu fim acuzaţi de forţate apropieri între biografie şi operă dacă vom face încă o remarcă ce ni se pare necesară. Atât Şarpele Aliodor cât şi Ciorbă de bolovan sau Iubire magică trebuie să f fost inspirate autorului şi de anume realităţi sociale ale satului interbelic, pe care - ca medic - Voiculescu 1-a cunoscut ca nimeni altul dintre scriitorii epocii. Amintitele proze mai trebuie, desigur, raportate şi la o serie de articole scrise de Voiculescu despre condiţia ţăranului în primele trei-patru decenii ale

veacului trecut (ca şi la unele realităţi consemnate fie în presa vremii, fie în statistici oficiale). Marele merit al scriitorului constă în preluarea motivelor şi credinţelor populare şi interpretarea lor, fără a folcloriza, sublimându-le în creaţii de o mare forţă sugestivă şi emoţională.

S-a remarcat - şi acesta e un adevăr (poate primul!) ce se impune la lectură - că numitorul comun al motivelor din proza voiculesciană îl constituie situaţia rară, excepţia, pe care scriitorul le caută şi le descoperă în mediile cele mai diverse: printre vânători, pescari, călugări, ţărani, tâlhari, soldaţi, magicieni, intelectuali etc. Vorbind de „sinteza proprie" realizată de prozator prin „împerecherea mentalităţii tribale cu intelectualismul modern", Vladimir Streinu nota cu deplin temei că Voiculescu „este scriitorul care a dat povestirii româneşti o altă vârstă literară"[17], iar un alt cercetător făcea la rându-i observaţia că „Spusă într-o formă mitologică, întâmplarea rară evidenţiază profunde înţelesuri morale, sufleteşti, intelectuale - aşa încât nu e deloc prea mult să spunem că elementul cu iz ancestral reprezintă calea insolită prin care suntem introduşi în tainele universului şi ale supremei înţelepciuni omeneşti"[18].

Mai aplecat decât alţii către sesizarea a ceea ce au propriu, original şi inconfundabil prozele voiculesciene, George Muntean supune textele unei judecăţi globale, accentul fiind pus, cum era şi firesc, mai ales pe sorgintea şi universul lor. Pe bună dreptate, cercetătorul conclude că în spaţiul prozelor voiculesciene „realitatea se amestecă cu povestea, povestea cu altă poveste,

investindu-se mereu cu noi înţelesuri şi neoprite întrebări. Descântece de urs, bocete de mireasă, opriri şi porniri de vremuri, simbolistica viselor, evocări de miraje africane şi ale altor depărtări de basm... parabole şi apologuri orientale... vechi practici sanitare sau de extragere a metalelor preţioase, descântece şi vrăji, me- tempsihoze şi alte asemenea mişună în aceste povestiri, dându-le sensuri şi dimensiuni noi, un farmec de lucru vechi, pe jumătate real, pe jumătate fantastic, mereu supus unui necruţător ochi când e vorba de adevăruri, de necontenite vrăji, de frumuseţea acestor extraordinare supravieţuiri în lume a feluritelor mijloace ale omului de a se cunoaşte pe sine"[19].

Vasile Voiculescu nu e un scriitor oral-folcloric în felul lui Creangă, să spunem. Şi nici un creator de atmosferă, reînviind clocotul ori liniştea unor epoci apuse, aureolând unilateral personajele, ca Sadoveanu, cu care a fost cel mai des asemuit. Nu este nici un imaginativ, ca Ispirescu, ori un prolix care scontează pe efectele muzicale ale frazei, ca Hogaş.

Având de la toți aceştia câte ceva (verva povestirii de la Creangă, gustul întoarcerii la vechime de la Sadoveanu, anume „structuri" folclorice de la Ispirescu, intercalarea autorului în povestire de la Hogaş), Voiculescu reuşeşte să impună timbrul său propriu, inimitabil. Valoarea povestirilor lui stă, pe lângă virtuțile amintite şi în fascinanta şi fermecătoarea alternare a fantasticului cu realul, în limba fluentă a fiecărei fraze şi a fiecărui pasaj, în verva, umorul şi inegalabila capacitate de convingere a cititorului.

încheind lectura povestirilor, apare firească o întrebare: oare acțiunile mai tuturor prozelor - desfăşurate fie la munte, fie în cadrul bălților Dunării - nu pot fi interpretate şi ca un ecou târziu, peste timp., al biografiei ciobanilor transhumanți pe care-i moştenea V. Voiculescu? Iată o idee ce merită, desigur, toată atenția criticii, istoriei literare şi - nu în ultimul rând - a lectorului...

Dintr-un anumit punct de vedere peisajul prozei voiculesciene îşi înalță piscurile cu mult mai sus decât poezia sa, poate şi pentru că povestirile cu greu pot fi comparate cu alte proze ale literaturii noastre.

*

Societatea pe care Voiculescu continuă s-o frecventeze după război fu, cum mai spuneam, din ce în ce mai redusă. Dar pe cât de redus era cercul prietenilor şi al cunoscuților în mijlocul cărora apărea din când în când, pe atât de selecte erau companiile poetului, de care se simțea legat prin preocupări comune. Un episod aparte al biografiei autorului Povestirilor îl constituie anii în care prefera - ca pe o mare bucurie a sufletului - să asculte muzică, muzică bună, românească şi universală.

Poezia, cum se ştie, era „meseria" de o viață a doctorului Voiculescu, iar muzica îl preocupa încă de timpuriu, de pe vremea când Hurmuz le cânta (lui şi lui Ciprian) Beethoven, iar mai apoi îi iniția în simfoniile lui Wachman. („Ca să putem lua parte la un concert - îşi amintea undeva scriitorul din strada Dr. Staicovici - săream geamurile la Ateneu..."[20]

Iubirea pentru patria fermecată a muzicii va rămâne statornică la Voiculescu şi câteva referiri, fie şi în fugă, făcute de el (în interviuri, în corespondență, în articole de presă, în autografe date pe cărțile proprii ori pe manuscrise) vin să ne ofere jaloanele exacte ale persistenței în timp a amintitului sentiment.

Până la moartea soției, scriitorul mergea împreună cu ea la concertele importante din Bucureşti, ori asculta muzică în vizitele făcute prietenilor. în serile când preferau intimitatea casei lor, toți ai familiei o ascultau cântând la pian pe Maria Voiculescu. Gabriela Defour îşi aminteşte că mama era o

femeie dotată pentru muzică şi poate că s-ar fi realizat pe trepte înalte în acest domeniu dacă împrejurările vieții i-ar fi fost favorabile.

Se pare că între alte multe afinități, descoperite încă din primii ani ai căsniciei lor, soții Voiculescu o aveau şi pe aceea a pasiunii comune pentru Beethoven, fiindcă într-una din scrisorile trimise prin 1911 de la Hotarele, medicul de plasă îi scria tovarăşei lui de viață: „...Am isprăvit de citit Heroii lui Carlyle, am citit din Byron, acum mă ocup de Sarton. (...) Mi-a fost tare necaz că n-am putut veni să te duc la concert şi mi-e teamă că ai scăpat prilejul de a auzi pe Beethoven"[21].

Voiculescu n-a pierdut niciodată prilejul de a audia o operă muzicală bună, în interpretare deosebită, mai ales după stabilirea în Capitală, după 1919. Se poate spune că printre prietenii săi,

iubitorii muzicii dețineau un loc aparte, ca şi cei care se ocupau cu sădirea florilor, cum am văzut.

Exista până în urmă cu vreo două decenii, pe strada Clinciu din Dealul Spirii o căsuță relativ modestă, dar pe care - prin amintirile unor seri muzicale de neuitat - oameni de talia lui Enescu, Weingart-Richter, Haciaturian, Iser, Palady, Caragea, Lipatti, Menuhin, Kreisler, Gisekung, Han, Jalea, Zambaccian, Dr. Gh. Danielopol, G. Oprescu, Frații Ionel şi Păstorel Teodoreanu, Vasile Voiculescu, Geo Bogza şi încă mulți alții au facut-o să intre deja în istoria muzicală a Bucureştilor.

Aci, în mărunta clădire a locuit ospătarul Apostol Apostolide, care, timp de câteva decenii, a deținut cea mai bogată şi cea mai valoroasă discotecă din Capitală, după cea a Radioului. Plăcându-i să se afle cât mai des în compania muzicienilor, a scriitorilor şi oamenilor de artă. Apostolide organiza în unele seri audiții muzicale cu discuri celebre. Timp de treizeci de ani ospătarul meloman a avut uşa deschisă oricui era amator de muzică clasică de compozitori vestiți. Adesea, când i se cerea, amfitrionul din Dealul Spirii povestea (şi o făcea, se înțelege, cu legitimă mândrie) istoria alcătuirii bogatei sale colecții de discuri: când era picollo pe vagonul de dormit Bucureşti-Paris a servit de mai multe ori un domn singur dintr-o cuşetă. Odată, tăcutul călător 1-a întrebat dacă ştie că cânte melodii populare de la el din cartier. A început să fredoneze „pigmentat" o melodie şi de atunci s-au împrietenit. „Domnul" din cuşetă i-a dat fotografia lui cu autograf şi s-a recomandat: George Enescu. Apoi, ospătarul, aflând că marele muzician imprimă, ca şi alți interpreți, la sucursala din Paris a celebrei case de discuri Pathe - Nathan - London, plăci cu tiraj limitat şi numai pentru abonați, a reuşit să-şi facă şi el un abonament. Bineînțeles, numai pentru

discurile preferate, fiindcă n-avea bani pentru întreaga emisiune-colecție. Astfel, fostul picollo de pe vagonul de dormit Bucureşti-Paris a reuşit ca, de-a lungul a numai câțiva ani, să-şi alcătuiască o discotecă selectă şi rară, cu imprimări de excepție.

Audițiile la Apostol au început înainte de război, s-au întrerupt în timpul cataclismului mondial şi au fost reluate după încetarea lui şi instaurarea păcii. Treptat-treptat melomanul şi-a alcătuit şi o colecție de tablouri, în care figurau nume mari ale picturii noastre:

Andreescu, N. Grigorescu, Luchian, Tattarescu, Petraşcu, Ştefan Popescu, Tonitza, Aman, Pallady, etc. - unii dintre ei chiar oaspeți ai ospătarului cu ani în urmă...

Pe Voiculescu prietenii şi cunoscuții l-au întâlnit la Apostol la sfârşitul războiului şi primele „urme" ale trecerii lui prin casa din strada Clinciu tot de atunci datează. Pe volumul de „definitive" din 1944 autorul întrezăririlor îi scrie o dedicație călduroasă gazdei apoi îi închină un catren pe care Apostolide îl transcrie şi-l lipeşte chiar la începutul volumului de Poezii primit mai înainte. „In casa lui - miracol - sau dumnezeesc har - îi scria acolo Voiculescu -, / Când arta prinde viață în ceas crepuscular, / Când timpul se suspendă, pierzând al său compas, / Te simți adus prin veacuri în miticul Parnas".

Despre prezența lui Vasile Voiculescu în casa ospătarului Apostol s-a mai scris. în ultimii zece-cincisprezece ani au apărut mai multe pagini memorialistice, dintre care ne-au reținut atenția cele semnate de un alt medic, Mihail Constantineanu"[2], unde am găsit un sugestiv şi expresiv portret făcut poetului în perioada în care acesta îşi redacta Ultimele sonete... Aflăm, astfel, despre medicul-poet că «avea locul lui ştiut, pe divanul de lângă „patefon", unde şedea tolănit, retras, izolat, taciturn, inspirând, de aceea, sfială, îmbrăcat cu un costum ros de prea multă purtare, cafeniu cu subțiri dungi albe, iarna încălțat cu bocanci cazoni căptuşiți cu ziare împotriva frigului... Capul îi era de o frumusețe îndelung lucrată de curgerea anilor: ochii căprui cu priviri când absente, când atent examinatoare, îmbunate de multele zbârcituri de la colțuri, fruntea înaltă, degajată, părul alb, nerărit „dat pe spate" după obiceiul cuminte al epocii, barba, albă şi ea, deasă şi cam neîngrijită, niciodată lăsată până la completa ei creştere, ci periodic, mai ales la vremea primăverii, scurtată neglijent. Dar cel mai remarcabil element al fizionomiei Iui era nasul cu creasta subțire şi aripile nărilor frumos tăiate, exprimând un fel de străveche noblețe de rasă țărănească (pe care şi Dinu Pillat a subliniat-o)»[23].

Originalitatea omului nu-i putea scăpa lui Constantineanu, cum, poate nu le va fi scăpat nici altora, fiindcă autorul Poemelor cu îngeri era socotit „un om ciudat, retractil, închis în sinea lui". Dar celui ce semnează memoriile la care facem trimitere Vasile

Voiculescu i-a apărut «mai degrabă rupt de lumea cu care nu se mai acorda, uşor mizantrop, „reacționar" în limbajul stupid al epocii, de fapt un mare caracter („s-au revărsat haznalele!" avea să strige clor doi emisari veniți să-l ispitească la concesii literare în perioada comunistă). Căuta cu demnă resemnare, dar şi cu un fel de înciudată îndârjire, anonimatul, ştergerea-de-sine, uitarea, şi cultiva o sărăcie împinsă până aproape de limitele mizeriei"[24].

...Să dăm vălul vremii la o parte şi să ne strecurăm pentru o clipă în casa lui Apostol Apostolide...

Suntem într-o seară de toamnă a anului 1954. în copacii din preajma stadionului Republicii, ca şi prin sălciile de pe malul Dâmboviței octombrie a pus milioane de bănuți de aramă. Din când în când ei se rostogolesc pe trotuare şi sunt purtați în vârtejuri de vânt până departe, sub zidurile caselor, ori se pierd la răspântia marilor bulevarde. înfăşurat în paltonu-i uzat la mâneci şi la coate, bătrânul poet urcă agale Dealul Spirii. Din când în când se opreşte, respiră ceva mai greu şi porneşte mai departe. Luat de gândul bucuriei pe care o va trăi peste câteva minute, aproape că a uitat de răcoare şi de toamnă.

Iată-l păşind pragul casei lui Apostol. Deja s-au strâns câțiva musafiri şi soția ospătarului aleargă din bucătărie în cameră şi înapoi cu tăvile cu cafele.

Voiculescu păşeşte cu timiditate în încăpere, îşi agață pălăria şi paltonul (din buzunarul căruia nu uită să scoată câteva bucăți mici de hârtie şi un creion) în cuier, apoi se îndreaptă timid, în vârful picioarelor, aidoma unui şcolar, către locul în care se aşează de flecare dată. îl ştiu şi i-l păstrează cu toții liber. Indiferent că întârzie (lucru foarte rar, de altfel) sau nu „locatarul" lui, fotoliul rămâne neocupat. E ca un fel de „mic templu" al poetului. Cu cotul stâng sprijinit de spetează, iar cu mâna susținându-şi bărbia - pe când mâna dreaptă (în care ține creionul) se lasă uşoară pe micul teanc de foi albe, aflate pe cealaltă spetează a fotoliului - poetul alunecă încet în lumea imaginară a muzicii. Rând pe rând ceilalți cer să asculte Bach, Ravel, Beethoven, George Enescu...

Voiculescu ascultă şi tace. Tace şi ascultă. Prin ce păduri fermecate, prin ce spații stelare îi lunecă, neauzit, gândul? Ce amintire din îndepărtata-

i copilărie i se strecoară în suflet şi-i trezeşte acum nostalgiile după vremea dusă?

... Şi deodată creionul începe să-i alunece pe hârtie. Versurile se cheamă parcă unele pe altele, o imagine deschide drum celei de după ea.

E un fel de plutire pe apele metaforei muzica de la Apostol. E un fel de magie prin care poetul pătrunde acum în lumi în care n-a mai fost niciodată. Şi se simte din nou copil, purificat de necazurile şi mizeriile vieții, limpede şi curat ca un izvor de munte. De aceea, gândindu-se poate la pâraiele din Pârscovul aureolat de bucuria anilor fără griji, aşterne pe bucățile mici de hârtie Țiparul - puțin cunoscută invocare a divinității în imagini şi cadențe amintind de rugăciunile şi cântecele bisericeşti ce au însoțit cale de sute de ani istoria românilor: „Tu care smulgi țiparii din nămolurile noastre / - Şi-mpinşi de-un fără împotrivire alean, / îi întorci peste orice stavile şi dezastre, / înapoi, sub meridianele pururi albastre / La calda lor baştină din ocean, // Nu ne uita în aceste tărâmuri cu vină, / Nostalgici țipari ai unor obârşii sfinte; / Strămută-ne-n baştina noastră cea dinainte, / Acolo unde am văzut întâi paradisiaca lumină, / în oceanele nesfârțitei fericiri din sânul tău, Părinte". Şi jos, sub poezie, cum îi e obiceiul, poetul datează creația: „După ce am ascultat duminină la Apostol Cantata de Bach, Vergiss mein nicht"[25].

într-un alt fotoliu, pictorul Velisarato desenează chipul poetului aşa cum îi apare lui: însingurat, îngândurat, pierdut în lumea poeziei sale, în timp ce muzica îi trece ca o vrajă pe la urechi. Mai târziu, când îi va da doctorului portretul, Voiculescu va adăuga sub el: „Lăsați-l nimeni să nu-l ştie, / Un biet bătrân mocnind sub praf, / O biată umbră pe hârtie / Mai tristă ca un epitaf'. Erau aci, în catren, neschimbate ori tulburate de muzica minunată cu care amfitrionul îşi primea oaspeții, gândurile ce i se cuibăriseră de câțiva ani în minte.

Uneori, ceilalți musafiri îl vedeau pe poet cum lasă de o parte bucățile mici de hârtie şi se adresează prietenului: „- Apostol, pune-mi tu mie s-aud cum se tânguie violoncelul sub arcuşul lui Casals!" Şi-n smerită tăcere şi nemişcare, îşi aminteşte cineva, cu ochii închişi, asculta. Numai imaginația lui ştia pe ce tărâmuri se lăsa purtat de muzică. Alteori îi asculta pe alții spunându-şi dorințele şi el stătea cufundat în aceeaşi tăcere de mai înainte. Din când în când se apleca peste bucățelele lui de hârtie şi aşternea câte

un vers, ori chiar o poezie întreagă. Frământat de ideea „căderii omului", într-o seară condeiul lui „iscă" poemul De profundis, zguduitoare „răfuială" cu Dumnezeu, amintind prin forță şi atitudine de psalmii

arghezieni: „Am căzut, fiind m-ai smuls tu din tine, / Pentru că m-ai svârlit am căzut... II... / Nu dragoste, nu milă, nu iertare, / Vreau dumnezeiasca mea stare, / Dă-mi-o, dă-mi înapoi ceea ce am avut, / Intregeşte-mă şi întregeşte-te Doamne iar cu mine".

Zoe Dumitrescu-Buşulenga îşi aminteşte şi ea într-un loc cum 1-a auzit pe Voiculescu cerând gazdei să-i pună discul cu Sonata pentru pian şi vioară de Cezar Franck[26].

Câteva creații voiculesciene, unele inedite, poartă de altfel mențiunile: „Ascultând la d-l Apostol, Alborada lui Ravel, cu Lipatti" sau „La o ședință de muzică de la D-l Apostol", ori „Ascultând muzică la Apostol - Simfoniile psalmilor"[21].

V. Voiculescu nu era un simplu pasionat de armonia sunetelor, fiindcă mențiunile de genul celor amintite apar în josul unor poezii prin excelență religioase. încă în urmă cu cincisprezece- şaisprezece ani poetul se confesa: „Am trecut prin toate fazele experienței mistice, de la budism la teosofie, şi o curiozitate pe care nu ştiu cum s-o explic m-a împins spre ocultism şi chiar spre cărțile de chiromancie. Am avut o formă sufletească pe care n-am săturat-o nici cu literatura, nici cu vreo faptă mare"[28].

Despre neostoita sete de cunoaştere şi de instruire în toate domeniile şi despre pasiunile în care a rămas statornic am vorbit pe larg în cartea noastră Pe urmele lui V. Voiculescu (1984)[29]. Târziu, după pensionare, scriitorul găseşte, între altele, o reală plăcere să privească şi jocurile de tenis ale tinerelor, pe terenul aflat în apropierea locuinței lui din strada Dr. Staicovici (stau mărturie o fotografie şi un text încredințate nouă spre publicare de către poetul Ion Larian Postolache)[30].

Mai mult decât lecturile, reculegerile şi meditațiile în singurătate, audițiile muzicale îi creau poetului dramatica stare a „răfuielii" cu sine şi cu divinitatea, într-un complicat şi complex sistem declanşat de furtunile interioare.

Este interesant cum poetul-filosof, grav şi profund în discursul său liric şi prozatorul întors cu unghiul privirii către practicile de început, primitive, ale lumii se întâlnesc şi coexistă în aceeaşi

persoană şi în aceeați etapă a biografiei, fără a se influența în vreun fel. Necunoscând separații didactice ori metodologice, geniul urmează logica sa interioară uneori şocantă, alteori încifrată, întotdeauna însă mergând pe căi subtile, aidoma izvoarelor din cele patru zări, către o aceeaşi unică şi mare matcă a credinței.

Vasile Voiculescu este, din acest punct de vedere, unul dintre scriitorii noştri paradoxali şi ciudaţi, iar opera sa se cere abordată cu metode şi mijloace adecvate.

*

în literatura română, ca şi în altele de aiurea, însingurarea unui scriitor, un anume exil interior al lui este un lucru cât se poate de obişnuit şi ține de structura psihică a creatorului. Creatorul îşi are, într-un fel sau altul, clipele sale în care meditează, cugetă, „conversează" cu propriile-i idei şi gânduri. La unii fenomenul este mai pronunțat, la alții mai discret, dar există la toți şi nu poate fi contestat.

Exilul interior, autoimpus al unui creator poate ține de mulți factori, fie de ordin exterior (social, economic, politic etc.), fie de ordin personal, de neprevăzutele destinului, manifestate ca atare într-un anume punct al biografiei. Şi este de drept să fie apreciate şi judecate individual de către sociologii literelor, după meticuloase şi îndelungi cercetări în arhive, în documente şi nu numai acolo.

Şi în cazul scriitorului nostru s-au formulat, de-a lungul ultimelor trei-patru decenii fel de fel de motivații ale însingurării şi retragerii din vâltoarea vieții culturale şi sociale a poetului. Nu e locul şi nici cazul să le mai trecem în revistă, întrucât sunt destul de cunoscute.

Aşadar, la 22 noiembrie 1946 se stinge din viață Maria Mitescu-Voiculescu, soția scriitorului, pe care acesta o iubise enorm şi cu o statornicie şi devoțiune demne de personajele unui roman medieval. Din acest moment ceva se prăbuşeşte definitiv în inima şi sufletul poetului. în fața iminenței morții - văzută ca o trecere în transcendent, într-o altă viață, ca o contopire cu Dumnezeirea (cum, de altfel, o va afirma nu peste mulți ani în poeziile lui cu caracter religios) - singura nădejde rămâne Marele

Creator, spre care îşi îndreaptă deopotrivă gândul şi dragostea. „în ziua când murea mama de congestie cerebrală - avea să-şi amintească peste ani unul dintre fii, Ionică -, el (scriitorul, n. «.), care ştia deznodământul, m-a luat la farmacie şi pe drum, printr-o ploaie măruntă şi deasă, pe cheiul gârlei, țin minte că m-a oprit şi mi-a spus: „Vreau să te rog ceva şi promite-mi că vei încerca să mă asculți: Să crezi în Dumnezeu!"[31]. Şi mai departe mezinul familiei, odrasla cea mai iubită de scriitor afirmă fără echivoc: „După moartea mamei (...) tata şi-a schimbat felul de viață, s-a sihăstrit. Nu mai ieşea decât prin împrejurimile casei, pentru plimbarea zilnică, sau în Cişmigiu. (...) îşi propusese să ducă o viață lipsită de distracții şi plăceri şi

chiar de comodități normale. Soba şi-a blocat-o cu cărți şi nu s-a mai făcut foc în ea timp de zece ani sau unsprezece ani..."

Exilul interior pe care şi-l impune sieşi (căci, până la urmă despre aşa ceva este vorba) V. Voiculescu nu înseamnă, pe de altă parte, o abandonare a preocupărilor intelectuale, o penitență, un regim ce ar presupune petrecerea întregii zile (eventual şi a nopții) în rugăciuni ori lecturi de cărți bisericeşti (preocupare exclusivă a monahilor).

într-o vreme în care la Bucureşti adie vântul unor schimbări ce nu prevestesc nimic bun pentru țară şi societate (şi cu atât mai puțin pentru intelectualii din generațiile mai vechi, cu totul străini de noua ideologie, comunistă, ce începe să se insinueze în România, spre a ajunge în curând a-tot şi a-toate stăpânitoare în ce priveşte viața spirituală) este limpede că poetul V. Voiculescu va fi marginalizat, dacă nu cumva ostracizat din capul locului. Scriitorul este cel dintâi conştient de acest iminent pericol. Cel mai grăitor semnal în acest sens îl are tot în acel dureros an 1946, când este înlăturat din postul pe care îl deținea la Radio (şi nu „se retrage" de bună voie, cum susține indexurile bibliografice). „Tata, mărturisea celălalt fiu al scriitorului, Radu, în 1993, a fost scos, epurat de la Radio. I s-a luat atunci de acasă şi aparatul de radio de control - un radio receptor marca „Mende", cu opt lămpi. în mod ciudat, însă, adresa de destituire de la Societatea de Radiodifuziune i-a venit de abia în 1948, doi ani mai târziu prin urmare"[32].

Scoaterea poetului dintr-o funcție publică în care avea legături cu mai toată lumea intelectualilor nu poate fi interpretată, în subtextul ei (şi din perspectiva noastră), decât ca un prim gest de marginalizare a scriitorului, spre a se netezi, nu mulți ani după aceea, calea spre ignorarea lui totală. Căci incompatibilitatea dintre creştinismul dovedit de poet prin întreaga lui creație de până atunci şi doctrina eminamente materialistă a comunismului, dublată de refuzul total al scriitorului de a colabora cu noile autorități ale statului ce cerea sancționată printr-o tăcere tfttală şi prin scoaterea creatorului din circuitul public.

întrebat când şi din ce motive i s-a interzis lui V. Voiculescu să mai publice literatură, acelaşi fiu fixează momentul imediat după scoaterea scriitorului de la Radio: «îmi aduc aminte că prietenul meu Dr. Constantin Oprescu - ce lucra cu mine la Institutul Cantacuzino şi răspundea atunci de biblioteca sindicală - mi-a spus foarte tulburat într-o zi că a primit o listă cu scriitori ce nu mai aveau permisiunea de a figura în bibliotecile publice, printre ei era şi V. Voiculescu... Probabil că acestea erau represaliile pentru faptul că tata a refuzat orice colaborare cu regimul comunist la solicitările

lui Zaharia Stancu şi ale altor emisari ai puterii. Scrisese piesa Darul Domnişoarei Amalia, ce trebuia să fie difuzată la Radio. Premiera se tot amâna. La întrebarea mea de ce nu se duce să se intereseze (mai avea încă legături acolo), mi-a răspuns tăios: „Nu vreau să fiu coadă de topor". în perioada aceea se judeca procesul lui Iuliu Maniu, iar subiectul piesei se plasa într-un moment al guvernării țărăniste... De altfel, după ce l-au arestat, când m-am dus la Mihai Beniuc să-i cer sprijinul, mi-a ripostat:

„L-am solicitat să colaboreze, dar a refuzat» .

Lăsând la o parte lipsa totală de solidaritate scriitoricească, spre a nu-i spune laşitate, de care au dat dovadă, peste zece- doisprezece ani, acei colegi într-ale creației literare aflați în posturi mari la data arestării lui V. Voiculescu (la uşile cărora au bătut cu disperare copii poetului) - şi la care vom reveni la momentul potrivit -, un fapt ne apare cu limpezime: autorul Poemelor cu îngeri îşi păstrează cu cinste demnitatea, nu abdică de la principiile de o viață şi este gata să suporte supliciul, să-şi poarte crucea până la sfârşit. Cu toate riscurile şi cu toată durerea pe care ele le pot

pricinui, mai ales unui suflet de o structură şi sensibilitate aparte. Fiindcă nu este greu să ne imaginăm ce dramă interioară va fi trăit în acele momente scriitorul. Numele lui nu mai apărea în reviste nici măcar în comentariile istoricilor şi criticilor literari ai vremii. Este curios să constați că nici în unele studii critice apărute după 1964, când scriitorul a început să fie repus în drepturile ce i se cuveneau, nu este nici măcar amintit. Bunăoară în Panorama deceniului literar românesc, 1940-l950 de Alexandru Piru, tipărită în 1968 la Editura pentru Literatură, excurs critic vast (peste 530 de pagini) V. Voiculescu nici măcar nu este amintit, deşi în 1944 îi apărea la Fundațiile Regale volumul antologic pe care însuşi îl îngrijise şi între coperțile căruia adunase cea mai mare parte a scrierilor lirice care l-au impus printre cei mai valoroşi poeți ai perioadei interbelice. Dar cum la acea dată V. Voiculescu nu mai trăia spre a mai putea gusta încă o dată amărăciunea nedreptății, revanşa care se cuvenea să fie luată prin repararea acelei erori a rămas în seama altor comentarori care să se apropie cu înțelegere şi dragoste de opera lui. Şi, slavă domnului, ulterior a venit o revanşă pe măsură...

Exilul interior al lui V. Voiculescu, produs, cum am arătat, mai întâi de cauze personale (moartea soției, excluderea de la Radio) este apoi impus cu duritate şi grosolănie chiar de puterea politică, nou instalată în România şi care se pregătea să-i trimită în închisori, osândiți cu privarea de libertate ani mulți, pe un Nichifor Crainic, pe un Radu Gyr şi pe mulți alții.

In conflict declarat şi deschis cu autoritățile, Tudor Arghezi se află şi el sub interdicția de a mai publica, fiind nevoit să vândă cireşe pe strada de la Mărțişor, spre a putea trăi, în vreme ce oficiosul Partidului, Scânteia îl atacă violent prin pana lui Sorin Toma într-un articol al cărui titlu spune totul: Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei... Octavian Goga este, de asemenea, sub embargou şi nu puțini dintre studenții care îl citesc în ilegalitate sunt anchetați şi terorizați de Securitate, suspectați de idei duşmănoase regimului...

Deocamdată V. Voiculescu este „pedepsit" doar cu scoaterea cărților lui din biblioteci şi cu un fel de conjurație a tăcerii din

partea revistelor, fiindcă după ce Zaharia Stancu şi Mihai Beniuc îi solicită colaborări - evident altfel decât „religioase", sau „tradiționaliste", cum scrisese până atunci - poetul este pur şi simplu ignorat. Şi ce-i mai rămâne de făcut scriitorului? Practic nu mai sunt decât două posibilități: fie să se prăbuşească psihic şi să pună „lira-n cui" cum ar fi zis Eminescu, fie, dimpotrivă, să aibă tăria morală de a continua să creeze pentru sertar, ori pentru nu se ştie când, de vreme ce la orizontul literar de atunci nu se întrezărea venirea unei zile în care propriile-i pagini să fie tipărite şi să poată ajunge la cititor.

Spre binele literaturii române V. Voiculescu a găsit în sine suficientă forță pentru a nu se lăsa înfrânt şi a alege cea de a doua posibilitate. Psihologic vorbind şi cunoscând felul în care a curs biografia scriitorului până la acea dată, credem că nici nu se putea altfel. Fiindcă pe fondul sănătos al copilăriei lui, depănată într-un sat de pe Valea Buzăului, s-au „clădit" întregile temelii ale necazurilor de mai târziu, cum o mărturiseşte undeva[34]. La fondul sănătos şi pur dobândit în anii prunciei se mai adăuga şi înțelgerea largă şi profundă a vieții, înțelegere venită prin educație şi prin experiența apropierii de Dumnezeu (cum însuşi se confesa, cu vreo zece-cincisprezece ani în urmă studenților teologi din Bucureşti): „Viața e multidimensională. La cele două laturi de jos, pământeşti, le-aş zice dimensiuni pasionale - bucuria şi durerea -, la care se limitează materialismul, trebuie să adăugăm o a treia, înălțarea, dimensiunea spiritualității... Şi transfigurându-ne să trecem în a patra dimensiune, metafizică, în extaz şi sfințenie"[35].

Exilat în sine, de fapt refugiat din fața agresivei propagande de partid ce se întindea ca o pecingine şi în spațiul literaturii, V. Voiculescu trage între el şi ceilalți, încă din primii ani de după război, o grea şi densă cortină.

Trecând în ochii prietenilor, ca şi în ai celor ce-l vedeau pentru întâia oară, întâmplător, pe stradă să zicem, aidoma unui sfânt bizantin, cu „chipul său prelung, uscățiv, adiat de o frunte inteligentă, luminat de barba albă îngrijită, (...) a cărui odihnitoare blândețe se cumpănea cu genezele ochilor cosmici, izvorâtoare de lumi"[3] , Voiculescu trăia în aceşti ani, la modul dramatic, metafizic şi cu toată intensitatea sufletească şi intelectuală însingurarea,

interiorizarea în care descoperea cele mai înalte ceruri ale poeziei sale.

Privit dinafară, omul trăia modest, chiar foarte modest, într-o singură odaie „închesuit între cărți, multe şi felurite, îndesate în rafturi pe câte două şi trei rânduri, de jos până-n tavan, într-o aparentă neorânduială", cum şi-l aminteşte Valeriu Anania. Pătrunzând în interior, adică în sufletul şi gândul lui (atât cât putea şi cât voia să lase pe cineva să pătrundă) vom vedea că poetul ducea o viață de aristocrat al idelor, dar un aristocrat doar prin profunzimea şi altitudinea gândurilor, fiindcă trăirea pe acest plan, superior desigur, era cu atât mai dramatică cu cât conştientizarea ei era mai limpede.

Din acest clocot interior, din aceste seisme ale conştiinței se vor isca gânduri, cugetări, meditații asupra vieții şi a destinului, asupra poeziei proprii ori a literaturii în general. Acestei perioade i se circumscrie şi textul unei scrisori neexpediate, o autentică confesiune (rămasă până la urmă cu câțiva ani inedită) care poate ajuta mult critica literară atunci când va purcede să facă lumină deplină în ce priveşte ultima perioadă a creației scriitorului: „Sunt asaltat de îndoieli şi dumneata ştii bine că îndoiala duce silit la schimbare, căutarea de noi forme, necontenit alte forme. Asta ar putea fi una din cheile ce s-ar potrivi la descuierea neînțelesei desfăşurări a poeziei mele -, de la bolovănoasele începuturi până la noile şi afectatele subțirimi de la sfârşit, cu pretenții de rafinărie..."[37].

Dar „bătrânul mocnind sub praf', cel care într-o poezie datată „Duminică, 11 Noiembrie 1951" spunea „Nu mai întreb ce vremuri bat afară" află, totuşi, în sine forța de a se consacra unui gen literar - proza - pe care până atunci nu-l mai practicase.

Şi astfel, în răstimp de şapte ani, între 1947 şi 1954, dă literaturii fascinantele lui Povestiri şi nu mai puțin originalul roman Zahei Orbul.

Scrierea povestirilor alternează, în anii amintiți, cu elaborarea unei mari părți a poeziei religioase (publicată postum sub titlurile Clepsidra şi Călătorie spre locul inimii) - aceasta fiind, fără nici un fel de dubiu, atât un rod al acumulărilor anterioare şi al evoluției autorului în planul vieții ascezei

şi al apropierii de Dumnezeu cât şi al experienței imediate, în aceeaşi direcție, trăită prin frecventarea

cu devoțiune şi încredere deplină a aşa-numitului grup al „Rugului aprins" ce se întrunea în dezbateri spirituale şi în reculegere la mănăstirea Antim din Bucureşti.

Dar preocupările esențiale ale scriitorului în anii imediat următori lui 1950 sunt, incontestabil, două: inițierea în tainele misticii şi aprofundarea cunoaşterii pe linia Rugăciunii lui Isus (practicată în grupul „Rugul aprins" de la Mănăstirea Antim), pe de o parte şi fireasca dorință de a afla opiniile confraților în legătură cu textele sale în proză. Iar pentru atingerea primului scop şi pentru satisfacerea dorinței în cel de al doilea caz era nevoie de întâlnirea cu confrații întru credință şi aspirații. întâlnirile au loc, în primul caz, cum am spus, la cunoscuta mănăstire bucureşteană. în cel de al doilea caz reuniunile se vor desfăşura fie în casa poetului, fie (cele mai multe) în locuința lui Alexandru Mironescu.

Ambele tipuri de întâlniri vor forma, în 1958, principalele piste

de pe care vor porni anchetele Securității.

*

Frământările şi schimbările politice din România anilor 1946- 1950, instaurarea regimului comunist au însemnat pentru Vasile Voiculescu, ca şi pentru mulți alți intelectuali şi creatori o lume cu totul nouă. O lume care nu era dispusă să-i accepte decât în măsura în care ei înşişi ar fi fost dispuşi să facă o serie de compromisuri. Cu alte cuvinte fie să adere la nişte principii şi reguli cu totul străine de convingerile lor, fie să trăiască în minciună, lăudând acțiuni şi direcții în care nu puteau crede.

E adevărat, unii dintre ei s-au „convertit" la noua învățătură, cea marxist-leninistă, şi s-au bucurat, în anii care au urmat, de privilegii şi favoruri din partea regimului. Cei mai mulți, însă, n-au făcut-o şi i-a aşteptat închisoarea.

Poate că cea mai grăitoare dovadă atât a însingurării poetului nostru şi a vieţuirii lui în cu totul alte sfere decât cele atât de prozaice şi de pragmatice ale realității o constituie o simplă trecere în revistă a creațiilor pe care acesta le aşterne pe hârtie fără a şti dacă vor putea vedea vreodată lumina tiparului. Cel puțin atâta vreme cât proletcultismul era în plină floare în România. Lectura titlurilor respectivelor poezii, lectură făcută în paralel cu titlurile unor texte ce se găseau la mare cinste prin presa vremii ne oferă

sugestii interesante şi încă un motiv de meditație serioasă asupra momentului literar pe care îl traversau atunci autorii de literatură şi creatorii în general. Iară cum arătau titlurile unora din poeziile scrise de Vasile Voiculescu între 1947 şi 1954:

Aşa zice Domnul (1947), Clepsidra (1949), De profundis (1950), Doamne (1951), Murind (1951), Moartea (1951), Graalul (1952), Inimă a lui Dumnezeu (1953), Treime (1953), împărtăşirea (1954), Tabloul (1954), întregire (1954), Spovedanie (1954), Eu te-aş privi (1954), la-ți sus înapoi (1954), Rugăciune (1954), Crucea-Arcă, Crucea-Cheie, Crucea-Mireasă (1954).

Iar acum să transcriem şi o serie de titluri din versificările ce umpleau paginile publicațiilor din anii respectivi. Bunăoară, în 1950, în revista „Viața Românească" apăreau titluri ca: Odă ciocanului, Portret de atelier şi La moartea unui tovarăş (autor Cristian Sârbu), Cântecul țesătoarei (Suzana Delciu), Cum a semnat sondorul Popa (Cicerone Theodorescu; în „Flacăra": De vorbă cu strungul (autor N. Nasta), Răvaşul tractoristului (A. Năfrămiță), Mecanicul din S. M. T. (Ştefan Tănase); în „Contemporanul": Ioana a fost aleasă în Comitetul pentru pace (Petru Vintilă), Cântecul de dor de țară al iugoslavului fugit de sub jugul lui Tito (Victor Tulbure), Armata țărănimii muncitoare (V. Nicorovici). Nici patru ani mai târziu, în 1954 situația nu se schimbă. Metoda artistică (ridicată în slăvi până la saţietate), a realismului socialist a scos la rampă zeci şi chiar sute de autori, mai ales în poezie. Acum, în 1954, când V. Voiculescu este tot mai puternic încercat de ideea de a „continua" sonetele lui Shakespeare (şi către finele anului chiar îşi va pune planul în aplicare) - operă care, în final, se va constitui într-una din capodoperele liricii româneşti moderne, în revistele literare văd lumina tiparului tot soiul de versificări pe teme cerute de partid. „O posibilă schiță a acestei masive participări - notează Ana Selejan în ampla monografie consacrată perioadei - ne-o oferă colaboratorii revistei Viața Românească pe 1954... sugerându-vă să nu ocoliți titlurile poeziilor, căci unde? şi când vă veți mai întâlni cu titluri (şi teme lirice) ca acestea: Moşierița valahă către cățeluşa ei, Mânjii colectivei, Cuvânt despre sergentul Belate Alexandru, Industrializarea în târgul meu, Scrisoarea stegarului Frătița, Despre oameni şi despre recolte. Am plecat din sat, Preşedintele colectivei,

Cântecul unei culegătoare de bumbac, Cântecul grănicerilor marinari, De vorbă cu tovarăşul Marcenco, Carnet sovietic, Scrie, scrie să se ştie etc., etc."[39]. Autorii acestor versificări (sau ale altora, de aceeaşi inspirație şi de aceeaşi factură) sunt, în marea lor majoritate, scriitori din generațiile mai

noi, dar şi din cele de dinainte de război: Alexandru Andrițoiu, Maria Banuş, Mihai Beniuc, Vlaicu Bârna, Valeria Boiculesi, Ion Brad, Marcel Breslaşu, Dan Deşliu, Victor Eftimiu, Ştefan Iureş, Petre Luscalov, Florin Mugur, Letiția Papu, Alfred Margul Sperber, Petre Solomon, Nicolae Tăutu, A. Toma, Violeta Zamfirescu şi încă mulți, foarte mulți alții.

Nici în ce priveşte proza lucrurilor nu stau altfel. în 1949 „Comandamentul tematic este satul; dezideratul general; accesibilitate; funcția supremă; educație; țelul: armă de luptă; „eroul pozitiv" va fi: activistul de partid; „eroul negativ": chiaburul; specia predilectă: nuvela; colecția editorială: Cartea poporului (Câteva titluri sunt edificatoare: Andrei Buda merge la şcoala de cadre, de Petre Dragoş; Ucenicul Năsturaş descoperă viața, de Nicolae Jianu; Duşmănie, de Petru Dimitriu; Cărămidarii, de V. Em. Galan). Imperativul, dacă putem zice aşa, se menține şi în anii următori, când apar numeroase romane şi nuvele ce abordează „transformarea socialistă" a satelor şi oraşelor de pe întreg cuprinsul țării. Din galeria acestor scrieri semnalăm, în 1954, romanele Bărăgan, voi. 1 de V. Em. Galan; Pasărea furtunii, de Petru Dumitriu; Floarea Vieții, de Aurel Mihale; în oraşul de pe Mureş, de Francisc Munteanu; Rădăcinile Bucuriei, de Ieronim Şerbu; Casa apelor, de Maria Vlad, precum şi cărțile de nuvele, schițe şi povestiri: Livezile tinere de Eusebiu Camilar; Sub cerul liber, de Traian Coşovei; Directorul nostru, de Gheorghe Dorin; Boabele de grâu, de Ana Lungu; Florile pământului de Zaharia Stancu; M-am făcut băiat mare, de Nicuță Tănase; Filonul 25, de Nicolae Jianu; Ciobanul care şi-a pierdut oile, de Petru Vintilă.

Şi lista, se înțelege, este cu mult mai lungă, dar o vom opri aci.

Şi în tot acest timp unii scriitori, altfel cu vocație şi cu ceva talent înnăscut (autori care prin scrieri ulterioare au reuşit să se „salveze" de la uitarea istoriei literare, fiecare după măsura

meritată) făceau un fel de „prostituție literară", abordând temele impuse de partid şi propaganda oficială, iar alții, mulți la număr, veleitari, căutau să-i urmeze îndeaproape.

V. Voiculescu, departe de „lumea deslănțuită" a proletcultismului, lucra la povestirile lui fantastice (pe lângă cele amintite deja, el scrie acum Schimnicul, Chef la mănăstire, Perna de puf Ciorbă de bolovan, Sakuntala, Ultimul berevoi, Viscolul, Lipitoarea, Alcyon sau diavolul alb ş. a.).

Aproape nici nu-ți vine să crezi că în fața avalanşei de producții din reviste şi din volume (ce aduceau, fără îndoială, mari beneficii şi onoruri autorilor lor) V. Voiculescu a rezistat „vânturilor, valurilor", rămânând rece

la tot ce se întâmpla în lumea literară şi imperturbabil în cea ce încredința hârtiei. „In ceea ce-l priveşte pe V. Voiculescu - Omul - îşi amintea cineva în 1993 -, aş vrea să subliniez în primul rând caracteristica principală care ne impresiona cel mai mult când l-am cunoscut, şi anume caracterul, în mod intenționat Voiculescu nu vroia să scrie la comandă şi în general nu vroia să colaboreze. A avut mari deziluzii din punctul ăsta de vedere. în primul rând, prietenii lui, vechii lui prieteni cu care avusese raporturi excelente până atunci l-au abandonat. Mă gândesc la Ion Marin Sadoveanu şi chiar la Tudor Vianu. Asta îi dădea o anumită amărăciune care era temperată de un anume scepticism al caracterului lui"[40].

Mărturia aceasta - o probă în plus întru demonstrarea moralității scriitorului în grele vremuri de restrişte pentru artişti - vine să se adauge, fără putință de tăgadă, unui portret fidel al

omului de o verticalitate şi demnitate ireproşabilă şi indiscutabile.

*

Urmând cronologia spre a ajunge la înscenarea judiciară căreia avea să-i cadă victimă, în 1958, V. Voiculescu (şi pentru a înțelege, desluşi țele acestei urâte şi murdare ticluiri) trebuie să zăbovim o vreme la Mănăstirea Antim în anii '50, locul în care se desfăşura o activitate spirituală cu o notă ceva mai aparte şi unde s-a coagulat, treptat-treptat, mult discutatul cerc de intelectuali reuniți de doctrina „Rugului aprins".

Ne ajută în demersul nostru două substanțiale contribuții livreşti, cea a lui André Scrima şi cea semnată de Mihai Rădulescu,

ambii autori cunoscători îndeaproape ai subiectului abordat, primul „din interiorul", fenomenului (ca membru al grupului cu pricina), iar cel de al doilea un fel de „ultim mohican" al acestuia, el însuşi condamnat de comunişti, ispăşindu-şi pedeapsa în înschisoarea de la Aiud, unde a fost încarcerat şi V. Voiculescu.

Mergând către originile formării grupului de intelectuali de la Antim - „Rugul aprins", Mihai Rădulescu ne informează că „ideea de a se întemeia o asociație cu statul legal, menită răspândirii ortodoxiei prin conferințe publice şi autorizate, denumită Rugul aprins al maicii Domnului s-a născut încă deprin 1946, când un grup de clerici (în frunte cu un duhovnic rus, Ivan Calighin, refugiat din Rusia sovietică, venise în România), aflat la Govora, a găsit de cuviință să propăvăduiască practicarea Rugăciunii lui Iisus, ca modalitate de apropiere de Dumnezeu şi de contopire în dragostea pentru semeni. Denumirea „Rugul aprins" venea de la o icoană pe care o

adusese acelaşi monah rus, fost duhovnic al mitropolitului rus Nicolae de Rostov, icoană ce se poate vedea şi azi la Mănăstirea Antim.

în fond, în ce consta Rugăciunea lui Iisus?

Ea este extrem de scurtă şi extrem de simplă („Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul") şi se cere a fi rostită în gând pretutindeni, indiferent de contextul în care se află cel care se roagă. De la un anume punct încolo se produce un fel de circuit minte-inimă (de aici şi cealaltă denumire de Rugăciunea inimii) şi textul se rosteştea automat.

Fără a fi un apanaj al sihaştrilor, Rugăciunea lui Iisus poate fi practicată de către orice credincios care nădăjduieşte să ajungă pe trepte superioare de înțelegere a lui Dumnezeu şi de apropiere de el.

Fără a intra în detalii, dar pentru a da totuşi o idee despre această rugăciune, practicată cu devoțiune de către cei ce alcătuiesc Grupul spiritual de la Antim, vom recurge la spusele părintelui Dumitru Stăniloaie. „în rugăciunea curată - scria el - este vorba de unirea minții (nous) cu inima. Nu trebuie ca mintea să rămână singură, nici ca inima să rămână singură. O rugăciune care se face numai cu mintea este o rugăciune rece; o rugăciune care se face doar cu inima este o rugăciune pur sentimentală, care ignoră tot

Clopotnița Mănăstirii Antim din Bucureşt[1], unde a locuit Sandu Tudor după ce s-a călugărit.

ceea ce Dumnezeu ne-a dat, ceea ce ne dă şi ne va da în Hristos. (...) Trebuie să precizăm încă o dată că această întâlnire a minții cu inima nu se face prin ridicarea inimii în minte, ci prin coborârea minții în inimă. (...) Propriu-zis mintea coborâtă în inimă nu-L mai întâlneşte pe Dumnezeu prin mijlocirea ideilor, ci prin simțirea prezenței Lui, ceea ce îi permite să verifice în realitate ceea ce gândea mintea... Ne adresăm lui Dumnezeu şi exprimăm prin însăşi ființa noastră lauda adusă lui Dumnezeu, uimirea în fața lui Dumnezeu, recunoştința, smerenia. Această profundă stare emoțională este mai adecvat exprimată de către întreaga ființă. Este vorba de o expresie dincolo de cuvinte. Este rugăciunea curată, rugăciunea întregii ființe care manifestă ieşirea emoțională în afara lucrurilor, în afara gândurilor, în afara şinei proprii, spre întâlnirea cu Dumnezeu. Şi în starea de rugăciune această ieşire este trăită în

gradul cel mai intens în inimă. în inimă înteaga ființă este proiectată în Dumnezeu cu o iubire nesfârşită"[42].

Făcând puțină istorie şi recurgând, la rându-i, la o lucrare a starețului Mănăstirii Antim din anii 1944-l948, Dr. Vasile Vasilachi, autorul volumului de evocări şi memorii Rugul aprins. De la Mănăstirea Antim la Aiud face precizarea că „la preluarea conducerii, noul stareț (cel amintit) avea în sarcină întreținerea, cu masă inclusă, a patruzeci de studenți, ca şi perspectiva renovării întregului complex de construcții al mănăstirii... Iată-i pe aceia care au răspuns chemării starețului de a-i sta aproape în opera sa de clăditor: Generalul Gheorghe Stratilescu, Generalul Ghoerghe Iorgulescu, generalul Ioan Tone, generalul Traian Tetrat, profesorul universitar Alexandru Mironescu, scriitorul Sandu Tudor şi protosinghelul Sofian Boghiu (secretar şi casier). Peste aproximativ cincisprezece ani, cei trei din urmă îşi vor plăti cu libertatea vechea dragoste de Biserică"[43].

Dar mai interesant din punctul nostru de vedere este altceva. Pe lângă amintitele griji ale noului stareț s-a mai aflat una - aceea care dă componenta spirituală a calendarului cotidian de la Mănăstirea Antim: organizarea aşa-numitelor „şedințe literare de joi seara .

însă viața spirituală a mici comunități de clerici şi mireni nu se oprea aci, fiind mult mai bogată şi complexă, căci iată ce consemnează acelaşi stareț din anii 1944-l948: «„Joile literare" purtau un dialog cu conferințele de duminică după-amiază. Acestea erau propuse de aceiaşi Arhim. Haralambie Vasilachi, Prof. Alexandru Mironescu, dr. Vasile Voiculescu (subl. ns.), Prof. Anton Dumitriu, poetul şi pamfletarul Sandur Tudor, dar şi Arhim. Benedict Ghiuş, Fratele Andrei Scrima, ca şi de profesorii teologi: Ioan G. Savin, Pr. Dumitru Stăniloaie, de Generalul prozator Constantin Manolache, de Mitropolitul Tit Simedrea şi de nenumărați alții - ierarhi, profesori secundari, ingineri, medici, chiar şi studenți. Mănăstirea încuraja şi creația artistică. O comisie compusă din plasticianul Mac Constantinescu, Prof. Al. Mironescu, poetul şi ziaristul Sandur Tudor, Prof. I. D. Ştefănescu, a premiat cei mai buni iconari ortodocşi: Arhim. Sofian Boghiu şi pictorul Eugen Profeta. Iar compozitorul Paul Constantinescu, organizatorul corului mănăstirii, condus de Protosinghelul Veniamin Gavrilovici,

a primit un premiu de şase milioane lei pentru cele două ORATORII ale sale, ce au schimbat destinele muzicii culte române. André Scrima pomeneşte şi compunerea unui Imn al Rugăciunii lui Iisus sub formă de „canon suitor" (...), imediat îndrăgit de comunitate, laici şi monahi deopotrivă.

S-a instalat în incinta mănăstirii şi un cuptor pentru ceramică. Din păcate, a fost mutat la Patriarhie. Pictorița Olga Greceanu, invitată, a împodobit cu mozaicuri zidul exterior frontal al bisericii"»[45].

De la acelaşi martor ocular mai aflăm că în acea vreme treceau pragul mănăstirii, pentru a participa la întâlnirile culturale din incinta ei şi o serie de alți oameni de cultură care alcătuiau aşa- zisul „cerc al ieşenilor" (din care făceau parte profesorul universitar Neculcea, preşedintele Academiei Ion Simionescu, C. Ifrim - fost primar al Iaşilor, generalul Manolache - scriitor, frații Ionel şi Păstorel Teodoreanu, avocatul Omer Popovici, profesorul Ion Petrovici, Mihail Sadoveanu şi alții, socotiți şi ei tot ieşeni, deşi nu descindeau de acolo: Profesorul Mihai Ralea, profesorul Constantin Fedeleş, Ioan Lucrețiu Pătrăşcanu etc.).

Simpla consemnare a numelor de intelectuali de mai sus devine, în sine, sugestivă pentru climatul de înaltă spiritualitate întreținut în vechiul lăcaş ctitorit de Antim Ivireanu. Şi nu este deloc greu de închipuit cât de pasionante, interesante şi pline de câştig erau atât „şedințele literare de joi seara" cât şi conferințele de duminică - şi unele şi altele denotând parcă o nedeclarată competiție a protagoniştilor. Pe bună dreptate Mihai Rădulescu ajunge la concluzia că „O atare explozie cultural-religioasă nu va mai cunoaşte Biserica noastră timp de cincizeci de ani, deoarece mare era teama guvernanților de orice adunare de români unde se lucra la îmbogățirea şi ascuțirea minții, cu atât mai mult când această operă se întemeia pe cugetarea creştin ortodoxă, al cărei precept de bază este ibirea de aproape, ca opus luptei de clasă ce trebuia impusă pentru distrugerea neamului. (...) Aceasta este pricina pentru care clericii şi cărturarii mireni înhămați la ducerea mai departe a combustiei spirituale arătate au fost aruncați în temnițe. Prea mare le era impactul asupra credincioşilor, iar el putea deveni îndemn la opoziție"[46].

Desigur, în centrul spiritual de la Mănăstirea Antim nu trebuie

văzut doar un simplu loc de inițiere în tainele ortodoxiei, ori de o eventuală popularizare a unor teze, idei sau mari figuri ale bisericii. Nu, fiindcă în nici un caz grupul de aici nu putea fi asimilat vreunui for cultural existent la acea dată. Şi apoi, el nu avea astfel de scopuri, altfel nobile, dar totuşi minoare în raport cu poziția, pregătirea şi aspirațiile celor ce îl alcătuiau. Grupul era mai degrabă menit să realizeze un dialog al intelectualilor cu clerul prin cultură, sau mai exact spus printr-o formă superioară de cultură - adică aceea care este „inseparabilă de conştiința în trezire", aceea „ce se naşte şi creşte o dată cu întrebările eliberatoare ale

credinței; pentru a se proiecta sărbătoreşte, pe orizontul marii aventuri a Spiritului în lucrare pretutindeni şi dintotdeauna"[47].

Deşi „Rugul Aprins" îşi află - cum o mărturisesc cei care au făcut parte din grup şi au supraviețuit represiunii comuniste - începuturile legate de venire în România a lui Ivan Culighin, cum am arătat, apogeul existenței lui, dacă putem spune aşa, se situează în anii imediat următori lui 1950, după ce la cârma mănăstirii Antim venise Bogdan Ghiuş şi după ce menționatele reuniuni au condus către o mai accentuată manifestare în această direcție.

Dar, de fapt, ce era „Rugul aprins", pe ce principii se baza şi ce finalitate aveau acțiunile protagoniştilor lui?

Admițând că mulți dintre cititorii noştri nu sunt încă suficient de edificați asupra lucrurilor şi-şi pun, probabil, astfel de întrebări, ne simțim datori să venim cu câteva detalii.

Este vorba despre interpretarea dată unor versete biblice din Ieşirea, interpretare pe care membrii grupului de la Antim şi-au însuşit-o întocmai cum au aflat-o de la acel pelerin rus emigrat în România la finele războiului. Aşadar, în Ieşirea (A doua carte a lui Moise) aflăm cum Moise, păscând oile, a ajuns într-o zi la Horeb, muntele lui Dumnezeu, unde «i s-a arătat îngerul Domnului într-o pară de foc, ce ieşea dintr-un rug; şi a văzut că rugul ardea, dar nu se mistuia. Atunci Moise şi-a zis: „Mă duc să văd această arătare minunată: că rugul nu se mistuieşte". Iar dacă a văzut Domnul că se apropie să privească, a strigat la el Domnul din rug şi a zis: „Moise! Moise!" Şi el a răspuns: „Iată-mă, Doamne!" Şi Domnul a zis: „Nu te apropia aici! Ci scoate-ți încălțămintea din picioarele tale, că locul pe unde calci este pământ sfânt!" Apoi i-a zis iarăşi: „Eu sunt Dumnezeul tatălui tău, Dumnezeul lui Avraam şi

Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacov!" Şi şi-a acoperit Moise fața, că se temea să privească pe Dumnezeu.» (Cap. 3, 1-6). Apoi Dumnezeu îi porunceşte lui Moise să meargă la Faraon pentru a-i scoate de acolo pe „fiii lui Israel", dar acesta răspunde: «Iată, eu mă voi duce la fiii lui Israel şi le voi zice: „Dumnezeul părinților voştri m-a trimis la voi... Dar de-mi vor zice: „Cum îl cheamă, ce să le spun?" Atunci Domnul Dumnezeu a răspuns lui Moise: „Eu sunt cel ce sunt". Apoi i-a zis: „Aşa să spui fiilor lui Israel: Cel ce este m-a trimis la voi!"» {Cap. 3, 13-l4).

Intr-o accepție mai largă şi generalizată „focul care nu mistuie nimic este mai mult decât înflăcărarea mâniei cereşti. Este imaginea veşniciei divine, a lucrării interioare a Celui Atotputernic, înainte de a interveni în

spațiul şi timpul oamenilor"[48]. Pornind de aici, de la viziunea lui Moise pe muntele Horeb o întreagă tradiție bizantină a interpretat „Rugul aprins" ca o poartă către veşnicie, dar şi ca pe o cale de întrupare a Logosului în trupul Fecioarei. „Conform canoanelor Erminiei, imaginea centrală a icoanei Rugului aprins, Toetokos, e integrată unei structuri octave, asemănătoare unei stele în opt: echivalent figurat al Ogdoadei, corelată veacului al optulea sau zilei a opta, duminica - poartă a eternității deschisă încă de aici. (Poarta invizibilului trebuie să fie vizibilă). Icoana, autentic realizată, a Rugului Aprins reuneşte fascinația pictorială a unei mandala cu gravitatea unei matrici de cunoaştere simbolică" (André Scrima)[49]. Prin urmare Rugul Aprins a stat la baza unei doctrine bazată pe trăirea contemplativă ca experiență spirituală individuală - de aici şi reînvierea isihasmului din veacurile XIII-XIV de la Muntele Athos (prin „propagarea" lui de către Grigore Sinaitul, 1255-l346).

De altfel în Calendarul creştin-ortodox există şi „Sărbătoarea Rugului Aprins" (a lui Moise) celebrată la 4 septembrie, zi care, susținea Ivan Culighin, „constituie, tăcut, momentul şi locul de reunire în Duh a tuturor celor ce au fost binecuvântați cu darul trăirii şi cunoaşterii isihaste. Iată deci, cu simplitatea veracității, tâlcul denumirii de „Rugul Aprins" alăturat grupului de la Antim. (...) Rugul Aprins dura drept referință vie păstrată în inimă, a unei moşteniri venite de foarte departe"[50].

Tot André Scrima, în calitatea lui de cunoscător dinlăuntru, în chip nemijlocit al grupului spiritual coagulat la Mănăstirea Antim,

mai târziu intrat în istoria spiritualității sub genericul „Rugul aprins", ne oferă şi câteva „coordonate vitale, constitutive".

în substanțiala şi interesanta sa carte (din care am mai citat deja) autorul scrie: «Lipsa oricărui regulament prealabil alcătuirii lui (al grupului, n. n.), absența de roluri formal distribuite sau ierarhizate, într-un cuvânt libertatea, permanent confirmată, ne pot orienta spre ceea ce încercăm să exprimăm. La temelia modului său de existență stătea, foarte simplu, verbalizarea. Cuvântul, verbul circula cu încântare, am spune, de la unul la celălalt, ca într-o creştere spre înalt a încrederii: el întâmpina nu reticență sau lipsă de interes, ci deschidere sporită a atenției. Crâmpeie de lectură sau de gândire - modest personală - se configura în intelecțiune deloc abstractă, transsubstanțială în materie de uimire, emoție, recunoaştere, orientate spre Ultim. Foarte adesea beneficiam, unul de la altul, prin aducerea în discuție a unei lecturi tocmai întreprinse, a unei „descoperiri"

de autori aproape uitați sau confidențiali. (Dr. V. Voiculescu excela în asemenea surprize iscate din labirinturile bibliotecii sale)»[51].

Nu încape îndoială că în definirea locului şi rolului pe care 1-a avut V. Voiculescu în cadrul grupării „Rugul aprins" o semnificație cu totul specială o au şi numele celorlalți practicanți ai Rugăciunii inimii şi, implicit, participanți la reuniunile spirituale de la mănăstirea Antim.

Deşi nu este locul aci să facem o prezentare detaliată a acestora , se cuvine, totuşi, să-i amintim fie şi prin succintele portrete morale făcute de către cei doi autori, dar şi de către alții care i-au cunoscut şi le-au evidențiat virtuțile în diverse scrieri.

Desigur, cea mai interesantă şi complexă figură din „Rugul Aprins" era Sandu Tudor pseudonimul lui Alexandru Teodorescu din Bucureşti. Om cu o biografie spectaculoasă, „un personaj mai puțin obişnuit cu tot atâtea - dacă nu şi mai multe - ipostaze profesionale"[53] (Pericle Martinescu), el a fost, pe rând, marinar, aviator, ziarist, călugăr - ins cu vocația slujirii bisericii, de vreme ce singurul lui volum de versuri de inspirație mistică sugerată chiar de titlul, Comornic (1925) denotă o limpede chemare către cele sfinte, iar anii ultimi autorul şi-i petrece în singurătate, la schitul Rarău.

Este interesant şi demn de adăugat că în perioada lui de

gazetărie păstorise două publicații (Floare de foc, 1932-l933; Credința, 1933-l934) cu limpede orientare ortodox-creştină, în paginile lor publicând nume de referință azi: Ion Biberi, Virgil Gheorghiu, Petre Manoliu, Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu, Constantin Noica, Octav Şuluțiu, Ovidiu Papadima, Eugen Ionescu, Barbu Brezianu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Petru Comarnescu, Mihail Sébastian, Emil Cioran şi alții.

Un alt personaj important era Alexandru Codin Mironescu, profesor universitar de chimie, scriitor şi gazetar, autorul unui studiu - Limitele cunoaşterii ştiințifice (1943), de adâncă erudiție şi profunzime filosofică, fire lipsită de maliționizitate şi cu un dezvoltat simț al umorului, om cu „casa deschisă" pentru vizitele prietenilor (de unde i se va trage, mai târziu, anchetarea şi condamnarea).

Mai erau apoi Paul Sterian, om de cultură şi tehnocrat, Paul Constantinescu, cel carea compus şi un Imn al Rugăciunii lui Iisus (sub formă de „canon suitor"), Ion Marin Sadoveanu (cel care „surprindea prin asiduitate, vădită într-o devoțiune oarecum rustică: adorare prelungită a icoanelor, gestualitate amplă..." scrie André Scrima), arhitectul Constantin Joja, profesorul Alexandru Elian („reînnoind la fiecare întâlnire satisfacția de calitate rară pe care o oferă îngemănarea între fermitatea intelectuală şi

integritatea morală" notează Scrima), filosoful şi profesorul Anton Dumitriu, părintele Dumitru Stăniloaie, titular al catedrei de „Teologie ascetică şi mistică" de la Facultatea de Teologie a Universității Bucureşti, traducătorul Filocaliei (despre care acelaşi autor spune că a participat la mai multe întâlniri, însă „nicicând nu a făcut parte din Grupul de la Antim".

Desigur, o figură de prim-plan a „Rugului Aprins" era starețul Benedict Ghiuş, doctorand în Teologie la Universitatea din Strasbourg (în 1920) - „duhovnicul, sfătuitorul, interlocutorul intelectual calificat pentru căutătorii de sens ai acelei perioade" (A. Scrima). Acestora li se adăugau şi alții, despre care cei ce au adus mărturii despre acele vremii, ori s-au aflat în preajma lor, au scris în memoriile lor.

însuşi autorul din care am citat până acum, André Scrima a fost unul dintre cei mai importanți membri ai „grupului Rugul Aprins", însă, mai târziu, plecând în India în 1957, datorită unei conjuncturi şi sprijinului primit de la patriarhul de atunci al

României, Justinian Marina, a scăpat de închisoare şi de toate consecințele prigoanei intelectualilor ce se întâlneau la Antim. Bun prieten cu el, V. Voiculescu i-a încredințat o variantă în manuscris al Sonetelor, variantă care n-a fost încă publicată şi se află tot în posesia lui A. Scrima[54].

Cu toții „nu veneau pentru taifas şi palavre, ci în căutarea unei trăiri de rugăciune, cunoaştere, împlinire; nu era vorba nici de o „elită" (sau mai bine zis, da: dar nu după înțelegerea frivolă, trunchiată a lumii), de societate „superioară" şi ruptă de rest..."[55]

Am văzut, aşadar, care erau, în linii mari coordonatele după care aveau loc întâlnirile de la Antim, circumscrise „Rugului Aprins". Am văzut şi ținuta de înaltă spiritualitate a acestora, asigurată de nivelul intelectual şi de aspirațiile participanților la ele, precum şi rolul de catalizator al inteligențelor atrase de misterul ortodoxiei şi de pătrunderea tainelor dumnezeirii.

însă dincolo de orizontul deschis de mărturiile pe care le avem se iveşte, neliniştitoare, o întrebare:

Care a fost contribuția lui V. Voiculescu la definirea profilului grupului (nu o definire în sensul comun al dicționarelor, ci o alta de mai profunde semnificații) şi prin ce se leagă propria-i biografie, până la urmă, de viața „Rugului Aprins"?

Trebuie s-o recunoaştem din capul locului: toți memorialiştii îi recunosc poetului rolul de persoană cu karmă, cu aură, cu forță magnetică pentru ceilalți, însă nici unul din ei nu merge mai în adâncul lucrurilor. Nici

unul nu caută să dezlege „misterul" (fiindcă trebuie să fie un mister) personajului şi nu pătrunde dincolo de aspectele întrucâtva exterioare ale acestuia. Scurte, fugare caracterizări sau notații de genul „Libertatea spiritului comunicând cu universul în chiar infimul amănunt, adia palpabil: nici o pervertire meschină, şovină, necinstită nu apărea posibilă în acest spațiu (al bibliotecii lui V. Voiculescu, n. n.f[6] sau „Se pare că atunci şi acolo (la Antim, n. n.) a avut Voiculescu revelația unei alte dimensiuni a spiritului şi de acolo şi-a desprins noile sale lecturi şi meditații, cu efecte radicale în poezia lui de mai târziu. Mai mult, cred că el a fost, până la urmă, singurul beneficiar al acelui început de inițiere isihastă... (...) Voiculescu a luat noutatea în serios şi s-a angajat întru ea de unul singur, pe cont propriu cum s-ar spune, într-o uriaşă aventură a spiritului" (Valeriu Anania)[57]

au mai degrabă darul de a mări curiozitatea şi dorul investigației decât pe acela de a face lumină într-o perioadă de timp acoperită în mare parte de norii necunoscutului.

Coroborând, totuşi, aceste informații cu o alta (anume aceea că poetul pornise pe calea cunoaşterii în ce priveşte Rugăciunea lui Iisus încă de prin 1939)[58] şi cu datele aflate în josul Sonetelor şi al multora dintre poeziile religioase (fixate în timp în intervalul 1950- 1958) avem toate motivele să credem că trăirea profund mistică a scriitorului venea dintr-o adâncire serioasă pe calea credinței şi dintr-o inițiere serioasă în isihasmul presupus de Rugăciunea inimii. Altfel cum s-ar fi putut ivi de sub condeiul scriitorului versuri precum acestea?:

CĂLĂTORIE SPRE LOCUL INIMII

... Locul inimii noastre? Cine-l ştie? Câți îl cer? Vârtejul cugetelor nu-i chip să ne poarte... Locul inimii noastre sălăşluieşte în Cer Şi-n el Lumina lină a Celuifăr' de moarte. Aspre prăpăstii se sparg în orice ins. Pe munții ninşi de blestem Arde floarea minunilor - Rugul Aprins - Ce-n scrum preface spațiu şi vreme.

Doamne, spre locul inimii noastre? Inimii Tale? 'ndreptează

Paşii rugăciunii obosită de cale,

Acolo unde deodată mintea se deşteaptă trează,

In amiaza eternității Tale.

Noaptea de 24 Decembrie 1955, Bucureşti

Parcurgând cu multă atenție prețioasele mărturii aduse de Valeriu Anania în legătură cu isihasmul lui Vasile Voiculescu nu ne surprinde să citim într-un loc: „...Voiculescu este infuzat de credință şi pietate prin educația primită de la părinții săi şi înainte de a-şi face din creştinism unul

din motivele majore ale poeziei sale, îl practică în viața de fiecare zi, dăruindu-se cu fervoare rugăciunii, meditației cultului bisericesc şi, mai ales, iubirii de aproapele... Prin mijlocirea acestor reuniuni (este vorba de

întâlnirile de la Antim, n. n.), el se inițiază şi apoi se adânceşte în literatura filocalică şi face din isihasm nu numai un obiect de studiu, ci şi universul unei aventuri spirituale din care poezia sa va beneficia din plin..."[59]

Este greu, dacă nu cumva imposibil de precizat când a început scriitorul să se inițieze în isihasm. Şi până la urmă este mai puțin important de ştiut şi de cuantificat. Tot Valeriu Anania ne mai spune despre autorul Poemelor cu îngeri că „era un inițiat în isihie (cuvânt grecesc care, în accepția practicii isihaste, înseamnă linişte, pace lăuntrică, concentrare în sine, deci o linişte creatoare, neastâmpărată, în continuă mişcare, dar nu o rotire pe orizontală, ca aceea a valurilor, ci o largă înşurubare pe verticală, ca învârtirea iederii pe tirs, un urcuş în spirală către înălțimile cele mai de sus, acolo unde se consumă Logodna contemplației noetice..."[60]

încercând, la rându-i, să propună cititorilor lui o nouă lectură a poeziei voiculesciene - prin prisma inițierii isihaste a autorului, un mai tânăr cercetător, Constantin Miu, a publicat un interesant studiu, Vasile Voiculescu - poet isihast (Editura Florile Dalbe, 1997) în care îşi argumentează idele avansate prin texte poetice alese cu grijă şi menite să ilustreze prezența convingerilor religioase ale scriitorului deopotrivă printr-o chemare lăuntrică de mare putere şi printr-o foarte bună şi exactă cunoaştere a textelor biblice şi ale Filocaliei. Dl. Constantin Miu îşi ia pe tot parcursul demersului critic drept „avocați" ai tezei d-sale autori de prestigiu. Din studiul său am desprins această pagină referitoare la „Rugăciunea isihastă": «„Dar ce este isihasmul?" Prin Isihasm - spune Părintele Antonie Plămădeală - se înțelege rugăciunea neîncetată care conduce sufletul către isihie, către Liniştire". Sf. Vasile cel Mare găseşte că „Liniştirea este începutul curățirii sufletului". Kallistos Ware, în cartea sa împărăția lăuntrică, arată care sunt treptele isihiei: „Să fugi de oameni, să trăieşti în reculegere". Acestea sunt cele trei trepte ale isihiei (revenire în sine). Prima e de natură spațială: este vorba de despărțirea exterioară, fizică de oameni. A doua, şi ea exterioară: să taci, să te abții de la vorbire. Dar nici una, nici cealaltă nu sunt suficiente pentru a face dintr-un om un isihast... Pentru a ajunge la adevărata liniştire lăuntrică trebuie să treci de la a doua la a treia treaptă, de la

isihia exterioară la cea lăuntrică, de la simpla absență a cuvintelor la ceea ce Sf. Ambrozie numeşte tăcerea activă şi creatoare.

în drumul său spiritual, omul duhovnicesc are nevoie de două lucruri de asceză şi de rugăciune. „Asceza se opune păcatului, dar ea nu e suficientă, fiindcă atenția singură nu poate totul. Rugăciunea însă extermină păcatul". Rugăciunea isihastă, care ne interesează pentru demersul nostru critic, a fost teoretizată şi practicată în ortodoxia românească de Paisie - starețul Mănăstirii Neamțului (la jumătatea sec. al XVIII-lea).

în rugăciunea isihastă, numită şi Rugăciunea lui Iisus „nu există alt loc al contemplației divine sau al unirii cu Dumnezeu în afară de inimă". Sfinții Părinți sunt de părere că Rugăciunea lui Iisus trebuie rostită fără încetare. De altfel, însuşi Mântuitorul recomanda: „Privegheați şi vă rugați", iar Sf. Apostol Pavel întăreşte şi el acest îndemn: „Rugați-vă neîncetat!" în doctrina spirituală a Bisericii vechi, inima este „sediul" sufletului creat după chipul lui Dumnezeu şi orientat tainic spre El. Spre deosebire de cunoaşterea rațională, care se realizează prin educație şi informație, cunoaşterea „cu inima", nu poate fi comunicată decât prin inițiere, căci „inima este este prin excelență locul vieții duhovniceşti; aceasta izvorăşte din inima noastră, plină de harul Duhului de viață făcător şi trebuie să purceadă dintr-un simț lăuntric al realităților duhovniceşti şi să se exprime printr-o consimțire liberă şi firească la dinamismul interior, la înclinațiile şi mişcările răsădite în inimă de Sfântul Duh" (...) Nu trebuie să uităm că în isihasm mintea aduce jertfă rugăciunii pe altarul inimii, în numele Mântuitorului nostru, Iisus Cristos»[61].

De altfel înseşi capitolele cărții d-lui Constantin Miu sunt sugestive pentru maniera în care a fost elaborat studiul aplicat pe textele voiculesciene: Receptarea critică a poeziei religioase voiculesciene; Poezia de inspirație religioasă, Poezia religioasă apostolică, Treptele vieții spirituale (de la Ascetică la Mistică), Vârstele unirii mistice, Motivul sufletului, Tema morții, Atitudinea eu-lui poetic în căutarea lui Dumnezeu, Coborârea Sacrului în profan.

Aşa stând lucrurile, este aproape de la sine înțeles că isihasmul corespundea întru totul concepției scriitorului nostru despre viața biologică, dublată de cea intelectuală. Şi nu cum s-ar putea crede la

o privire superficială datorită condițiilor sociale şi politice noi, care îi impuneau poetului tăcerea, retragerea în sine, fuga din fața tăvălugului comunist.

Isihasmul voiculescian, insuficient cercetat şi comentat, îşi are cauze şi motivații mult mai profunde. Iar în definirea şi comentarea manifestărilor lui trebuie avut în vedere, pe de altă parte, şi modul de a trăi, cu totul particular, al scriitorului. E vorba de traiul lui zilnic, pe care acum l-am putea numi, fară teama de a greşi, drept unul ascetic. Vasile Voiculescu, o ştim de la fiul său Ionică, nu bea, nu fuma, facea zilnic duşuri reci, era un adept al medicinii naturiste şi citea tot ce-i cădea în mână despre practicile meditației orientale şi nu este exclus să fi nutrit şi gândul ascuns de a fi încercat să facă şi el astfel de exerciții.

Fiind şi noi convinşi că „Prin meditație şi prin exercițiile spirituale ale isihiei Voiculescu depăşea starea de extaz şi se ridica până la aceea de extaz, adică... la întâlnirea eu-lui cu Logosul", cum bine şi exact scrie Valeriu Anania, vom fi de de acord cu acesta că „Rodul literar al acestei experiențe, sau, mai precis, expresia ei artistică este ciclul Ultimelor sonte închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de V. Voiculescu, poezii care, după părerea mea, nu pot fi pe deplin înțelese fară considerarea isihiei"[62].

Scrise şi cu mărturisitul sentiment al unei „predestinări", Sonetele au fost create în răstimpul a patru ani (între Duminică, 5 septembrie 1954 şi Duminică şi Luni, 20-21 iulie 1958), fiind în număr de nouăzeci.

Referitor la geneza Sonetelor o mărturie interesantă şi demnă de reținut avem de la Ovidiu Papadima. «Ştiu - scrie el - din amintirile mele şi dintr-ale altora că V. Voiculescu a încercat să traducă realmente sonetele lui Shakespeare şi că a renunțat mereu, nemulțumit de ceea ce realizase. Renunțând a fi traducătorul lui Shakespeare, poetul român a încercat ceva mult mai greu: să se identifice cu substanța umană şi poetică a sonetelor lui, să caute - în profunzimile eterne ale sufletului omenesc, în atitudinile lui fundamentale față de temele mari ale poeziei: viața, iubirea, păcatul, destinul geniului, raporturile lui cu muritorii de rând şi cu luminile infinite ale artei, timpul, moartea - punctele comune, de transsubstanțiere peste secole cu marele nordic [...] „Strămoşii după

nume au învârtit țepoiul, / Eu mânuiesc azi pana de mii de ori mai grea"... Oricare cititor - înşelat de sevele viguroase ale limbajului poetic de aici şi ştiind că vesurile sunt scrise de V. Voiculescu, fiul de țărani din satul Pârscov din cotul Buzăului - ar putea să jure că aici poetul român vorbeşte despre el însuşi. Şi totuşi el îşi deschide ciclul sonetelor sale vorbind în numele lui Shakespeare, substituindu-se lui. Unul dintre contemporanii acestuia dăduse numelui său etimologia shake-speare, traducând-o în

latineşte hasti - vibrano, clătinător de lance. Dar speare în limba engleză mai înseamnă şi furcă, (epoi»[a].

Aşadar versurile se vor - în intenția autorului - o continuare a sonetelor marelui Will, chemându-se parcă unele pe altele, îmbucându-se aidoma pietrelor cioplite ori cărămizilor unei construcții, dând în final un întreg rotund şi perfect, un fel de roman al iubirii în care speranța alternează cu desnădejdea, coborârea până la cele mai de jos trepte ale suferinței cu sublimul înălțării către desăvârşire, împlinirea cu zădărnicia, singurătatea cu opusul ei - trăirea în jinduitul cuplu al iubirii. O undă de mister, ca un abur fin şi omniprezent, pluteşte peste tot şi toate, în bună parte datorită şi frumuseții şi mlădierii limbii[64].

Aceste creații voiculesciene târzii au fost interpretate în fel şi chip.

Dar mai înaintea unei priviri cuprinzătoare, generale asupra principalelor opinii şi interpretări (care nu fac decât tangențial obiectul cărții de față), să deschidem o fereastră către sonete şi să privim mai îndeaproape peisajele desfăşurate acolo).

Sonetul CLV are darul de a fi un fel de cântare, de laudă a gândului făuritor de comori spirituale şi culturale, dar totodată şi de a „înscăuna" un stăpân al frumuseților, create şi necreate, gândite şi nu numai văzute:

Nu-mi cerceta obârşia, ci ține-n seamă soiul, Guşti fructul, nu tulpina, chiar aur de-ar părea... Strămoşii-mi, după nume, au învârtit țepoiul, Eu mânuiesc azi pana de mii de ori mai grea. Dovada cea mai pură a-nnobilării mele Eşti tu şi-ngăduința de-a te lăsa iubit Mai mult ca un prieten, cu patimile-acele

Cu care-adori amantul de veci nedespărțit, îmi cânt astfel norocul, înalf epitalamuri Şi, pentru închinarea la care mă supun, Culeg azur şi raze şi roze de pe ramuri, Stăpânul meu, alesul, cu slavă să-ncunun: Poporul meu de gânduri, simțire, vis, trup, dor, Te pun azi peste ele de-a pururi domnitor.

în cosmosul mic, ca şi-n marele cosmos, puterea de mag a creatorului e atotstăpânitoare: „înjug virtuți şi patimi la marea poezie" scrie poetul, iar mai apoi adaugă: „...pentru mag, / Pământul n-are margini, nici cerurile prag". (CLVIII). Ideea se continuă, într-o altă haină metaforică, în sonetul CLXII: „Eu îmi clădesc sonetul în piscuri, o cetate / Cu rimele creneluri şi orice vers un zid", pentru ca în alt loc, asociată iubirii, să apară conştiința trăirii în eternitate a artei: „în dragostea mea, veacul abia-i o sărutare. /... / C-un vers ți-aşez icoana în piscuri de milenii" (iCCI]).

însă puterea de a învinge eternitatea prin cântec e iluzorie, o amăgire atunci când ființa iubită a fost pierdută („La ce-mi slujesc de-acuma duh, faimă, fantezie... / M-ai părăsit... şi toate se sting, reci scânteieri". - (CLX), singur-vinovat fiind poetul care n-a ştiut s-o păstreze („Căci orb eram atuncea când te aveam în față" - CLXIII). îndrăgostitul care suferă, aşteaptă şi iartă, trăieşte, cum s-a mai observat, şi o adevărată voluptate a durerii, fior romantic ce aminteşte de Eminescu: „Şi astăzi, mari otrăvuri cu care m-am deprins, / Disprețul tău, trădarea îmi sunt trebuitoare" - CLXI; „Iubirea ta, ştiu bine, e numai o minciună, / Mă-ndeamnă răzvrătirea să fug, să mă dezbăr..." / - CCXXII, sau: „Tot timpul disperarea mie mi-a fost lumină..." (CCXXIV).

Teme, idei şi dacă nu imagini sau metafore în orice caz un anume tip de construcție a versului din Sonete vin din mai vechile poezii voiculesciene. Un ochi atent şi meticulos ar putea găsi în volumele anterioare ale poetului întregi insule şi arhipelaguri de metafore care aci se aşază, se structurează, se orânduiesc după legi şi principii ascunse în adevărate continente, bine configurate. Uneori, mai vechile comparații poetice ori manierele de transfigurare a lor transpar direct, fără ocolişuri, ca în Sonetul

CLXVIII (care trimite numaidecât cu gândul la Cântecul pentru dezbrăcare din volumul Urcuş, 1937): „Ne bate primăvara în inimi!... Să-i deschidem: / Lapislazulii lumii sunt toți în ochi tăi, / Cât negurile vieții putem să le desfidem, / Alt soare să aprindem pe vechile ei căi... / E mâna ta în aer? Sau prima rândunică? / E tremur lung de pleoapă? Ori gingaş flutur viu? / Bob roşu de măceaşă mi-ntinde gura-ți mică, / Trunchi zvelt de măr cu roadă e trupul său mlădiu... / Şi înțeleg prin tine acum întreaga fire, / Mă-apuc cu rânduiala din asprul univers, / Typhonul ce sfărâmă corăbii în neştire, / Picioru-ți scump ce calcă o biată gâză-n mers, / Zăpezi şi flori şi fructe în drum ți se aştern, / Pe rând, supuse toate la ritmul tău etern!"

Alteori gingaşul colorist din mai vechile poezii (în care se oglindeau munții şi Bărăganul, codrii şi podgoriile în ruginiul toamnei) îşi redescoperă penelul cu care creează, de data aceasta,

Coperta ediției princeps a Sonetelor (1964).

cadrul pentru cuprinderea unor sensuri mai profunde decât acolo: „Coboară iarna... Ursa tot mai adânc se pleacă, / Şi inimile noastre se-nvăluie în nori. / Ca pe-o tocită spadă bagi sufletul în teacă, / Cu umbrele durerii viața să-ți măsori: / Cât au crescut de-nalte, aproap pân' la frunte! / încetineala vremii viclene te-a mințit. / Tu ai crezut că timpul în fața ta e-o

punte, / Şi el era chiar valul ce-n urmă te-a-nghiţit... / mai e vreun ţărm la care ai fi ieşit înot, / Greşeala să-ţi răscumperi cu-o cât de grea dobândă? / Ori s-a sfârşit aicea? Şi doar ce-a fost e tot? / - Căci, iată, vine-nghețul, grăbit ca o osândă! / O, de-ai putea nu polul cu umărul să-mpingi, / Ci-n gânduri, ca-ntr-o lampă, să sufli să le stingi!" (CLXIX).

Din jocul iubirii nu lipsesc pildele grăitoare, iar poetul alegoric din cărțile de început reapare acum în alte veşminte: „Spun unii de un ostrov vrăjit, pe mări, departe... / Corăbiile-n preajmă-i se năruiesc în valuri. / Orice metal din ele se smulge, se desparte, / Sar cuiele şi-aleargă să se înfigă-n maluri. / Oh, nu e basm... Cu mine s-a petrecut la fel: / Tot ce-mi încheie firea şi cârma drept o ține, / Orgoliosul geniu, voința de oțel / M-au părăsit năuce şi s-au lipit de tine" (CLXXVII1). Şi este o tainică lege aceea de a dispărea distrus de propria creație: „Te-am învățat iubirea, semețul zbor în slavă, / Să pier ca scorpionul de propria-mi otavă" (CLXXXVIII) sau „Nu-mi hărăzeşte locul, nici timpul fericirea, / Ci tu; la piept cu tine mi-e paradis pieirea". (CXCII).

în altă parte ideea împlinirii prin dragoste este echivalentă cu descoperirea căilor de intrare în eternitate: „Ştiu şi-o voiesc; aceasta mi-e ultima viață... / Nu mai renasc de-acuma, căci, iată, te-am găsit. / Deschizi eternitatea: în pacea ei măreață / Se-ncheie rătăcirea-mi c-un glorios sfârşit..." (CCV). Nu lipsesc nici scenele imaginate într-un viitor îndepărtat şi necunoscut, ca în sonetul CCXLI, amintind uimitor, prin similitudini, de un sonet al lui Pierre Ronsard, Bătrână când vei fi şezând la tine-n casă : „Când n-o mai fi nici urmă de noi în amintiri, / Cu spaimă dezgropa-vor dintre hârțoage roase / Un alb colos de versuri mai tari ca nişte oase: / Scheletul uriaşei, tristei noastre iubiri" (CCXLI).

Cam acestea ar fi câteva din multele sensuri ce se lasă a fi descoperite în primul înveliş liric al sonetelor voiculesciene.

Dar dincolo de el? Dincolo de primul strat lingvistic ce se află?

Poetul a fost foarte zgârcit în destăinuiri şi explicații în

legătură cu Sonetele. Ştim doar - prin intermediul unei referiri dintr-o scrisoare (datată: luni 26 mai 1958) către fiica sa Sultana - că intenționa să scrie 154 de sonete, câte cuprindea ediția Shakespeare. «Sonetele lui Shakespeare (sic) îşi anunță el fata de la Paris - au ajuns la al 88-lea. Mai va până la 154 cât cuprinde ediția lui originală (am auzit că s-au mai găsit şi publicat câteva în revistele engezeşti). (...) Dar e grozav de greu, aproape imposibil să dai condensarea, tensiunea pasională, ardența gândurilor din original»[65].

învăluite sau nu în mister, sonetele voiculesciene presupun, desigur, câteva comentarii referitoare la filiația ideii ce a stat la baza scrierii lor. Aşadar, de ce „sonete imaginare"? Pe lângă cele două inițiale ale numelui său, identice cu ale prenumelui lui Shakespeare, Voiculescu mai descoperă o genealogie comună (shakespeare = țepoiul) - de aici şi versul din primul sonet: „Strămoşii-mi, după nume, au învârtit țepoiul". însă nu doar aceste simple coincidențe - care la urma urmelor ar putea fi considerate şi întâmplătoare - îi justifică autorului întrezăririlor demersul liric. Sunt, în plus, o serie de situații, sentimente, gânduri şi idei poetice apropiate de cele din opera marelui elisabethan.

Căutând similitudini, cercetătorul află, de fapt, legături congenerice liric la cei doi mari scriitori, chiar dacă pentru Voiculescu predecesorul său apare când ca un „genial tutore", când ca un „prinț hermetic", abstras timpului şi efemerității şi închis în poezie „ca-ntr-o eternitate", iar în final sonetistul buzoian spune marelui englez: „Te-am îngânat ca pruncul ce-nvață să vorbească / Şi-n râvna-i scâlciază cuvintele ce-aude... / Dar tu eşti soare veşnic: o clipă poți ierta / Să fiu o biată gâză jucând în raza ta".

Cum mai spuneam, s-a scris mult pe marginea sonetelor voiculesciene, pentru toți criticii şi istoricii literari apariția lor postumă impunând redimensionarea perspectivei din care fusese privit până atunci poetul, noile revelații ducând la consolidarea poziției ocupate de scriitor în lirica interbelică, alături de marile voci ale epocii: Arghezi, Bacovia, Blaga, Ion Barbu.

Aplecându-se cu discernământ, cu ochi rece şi obiectiv de sonetele voiculesciene - pe care le supune unei judecăți raportată la întreaga lirică românească de dragoste de dinainte (de la Văcăreşti

şi până la Alecsandri, de la Grigore Alexandrescu şi până la Eminescu) Perpessicius conclude categoric: „Operă de rafinament a unui încercat meşteşugar, împodobită cu atâtea versuri memorabile, cu infinită artă încrustate, utilizând nu odată, după pilda genialului său antecesor, alegoria clasică sau comparația desfăşurată..., sonetele lui V. Voiculescu, dacă imită la răstimpuri, nu parodiază şi nu pastişează". Şi dacă tot lui Perpessicius erotica voiculesciană îi apare ca „profundă, tulburătoare, aproape dramatică, de o tonalitate sumbră, în ciuda situațiilor aşa-zis împrumutate din Shakespeare (dar oare emoțiile, sentimentele şi gândurile iubirii nu sunt ele eterne, aceleaşi mereu, ca şi la Petrarca, Ronsard, Eminescu etc. şi numai straiul lor liric, amprenta geniului poetic le dă alt chip?)" alții sunt de părere că elementele „împrumutate" îi erau necesare

poetului român „pentru a declanşa drama, sfâşierilor produse în sufletul poetului de înger ca şi de demon, de un Eros bivalent, adorat în acelaşi timp spiritual şi material, abstras în întregime în creație"[66].

(Este discutabilă aserțiunea lui Al. Piru că până la Sonete „poezia de dragoste era absentă în opera lui V. Voiculescu", fiindcă e suficient să reamintim Cântec pentru dezbrăcare pentru a oferi deja un argument în favoarea prezenței liricii erotice voiculesciene încă din volumul Urcuş din 1937, dacă nu chiar de mai înainte).

Odată pătruns în vâltoare iubirii, în spațiul mirific al aspirațiilor şi împlinirilor, al visului şi realității, către care transcend gândul şi metafora poetului, cititorul are a întâlni în Sonete mai multe „enigme" nu doar pe aceea a „personajelor" - bărbatul şi femeia, cuplul dintotdeauna al firii. Dincolo de cuvinte apare şi un profet, un prezicător, nu mai puțin misterios şi el, care are darul descoperirii iubirii, întru harul pământenilor: „Sămânța nemuririi, iubite, e cuvântul, / Eternul se ascunde sub coaja unei clipe, / Ca-n oul ce păstrează un zbor înalt de-aripe, / Pân' ce-i soseşte timpul în slăvi să-şi ia avântul; / A fost de-ajuns un nume, al tău, sol dezrobirii, / S-au spart şi veac, şi lume; ținut prizonier / A izbucnit din țăndări, viu, vulturul iubirii, / Cu ghearele-i de aur să ne răpească-n cer. / Cine ne puse-n suflet aceste magici chei? / Egali în frumusețe şi-n genii de o seamă, / Am descuiat tărâmul eternelor idei; / Supremelor matrițe redați, care ne cheamă / Din

formele căderii, la pura-ntâietate, / Să ne topim în alba, zeiasca voluptate..." (CLXX). E prezentă aci ideea platoniciană a existenței văzută ca o cădere şi apoi ca o ascensiune către imperiul celest. Neliniştea, căutarea, rătăcirea, în fine întreaga călătorie a insului iau sfârşit doar atunci când îşi recâştigă dreptul de a se întoarce la „pura-ntâietate", cum zice poetul român, adică la „supremele matrițe". Distingem cu uşurință şi un dor, o nostalgie i-am zice, a raiului biblic din care cuplul inițial a fost alungat odinioară. Ea, nostalgia (care nu trebuie văzută neapărat sub latura ei mistică, ci mai mult sub aceea metaforică, de concept poetic) nu exclude, însă, cum bine observa cineva, „voluptatea contemplației formelor frumoase": „Domniță a gândirii cu merele de aur, / De-acolo ți-ai luat sânii de mândră hesperidă? / Şi ochii verzi atlantici, din ce pierdut tezaur / Şi părul tors din noapte, somptuos ca o hlamidă?" (CXXX1X).

Cadența stărilor sufleteşti urmează o dialectică secretă, interioară, care este însăşi iubirea cu întregul ei arsenal de tristețe, bucurie, voluptate, singurătate, speranță, împlinire etc.

Dar acesta nu-i decât primul nivel, uşor accesibil profanilor şi neiniţiaţilor, fiindcă în sonete apar adesea asociaţii de cuvinte derutante şi care trimit imediat la un al doilea înveliş al poeziei. Bunăoară iubirea este „vecie unică" ori „patimă senină", „mască a Durerii" sau „zeiască voluptate". „Dubletele sufleteşti - observă cu pertinenţă Ioan Oarcăsu - iau aparent forme contradictorii, dacă nu observi că poezia postumă a lui Voiculescu are mai multe straturi: peste un fond erotic, mai exact pasional, agitat şi viguros, se suprapune o lirică a seninătăţii metafizice, de nuanţă platoniciană, când geniul (citeşte: filozoful, înţeleptul) ajunge în faza deplinei iniţieri în tainele lumii văzute şi nevăzute, admiră de la mică distanţă regatul arhetipurilor"[67].

Ceea ce apare unora, prin urmare, antinomic, pentru alţii înseamnă însuşi tumultul sufletesc al poetului, concretizarea în vers şi în imagine poetică a gândirii: „Iubirea reia înfăţişările succesive din urcuşul gândirii poetice a lui Voiculescu de la aceea arzătoare în trup la cea luminoasă şi purificată a spiritului, demiurgică, neclintit raportate însă la zenitul ideii, al creaţiei prime, al eternelor arhetipuri" [8].

Experienţa religioasă din perioada scrierii sonetelor - căutarea

„isihiei" (de care vorbea V. Anania) poate fi, desigur, o cheie a înţelegerii „faptelor". De aceea voi afirma cu toată convingerea că poezia sonetelor nu stă numai în „patetismul rece şi solemn, în ardoarea pe care Voiculescu o pune în a exprima formele unei iubiri spiritualizate", cum susţine Eugen Simion, ci în mult mai mult: în însăşi perfecţiunea sub care închide un univers misterios şi fascinant, cu simbluri accesibile greu neiniţiaţilor.

între multele comentarii elogioase (dar care au rămas cumva la suprafaţa lucrurilor) făcute în jurul Sonetelor, o surprinzătoare notă de noutate şi originalitate a adus Roxana Sorescu. Interesul studiului ei (şi care se apropie cel mai mult de realitatea textuală) rezidă în „radiografierea" şi pătrunderea sensurilor sonetelor la trei nivele: cel uman (al anecdotei biografice), cel simbolic (vizând relaţiile poetului cu obiectul creaţiei) şi cel al cunoaşterii metafizice, al iniţierii în comunicarea cu universul, acesta din urmă fiind, după părerea autoarei, „mascat de drama reală din celelalte două, mai repede accesibile". Demonstraţia, bine şi judicios sprijinită de citate, porneşte de la „iniţierea spirituală" voiculesciană, manifestată la începuturile literare ale autorului prin alegorii folclorice traduse discursiv, apoi prin personificarea abstracţiunilor (Cugetarea, Singurătatea etc.) pentru a ajunge, în final, la simbolurile comune, inteligibile. Aici, în Sonete,

în femeia şi bărbatul aflați în opoziție, nu am avea a face cu „prezența carnală" tinzând să se spiritualizeze (femeia) în relație cu spiritualitatea ce tinde să se materializeze (bărbatul). Pe o treaptă imediat următoare apare „tema creatorului, corelată cu aceea a timpului devorator", ambele fiind subordonate iubirii. însă în iubirea sonetelor voiculesciene - şi acum se produce distanțarea de Shakespeare - eu-l liric este antrenat pe rând în câte o relație erotică cu bărbatul sau cu femeia, cei doi nereuşind să alcătuiască niciodată un cuplu în afara reflectării lor în spiritul poetului. „Pentru nivelul metafizic - scrie Roxana Sorescu lipsa uniunii erotice a masculinului, semnalizează imposibilitatea de a concepe pătrunderea naturii de har, imposibilitatea corespondenței între ordinea divină şi cea materială, în afara ordinii intermediare umane". Nu mai puțin convingătoare e şi ideea că sonetele cuprind, subiacent, o inițiere prin iubire, iar particularitatea ei „stă în trăirea extazului mistic nu ca act religios, ci ca act magic" (consumat în

singurătate). De aceea Sonetele i se par atunci, în ultimă instanță. „O aventură consumată exclusiv în spirit, o situație limită în domeniul cunoaşterii şi al expresiei. Apolo-Dionysos, Demeter- Persephona, Shakespeare şi Voiculescu, tetradă sacră, precum şi iubirea care-i leagă, nu reprezintă pentru poet decât ipostazele principale şi temporare ale spiritului etern, care este unul în toate".

O mai detaliată analiză şi interpretare a Sonetelor şi Povestirilor, din unghiuri şi cu mijloace moderne, propunem şi noi cititorului în voi. V. Voiculescu, Contemporanul nostru, Biblioteca județeană „V. Voiculescu" Buzău, 1997.

Ideea unei narațiuni mai largi, în care să dezvolte tema cunoaşterii interioare, spirituale, prin îndreptarea privirilor către înlăuntrul ființei, după ce toate punțile de observare a lumii dinafară au fost tăiate, trebuie să-i fl venit lui Voiculescu târziu, după elaborarea unei mari părți din povestiri, în orice caz după scrierea capitolului în satul Cervoiului, care va deveni finalul romanului Zahei Orbul. Gândul alcătuirii acestei proze (insolită în literatura română) trebuie pus în legătură şi cu perioada căutării „isihiei", înțeleasă deopotrivă ca „pace interioară", dar şi ca o „cale de înțelegere" a celor mai profunde sensuri ale vieții şi ale înălțării spiritului în ordinea materială a cosmosului.

însuşi faptul elaborării romanului pe întinderea a şapte ani, cu întreruperi şi abandonări în favoarea altor manuscrise, apare semnificativ: nu comoditatea, ci neliniştile, şovăielile, îndoielile în legătură cu consistența narațiunii şi forța ei de sugestie au fost cauzele trenării şi isprăvirii cărții

mai târziu. Ceea ce pentru alții părea o simplă operă de „compunere" şi alăturare a unor situații pe schemă picarescă, pentru autorul Sonetelor însemna închegarea, dăltuirea, cimentarea chiar a unei acțiuni care să fie verosimilă şi în acelaşi timp simbolică.

Fără a fi cu totul izolat şi „acidental" în opera scriitorului, Zahei Orbul se circumscrie ideatic universului de inițiere şi cunoaştere specific voiculescian. Ceea ce în Sonete poate fi identificată şi numită Inițiere prin eros, aci înseamnă inițiere şi cunoaştere pe calea spiritului, sortită celor aleşi, declanşată de un

accident care deschide porțile către orizonturi până atunci închise şi refuzate insului comun şi banal. Necum „o simplă povestire, o istorie a unui salahor, fiu de pescar, orbit de băutură nocivă, la un chef, cum zice Al. Piru, romanul prezintă o experiență umană de excepție, firul narațiunii parcurgând, odată cu personajul, diferite etape ale cunoaşterii lumii în ipostazele ei prezente în cele mai de jos straturi sociale. Evadat din spital cu ajutorul unui oarecare Panteră, minte sclipitoare a mahalalei, Zahei ajunge într-o periferie bucureşteană şi este folosit ca cerşetor, culegător de lipitori, animal de tracțiune la o menajerie etc. Acceptând şi cele mai josnice umilințe doar la gândul că în cele din urmă va fi condus la un schit de peste Dunăre, la Dervent, lângă Silistra, unde a auzit că şi-ar putea recăpăta vederea, orbul se lasă în voia destinului şi a celor din jur. în această postură de om călăuzit doar de lumina unui gând, el trece prin fel de fel de întâmplări: îşi pierde prietenii în apa Buzăului, devine grădinar pe moşia unui anume Lagradora de unde - acuzat pe nedrept de crimă (soția boierului îi cade în brațe şi apoi este găsită ucisă, probabil de soțul înşelat) înfundă ocna, unde scriitorul îşi face eroul martor la cele mai sinistre moravuri ale deținuților.

Ieşit din închisoare, Zahei lucrează ca povarnagiu şi grădinar, strânge bani şi ajunge la Dervent, dar schitul dispăruse. De aici pleacă, însoțit de o femeie, către locurile copilăriei, la Brăila. Urmează un nou şir de întâmplări. Eroul devine, pe rând, paznicul unei case deocheate, hamal şi descărcător de butoaie, recăzând în patima beției şi abrutizându-se. O femeie pretinde a fi găsit în Zahei pe fiul ei pierdut, dar este internată şi posibilul final al cărții e amânat. Auzind de minunile popii Fulga din satul Cervoiului, orbul pleacă să-l caute. Găsindu-l, îi ascultă rugăciunile într-un schit părăsit, îl poartă în spinare şi are senzația că-şi recapătă vederea. Dar preotul comite un sacrilegiu, moare, iar Zahei, deznădăjduit, se aşează lângă el „aşteptând să se scoale amândoi la trâmbița judecății de apoi".

După cum s-a observat, finalul este parabolic: cei doi, popa Fulga, ologul şi Zahei, orbul refac cuplul orbului şi slăbănogului din Scriptură.

Când a apărut, în 1970, romanul a stârnit reacții critice diverse, de la superlativele care treceau cu vederea toate cusururile scrierii

şi până la cele care, dimpotrivă, găseau serioase lipsuri scrierii: incoerența psihologică a personajului, epicul pur ce nu duce automat la o lucrare unitară etc., etc.

Să lăsăm în seama altora stabilirea cu exactitate a adevărului (care, credem, poate fi, ca întotdeauna, la mijloc), evidențierea virtuților şi a deficiențelor celor mai mărunte. Pe noi ne interesează romanul din alt punct de vedere: cel al precizării punctului de interferență al faptelor, locurilor, situațiilor de viață, etc., cu ficțiunea pură. Altfel spus, este interesant să aflăm unde se termină faptul care 1-a inspirat pe autor şi de unde începe viața imaginată de el, problema verosimilității punându-se pe o mare întindere a cărții.

Accidentul lui Zahei, punctul din care se declanşează întreaga acțiune, are loc în bălțile Brăilei, într-o speluncă (prin urmare obsesia apei ca spațiu al genezelor, prezentă şi în Pescarul Amin, Lostrița, Lacu rău etc., apare şi aici) - ceea ce, s-a observat, poate trezi similitudini cu Panait Istrati, probabil cu acel zdrahon Codin. E posibil ca prozatorul să fi auzit de „cazuri reale" - de ce nu? - în care cineva să fi orbit bând alcool otrăvit. După ieşirea din spital, Zahei ajunge, însoțit de „pitorescul" Panteră (amestec de istețime şi şmecherie, de escrocherie şi bunătate) la „groapa gunoaielor", într-o extremă periferie a Bucureştilor. Descriind-o, mâna sigură a lui Voiculescu se va fi ghidat, desigur, după imaginile păstrate în memorie din vremea când colinda - în calitate de medic al oraşului - cartierele Capitalei, „...printre troiene de gunoaie şi nămeți de murdării - scrie el -, s-a iscat un cârd de cocioabe, maghernițe, chichinețe, colibe, bojdeuci şi tot soiul de alte coşare şi coşmelii, în tot felul de poziții şi înfățişări neaşteptate, de la tragic la caricatură: pleoştite, pe brânci, într-o rână, căzute pe spate, povârnite în lături ca amețite, cu căciula acoperişului într-o parte, schiloade sprijinite-n pârghii, oarbe de ochii ferestrelor, fără gurile uşilor".

Este prima treaptă de cunoaştere a lui Zahei. O calcă şi o simte dureros în orbenia lui purtată ca un blestem prin lume. Vor urma celelalte trepte: vânătoarea de lipitori, viața de comediant, de grădinar etc. Pe drumurile țării - capitol care aminteşte de mai vechi poezii, cum ar fi Pe decindea Dunării, bunăoară - dă poetului prilejul de a-şi deslănțui puterea

de sugestie în imagini memorabile, de autentic lirism: „Noaptea plana ca o uriaşă pajeră

fumurie, posomorând cu aripile ei câmpul. Bălăriile începeau să şoşotească, holdele să vălureze tainice.

Calul ridica deodată capul întrebător spre stăpâni. Se scula şi se apropia de copil care se vâra sub animal. Dihănii abia zărite porneau să se foiască din toate părțile. Se mişcau toate măruntaiele vii ale câmpiei. Popândăi ieşeau tip-tip din găuri şi stăteau sculați în două labe. Şoareci şi cârtițe treceau încoace şi încolo drumul alb de praf. Iepuri țuşteau, gângănii necunoscute veneau până la ei. Cărăbuşi greoi, coropişnițe cu fălcile înarmate, greieri săritori".

Reminiscență a amintirilor din copilărie? Nostalgie a ținuturilor natale? De la un punct scriitorul strămută acțiunea în ținutul Buzăului. Şi ce altceva poate fi „portretul" bâlciului (excelent realizat, prin tehnica aglomerărilor de noțiuni, întâlnită în mai vechiul Poem al Hanului cu urşi şi în Sezon mort) dacă nu o imagine a Drăgăicii, vestitul târg pe care fostul gimnazist buzoian îl reînvie acum în roman?:

„...Pe tejghele, stive de pălării pentru flăcăi, grămezi de cipici, papuci, pantofi, cizme şi iminei, porcoaie de opinci, curele, şerpare lângă brâie verzi şi roşii, chingi şi căciuli țuguiate. Alături se-nălțau vălătuci de abale albe şi dimii cafenii. Din tavane atârnau ca nişte steaguri, de sub care chemau negustorii, fel de fel de basmale, testemele şi barize, limonii, verzi, untdelemnii, nărămzate, albastre şi roşii, împreună cu tot soiul de alte modişicuri fistichii, între care se legănau perechile de ciorapi bătute de vânt. (...)

Coropcari neostenițI îşi deschideau tolbele purtate în spate de-a lungul țării, din care se revărsa marchidănia lor măruntă, mărgele de sticlă, cercei, inele cu pietre ce-ți luau ochii, nasturi, testele de ace şi bolduri, fluturi aurii de prins pe fote şi pe ii, cilicuri pentru împodobit năframe şi gevzele, pachețele de copci şi iglițe, cârlegele de croşetat horbote, andrele, mosorele cu ață şi ciulele de ibrişin, sculuri de arnici, pacuri de lânică, în fețele a o sută de curcubee, bricege, cuțitaşe, cocoşei vopsiți în verde pentru prins la pălăriaorele băieților, fluiere, muzicuțe şi drâmbe cu zumzet de gâză, cărțulii cu visul Maicii Domnului,

vămile văzduhului sau minunile Sfântului Sisoe care bate pe diavol cu toaca în cap".

După spargerea bâlciului şi plecarea tristului echipaj identificăm, deşi nu e numit, drumul făcut odinioară, în vacanțe, de scriitor (când era elev la

Buzău) din oraş până în satul natal, Pârscov: „începură a se ivi coline dulci, pe urmă dealuri uşoare".

Venirea apelor umflate ale Buzăului - trimițând cu gândul la Amintirile despre pescuit, unde „râul cobora ca un balaur" când norii „se rupeau pe munții albaştri din fundul văii" - este schițată printr-o tuşă apăsată şi groasă ca-n picturile lui Aivazovsky: „Umflată ca o creastă uriaşă, neagră-vânătă, unde se rostogolea furioasă înaintea puhoiului, sosită aci la douăzeci de paşi. După ea, apele năboiau sodom. (...) Apoi unde trecu vijelioasă înainte, lăsând căruța pe seama urdiilor de ape ce veneau desmățate după ea".

Nici grădina lui Lagradora nu e doar o invenție a scriitorului, într-o vreme împrejurimile Buzăului (şi chiar cartiere întregi ale lui) au fost ocupate de aşa-zişii „sârbi" care nu erau alții decât bulgari stabiliți în secolul XIX cu familiile lor, în oraş şi practicând grădinăritul (ce avea să devină de-a lungul deceniilor tradițional). De aceea când Voiculescu notează: „Grădina care îndestula cu zarzavaturi curtea şi oraşul începea chiar de lângă conac şi se întindea pe zeci de hectare, în luncă, de-a lungul unui cerc de apă abătut din matca Buzăului", un cunoscător al locurilor se gândeşte numaidecât la marile grădini şi proprietăți ale vestitului Alexandru Marghiloman (al cărui nume îl poartă azi şi un bulevard buzoian), deşi Lagradora nu poate fi identificat cu el, ci mai degrabă cu un oarecare Grigore Popa, „arendaş care-şi aducea oamenii la muncă, în 1872, cu jandarmii"[70], cum afirma un reporter în 1979.

Dincolo de Partea a Il-a, Ocna - considerată (cu îndreptățire) de către toți comentatorii cea mai izbutită artistic - autorul îşi readuce personajul în spațiul dealurilor care, deşi nu sunt numite, se pot recunoaşte uşor în cele de prin preajma oraşului Buzău. Descrierea cu detalii aproape cinematografice a meseriei de povarnagiu, pe care o practică Zahei, nu poate fi decât rodul

aceloraşi amintiri din copilărie (poate de aceea scriitorul simte şi nevoia explicațiilor, ca-ntr-un reportaj):

„învață fără greş să se mişte de la tocitorile înşirate în curte, vase largi de lemn unde fermentau prunele, până în şandramaua valniței, la cotlonul cu cazanul de aramă sub care ardea neîntrerupt focul. Singur, ieşea, umplea hârdăul cu zeama spumoasă şi înțepătoare de borhot şi-n loc să-l ia în parângă cu altcineva, îl ridica în brațe ca pe un cofael şi-l ducea țintă la alambic unde-l răsturna. Punea capacul, îl lipea de jur împrejur cu

mămăligă şi pornea, cum se zice cu cazanul. încerca apa din țevier, vasul prin care trece de se răcoresc țevile şi o schimba când se încălzea prea mult.

Tăia butuci cu fierăstrăul, potrivea focul şi aştepta.

Apoi se aşeza în spate, şi se ținea la ciucurele prin care curgea țuica în curgător, un fel de botă mare de lemn. Aici încerca mereu rachiul, cu bărdăcuțe, strângea deoparte fruntea de alta posledea. Când ajungea apreoape la apă chioară, oprea cazanul. Adică potolea focul, ridica încet capacul şi descărca; scotea borhotul fiert şi-l arunca afară într-o groapă, la porci".

Nu ştim, n-am făcut investigații în localitățile de munte ale Buzăului, dar existența unor preoți „făcători de minuni" în urmă cu decenii mai este încă vie în amintirea mai vârstinicilor locuitori ai satelor, chiar dacă nu întocmai ca-n romanul voiculescian.

Ce demonstrează toate acestea?

Mai întâi, puternicile rădăcini în real ale prozei lui Vasile Voiculescu (fapt relevabil în multe locuri şi în teatru şi în unele poezii), apoi marea capacitate a autorului de a închega într-o formă originală, nouă, fapte, întâmplări, locuri pe care le-a învestit cu simboluri şi virtuți literare - toate puse sub semnul parabolei biblice din finalul cărții. Voiculescu reuşeşte să îmbrace în formă literară o pildă biblică, într-un mod original şi cu alte mijloace decât au făcut-o un Kazantzakis cu Hristos răstignit a doua oară, un John Steinberck cu al său La est de Eden, ori Thomas Mann cu Iosif şi frații săi.

S-a scris mult şi în felurite chipuri pe marginea romanului. Nerezistând tentației de a căuta apropieri şi filiații ale acestuia cu povestirile (apărute în volum cu numai doi ani înainte), cei mai mulți dintre comentatori au văzut latura exterioară, anecdotică a acestei singure lucrări în proză de mai mari dimensiuni a scriitorului. Socotit în genere sub nivelul nuvelelor, romanul apare

- privit prin prisma semnificațiilor întregii opere voiculesciene - încărcat de semnificații şi de simboluri.

Dintre multele comentarii pe marginea lui, se cuvine a menționa temeinicul studiu semnat de Nicolae Balotă în volumul De la Ion la loanide, intitulat Vasile Voiculescu sau duhul povestirii, unde autorul distinge, prin analiză, câteva structuri, modalități şi idei clare: modelul hagiografic, lumea ca bâlci, Zahei

- Omul adâncurilor, Orbul tragic, o „altă vedere" (cea alegoric sau parabolic-esențială), modalitatea realist-alegorică, cuplul parabolic. După

Nicolae Balotă „axa subiacentă a romanului" ar fi misterul vieții şi al morții, al mântuirii şi al pierzaniei, magistral şi simbolic sintetizată de Voiculescu în scena morții preotului părăsit de puteri şi încremenirea lui Zahei „într-o metanie năruită". Căutând să descopere multiplele sensuri, mai adânci, de dincolo de epicul propriu-zis criticul află oarecari asemănări ale personajului cu Vasile cel Nou din legendele hagiografice (şi acela a cunoscut, la rându-i, fel de fel de casne şi temnița), cu Alexie şi Sisinie din povestirile de inspirație biblică (la fel ca ei Zahei trăieşte în umbră şi are sentimentul forței, ca marii luptători), conchizând - ideea nu e nouă - că „orbenia lui Zahei are un sens parabolic". Original în interpretare e N. Balotă atunci când emite părerea că pe lângă înțelesul unanim recunoscut al textului, romanul poate fi interpretat şi altfel, nu neapărat biblic, mistic, cum s-a mai spus adesea. Din acest punct de vedere criticul se situează pe o poziție proprie, judecata sa adăugând noi idei la posibilul „dosar" al comentariilor: „...narațiunea hagiografică a lui Vasile Voiculescu exclude intervenția divină, preferând să coboare în uman, adânc, mult dincolo de straturile etice (ale păcatului şi justificării) spre straturile arhaic-misterioase ale unor bezne şi lumini, originale".

Zahei Orbul, aşa cum e el - inegal, cu deficiențe de structură,

cu insuficienta „forță psihologică" a personajului şi cu toate celelalte „păcate" ce i-au fost puse în seamă de către cei care l-au comentat - rămâne un roman valoros şi interesant, latură a aceleaşi creații voiculesciene pe care o ştim. Minimalizându-i calitățile şi importanța înseamnă a lipsi însuşi portretul creatorului de una din trăsăturile importante, fără de care nu poate fi înțeles în toată complexitatea personalității şi spiritului său.

ANII RECLUZIUNII ŞI SFÂRŞITUL

„Nimic nu mă-nspăimântă, că mor sau că viez..."

Cu Daniela prin Bucureşti • Revoluția din Ungaria şi consecințele ei în România * Premoniția nenorocirii

- „L-au ridicat noaptea, după o percheziție de groază..."
- „Mihai Beniuc mi-a spus că nu poate face nimic, că nu stă în puterea lui, dar nici nu a vrut să intervină..." • „...n-am desfăşurat nici un fel de activitate duşmănoasă regimului din R.P.R... am declarat adevărul" • „Tribunalul condamnă pe Voiculescu Vasile la 5 (cinci) ani temniță grea şi 5 (cinci) ani degradare civilă" • „Ne-au pus lanțuri la mâini şi la picioare, după care ne-au dus la gară..." • „Asta mi-e crucea pe care trebuie să mi-o duc!" • Ultimul an de viață

Anii elaborării Sonetelor sunt totodată şi cei în care duioşia omului, a bunicului se manifestă din plin şi într-un fel aparte.

Vasile Voiculescu îşi petrece ore în şir în compania nepoatei lui, Daniela, fiica Gabrielei, fata sa cea mai mică. Cei doi, bunic şi nepoată colindă împreună Bucureştiul vechi, cartierele apropiate casei în care locuiesc şi este de presupus că, împătimit iubitor al trecutului cetății lui Bucur, scriitorul îi va fi povestit copilului despre multele evenimente legate de biserici şi monumente precum mănăstirea Antim, biserica Sf. Spiridon Vechi, biserica Bucur ori Hanul lui Manuc şi celelalte la care vor fi poposit[1].

într-o suită de fotografii realizate în această vreme îl vedem pe scriitor alături de Daniela. Din imagini ne zâmbeşte un chip de

bătrân obosit, cu fața acoperită de barba-i cunoscută, alături de un altul al unei fetițe aflată la prima copilărie şi care pare puțin nedumerită că mâinile bunicului o ridică în aer (într-un loc), sau o saltă pe genunchii lui (în altă parte) ori îi strânge mâinile mici într- ale lui, ciolănoase şi uscate. De pe chipul bătrânului iradiază un fel de bucurie abia văzută, ca lumina blândă şi caldă de toamnă, când razele soarelui se amestecă cu galbenul frunzelor şi al poamelor, fără a mai avea prospețimea şi vigoarea miezului de vară. Lângă trupul mic al copilului, cu tinerețea şi sănătatea vizibile în tot, de la părul revărsându-i-se bogat peste umeri şi până la privirea vioaie, senectutea omului de alături apare şi mai bine pusă în evidență; interiorizarea, înțelepciunea, blândețea (venind dintr-o îndelungată experiență de viață, dar şi din fondul moştenit de la părinți), inteligența şi bunătatea sunt primele trăsături ce se pot distinge chiar de la întâia privire aruncată fotografiilor.

De o parte tinerețea năvalnică şi naivă, impulsivă şi în permanență curioasă, de alta senectutea cu prea-plinul unei experiențe de viață în care binele şi răul, grija şi mulțumirea s-au împletit ori şi-au urmat una alteia prin lungul şir al anilor - iată un cuplu legat prin mii şi mii de fire, dincolo de cele de sânge.

El, acest frumos cuplu, bunic şi nepoată, putea fi întâlnit în prima jumătate a deceniului al şaselea în cele mai neaşteptate colțuri şi locuri ale Bucureştiului.

Cei doi porneau - unul să descopere, iar celălalt să redescopere oraşul vechi, cu pitorescul şi farmecul lui de totdeauna, ținându-se de mână - cu pas rar şi uşor şovăielnic unul, cu pas mic şi săltat, adesea sărind într-un picior, celălalt, ei mergeau prin grădini şi parcuri, prin muzee şi pe la vechi monumente, cutreierau străzile, piețele, în fine toate acele locuri prin care

cetatea de pe Dâmbovița îşi povesteşte privitorului istoria şi viața ei frământată prin secole, mereu alta şi mereu interesantă...

*

Două puncte de reper în viața de dinainte de 1958 a poetului, două fapte care-i marchează profund sufletul: la 8 februarie 1954 îi moare bunul prieten Ionel Teodoreanu, iar la un an şi ceva după aceea, în mai 1955, Voiculescu se internează în spital pentru o intervenție chirurgicală ce decurge normal. A fost operat de profe-

Cu nepoata Daniela în Parcul Operei din Bucureşti.

sorul Djuvara, căruia îi va dedica versurile: „Eu cred că chirurgia e o muză / Nu stă-n Parnas, ci-n sala grea, pustie / Preot ales, drapat în albă bluză / Ca la o jertfă tai în carne vie. / Eşti un artist cu pana mult măiastră, / Ales din toți ai chirurgiei fii / Poeme mari, neîntrecute scrii, / Cu bisturiul şi pe pielea noastră". (Apud Constantin Păunescu).

Scriitorul e din ce în ce mai obosit („Tot acest progres tehnic şi viața trepidantă nu-i mai lasă omului din zilele noastre timpul să gândească, să mediteze, să creeze" notează el pe fila unui manuscris încă inedit. Fără acces la tipar, ignorat de generațiile mai noi de scriitori, ocolit cu bună ştiință de reviste şi edituri, sărac („destul de strâmtorat, iar aceasta se cunoştea mai întâi după ținuta lui vestimentară, întotdeauna corectă, dar trădând intervenția repetată a curățătoriei chimice, şi după indiscreția paltonului întors, cu nasturii de-a-ndoaselea. Iarna nu avea destule lemne de foc şi

deseori dormea în căciulă şi bocanci. Când conducta de gaze i-a ajuns în dreptul casei, nu a avut bani să-şi tragă branşamentul şi multă vreme a continuat să sufle-n pumni", îşi aminteşte Valeriu Anania), scriitorul recurge la un gest aproape disperat pentru un intelectual: ca să-şi poată asigura o existență modestă, se hotărăşte să vândă din cărțile strânse cu atâta răbdare şi migală în lungul anilor. Face o listă de volume şi le anunță preoților de la Patriarhie intenția de a-şi înstrăina o parte din biblioteca lui valoroasă (alte 6.000 de volume de literatură clasică universală le va dona, ulterior, Institutului de Teorie şi Istorie Literară şi Academiei Române). Odată cu venirea în casă a unui „delegat" în vederea achiziționării de cărți, poetul intră în legătură cu persoane care au constituit ulterior obiectul unei urmăriri judiciare, contacte care au antrenat şi condamnarea poetului la închisoare în 1958.

Cândva, când se va publica în volum corespondența voiculesciană, încă inedită în mare parte, se va putea alcătui un adevărat şi zguduitor

„dosar" al existenței scriitorului în această perioadă. Se va putea vedea atunci şi o latură prea puțin, ori deloc cunoscută a omului: aceea de tată şi bunic, de cap de familie exemplar, dăruindu-se imparțial, suferind şi bucurându-se pentru toți şi pentru fiecare în parte. Bunăoară, găsind de cuviință să-i vină în sprijin fiicei sale Marta cu un sfat (altfel i-ar fi fost imposibil s-o facă, cu bani, de pildă), atunci când aceasta abandonează pictura, îi scrie aducându-i un argument din propria lui experiență de viață: „Nu e mai mare sprijin şi tărie pentru toate în viață decât ancorarea într-o vocație, într-o chemare, pe care s-o slujeşti cu credință. Nenorocirea mea a fost că nu m-am hotărât pentru una şi n-am fost nici scriitor, nici rtiedic (exagerare, desigur!, n. n.) ci un hibrid. Lasă toate, - ai încercat destule - şi apucă-te ferm, cu pasiune de pictură, nu ca artă - ci artă şi meserie împreună".

Scriitorul nu face, însă, în perioada anilor 1947-l958, figura unui bătrân pisălog, agasându-şi fetele de la Paris cu scrisori şi sfaturi, iar pe cei de-acasă cu „hachițe", pilde şi amintiri, cum se întâmplă de cele mai multe ori cu cei ajunşi la o anumită vârstă când, în genere, preocupările creatoare şi de mişcare fizică mai scad, iar ritmurile biologice încetinesc. Dimpotrivă, autorul lui

Zahei Orbul dă dovadă acum de o vitalitate ieşită din comun, concretizată pe planul creației în modul cunoscut.

în urmă cu ani, în conferința Cultură şi civilizație scriitorul făcea un portret extrem de sugestiv lui Tolstoi, cel din ultimii ani de viață. Citit acum, el se potriveşte în mare măsură şi autorului său, la fel trăindu-şi ultima parte a vieții într-o sărăcie şi tristețe aidoma celor prin care a trecut şi marele romancier rus. „Acest mare om - scria autorul Sonetelor -, în cel mai desăvârşit sens un prinț al cuvântului, un prinț al spiritului, trăia ca şi cel mai sărac mojic, retras într-un sat dosnic, în mijlocul țăranilor, de care nu se deosebea cu nimic, umbla în caftan grosolan, cu cisme de iuft, nu purta ceas, nu întrebuința automobilul, nici trăsura, nu avea electricitate, nici confort, mânca uşor, mâncăruri gătite de mâna lui şi îşi dregea singur ciubotele şi îşi cârpea hainele, dormea îmbrăcat pe un mindir - cu un cuvânt ducea o viață aproape necivilizată, lipsită de toate înlesnirile moderne. în schimb, ce viață bogată lăuntric, ce avuții sufleteşti dăruia în fiecare an lumii, ce înălțime morală, ce putere de sacrificiu şi de exemplu, ce mângâiere

oropsiților, ce speranță flămânzilor de mai bine!"

*

...Suntem în vara lui 1956 şi se cuvine să derulăm, fie şi pe scurt, firul unor evenimente politice cu foarte grave consecințe pentru intelectualitatea din România.

Exasperat pe de o parte de scăderea nivelului de trai, iar pe de alta de mărirea normelor de lucru, proletariatul din Polonia şi Ungaria clocoteşte de furie şi puțin mai lipseşte ca nemulțimirea lor să cuprindă întreaga populație. în Polonia aproximativ 15-20.000 de muncitori de la o fabrică de vagoane intră în grevă la 28 iunie şi încearcă să negocieze cu autoritățile regionale şi naționale. însă acestea se exchivează, iar muncitorii încep să asedieze clădiri publice, să elibereze prizonieri şi să atace sediul poliției politice. Reprimarea mişcării are un bilanț tragic: 53 de morți şi 300 de răniți. Echipa aflată Ia putere dă dovadă de o mişcare inteligentă: potoleşte spiritele, motivând că situația s-a datorat Partidului şi sindicatelor care au pierdut legătura cu muncitorimea. De-a lungul a câteva luni poporul este convins de către echipa Ochab- Cyrankiewicz că staliniştii din guvern vor fi înlăturați şi că singurul

om care va putea redresa situația este W. Gomulka. De acest lucru este convinsă şi delegația sovietică, sosită pe neaşteptate la Varşovia (şi alcătuită din Hruşciov, Mikoian, Molotov, Kaganovici şi mareşalul Koniev, comandantul trupelor Tratatului de la Varşovia) şi care asistă la o extraordinară mobilizare populară pro Gomulka, „omul care a rezistat ruşilor" şi care la 23 octombrie este instalat în fruntea partidului şi a țării.

Dar dacă inteligența şi tactul, într-un cuvânt diplomația unui om politic precum Ochab au determinat un final relativ paşnic al mişcărilor muncitoreşti din Polonia, nu acelaşi lucru s-a întâmplat în Ungaria. Aici intelectualitatea („din ce în ce mai hotărâtă să obțină o mai mare libertate de exprimare"[2]) caută să valorifice o conjunctură favorabilă ei şi intră în acțiune. Pe scurt, evenimentele ce au condus la declanşarea revoluției au fost: 17 iulie - înlocuirea, din ordinul Kremlinului, a lui Râkosi cu E. Gero, care dă frâu liber agitației spiritelor în rândul tineretului; 6 octombrie - funeraliile lui Rajk şi a altor victime ale proceselor, funeralii transformate într-un adevărat miting la care participă aproape 300 000 de persoane; 14 octombrie - reprimirea lui Imre Nagy în partid (de unde fusese exclus în chip brutal în urmă cu un an); 22 octombrie - sosirea ştirii despre victoria lui W. Gomulka în Polonia. Toate aceste „premise" favorabile dezlănțuirii mişcărilor de masă aprind fitilul revoltei generale, care nu mai poate fi stăvilită uşor.

Concret, după Jean-François Soulet, autorul care ne-a fost de un mare ajutor în conturarea tabloului general al vieții politice din Europa

răsăriteană, faptele au urmat un fir pe cât de simplu tot pe atât de tragic în final. „La 23 octombrie - scrie autorul documentatei lucrări Istoria comparată a partidelor comuniste din 1945 până în zilele noastre -, a doua zi după un mare miting studențesc desfăşurat la Universitatea tehnică (unde s-a votat o rezoluție ce solicita democratizarea vieții politice, îmbunătățirea condițiilor de muncă, reorganizarea totală a economiei şi „evacuarea imediată a trupelor sovietice"), la Budapesta are loc o imensă manifestare de solidaritate cu poporul polonez - organizată de intelectualii clubului „Petofi" -, care se termină în fața Parlamentului. Acolo, chemat de o mulțime entuziasmată, Imre Nagy, reticent şi stângaci, apare pentru o clipă, îndemnându-i pe manifestanți să se întoarcă la casele lor. In timp ce mulțimea se

Scrisoare către Marta, în care scriitorul o îndeamnă să viziteze Italia (facsimil).

împrăştia, forțele de securitate (AVH) au început să tragă asupra studenților care încercau să intre în clădirea Radioului. Acest fapt a declanşat revolta. Pregătite de mai multe zile pentru o intervenție, trupele sovietice staționate în România pătrund pe teritoriul Ungariei (subl. ns.) însă de la primele ore ale dimineții. Timp de cinci zile, plină de furie, o mare parte a populației - alcătuită îndeosebi din tineri studenți şi muncitori (cărora li s-au alăturat unități ale armatei condusă de generalii Maleter şi Király) - a hărțuit trupele detestate ale AVH şi ale sovieticilor, încercând să se organizeze. Sunt alese comitete revoluționare care solicită crearea de consilii muncitoreşti în uzine. Proaspătul guvern prezidat de Imre Nagy este desconsiderat încă de la formarea sa prin înştiințarea veninoasă - sugerată de E. Gero - privind responsabilitatea sa în intervenția trupelor sovietice. Guvernul nu va obține o reală credibilitate decât atunci când va anunța retragerea acestor trupe, începând din 29 octombrie.

Din acest moment speranța a renăscut, cu atât mai mult cu cât Kremlinul îşi recunoaşte greşeala. La 30 octombrie, el este gata să negocieze prezența forțelor sale în Ungaria. Cât despre Partidul Comunist, acesta acceptă să renunțe la principiul partidului unic.

Dar, dintr-o dată, intervine o schimbare radicală şi în forță: „la 3 noiembrie, blindatele sovietice procedează la recucerirea capitalei ungare, stradă cu stradă, clădire cu clădire. Nagy este dat jos şi înlocuit, în fruntea guvernului de Jânos Kâdăr. în câteva zile, cei 200.000 de sovietici dotați cu 2000 de tancuri devin stăpâni pe situație, fără ca „lumea liberă" - obsedată de intervenția franco- engleză de la Suez - să facă altceva decât să

protesteze. în concluzie, insurecția se soldează cu mii de morți, 13.000 de răniți, cu deportafea - încă din 4 noiembrie - a 16.000 de persoane şi exilarea a peste 100.000"[3].

Dacă „lumea liberă" s-a limitat doar la „proteste", fără să întreprindă ceva concret întru sprijinirea nemulțumiților din Polonia şi din Ungaria, în schimb în țările din cadrul aşa-zisului „bloc comunist" s-au înregistrat vii reacții de revoltă şi de nemulțumire. Şi asta în ciuda propagandei de partid şi de stat care a căutat, dacă nu să le ascundă, măcar să le deformeze, minimalizându-le dimensiunile şi semnificațiile. Dar ecourile au existat şi au dat mult de gândit autorităților. „Polonia a fost țara în care condamnarea intervenției sovietice în Ungaria a părut să fie cea mai directă şi mai unanimă. Scriitori, studenți şi muncitori şi-au manifestat solidaritatea prin greve, mesaje, uneori chiar prin violență. în Transilvania - provincia românească populată de o puternică minoritate maghiară au fost suficient de arzătoare ca puterea de la Bucureşti să procedeze la arestări şi deportări (subi. ns.). în Germania de Est, conducătorii s-au temut şi ei de o posibilă contaminare, în special în rândul intelectualilor şi studenților... în URSS în toamna lui 1956 s-a observat o agitație în universitățile marilor oraşe din Rusia şi din alte republici, dar şi în rândul armatei (zguduită de intervenția în Ungaria) - şi chiar în lumea muncitorească. Cu toate acestea, o dată în plus, opoziția cea mai clară şi cea mai tolerată a fost aceea a intelectualității, care a publicat opere de o certă îndrăzneală, țările comuniste din Asia nu au scăpat nici ele de acest val contestatar. Vietnamul, încă din toamna lui 1956, apoi China, câteva luni mai târziu, au cunoscut un „dezgheț" asemănător. Conducătorii speriați de violența furtunii ungureşti, au ezitat între deschiderea supapelor de siguranță şi represiunea sistematică" (Jean-François Soulet)[4].

Timp de patru ani, până către sfârşitul lui 1960 în România se

desfăşoară o adevărată prigoană a intelectualilor, începând cu studențimea şi terminând cu marile personalități ale ştiinței şi culturii, unele dintre ele (dacă nu cumva cele mai multe) ajunse, ori chiar trecute de vârsta pensionării (cazul lui V. Voiculescu, dar şi al altora). Au loc, astfel, descinderi în miez de noapte (după un tipic „respectat" ani mulți de Securitate) la casele oamenilor, arestări şi anchete îndelungate şi repetate (în care tortura psihică alternează cu cea fizică), urmate de procese sumare (adesea cu uşile închise, deşi erau declarate „procese publice"), cu sentințele hotărâte cu mult înainte de parcurgerea logică şi firească a etapelor şi procedurilor prevăzute de lege, aşa încât judecata propriu-zisă nu mai era

decât un „spectacol" bine regizat, de fațadă, dat cu evidentul scop de a folosi ca mijloc de intimidare pentru publicul dinafara tribunalelor, în rândul căruia s-ar fi putut afla eventuali contestatari ai regimului ori simpatizanți ai mişcărilor muncitoreşti şi studenţeşti din țara vecină.

Dacă teama autorităților de „contaminarea" ungurească este, până la urmă, de înțeles, de neînțeles şi în nici un caz de acceptat ne apar astăzi înscenările judiciare în urma cărora intelectuali de mare platformă, oameni de ştiință cu o personalitate recunoscută de ani şi ani au înfundat puşcăriile, ori au trudit până la sleire pe şantierele de „reeducare", special deschise pentru condamnații politici.

Poate că nu suntem noi cei mai îndreptățiți să judecăm epoca aceea cu toate convulsiile şi nedreptățile ei. Acest lucru 1-a făcut şi-l va face în continuare istoria. Dar nici nu putem, pe de altă parte, să nu receptăm toate acele mari nedreptăți şi „erori" (judiciare ori de altă natură) ca pe nişte mari şi întunecate pete de ruşine ce s-au aşezat pe trecutul nostru, distrugând cariere şi destine şi lipsind patrimoniul ştiinței şi culturii naționale de inestimabile contribuții pe care „victimele" de atunci le-ar mai fi putut aduce dacă destinul lor n-ar fi fost brutal (şi adesea iremediabil) schimbat, strivit şi anihilat.

Un astfel de destin, brutal şi iremediabil schimbat, a fost şi cel al scriitorului V. Voiculescu.

*

Anii imediat următori Revoluției din Ungaria constituie pentru

Securitatea din România o perioadă de intensă şi febrilă activitate. Teama de unele reacții de simpatie, ori chiar de „molipsire" (şi prin urmare, de declanşare a unor evenimente asemănătoare în vreunul din oraşele noastre) determină luarea unor severe măsuri de supraveghere a tuturor comunităților - de la şcoli şi universități şi până la biserici şi mănăstiri. Totul este ținut sub un control sever. S-au făcut anchete şi arestări în rândul studențimii şi s-a procedat, printr-o măsură discutabilă şi contestabilă desigur, la „acțiunea de reducere forțată a vieții mănăstireşti şi religioase în general; un număr considerabil de trăitori în mănăstirile României au fost atunci expulzați"[5].

Este limpede că în asemenea condiții regimul nu vedea cu ochi buni „retragerea" sau „tăcerea" unor savanți sau scriitori de notorietate, mai vârstnici, aparținând generațiilor de personalități afirmate şi impuse în viața culturală a țării înainte de război, deci în timpul orânduirii trecute, cea a „burghezo-moşierimii". Este la fel de limpede că toți aceşti oameni se aflau

mai demult în vizorul poliției politice şi dacă nu aveau încă un dosar bine burduşit cu fel de fel de „dovezi" care să-i incrimineze ca „duşmani ai poporului" ori „uneltitori împotriva orânduirii de stat" li s-a întocmit numaidecât unul care să-i poată aduce în fața „Tribunalului poporului". •

într-un Bucureşti în care cu fiecare zi ce trecea se înmulțeau zvonurile despre represiunea ce ar urma să se abată asupra unora în urma evenimentelor din Ungaria, V. Voiculescu se aştepta să fie arestat. Şi nu pentru că ar fi fost vinovat cu adevărat, ci mai degrabă fiindcă întâlnirile lui cu prietenii - fie la Dinu Pillat acasă, fie la Barbu Slătineanu, fie chiar în odaia lui, unde pe aceşti intelectuali de pe rafturile bibliotecii îi priveau multele cărți ale clasicilor literaturii şi filosofiei universale - puteau fi oricând interpretate drept cine ştie ce fel de întruniri conspirative, ai căror protagonişti trebuie aduşi în fața instanțelor de judecată[6]. Gând parcă premonitoriu, fiindcă iată ce scrie Cornelia Pillat în propriile-i memorii: „într-un rând V. Voiculescu mi-a spus că suntem asemenea personajelor lui Edgar Allan Poe din nuvela Masca morții roşii. La fel ca în poveste el ne strângea în jurul operei sale (este vorba de întrunirile în care scriitorul îşi citea povestirile, n. n.) după cum Prospero este primul ucis de ciuma

care a pătruns prin uşile ferecate. Tot astfel V. Voiculescu ne izola înlăuntrul operei sale şi evadam împreună din cotidian. El a fost primul arestat, urmat de Dinu, Barbu Slătineanu, Vladimir Streinu, Sandur Lăzărescu, Dr. Nini Radian şi prietenul acestuia Dinu Ranetti - care a căzut ca musca în lapte la una din lecturile de duminică seara din casa doctorului"[7]. într-o convorbire pe care Alexandru Oproescu o avea prin 1990 cu Radu Voiculescu şi cu Gabriela Defour Voiculescu, fii scriitorului, la o întrebare legată de „starea de spirit a creatorului pândit de mari primejdii, în momentul zămislirii celor mai importante opere ale sale" (este vorba de Sonete, ultimul dintre ele - al 90-lea fiind datat „1 iulie 1958", cu puțin timp înaintea arestării, n. n.) cei doi răspundeau: «G. D.: Fusese atenționat de o vecină credincioasă familiei, doamna Bogdan Ivanca de pe Staicovici, responsabila străzii, că tânărul agent, căruia ea îi furniza informații, a lăsat-o să înțeleagă despre iminenta lui arestare.

R. V.: Şi-atunci, se ocupă febril de încheirea operei - e un fel de a spune „încheiere", pentru că mai avea multe de scris -, grăbind şi dactilografierea în câteva copii, pe care le-a împărțit. Un set l-am primit eu, altul Apostol Apostolide.

G. D.: Având presentimentul despărțirii şi-a finalizat ciclul sonetelor cu acel memorabil „rămas bun" către Marele Will.

R. V.: în 21 iulie a mai compus şi un poem religios, numai că, în loc de , jucând în raza ta", cum îi dedicase lui Shakespeare, scrie „mă rotesc orbeşte-n jurul Tău".

G. D.: L-au ridicat pe 4 august, noaptea, după o percheziție de groază. îl urmăreau şi în closet. Au confiscat manuscrisele, iar cărțile şi celelalte lucruri, după ce a ieşit condamnarea"[8].

Mărturiile păstrate în memorie de către descendenții unui scriitor pot fi, uneori, contradictorii, mai ales atunci când sunt aduse la lumină şi făcute publice după un număr mai mare de ani. Nu e de mirare, deci (şi este, într-un fel şi scuzabil) ca într-un alt loc, cu prilejul unui alt interviu dat de doamna Gabriela Defour Voiculescu să citim: „Securiştii a năvălit în casa din Dr. Staicovici în ziua de 3 august 1958. Eu nu mai stăteam acolo; rămăsese tata, surorile lui mai mari şi fratele meu, Ionică. Au intrat în casă şi au făcut percheziție: au căutat peste tot, au răsturnat totul... Tata nu credea totuşi că va fi arestat. Către dimineața zilei următoare,

agenții au sigilat biroul tatei şi au plecat. L-au luat cu ei şi pe tata, fără pulover, fără nici o haină mai groasă. După câteva zile a venit cu nişte camioane şi au încărcat tot: cărți, tablouri, icoane şi mobilele din bibliotecă. Noroc că la căsătoria şi mutarea mea tata îmi dăruise o serie de obiecte de artă"[9].

Cititorii noştri au remarcat, suntem siguri, contradicția dintre afirmația făcută în primul interviu şi cea din al doilea şi de aceea ne simțim datori să facem corecturile de rigoare. în primul rând nu este posibilă data de 3 august pentru arestarea scriitorului întrucât Mandatul de arestare este emis în 5 august, înainte cu trei zile față de data la care V. Voiculescu a fost condus în arestul M.A.I. din Bucureşti. în ce priveşte momentul în care autoritățile au venit în strada Dr. Staicovici să confişte cărțile şi celelalte lucruri pare mult mai plauzibil ca acest fapt să se fi întâmplat (potrivit afirmației din convorbirea cu Al. Oproescu) după pronunțarea sentinței de condamnare, întrucât numai atunci s-a ştiut cu exactitate că instanța de judecată a dispus „confiscarea totală a averii personale" (stipulată de Art. 25 pct. 6 din Codul Penal în vigoare, potrivit căruia poate avea loc „confiscarea în folosul statului a averilor în cazurile de înaltă trădare şi delapidare de bani publici").

Gabriela Defour a reconstituit împrejurările şi momentul arestării scriitorului din relatările lui Ionică, fratele său şi din cele ale mătuşilor care se aflau atunci de față.

Dar de față în acele ore de maximă tensiune pentru întreaga familie a mai fost şi mezinul, Andrei, fiul lui Ionică Voiculescu, deci nepotul celui incriminat. într-o emisiune transmisă de postul de Radio „Europa Liberă" în ziua de 8 aprilie 1985 Andrei Voiculescu, răspunzând unei întrebări pe care i-o punea Vasile Mănuceanu, reconstituia şi el faptele, aşa cum le înregistrase odinioară memoria de copil: „M-am trezit brusc în toiul nopții. în casă domnea o forfotă continuă. Paşi grei răsunau pe parchet. Venise Securitatea. Printr-o uşă întredeschisă am văzut, în hol, un bărbat în haină de piele, cu automatul agățat de gât. Prin fereastră se vedea o maşină mică, neagră, oprită în fața porții. Ceva mai la vale, în fața locuinței doctorului Banu, era o altă maşină. Doctorul Banu avusese însă noroc: murise de inimă. Cei care scotoceau prin odăi erau şase cu toții, cel puțin aşa mi-a spus tata. Bunicul era însoțit la baie cu pistolul în ceafă. Percheziția a durat cam cinci-

şase ore. Ore de coşmar. Spre dimineață, unul dintre securişti ne-a cerut să-i dăm ciorapi de lână şi flanele călduroase. Apoi au pus sigiliu pe odaia bunicului, pe care l-au dus ținându-l strâns de brațe, ca pe un criminal periculos"[10].

Porivit mandatului de arestare V. Voiculescu este reținut „pe timp de 60 de zile, adică de la data de 5 august 1958 până la data de 4 octombrie 1958". Motivul invocat de către anchetatorul panel Gheorghe Mihăilescu din cadrul M.A.I. este „delictul de uneltire contra ordinei sociale". Ceva mai la vale acelaşi document face precizarea că „aceste fapte sunt prevăzute şi pedepsite de art. 209 pct. 1 Codul Penal al R.P.R." şi că „din ancheta efectuată rezultă probe suficiente de culpabilitate împotriva lui Voiculescu Vasile"[11].

Se cuvine a face câteva comentarii pe marginea Mandatului de arestare. Mai întâi să dăm o lectură trimiterii la Codul Penal şi la prevederile acesteia. Aşadar, în Codul Penal al R.P.R., datând din 1948, la Articolul 209, punctul 1 citim: „Constituie delictul de uneltire contra ordinei sociale şi se pedepseşte cu închisoarea corecțională de la 6 luni la 3 ani, amendă de la 2000 la 20.000 lei şi interdicție corecțională de la 1 la 3 ani faptul de a propovădui prin viu grai schimbarea ordinei democrative de guvernământ a Statului"' (subl. ns.)".

Cât de aleatorie este acuzația se poate deduce chiar şi numai din prezentarea faptelor de până acum: întâlnirile de la mănăstirea Antim, apoi convorbirile din casele Slătineanu şi Pillat, ori lecturile de acolo sau de la Voiculescu. Dar se va vedea şi din procesele verbale de anchetă, ceva mai

încolo. Deocamdată observăm că încadrarea „delictului" este alta decât aceea pe care o vom întâlni în Sentința de condamnare a scriitorului. Acolo încadrarea a fost făcută la acelaşi articol din Codul Penal, însă la paragraful II, punctul b (unde citim că se pedepseşte cu închisoarea corecțională de la 3 la 7 ani şi cu amendă de la 2000 la 20.000 lei şi interdicție corecțională de la 3 la 5 ani „faptul de a constitui sau organiza asociații secrete cu scopul arătat la alineatul precedent, fie că au ori nu caracter internațional") - ceea ce, în chip vădit, înseamnă o pedeapsă mai aspră, iar pe de altă parte dă naştere la suspiciuni pe mai multe paliere ale procesului.

întâi, ori că anchetatorul a fost grăbit şi n-a avut suficiente „probe" pentru acuzare, ori că s-a dovedit a fi mai „blând" în

întocmirea Mandatului; apoi, de-a lungul desfăşurării procesului, interese politice „majore" au dus la schimbarea (citeşte înăsprirea) pedepsei.

*

Ridicat de acasă, cum am văzut, sub escortă, scriitorul a fost dus la arestul M.A.I., iar câteva ore mai târziu, la 8,15 (cum se precizează în „Jurnalul interogatoriilor" se afla față în față cu locotenentul major Mihăilescu Gheorghe, anchetator penal de securitate, acelaşi care a semnat mandatul de arestare.

E greu să descriem atmosfera tensionată ce va fi existat în încăperea în care doi oameni - unul acuzat şi ştiind din capul locului că orice declarație ar face soarta îi este deja hotărâtă dinainte, şi altul - anchetator care a primit un ordin să dea dovadă întâi şi-ntâi de duritate şi inflexibilitare, care exclud din pornire până şi cea mai mică undă de sentimentalism.

Nu este greu de descris tipicul, propriu epocii şi specific instituției Securității, după care se desfăşurau interogatoriile. Dacă ni se îngăduie o comparație banală, ele nu erau altceva decât un fel de joc de-a şoarecele şi pisica, joc în care finalul e foarte uşor de ghicit.

Aşadar locotenentul major Mihăilescu Gheorghe are de luat mai multe declarații de la „învinuitul Voiculescu Vasile", apoi de întocmit un dosar în care să le adune şi să le înmâneze tribunalului chemat să se pronunțe, să încadreze culpa după Codul Penal şi să dea, la sfârşit, o sentință. De aceea el nu are a se pierde în altfel de discuții cu scriitorul decât să-i ceară să-şi mărturisească vina. Să poată încheia dosarul şi să închidă cazul, dând totul pe mâna justiției...

Cea dintâi întrebare (de fapt o invitație) ce vine de la locotenentul major, anchetator penal de securitate vizează, de fapt, esențialul acuzației:

„Arată anchetei activitatea duşmănoasă pe care d-ta ai desfăşurat-o împotriva regimului democrat popular din R.P.R.!" Răspunsul poetului e categoric. Fără şovăială (fiindcă spune doar adevărul) V. Voiculescu răspunde: „Eu n-am desfăşurat nici un fel de activitate împotriva regimului democrat popular din R.P.R.!" Locotenentul insistă: „Răspunsul dumitale nu corespunde realității deoarece din materialele ce le posedă ancheta reiese că ai desfăşurat activitate duşmănoasă regimului din R.P.R., fapt pentru care ancheta revine. Arată adevărul!"

Iar V. Voiculescu rămâne ferm pe poziție: „Arătând mai sus că n-am desfăşurat nici un fel de activitate duşmănoasă regimului din R.P.R. eu am declarat adevărul!"

Aci, desigur, locotenentul-anchetator se află într-o mică încurcătură. El trebuie să-I determine pe anchetat să-şi recunoască vina, dar, pe de altă parte, are şi îndoielile lui. Omul din fața sa este mai degrabă un bătrânel dezorientat şi speriat, decât un personaj periculos, cum reiese din „materialele probatorii".

Scriitorul se menține pe poziție, nu „cedează" şi anchetatorul, față în față cu materialele anchetei şi cu omul despre care nu ştie ce să mai creadă este nevoit să menționeze „materialele probatorii ce le posedă ancheta". Din ele reiese că poetul „a scris unele materiale cu caracter ostil regimului din R.P.R., ba, mai mult a mai şi făcut parte" dintr-un grup contrarevoluționar condus de Sandu Tudor zis şi Alexandru Teodorescu".

In fine, fiindcă nu mai ştie cum să continue, locotenentul Mihăilescu revine la îndemnul din debutul interogatoriului:

„Vorbeşte d-ta despre activitatea pe care a-i desfăşurat-o împotriva regimului din R.P.R.!"

V. Voiculescu priveşte uşor speriat (încă nu s-a liniştit după momentul arestării, din miez de noapte, petrecut cu doar câteva ore în urmă), dar şi cu înțelgere, la tânărul din fața lui. Poate că îşi dă seama şi el, tânărul, de misiunea ingrată pe care i-au dat-o superiorii săi. Sau poate că nu. Oricum ar fi, poetul e dator să-i uşureze munca, spunându-i adevărul. Poate că la mijloc este o exagerare ori o neînțelegere, drept pentru care simte nevoia să facă unele nuanțări. „Recunosc - spune el - că am scris şi difuzat poezii. începând din anul 1947 şi până în prezent eu am scris multe poezii cu conținut religios, de îndemn la o viață duhovnicească, de rupere de viață, care prin interpretare pot părea a avea un caracter duşmănos față de regim (sublinierile noastre). Aşa cum este poezia Noul arhitect. Şi altele. Aşa cum sunt poeziile Neagra labă, Cerşetorul şi altele".

Să vedem, aşadar, ce elemente din textele respective l-ar îndritui pe un cititor ale Securității să le interpreteze drept „duşmănoase față de regim". Şi în ce măsură ele puteau constitui, în anchetele respective, argumente pentru incriminarea autorului lor drept „uneltitor împotriva ordinei sociale", cum s-a scris în Mandatul de arestare.

Noul arhitect, o poezie de numai două strofe, este, în adevăr, un „îndemn la viață duhovnicească" cum am văzut deja că a mărturisit poetul. Ea începe cu o interogație (Tu, altfel, arhitecte, să clădeşti nu ştii / Decât din piatră şi materii grele?), se continuă cu îndemnul de a reflecta şi privi către minunea minunilor - omul creat de Dumnezeu (Priveşte, sunt zidiri din carne, vii... / Şi tu te numeri, liber printre ele...), apoi cu un alt îndemn, mai nobil şi mai presus decât efemeritatea existenței fizice banale - anume acela de a se apropia de Dumnezeu, de transcendentul către care tinde spiritul ființelor superioare (Sus! Inc-o treaptă-n tainica lucrare! / Nu mai dura palate celorlalți, / Ia din Iisus, Lumina ziditoare / Un schit de Duh în inima-ți să-i-nalți). Ce interpretare ar putea ducea la ideea că aceste versuri ar avea „un caracter duşmănos față de regim"? Poate doar una sociologist-vulgară sau alta care să împingă proletcultismul până dincolo de absurd, găsind, eventual,

în versul Nu mai dura palate celorlalți un îndemn la pasivitate, grevă, sabotaj etc., etc.

Dar mergând pe o astfel de linie a interpretării sociologist- vulgare se poate ajunge la nuanțe anecdotice, precum într-un comentariu „critic", răspândit ca snoavă în anii studenției noastre la Filologie, în care nevinovata poezie a copilăriei, Cățeluş cu părul creț apărea încărcată de simboluri ridicole: cățeluşul era întruchiparea chiaburului lacom, care fură până şi ultima pasăre a bietului țăran; expresia „şi se jură că n-o fură" - semnifica demagogia exploatatorului care una declară şi alta face, iar versul „Şi l-am prins cu rața-n gură" - vigilența clasei muncitoare..

Revenind însă la poeziile din dosarul penal al lui V. Voiculescu, vom spune că Neagra labă nu face altceva decât să cuprindă în versuri, dezacordul autorului față de ateismul confraților într-ale scrisului şi - mai ales - dezacordul față de cei ce, luați de valul acestei doctrine, condamnă credința în Dumnezeu (A ridicat păcatul neagra-i labă, / O-nmoaie-n scrâna aurului greu / Şi-o-ntinde scribilor să scrie-n grabă / Ocări asupra lumii Tale, Doamne-al meu).

Evident, astfel de versuri sunt în totală contradicție, într-un antagonism puternic cu doctrina materialismului dialectic, cu teoria

evoluționistă a lui Darwin şi cu tot ce ține de negarea existenței lui Dumnezeu. Iar în condițiile în care doctrina materialistă stătea, în epocă, la baza tuturor disciplinelor ce se studiau în şcoli şi în facultăți, este limpede că o astfel de poezie (chiar şi aşa, multiplicată în doar trei exemplare, cum declară autorul ei la primul interogatoriu, şi difuzată într-un cerc foarte restrâns de prieteni) este ofensatoare la adresa teoriilor oficiale despre lume, societate şi univers. A doua strofă a micului poem (Tu, Verb al Slavei, cât sunt de pigmeu, / Fereşte-mă să nu mă fac tarabă / Şi-n orice poezie, cât de slabă, / Să-nchid un tainic strop de Dumnezeu) exprimă cu claritate dorința poetului de a nu-şi trăda chemarea către poezia mistică şi a nu se lăsa ispitit de „tarabă", adică de textele „comandate", cu atâta generozitate găzduite de reviste în epocă...

în cea de a treia poezie, Cerşetorul perspectiva autorului este alta. După ce schițează din doar câteva trăsături „portretul" țării (Cunosc demult o blândă țară veche: / Se-nvecina cu basmul şi balada / Avea mai gingaş sufletul ca nada, / Iar inima mai pură ca

zăpada, / Şi milostivă fără de pereche) poetul imaginează întruparea lui Dumnezeu într-un cerşertor ce colindă satele pentru a încerca bunătatea oamenilor (Ca să-ți încerce multa-ți bunătate, / O, țara mea mâncată de jivine, / Pe drumurile-ți albe-n triste sate, / Cu traista de cerşetor în spate, / Azi iar colindă Dumnezeu prin tine).

Sigur, interpretări rău-voitoare şi pronunțat politice ar putea susține că în cel de al doilea vers din al doilea catren (O, țara mea mâncată de jivine) se ascund aluzii transparente şi incriminante la adresa noului regim („democrat popular") instaurat în România după 1944, însă de aici, de la o imagine poetică (şi care, la urma urmelor, poate avea şi alte conotații) şi până la o vinovăție politică ce presupune arestarea, anchetarea şi condamnarea autorului este o cale uriaşă. Nu însă şi pentru autoritățile româneşti ale timpului, cum lesne s-a putut vedea în cazul lui V. Voiculescu, dar şi în altele.

Trăsătura comună a celor trei poezii o reprezintă conținutul lor religios, în vădită contradicție, cum arătam, cu marxism-leninismul propagat oficial.

Să fi fost acesta un motiv suficient pentru a-l aresta pe V. Voiculescu? Se pare că da, de vreme ce primul interogatoriu porneşte de aici spre a ajunge, în final, închizând cercul, tot aici.

Deocamdată, la primul interogatoriu lui V. Voiculescu i se cere să dea relații despre Alexandru Mironescu (şi el arestat şi cu casa percheziționată

până la descoperirea unei mape cu poezii semnate de autorul Poemelor cu îngeri), pe care poetul îl cunoştea din 1950, Barbu Slătineanu, Benedict Ghiuş şi Andréi Scrima, prietenii săi, afiliați cercului spiritual de la Mănăstirea Antim, altfel spus grupul ce alcătuia „Rugul Aprins".

Obsesia locotenentului care anchetează rămâne, pe tot timpul dialogului „activitatea ostilă regimului din R.P.R.", care ar fi fost desfăşurată de mai mulți, între care şi poetul nostru, sub conducerea lui Alexandru Teodorescu. întrebarea vizând respectiva activitate revine ca un lait motiv pe tot parcursul primului interogatoriu. însă mai mult decât i s-a spus locotenetul nu mai obține de la arestatul din fața lui, aşa încât, redactându-şi materialul, el este nevoit să-l încheie nervos şi sec (poate de aici şi repetiția de termeni, pe care, chiar şi foarte stresat şi emoționat cum

era, poetul, grijuliu întodeauna în exprimare, n-ar fi putut-o face): „V. Voiculescu: Declar că în afara celor declarate n-am mai desfăşurat altă activitate duşmănoasă regimului din R.P.R.".

în tot acest interval de aproape patru ore (şi mult după aceea) disperarea a pus definitiv stăpânire pe membrii familiei lui V. Voiculescu. Copiii lui, Ionică şi Radu caută să întreprindă şi ei ceva spre a-i veni în ajutor scriitorului, pentru a-l scoate din arestul poliției politice.

Ei bat pe la uşile prietenilor şi mai ales pe la cele ale mai- marilor zilei - scriitori de notorietate, bine plasați în funcții publice şi îndeosebi foarte bine văzuți de regim. Nădejdea că o vorbă a lor, un telefon dat unde trebuie şi cui trebuie, o intervenție la nivel mare ar putea duce la eliberarea scriitorului le strecoară în suflet o rază de speranță.

Primul gând se îndreaptă către Tudor Arghezi, pe care Radu Voiculescu nu ezită să-l caute, ştiind că autorul Florilor de mucigai era demult prieten cu tatăl lui, iar acum poetul de la Mărțişor se află în grațiile puterii politice. Târziu, mult mai târziu, după foarte mulți ani de la moartea lui V. Voiculescu, fiul acestuia, Radu, îşi amintea: „Am obținut numărul de telefon al Mitzurei şi am reuşit să vorbesc cu dânsa. Relatându-i arestarea, s-a arătat foarte mişcată, a plâns şi mi-a vorbit foarte frumos de tata, care o îngrijise ca doctor când fusese bolnavă, dar mi-a spus că Tudor Arghezi nu se găsea atunci în Bucureşti, fiind la Sinaia, la Casa de odihnă a scriitorilor. Cum eu şi Ionică aveam serviciu şi nu puteam pleca, am trimis-o pe soția mea la Sinaia să-l întâlnească şi să-i prezinte necazul care ne lovise. L-a căutat, împreună cu Dr. Petru Dumitru - chirurg în oraş -, până şi la Miliție, după ce nu-l găsise la Casa scriitorilor. Nu se afla în localitate. Era, probabil, retras la Mărțişor... Ionică mi-a povestit atunci o întâmplare: când

a fost arestat Baruțu Arghezi, pentru tipografie clandestină şi tipărirea de manifeste anticomuniste, Arghezi a venit la noi acasă în Staicovici, şi cu lacrimi în ochi l-a întrebat pe tata: „Doctore, spune-mi ce să fac? L-au arestat pe Baruțu!" Tata i-a răspuns, după o îndelungată tăcere: „Scrie pentru ei". Aceeaşi întâmplare mi-a fost relatată,

aidoma, prin 1975, şi de Dr. Petru Dumitru care fusese de față la această întrevedere"[12].

*

în 16 august, între orele 10.15-l5, are loc al doilea interogatoriu. Zelosul anchetator (care, probabil, între timp lucrase şi la dosarele altor membri ai cercului spiritual de la Mănăstirea Antim, (intelectuali care vor fi şi ei arestați nu după multă vreme) doreşte să afle acum cât mai multe despre prietenii lui V. Voiculescu şi despre relațiile cu ei. Iar scriitorul se dovedeşte a fi - şi de această dată - cooperant în măsura în care adevărul nu este interpretat eronat, dându-i-se conotații politice, când în realitate el s-a situat cu totul în afara politicii.

Nici un cuvânt rău, nici o apreciere care să lase loc suspiciunii scriitorului față de prietenii despre care trebuie să dea în acest moment relațiile cerute de anchetator. Chiar aşa cum sunt - seci, în limbaj administrativ, de lemn - declarațiile date de V. Voiculescu pot fi citite printre rânduri şi lasă să se vadă că „învinuitul" nu şi-a schimbat câtuşi de puțin sentimentele față de prietenii lui.

Bunăoară, despre Alexandru Mironescu poetul spune: „La început între noi au fost simple relații de cunoştințe, apoi au devenit mai strânse, după 1954-l955 stabilindu-se legături de prietenie".

în ce-i priveşte pe ceilalți membri ai grupului de la Antim referințele sunt destul de vagi: «Alexandru Teodorescu zis Sandu Tudor a fost gazetar şi publicist înainte de 23 august 1944, fiind proprietarul ziarului „Credința". Despre el cunosc că în jurul anului 1950 s-a călugărit şi că a fost arestat şi deținut un timp pentru activitatea de pe front - nu ştiu concret în ce problemă»; „Benedict Ghiuş a fost călugăr şi apoi stareț al mănăstirii Antim din Bucureşti. în ultimul timp era profesor la seminarul de pe lângă Institutul Teologic din Bucureşti. Nu cunosc apartenența lui politică"; „Joja Constantin, arhitect, locuieşte în Bucureşti, str. Slătineanu nr. 4. Pe acesta l-am cunoscut prin anul 1955-l956 prin Alexandru Mironescu. Ştiu că Joja Constantin este legionar şi că a fost închis"; „După nume ne cunoaştem mai demult (este vorba de Dumitru Stăniloaie, n. n.), din publicații, deoarece şi el a fost publicist".

Prin urmare toate aceste informații, mult prea sumare, le avea şi Securitatea de multă vreme şi acum se căuta altceva. Se voia incriminarea persoanelor cu pricina prin dezvăluiri ale apropiaților lor.

însă anchetatorii nu-şi găsiseră în V. Voiculescu omul care s-o facă. Nu avea nici motive şi nici nu i-ar fi stat în fire turnătoria.

Locotenentul major Mihăilescu Gheorghe este nevoit ca şi de această dată, la al doilea interogatoriu, să accepte „caracterizarea" activității grupului condus de Sandu Tudor într-o frază lapidară: „în discuțiile ce se purtau Alexandru Teodorescu zis Sandu Tudor făcea membrilor acestui grup o educație mistică". Atât şi nimic mai mult.

în mod normal, după un astfel de răspuns anchetatorul ar fi trebuit să tragă concluzia că întrunirile despre care a avrut să afle amănunte de la V. Voiculescu n-au fost nici pe departe unele cu caracter politic şi că n-aveau nimic de-a face cu oculte forțe ce ar fi acționat „împotriva regimului democrat popular din R.P.R.".

Aşa ar fi trebuit să fie în mod logic şi normal. Dar vremurile, ca şi prigoana dezlănțuită împotriva intelectualilor ieşeau din sfera normalității şi intrau, cum am mai spus, în aceea a absurdului.

Peste o săptămână, în 24 august 1958, anchetatorul îi citeşte scriitorului „Ordonanța de punere sub învinuire" - document formulat fără echivoc în termenii uzuali ai epocii, în al cărei text se face precizarea că „din lucrările de anchetă penală rezultă probe suficiente cu privire la activitatea contrarevoluționară desfăşurată de susnumitul. Astfel, Voiculescu Vasile, împreună cu alte elemente duşmănoase legionare a defăşurat activitate începând din anul 1955 în cadrul unei grupări contrarevoluționare care avea drept scop schimbarea orânduirii democrat-populare din R.P.R., ducând o intensă propagandă ostilă regimului, redactând şi difuzând poezii cu caracter duşmănos regimului din R.P.R.".

Suntem, fără îndoială, mult prea departe de adevăr, dar cum Codul Penal în vigoare la acea dată nu avea nici un articol referitor la pedepsele ce ar fi trebuit să fie aplicate celor în cauză (dacă ar fi fost absolut necesar, chiar şi într-un regim totalitar!) „punerea sub învinuire" s-a realizat, indiscutabil, printr-o „adaptare", dacă putem zice aşa, a „cazului" la un articol anume din legea amintită.

Acuzația, odată prezentată şi fundamentată pe „lege", poetului

i s-a cerut să ia cunoştință de ea şi să semneze, apoi a fost condus din nou în celula M.A.I.

A doua zi a urmat un alt interogatoriu, desfăşurat între orele 9,15-l3, scriitorul fiind întrebat din capul locului dacă recunoaşte învinuirile ce i s-au adus.

V. Voiculescu reia ideea şi răspunsul din ajun şi face precizarea că întâlnirile de la Alexandru Mironescu nu erau altceva decât reuniuni proprii unui mic cenaclu literar în care se citesc şi se discută creaţii artistice: „Pe marginea materialelor citite, atât cele scrise de Alexandru Teodorescu, zis Sandu Tudor, cât şi cele scrise de mine, s-au purtat discuţiuni, cei prezenţi apreciindu-le ca fiind foarte bune şi valoroase".

Dar, ca la orice cenaclu autorii nu pot să nu-şi spună oful, mai ales când este vorba de soarta propriilor scrieri: „în cadrul acestor discuţiuni ne-am manifestat, arătând că în R.P.R. nu este adevărată libertate, arătând nemulţumirea noastră că aceste materiale nu sunt publicate. De asemeni, am arătat că eu nu pot scrie astăzi poezii pentru regim şi că nu voi scrie niciodată (subl. ns.)".

Iar ceva mai la vale, ştiind că anchetatorul bate către o direcţie anume - şi parcă pentru a-i veni în ajutor şi a-l scuti să repete până la saţietate o întrebare -, V. Voiculescu adaugă: „La întâlnirile ce aveau loc la Mironescu Alexandru s-au purtat discuţiuni şi pe marginea unor evenimente politice interne şi internaţionale, comentând ştirile aflate de la posturile de radio occidentale".

Care dintre afirmaţii să fi atârnat cel mai greu în spusele scriitorului? Cea referitoare la lipsa libertăţii de exprimare, cea despre refuzul poetului de a colabora cu regimul şi a scrie la comandă şi pe teme date (impuse), ori cea despre ascultarea „posturilor de radio occidentale"? Greu de spus, dar, în orice caz, luate, împreună, toate aveau darul de a-i oferi anchetatorului plăcerea alcătuirii unui raport pe planul superiorilor, fiind totodată şi foarte bine „instrumentat" pentru viitorul complet de judecată.

Că este aşa o dovedeşte şi interogatoriul din 3 septembrie 1958, desfăşurat între orele 17,10-22, în cadrul căruia întrebările îl vizează mai mult pe Barbu Slătineanu decât pe poet. Ceea ce dorise anchetatorul să „scoată" de la V. Voiculescu reuşise deja. Totuşi, o revenire asupra întâlnirilor acestuia cu persoanele ce vor forma „subiectul" altor dosare de anchetă nu strică. Scriitorul recunoaşte

că este prieten cu Barbu Slătineanu din 1954, că şi-au făcut reciproc vizite („Cu ocazia vizitelor ce mi le-a făcut, eu i-am arătat acestuia pe lângă unele lucrări literare ca sonete şi poezii mistice"; „...ne întruneam la interval de aproape o lună de zile, fie în camera lui Barbu Slătineanu, fie în biroul

său, cu care ocazie puneam în discuție lucrări literare şi istorice scrise de mine şi de Barbu Slătineanu. Eu am citit în cadrul acestor întruniri din sonetele ce le scrisesem oarecum şi poeziile mistice scrise de mine, iar Barbu Slătineanu a citit unele lucrări cu teme istorice... Pe marginea acestor materiale se purtau apoi discuții, lucrările citite fiind apreciate de ceilalți"), însă niciodată şi nicăieri nu rosteşte un cuvând măcar din care ar putea reieşi că el şi prietenul preocupat de studierea istoriei şi a ceramicii populare ar nutri în străfundurile gândurilor lor intenția de a deveni vreodată pionii vreunui potențial grup de „contrarevoluționari", dornici de schimbarea regimului de stat din România.

Pe de altă parte V. Voiculescu mai recunoaşte că atât el cât şi Barbu Slătineanu şi ceilalți prieteni sunt nemulțumiți din cauza lipsei de accesibilitate la tipar. („în discuțiile ce le purtam ne manifestam convingerea că înainte de 23 august 1944 era mai bine, că astăzi nu era libertate, aşa cum era înainte, când noi puteam scrie, astăzi nefiind admise scrierile noastre").

Libertatea este un dat elementar al omului - poate cel mai prețios dintre toate, fiindcă el implică multe: informare fără limite, posibilitatea de exprimare a gândurilor şi ideilor, comunicarea între semeni etc., etc.

Şi tot de libertate ține şi schimbul nestingherit de idei, de păreri şi opinii. Iar cum acest din urmă lucru nu se mai putea desfăşura în anii totalitarismului (şi îndeosebi în anii [1]50-'60), decât în familie sau, în cel mai bun caz, în cadrul unor foarte mici grupuri de prieteni, nu e de mirare (ba apare chiar ca un fapt cât se poate de firesc) că acasă la Barbu Slătineanu, la Alexandru Mironescu, la Dinu Pillat sau la V. Voiculescu se făceau şi schimburi de impresii despre viața (culturală, social, politică) din imediata apropiere, dar şi despre cea din țară, ori despre cea internațională („...cu ocazia acestor întruniri - declară V. Voiculescu la ultimul interogatoriu -, noi purtam discuții pe marginea unor evenimente politice interne şi internaționale, la ordinea zilei. în discuțiile purtate privind

evenimentele din Ungaria (subí, ns.), ne-am manifestat simpatia şi regretul că puterile occidentale n-au intervenit, apreciind din punctul nostru de vedere că aceasta ar fi dus la o schimbare a situației politice").

Dar de la discuțiile despre un eveniment sau altul şi până la implicarea directă într-o „uneltire împotriva ordinei sociale" (temeiul legal al Mandatului de arestare a poetului) este o cale lungă, foarte lungă. Este foarte lungă pentru cel care are o judecată nepărtinitoare, logică şi de bun

simț. Nu însă şi pentru Securitatea anului 1958, care avea misiunea clară de a-l duce pe V. Voiculescu după gratii.

Din acest punct drumul către deschiderea procesului penal era deschis. El se va desfăşura în dimineața zilei de 8 noiembrie 1958...

*

Astăzi, în anul 2008, când libertatea de expresie a devenit un bun al tuturor şi care nu mai poate fi nicicum şi de către nimeni incriminată şi pedepsită, pare de neînțeles şi în nici un caz de acceptat ca mai mulți scriitori şi oameni cu precupări culturale care se întâlnesc în casa unuai sau altuia dintre ei spre a discuta creațiile literare ale unui prieten şi coleg într-ale scrisului, ori spre a face schimburi de păreri despre climatul literar din țară, sau despre unele evenimente internaționale (puse sub embargou de posturile de radio din țară, însă amplu mediatízate de cele dinafară) să fie anchetați, bătuți, torturați psihic şi apoi trimişi pe băncile unor tribunale ce aveau sentințele dinainte stabilite. Dar în acea vreme a delațiunii şi omnipotenței Securității aceste fapte se desfăşurau pe scară largă, națională, în chipul cel mai firesc, fiindcă autoritățile nu dădeau nimănui socoteală pentru acțiunile de acest tip.

Astăzi, când Internetul face posibilă legătura românilor cu oameni şi locuri din toată lumea în doar câteva secunde sau minute, fără nici un fel de obstrucții, de nici un fel şi de la nimeni, pare de neînțeles - şi totuşi cât de adevărat şi trist era! - ca intelectualii de talia celor amintiți să fie izolați de fenomenul cultural, politic, social etc. din lume, să li se însceneze tot felul de procese spre a fi marginalizați social, încarcerați, iar opera de o viață să fie complet ignorată, dacă nu cumva chiar pusă la stâlpul infamiei.

Aflați cu toții în căutarea unor „oaze de sănătate literară,

într-un pustiu al conştiinței, presărat cu leşuri", cum foarte plastic se exprima mai târziu Valeriu Anania, în vremuri în care - cum am văzut în paginile anterioare - viața literară era sufocată de texte proletcultiste, „realist-socialiste" (în fond subproducții beletristice, mai degrabă „ilustrări" stângace şi fără valoare ale tezelor politice comuniste), deveneau, fără voia lor, personna non grata, deci nume incomode. Incomode prin neaderență la politica şi cultura oficiale, dar şi prin simpatia sinceră pe care oamenii cu bun simț şi cât de cât instruiți le-o purtau în mod tacit şi, desigur, „ilegal".

Suspeți pentru autoritățile statului şi mai ales suspectați de către o anume instituție a acestuia, Securitatea, ei trebuiau nu doar marginalizați, cum se făcuse până atunci, ci exterminați la modul propriu, ca persoane. Pentru tăvălugul comunismului, a-tot şi a- toate biruitor în România asta

nu mai constituia o problemă. Revoluția din Ungaria era doar pretextul pe care să-l fluture în fața şi în urechile occidentalilor...

*

Rugat să reconstituie câteva aspecte mai puțin cunoscute legate de detenția scriitorului, Radu Voiculescu scria într-o epistolă adresată lui Alexandru Oproescu:

„în momentul în care s-a confirmat deschiderea procesului penal, am convenit, Ionică şi cu mine, sfătuiți de avocatul pe care l-am rugat să-I apere, să adunăm referințe de la persoane marcante din viața noastră culturală, ca să le depunem pentru apărare la dosar. [...]

1. M-am dus împreună cu Ionică la Valeria Sadoveanu (maestrul era suferiiid în urma unui atac cerebral), ne-a primit foarte bine, şi când i-am spus că a fost arestat s-a mirat, mai ales că tata le citise. Ne-a spus că dacă maestrul Sadoveanu ar fi fost sănătos, acest lucru nu s-ar fi putut întâmpla, ea şi D-na Velisar (nevasta lui Ionel Teodoreanu) nu găsiseră nimic compromițător în scrieri. Am stat mult de vorbă, 2-3 ore, până când a venit maestrul de la plimbare, şi a rămas să o sunăm peste câteva zile. Când am sunat-o, mi-a răspuns că nu poate face nimic, fiindcă a fost informată că Voiculescu e vinovat. După aceasta am umblat singur pe la diverşi confrați ai lui V. V.

2. Am fost la Ion Marin Sadoveanu (Maniche, cum îi spunea tata). Era lungit pe o canapea, cu mâna la inimă şi mi-a spus că nu se simte bine, că are o criză de angină pectorală. Aşa că am plecat imediat, nemaiîncercând să discut nimic cu el.

3. în altă zi am fost la Zaharia Stancu, la Teatrul Național (era director), m-a primit secretara lui care îl cunoştea bine pe tata, a plâns şi mi-a spus că Z. S. este foarte afectat, dar nu poate să mă primească şi să facă ceva[13].

Alte două încercări ale lui Radu Voiculescu sunt, de asemenea, sortite eşecului. Alfred Marful Sperber (scriitor de limbă germană (evreu pe care Voiculescu împreună cu Ion Pillat îl scoseseră dintr-un lagăr în timpul războiului) acceptă să-i dea o referință însă, la insistențele lui Oscar Walter Cisek, aflat acolo, fiul poetului renunță; Geo Bogza, la rându-i, acuză o posibilă contaminare de variolă şi o stare de sănătate precară şi, prin urmare, îl refuză.

în fine, a şasea încercare - şi ultima, sortită şi ea eşecului - a fost făcută de către fiul scriitorului (aşa cum s-a priceput el) prin abordarea lui Mihai Beniuc, preşedintele Uniunii Scriitorilor.

Asupra întâlnirii dintre mai-marele peste obştea condeierilor din România şi Radu Voiculescu merită să zăvobim ceva mai mult, întrucât convorbirea celor doi nu numai că este semnificativă, dar comportă şi un comentariu ceva mai larg.

Este adevărat, scena s-a petrecut la mai mult de un an după ce scriitorul a fost condamnat şi consemnând-o acum ieşim cumva din „cronologia" faptelor, însă considerăm că aci îşi află mult mai bine locul decât la data consumării ei efective.

Să-l ascultăm din nou pe Radu Voiculescu:

«Acesta (este vorba despre Mihai Beniuc, n. n.), după ce i-am relatat de arestarea tatii, a cerut timp să se Informeze şi să revin peste câteva zile. Când am revenit, mi-a spus că nu poate face nimic, că nu stă în puterea Iui, dar nici nu a vrut să intervină. Atunci i-am răspuns: „Dar tata a făcut deja un an şi ceva de închisoare... şi ar putea să-l elibereze, mai ales că la vârsta lui o condamnare la câțiva ani înseamnă condamnare la moarte". Sau altceva: „în loc de închisoare, să-i dea o detenție la o mănăstire, cu un pat, o masă, hârtie şi creion, căci tata se mulțumeşte cu puțin şi poate duce o viață austeră". La care nu ştiu ce mi-a răspuns, dar m-a iritat şi atunci i-am spus: „Condamnarea lui Voiculescu

înseamnă scoaterea lui din literatura română, şi chiar dacă subiectul este religios, totuşi limba lui reprezintă o valoare..." Am continuat: „Şi Lenin ne învață să luăm de la burghezi ce este bun şi să aruncăm ce este rău"; atunci cred că i-am spus cu limba literară a tatii: „Şi dacă îl condamnați, veți crea un hiatus în literatura română". S-a enervat şi mi-a spus: „Eu nu l-am cunoscut bine pe Voiculescu şi de câte ori l-am solicitat nu a vrut să colaboreze, încercați la confrații lui care l-au cunoscut mai bine...". Şi cu asta discuția s-a terminat. A treia oară când m-am dus la el nu a vrut să mă mai primească»[14].

Contrariați de atitudinea întrucâtva nefirească a lui Mihai Beniuc (în fond nu trebuia să-l fi cunoscut foarte bine, ca om, pe V. Voiculescu pentru a interveni în favoarea lui, doar poetul era o personalitate marcantă a literelor române) am căutat numaidecât să-i parcurgem volumul de memorii, Sub patru dictaturi, spre a vedea dacă şi în amintirile celui care a scris Cântece de pierzanie întâlnirea cu Radu Voiculescu (şi, prin urmare, arestarea lui V. Voiculescu) a lăsat vreo urmă.

Şi iată ce ne-a fost dat să citim: „Mi-a părut foarte rău când mi s-a adus la cunoştință cazul asemănător (cu al lui Aurel Martin, arestat şi el, n. n.) al lui Vasile Voiculescu, cu care n-am avut niciodată relații deosebite, că

şi el a fost arestat. N-am putut să fac nimic, pentru că nu mi s-au dat informaţii în această privinţă. Băiatul lui a fost la mine acasă în vizită, l-am întrebat dacă el ştie ceva - fireşte că nici el nu ştia nimic - şi părerea mea este că nimeni n-a ştiut nimic şi aproape aş înclina să cred că nu va şti nimic, cum n-a ştiut nici Voiculescu când a murit"[15].

Astăzi, după cincizeci de ani de la evenimente se presupune că am ajuns la detaşarea istorică necesară pentru a putea judeca lucrurile în adevărata lor lumină, fără prejudecăţi şi fără sentimentalism, cu atât mai mult cu cât şi opera şi viaţa celor despre care este vorba s-au încheiat demult şi definitiv.

Se cuvine, deci, unele nuanţări. Este cu totul inexplicabil cum nici Mihail Sadoveanu şi nici celălalt Sadoveanu, Ion Marin, scriitori cu un solid statut social, aflaţi în graţiile regimului, n-au făcut măcar o tentativă de a-l ajuta pe confratele lor. Aceeaşi nedumerire ne-o stârneşte şi atitudinea celorlalţi doi mari scriitori

care ar fi putut întreprinde ceva în acest sens şi n-au făcut-o: Zaharia Stancu şi Geo Bogza.

De ce n-au făcut nimic? Să fi fost frica? Să fi fost laşitatea? Să fi fost neputinţa lor în faţa omniprezenţei şi puternicei Securităţi? Greu de dat un răspuns...

Oricare ar fi, însă, adevărul - pe care poate nu-l vom afla niciodată - este dureros să constatăm lipsa celei mai elementare solidarităţi de breaslă la nişte scriitori cu o carte de vizită dintre cele mai impresionante. Trist, dar adevărat...

în ce-l priveşte pe Mihai Beniuc credem că se impune a-l judeca mult mai aspru decât pe ceilalţi.

Citite acum şi aici, cele două mărturii (una a lui Radu Voiculescu, cealaltă a lui Beniuc) ne conduc, fără ezitare, către câteva concluzii ce cu greu (şi cu ce argumente?) mai pot fi schimbare.

întâi, afirmaţia „N-am putut să fac nimic, pentru că nu mi s-au dat informaţii în această privinţă" nu stă în picioare. Vizitându-l pe Beniuc, Radu Voiculescu i-a relatat, suntem siguri, pe larg faptele şi (cu atât mai mult cu cât poetul Sonetelor fusese deja condamnat şi exista un dosar al procesului, cunoscut de către avocat şi descris şi lui Radu Voiculescu). Cine să-i fi dat informaţii „în această privinţă" lui Mihai Beniuc? Cum poate acesta să afirme despre fiul lui V. Voiculescu „fireşte că nici el nu ştia nimic", de vreme ce de către Radu Voiculescu ştia foarte exact ce acuzaţii îi fuseseră aduse scriitorului şi ce sentinţă se pronunţase la tribunal? Apoi,

cum poate fi atât de sigur Beniuc că „nimeni n-a ştiut nimic şi aş înclina să cred că nu va şti nimic, cum n-a ştiut nici Voiculescu când a murit"?

Desigur, n-a ştiut el, ca preşedinte al Uniunii Scriitorilor, preocupat, cum se ştie, mai mult de propria-i persoană, de protocoalele de la care n-a lipsit niciodată şi de umplerea librăriilor cu zeci de volume din creația personală, dar ceilalți scriitori, intelectualii subțiri - din mai vechile generații, dar şi din cele mai noi, dornice să cunoască valoarea tradiției literare îmbogățită şi de către unii autori încă în viață: Blaga, Arghezi, Bacovia ş. a. - nu se poate să nu fi ştiut că V. Voiculescu a fost aruncat după gratii.

Explicația refuzului său stă mai degrabă în altă parte: în situarea lui Beniuc şi a lui V. Voiculescu de o parte şi de alta a

baricadei, pe poziții diametral opuse în raport cu ideologia „de partid şi de stat", căreia cel dintâi i se supusese până la identificare cu propriile-i idealuri, iar cel de al doilea o refuzase din start.

„...şi de câte ori l-am solicitat nu a vrut să colaboreze" i-a răspuns Beniuc lui Radu Voiculescu şi aci trebuie să căutăm motivația adevărată a refuzului, chiar mai înainte de a ne gândi la iminenta judecată a istoriei literare, singura care îl aşează pe fiecare scriitor la locul meritat. Fireşte, luând în calcul în primul şi-n primul rând valoarea operei fiecăruia şi-abja mai apoi circumstanțele (istorice, sociale, politice etc.) în care s-a consumat biografia autorului...

*

Aşadar, în 8 noiembrie 1958, „cauza" în speță este judecată de „Tribunalul militar al Regiunii a Il-a militare", de către un „Colegiu de fond" alcătuit din: Locotenent colonel de justiție Hirsch Emil (preşedinte), căpitan de justiție Munteanu Fănică şi locotenent colonel Bob Horațiu (judecători), maior Țepordei Petre şi maior Bălțatu Nicolae (asesori populari), căpitan de justiție Răsuceanu Mihail (procuror militar) şi Pârvan Gheorghe (secretar de şedință).

Deşi în mod firesc la şedința de judecată prezența rudelor acuzatului V. Voiculescu, a prietenilor şi a tuturor celor interesați n-ar fi trebuit să întâmpine nici un fel de dificultate (doar era un proces public), instanța de judecată n-a admis nimănui accesul în sală.

„Ați asistat la desfăşurarea procesului intentat lui V. Voiculescu?" îl întreba Nicolae Florescu, în 1993, pe fiul acestuia, pe Radu Voiculescu. Iar el, în condițiile în care libertatea expresiei cuvântului era, după 1989, un bun câştigat pentru toții românii, îi răspundea: „în ziua procesului, deşi

instanța menționează că a avut loc o şedință publică, toate dezbaterile s-au judecat în fond cu uşile închise. După ce am fost identificați cu Buletinul de identitate şi trecuți într-un registru ca prezenți, am fost lăsați să intrăm în sala de şedințe. Instanța a făcut apelul martorilor apoi - după deliberare - a cerut evacuarea sălii invocând „securitatea statului". Vă dați seama că în asemenea condiții apărarea a fost formală, ca şi „probele" adunate la dosar... Am aflat mai târziu, de la alți

inculpați, că în ultimul cuvânt dat condamnatului, tata a spus că îl aruncă în întuneric pentru totdeauna şi a cerut, în conformitate cu legea, să nu se confişte şi unealta condamnatului. Fiind scriitor a considerat cărțile şi manuscrisele unealta lui. Cine, însă, să asculte de glasul unui „duşman al poporului?"[16]

Că era vorba de un proces bine şi abil regizat nu mai există azi (cum n-a existat nici la data desfăşurării lui) nici o îndoială.

Se ştiau mobilurile înscenării, se cunoşteau acuzațiile şi tot la fel de bine fusese stabilită şi pedeapsa ce avea să fie dată inculpatului, una exemplară, spre a folosi drept pildă şi eventualilor, virtualilor „emuli" ai ideilor şi atitudinii scriitorului.

Şi aşa avea să se şi întâmple.

Rechizitoriul citit cu voce gravă şi rece de către procuror nu făcea altceva decât să reia ideile obsesive ale anchetatorului, desigur cu accent tocmai pe acele imaginare culpe pentru care Codul Penal şi Codul Justiției Militare nu admit interpretări şi marje de mişcare avocaților. Fiindcă, până la urmă, care avocat de atunci ar fi avut curajul să înfrunte argumentele unui procuror ce îşi începea rechizitoriul cu fraza: „Susnumitul este cunoscut ca element duşmănos al clasei muncitoare din U.R.S.S. prin scrierile sale din perioada celui de al doilea război mondial, în versurile sale elogiind războiul criminal dus împotriva U.R.S.S."?

Prin urmare poetul nostru nu era doar un simplu ins „periculos" pentru țara lui, ci şi pentru „clasa muncitoare din U.R.S.S." ceea ce complica lucrurile, doar aci aveam a face, după opinia acuzatorilor, cu un pericol la scară universală... Aducând în a doua frază acuzele mai pe la noi, pe teren național adică, acelaşi procuror face o precizare ce justifică judecarea după legile țării de origine a învinuitului: „După 23 august, Voiculescu Vasile scrie o seamă de poezii pe teme mistice, care au un caracter duşmănos, ostile față de regimul democrat-popular din R.P.R.".

Şi în legătură cu această remarcă a procurorului se cuvine un mic comentariu: cele două afirmații se cam bat cap în cap. Misticismul nu are cum să fie dușmănos, îndeosebi cu un regim politic.

în genere, cum bine se ştie (şi aci e vorba de un adevăr elementar!) o doctrină mistică şi îndeosebi cea creştină propagă prin ideile ei bunătatea, filantropia, prietenia, întrajutorarea etc.

dintre oameni, necum duşmănia față de semeni şi cu atât mai puțin față de un regim politic căruia îi place să se autodefinească la tot pasul „democrat-popular".

în fine, în cel de al treilea paragraf procurorul pare a face - totuşi! - o concesie. El afirmă că „învinuitul V. Voiculescu" a fost atras, prin urmare nu a ajuns de bunăvoie şi nesilit de nimeni, de Teodorescu Alexandru şi de Mironescu Alexandru. Evident, cei doi erau capii unui „grup contrarevoluționar", în cadrul căruia, chiar dacă nu se unelteşte la modul pragmatic, prin planuri de viitor, bine ticluite, totuşi se discută şi se exprimă „dorința răsturnării acestui regim democrat-popular".

Vina e dintre cele mai mari, chiar dacă opiniile membrilor grupului (sau cel puțin a unei părți a lui, a celor care scriu) vizează nemulțumirea că scriitorii cu alte viziuni decât cele oficiale nu-şi pot publica propriile creații...

Când se doreşte cu orice chip culpabilizarea şi pedepsirea cuiva se poate recurge cu uşurință la incriminarea unor puncte de vedere, la înscrierea lor într-un context mai larg şi la conotații politice cu semnificații generale, deci de interes social. Şi cum individualul ce afectează, direct ori implicit, socialul intră, cum spun juriştii, sub incidența Codului Penal şi al altor legi ale țării, de aci şi până la a-l arunca pe cineva după gratii nu mai rămâne decât o şchioapă. Adică şchioapa ce desparte două articole de Cod Penal, articole care, prin alăturare, pot spori numaidecât osânda. Ceea ce s-a şi întâmplat în ziua de 8 noiembrie 1958...

Sentința nr. 125 din acea zi[17], care îl vizează pe V. Voiculescu, argumentează încadrarea juridică prin „spusele" rechizitoriului, la care se adaugă „discuțiile pe marginea situației internaționale", aşa cum reiese ea din ştirile transmise de „posturile de radio imperialiste", precum şi exprimarea opiniei că în România nu există libertate. Se subliniază că poetul a recunoscut că a scris şi a citit în grupul lui de prieteni poezii mistico-religioase, dar nu şi că ar fi purtat discuții dușmănoase la adresa regimului.

Concluzia cu care se încheie amintita sentință este categorică şi totodată foarte dură:

„Față de recunoaşterile integrale ale inculpatului făcute cu ocazia anchetei penale, coroborate cu declarațiile celorlalți

coinculpați, precum şi cu materialele corp delict aflate la dosar - voi. III - Tribunalul reține ca dovedit în sarcina sa faptele comise.

Făcând aplicațiunea art. 209 pct. 2 lit b, al. ultim c. p., art. 58, pct. 25 C. P., art. 31 C. P., art. 292 c. j. m., art. 25 pct. 6 c. p., art. 304 şi 463 c. j. m. condamnă pe:

Voiculescu Vasile la 5 (cinci) ani temniță grea şi 5 (cinci) ani degradare civilă. Se dispune confiscarea totală a averii personale. Comută detenția de la 5 august 1958 şi-l obligă la 300 (trei sute) lei cheltuieli de judecată".

Să deschidem acum Codul Penal, funcționând din 1948, şi să citim ce stipulează:

„ART. 209. - Constituie delictul de uneltire contra ordinei sociale şi se pedepseşte cu închisoare corecțională:

I. [...]

II. De la 3 la 7 ani, amendă de la 2000 la 20.000 lei şi interdicție corecțională de la 3 la 5 ani:

a) faptul de a face propagandă pentru răsturnarea în mod violent a ordinei sociale existente în Stat;

b) faptul de a constitui sau organiza asociații secrete cu scopul arătat la alineatul precedent, fie că au ori nu caracter internațional"; (Sublinierile noasre, F. P.)

Judecând după această prevedere pedeapsa nu numai că este aspră, dar aruncă şi o lumină foarte proastă asupra vinovatului. în cazul lui V. Voiculescu este de domeniul evidenței că s-a forțat nota.

Nu e nevoie să ai o pregătire juridică şi nici experiență în domeniu pentru a constata cu surprindere că nişte întâlniri bazate exclusiv pe afinități intelectuale, cu scopuri fie de inițiere în tainele teologiei (cum a fost cazul grupului spiritual de la Antim, aşa cum am arătat mai înainte), fie pentru schimbarea unor opinii literare (şi numai în subsidiar şi comentarea unor evenimente politice internaționale, cum, de asemenea am reliefat nu cu multe pagini în urmă) au fost identificate cu fapte şi acțiuni politice, denaturându- li-se conținutul şi forma spre a fi apoi cu uşurință circumscrise Codului Penal şi sancționate ca atare.

Dar acest prim punct al sentinței de condamnare mai poate fi privit şi din alt unghi - unul care lasă să se întrevadă că, probabil, însuşi completul de judecată (sau, în orice caz o parte din membrii

lui) a avut pe undeva conştiința că e folosit ca o simplă unealtă de punere în aplicare a unor decizii şi ordine date de alții, de mai sus. Căci se nasc cel puțin două întrebări. Dacă respectivul „colegiu de fond" care a emis Sentința era convins că V. Voiculescu e vinovat, atunci de ce nu i-a dat maximum de pedeapsă, adică 7 ani de închisoare corecțională, 20.000 lei amendă şi interdicție corecțională?

Şi invers (ceea ce nu-i valabil decât în plan teoretic, ca o ipoteză de discuție, fiindcă în fapt, date fiind împrejurările n-ar fi fost nicidecum posibil): Dacă respectivul „colegiu de fond" era convins că V. Voiculescu e complet nevinovat (sau, oricum, foarte puțin vinovat) atunci de ce nu 1-a condamnat la minimum, adică la 3 ani închisoare corecțională, amendă de 2000 lei şi interdicție corecțională de 3 ani?

Supunând analizei toate datele problemei, cunoscând conjunctura şi contextul politic în care a avut loc procesul lui V. Voiculescu, credem că la ambele întrebări se poate da un singur răspuns: însuşi juriul, aflat între presiunea politică de sus, pe de o parte şi fragilitate dovezilor de la dosar pe de alta (şi poate că nu în ultimul rând făcându-şi un proces de conştiință şi dorind să găsească o ieşire - care nu era deloc uşoară atunci) a optat pentru un compromis, concretizat în încadrarea amintită.

Să analizăm, însă, pe scurt - în continuare - încadrarea juridică din sentință.

Deci, următorul articol la care face trimitere documentul este cel cu nr. 58, punctul 25 (probabil este vorba de o eroare, poate de dactilografie, în realitate fiind vorba de punctele 2-5 şi nu 25, deoarece articolul respectiv nu are decât cinci puncte.

Ne referim aci la capitolul V din Codul Penal, intitulat „Pedepse privative de drepturi" şi în prima secțiune (cea care ne interesează) precizează în ce constă „Degradarea civică".

Iată cum sună Articolul 58, cu cele două puncte menționate în sentință:

„Degradarea civică consistă în:

l. (-);

2. - Pierderea dreptului de a fi alegător şi eligibil, şi în general a tuturor drepturilor politice şi a drepturilor de a purta decorațiuni,

medalii sau titluri onorifice distinctive, de a primi pensiune de la stat, județ sau comună;

3. - Incapacitatea de a fi numit asesor sau procuror popular sau expert, precum şi incapacitatea de a fi martor în acte autentice;

4. - Incapacitatea de a face parte din vreun consiliu de familie, de a fi tutor, curator sau consilier judiciar;

5. - Pierderea dreptului de a ține o şcoală sau de a fi folosit în vreun institut publica sau privat, ca: profesor, institutor, învățător sau supraveghetor".

Se poate spune că toate aceste forme concrete de „degradare civică" nu-l putea afecta pe V. Voiculescu decât cel mult în plan moral-cetățenesc, fiindcă:

2. - „dreptul de a fi alegător" şi pierderea „tututor drepturilor politice" îi erau total indiferente, el fiind şi până atunci străin de politică. Decorațiile, medaliile şi titlurile onorifice nu-l interesau de fel şi oricum nu i-ar fi fost conferite de autoritățile comuniste, care îi cunoşteau foarte bine convingerile. Pierderea pensiei era, cu adevărat, cea mai gravă măsură. Şi dacă ne gândim bine, în situația în cate V. Voiculescu era, la acea dată, pensionar (şi nu pentru activități cu caracter politic, ci pentru o activitate fără conotații politice - aceea de medic), pedeapsa ne apare astăzi ca absurdă.

3. - Scriitorul iese din discuție, nefiind de profesie jurist, iar posibilitatea de a fi fost în viitor „martor în acte autentice" pare puțin plauzibilă.

4. - Prevederea nu-l vizează direct.

5. - Neavând nici o profesie legată de educație şi învățământ, nici această prevedere din Codul Penal nu-l afecta pe V. Voiculescu. Ea ne apare pusă aci mai degrabă din dorința judecătorilor de a da o mai mare „greutate" încadrării din sentință.

Şi în ce priveşte articolul 31 din Codul Penal, trebuie făcută o remarcă încă din capul locului. Ea se referă la aspectul umanitar al legii, căci juriştii au avut în vedere aspectul „educativ" al pedepselor şi nu lichidarea fizică a condamnaților - măcar în aparență:

„Munca silnică pe viață sau pe timp mărginit nu se aplică aceluia care, la pronunțarea hotărârii de condamnare a împlinit vârsta de 60 de ani, nici acelui care, din cauza stării lui de debilitate, n-ar putea suporta greutatea pedepsei. în aceste cazuri,

în locul acelor pedepse, se aplică infractorului pedeapsa temniței grele, pentru durata care ar fi trebuit condamnat, dacă s-ar fi aplicat munca silnică. Această dispozițiune se aplică şi condamnatului care în timpul executării pedepsei a împlinit vârsta de 60 ani".

Comentariile devin în acest caz de prisos. V. Voiculescu avea, la data aretării, nici mai mult nici mai puțin decât şaptezeci şi patru de ani, deci prevederea cu pricina era, în ce-l privea, cât se poate de potrivită şi în afara oricărei discuții sau interpretări juridice...

în fine, articolul 25, se referă la o serie de „Pedepse complimentare" ce se puteau da inculpaților prin sentința penală. Punctul 6, aplicat lui V. Voiculescu, explică în detaliu în ce consta respectiva pedeapsă:

„Confiscarea în folosul statului a averilor în cazurile de înaltă trădare şi delapidare de bani publici.

Bunurile confiscate rămân grevate de datoriile făcute anterior deschiderii acțiunii penale.

Confiscarea bunurilor nu se va putea face decât după lichidarea datoriilor existente la data arătată mai sus.

Instanța va putea atribui o parte din bunurile confiscate, persoanelor cărora condamnatul le datora alimente, conform codului civil".

Prin urmare, nefiind vorba de „delapidare de bani publici", V. Voiculescu este acuzat, potrivit articolului citat, de „înaltă trădare" - ceea ce, trebuie să recunoaştem, este straniu şi absurd.

Este straniu, absurd şi de domeniul incredibilului pentru noi, cei de azi, nu însă şi pentru autoritățile juridice de acum cincizeci de ani.

în continuare vom încerca să zăbovim o clipă asupra „averii" lui V. Voiculescu la data arestării lui.

Deşi până la pensionare scriitorul muncise din greu - şi ca medic şi ca scriitor - şi ajunsese la o stare materială relativ bună, nu se poate afirma că a agonisit o avere.

E adevărat, în trecut câştigase destul de bine, la un anumit moment era unul din medicii curții regale, însă tot ce câştiga se cheltuia aproape imediat pentru binele familiei. Fiindcă orice s-ar spune, nu era uşor să întreții o casă în care trăiau şase persoane (surorile scriitorului - fară venituri, cei doi copii - care aduceau şi ei în casă ceva sume, derizorii) şi pe deasupra să fii nevoit să mai

expediezi şi la Paris nişte bani pentru a-ți ajuta soția aflată la tratament medical şi două fiice plecate la studii. în aceste condiții rămâne aproape o enigmă cum de mai avea V. Voiculescu bani şi pentru a-şi cumpăra cărți, ştiut fiind că el, ca „medic fără arginți" (adică mai degrabă un samaritean ce oferea consultații gratuite şi uneori chiar rețete pe care le achita din propriile-i fonduri) nu avea, practic, nici un venit suplimentar pe lângă salariul cuvenit legal şi, atunci ca şi azi, neîndestulător.

Şi totuşi, de-a lungul anilor scriitorul reuşise să-şi alcătuiască o bibliotecă impresionantă. Impresionantă atât prin numărul de volume, cât şi - mai ales! - prin calitatea cărților ce o compuneau.

„Ce fel de bibliotecă avea V. Voiculescu"? îl întreba Nicolae Florescu, prin 1993, pe Radu Voiculescu. Iar acesta răspundea: „Una de peste şase mii de volme, aproape din toate domeniile spiritului - beletristică, monografii, cărți de istorie, vieți romanțate ale scriitorilor şi oamenilor celebri, reproduceri de artă, cărți de medicină, filosofie şi altele. Majoritatea, în limba franceză. Țin minte dintre cele în limba engleză doar Cărăbuşul de aur, nuvelele lui Edgar Alan Poe. în biblioteca lui se găseau aproape tot André Gide, George Duhamel, D. Merejkovsky, Maurice Maeterlink, Eduard Schuré. Din filosofia indiană reţin Kama Suthra, Reja Yoga, Hata Yoga. De asemenea, îmi amintesc de o carte arabă, tradusă în franceză, un fel de Ars amandi, cu diferite formule afrodisiace. Şi alături de Kabala lui Eliphas Levy avea într-un raft un eseu al lui F. Dostoievski - tot în limba franceză - o exegeză asupra oficierii slujbei religioase ortodoxe (Eucharistia în altar...). Biblioteca şi-o formase prin frecventarea anticariatelor de la Vama Poştei, unde Iorga şi el erau printre cei mai cunoscuți clienți"[18].

Am mai spus-o şi în alt loc: atunci când aparțin membrilor din familia unui scriitor, amintirile acestora despre personalitatea literară cu care se înrudesc trebuie privite cu oarecari rezerve, fiindcă mai întotdeauna pot conține, intrisec, o mare doză de subiectivitate. Din acest motiv, este poate binevenit să alăturăm mărturiei de mai sus încă două, provenind din cercul unor vizitatori ai casei V. Voiculescu.

Pe cea dintâi am descoperit-o în cartea Eterna întoarcere, de Cornelia Pillât: „Suiam scările casei cu demisol şi parter şi trecând pe lângă două bătrâne, surorile doctorului, care ieşiseră ca două

țărănci, duminica la portiță. Odaia sa mare, mi se părea că este o peşteră, poate pentru că lumina se strecura pe o singură fereastră îngustă. Rafturi dese, ticsite cu cărți cu vechi coperți, căptuşeau, prăfuit, camera. în jurul unui birou în stil Biedermeyer, interpretat rustic, se aflau foteluri în piele cenuşie, iar de-a lungul pereților dinspre fereastră era o canapea fără vârstă"[19].

A doua mărturie aparține lui Valeriu Anania. „Voiculescu - notează el - trăia simplu, foarte simplu, în casa lui din care îşi păstrase o singură odaie, înghesuit între cărți, multe şi foarte felurite, îndesate în rafturi pe câte două şi trei rânduri, de jos până-n tavan, într-o aparentă neorânduială.

La vârsta lui, când atâția intelectuali sunt dezabuzați de lectură, el citea zilnic şi era gata să-ți vorbească despre pagina cea mai nouă"[20].

Aşadar, „averea" pe care o deținea V. Voiculescu atunci când a fost arestat era această bogată, variată şi prețioasă bibliotecă de tip, i-am zice, enciclopedic, alcătuită cu trudă şi migală pe parcursul a foarte mulți ani, probabil şi cu eforturi financiare deloc neglijabile. A-i confisca unui om o astfel de avere echivalează cu o mutilare iremediabilă pentru toată viața. Altfel spus, înseamnă a-l lipsi de o parte esențială a sufletului şi spiritului său căci, nu este nici o îndoială, între scriitorul V. Voiculescu şi cărțile lui („...pe unele pe păstrez pentru o pagină, pe altele pentru o amintire, iar pe multe, poate, pentru că sunt ale colegilor mei de breaslă. Au autografe, dedicații, păreri..." îi mărturisea el într-o vreme lui Virgil Carianopol doar despre unele volume[21], fără a mai vorbi despre clasicii literaturii universale şi despre scriitorii români trecuți în eternitate), la ceas de taină se înfiripau dialoguri neştiute şi neauzite de ceilalți, dar prin care ființa poetului trăia plenitudinea unor mari câştiguri de gând şi de inimă.

Dura lex sed lex! Articolul 25 din Codul Penal nu permitea concesii. Dacă biblioteca era cea mai de preț avere a inculpatului, atunci ea trebuia neapărat confiscată.

Şi aşa s-a şi întâmplat. La numai câteva zile după arestarea scriitorului agenții Securității „au venit cu nişte camioane şi au încărcat tot: cărți, tablouri, icoane, chiar şi mobilele de bibliotecă"[22].

Nu putem trece cu vederea - şi cu acest prilej - excesul de zel al organelor Securității. Căci dacă sigilarea camerei scriitorului

concomitent cu arestarea lui se justifica, ridicarea mobilelor şi a cărților la doar câteva zile după arestare (când, cel puțin prezumția de nevinovăție ar fi trebuit să existe) nu se justifica - cel puțin teoretic. însă, practic, anchetatorul penal care semnase mandatul de arestare era pe deplin conştient că verdictul tribunalului va cere şi confiscarea averii inculpatului, deci elimina din start atât prezumția de nevinovăție cât şi posibilitatea de a face o eroare.

Ce avea să se întâmple cu mobila, dar mai ales cu biblioteca lui V. Voiculescu, încăpute pe mâna Securității? Ne-a spus-o, după mulți ani de la petrecerea faptelor, Radu Voiculescu: „Foarte puține cărți au fost recuperate de fratele meu Ionică, după reconsiderarea tatei, de la Biblioteca Academiei. Cele mai multe însă s-au pierdut, fiind depozitate neadecvat, în locuri improprii conservării cărților" .

însăşi camera-birou a scriitorului a primit alte destinații, iar dacă atunci când, înaintea pronunțării sentinței, i s-a cerut să rostească un „ultim cuvânt" el a rugat instanța să-i lase „unealta de lucru", adică posibilitatea de a scrie şi de a citi şi după gratii, fiind refuzat, gândul 1-a purtat şi la miile lui de cărți. După patru ani de detenție, la întoarcerea acasă nerăbdarea de a-şi reîntâlni partenerii de dialoguri tainice, tăcuți şi aşteptând, înghesuiți, pe rafturi a fost şi mai mare: «...tata ne-a întrebat: „Unde e biblioteca mea?" în biroul lui băgaseră chiariaşi. „A, de-acum pot să mor!" - a spus el atunci când a aflat că fusese confiscată. Aşa de mare a fost durerea lui» (Gabriela Defour)[24].

Fără a dori să disculpăm pe cineva ori să dăm vina, cum se întâmplă câteodată, doar pe vremurile în care a avut loc procesul lui V. Voiculescu, încercând deci să păstrăm dreaptă cumpăna judecăților, ne simțim datori să mai consemnăm încă o mărturie care ni se pare edificatoare: „Mi s-a spus, la puțin timp după procesul lui V. Voiculescu, că preşedintele completului de judecată, Emil Hirsch, a intenționat să-l achite, lucru ce nu s-a putut însă, hotărârea de condamnare fiind dată de fapt de Securitate. Dețin această informație de la o oarecare doamnă Bogdan, care o cunoştea pe soția judecătorului. Mult mai târziu acest fapt mi-a fost confirmat în mod independent de către un medic militar, Beneş Solomon, carea fost asesor popular împreună cu Hirsch în alte procese. Hirsch i-a mărturisit că a intenționat să-l

achite pe V. Voiculescu, dar nu a reuşit din cauza Securității. Când Voiculescu s-a înapoiat din închisoare, printre puținele lucruri pe care mi le-a mărturisit a fost şi acela că referentul literar al operei sale pentru dosarul de Securitate a fost scriitorul Radu Boureanu"[25].

Să fi fost acesta adevărul? Sau, poate, mustrat de conțtiință pentru evidenta înscenare judiciară în care îi revenea un rol atât de ingrat, 1-a făcut pe Hirsch să arunce întreaga vină pe Securitate?

Iată o întrebare la care nu vom afla, desigur, niciodată un

răspund de care să fim siguri că exprimă întru totul adevărul...

*

Condamnat la „temniță grea" pe o perioadă de cinci ani, V. Voiculescu a cunoscut în chip nemijlocit, vreme de patru ani, rigorile şi asprimea vieții de închisoare. Este suficient să aruncăm, mai înainte de toate, o privire peste Codul Penal (unde, în Capitolul III. Pedepse privative de libertate şi regimul lor, la Secțiunea I. Pedepse de drept comun avem imaginea sintetică exactă a ceea ce înseamnă „temniță grea") spre a ne face o idee despre locul

în care a fost aruncat V. Voiculescu după ce înscenarea judiciară a fost finalizată cu sentința dată în 8 noiembrie 1958. în paragraful 2 - „temniță grea", în dreptul articolului 32 citim, între altele:

„Pedeapsa temniței grele se execută în penitenciare anume destinate pentru aceasta.

Condamnatul la temniță grea va fi închis la începutul executării pedepsei în celulă individuală, unde va fi ținut separat, ziua şi noaptea, timp de 8 luni, dacă pedeapsa sa este de la 3 la 7 ani, şi de un an dacă pedeapsa sa este de la 7 la 20 ani.

După expirarea termenului de mai sus, el va fi supus în timpul zilei la munca în comun, sub regimul tăcerii, în interiorul penitenciarului, iar în timpul nopții la separatiunea celulară.

[...]

Condamnatul la temnița grea execută, în interiorul penitenciarului, muncă cu caracter industrial, potrivită aptitudinilor sale, conform regulamentului penitenciarului, iar în afară de penitenciar lucrări de utilitate publică.

Cel obligat la separațiune celulară execută în celulă munca impusă de direcțiune".

Despre detenția lui V. Voiculescu avem doar câteva, dar grăitoare mărturii. Se ştie că scriitorul a vorbit foarte puțin familiei despre anii petrecuți în închisoare. întâmplarea a făcut, însă, ca după mai multă vreme scursă de la acea perioadă şi de la moartea scriitorului, să fie făcute publice mărturisirile unor martori oculari, foşti deținuți ale căror drumuri şi destine s-au interferat în anumite momente cu destinul lui V. Voiculescu. Deşi trebuie privite cu unele rezerve, mărturiile merită, totuşi, să fie luate în seamă - fie şi pentru informațiile generale privind atmosfera de penitenciar şi tensiunea psihică la care erau supuşi, zi de zi, cei încarcerați, ori care urmau să fie transportați de la o închisoare la alta în anii aceia.

Astfel, un anume Aristide Dobre din Breaza, condamnat şi el tot potrivit faimosului articol 209 din Codul Penal, îşi amintea în ce împrejurări 1-a cunoscut pe V. Voiculescu: „După arestare, am fost ținut timp de un an la penitenciarul din Ploieşti. Cred că era pe 11 sau 12 februarie 1959, când am fost scos într-o noapte, împreună cu alți deținuți, în curtea închisorii. Ne-au împărțit în două grupe: sub 15 ani şi peste. Celor care aveau peste 15 ani ne-au pus lanțuri la mâini şi la picioare, după care ne-au dus la gară. Ne-au înghesuit într-un vagon care venea de la Bucureşti, deja plin cu deținuți. în vagonul tixit de trupuri, abia dac-am putut găsi un loc pe jos.

Acolo, printre deținuții care veneau de la Bucureşti, m-a impresionat figura de Crist a unui om mai vârstnic, cu care am intrat în vorbă. Stătea pe banchetă şi văzându-mă atât de chinuit, mi-a oferit locul lui. Ne-am împrietenit, în cele două zile şi jumătate, cât a durat drumul până la Aiud. Aveam să aflu mai târziu că omul acela, ţ)lin de blândeţe şi bunătate, era marele scriitor Vasile Voiculescu'"[6]. După ce descrie infernul călătoriei în vagonul plin de trupuri, acelaşi fost deținut se opreşte asupra momentului în care trenul a ajuns la Aiud, la capătul drumului: „Eram împinşi din tren şi cădeam ca sacii lângă linia ferată. A căzut şi poetul Voiculescu, dar peste un altul, aşa că s-a mai atenuat şocul loviturii. Ajunşi, în sfârşit, pe coridorul de intrare în penitenciarul Aiud, țin minte că un preot şi Vasile Voiculescu şi-au făcut cruce, mulțumind lui Dumnezeu că am scăpat cu viață. Văzându-i, un caraliu 1-a pălmuit pe preot, iar pe Voiculescu 1-a înjurat, învinuindu-i pe amândoi: „Vă rugați lui Dumnezeu să murim noi?!"[27]

Ceea ce îşi aminteşte Aristide Dobre nu oferă motive să fie pus sub semnul îndoielii. Numai că faptele relatate trebuie să se fi petrecut la o altă dată (probabil la începutul lunii decembrie 1959) de vreme ce pe 21 noiembrie, acelaşi an, scriitorul semna depoziția lui ca martor în procesul lotului alcătuit din Constantin (Dinu)

Pillat, Constantin Noica, N. Steinhardt, Al. Paleologu, Arşavir

28 •

Acterian, Sergiu Al.-George, Al. O. Teodoreanu şi alții şi se mai afla încă în Bucureşti, la Jilava.

în privința condițiilor de detenție din primele luni nu ne putem hazarda să facem nici o afirmație. în cele opt luni de singurătate, izolat în celula lui (cum prevedea Codul Penal), V. Voiculescu va fi trăit drama şi spaima de necunoscut ce i se profila în viitorul imediat, dar şi îngrijorarea legitimă de a nu şti ce se întâmplă în urma lui: cu familia, cu scrierile confiscate de Securitate, manuscrisele care n-au apucat să vadă lumina tiparului, cu propria-i operă acum pusă la index şi în general cu o biografie încărcată de evenimente, de bucurii, dar şi de necontenite nelinişti şi griji.

în închisoarea de la Aiud V. Voiculescu a fost „repartizat" într-o celulă cu alți cincisprezece deținuți, majoritatea intelectuali, condamnați şi ei prin, în urma unor farse judiciare asemănătoare cu aceea pusă la cale pentru scriitor. Dintre aceştia, un fost „locatar" de acolo şi-i mai amintea în aprilie 1993 pe Ionescu Iorgu şi Chirilă Ion, ambii preoți (al doilea dintre ei a decedat la Aiud în 1962), apoi pe un anume Apostu, tot preot şi el, pe

învățătorul Ionescu Florea şi Talea, pe Iorgu Ivan şi Cazacu Vinicius din Bucureşti, pe plutonierul de jandarmi Andrei Stoica Victor, un huțul al cărui nume 1-a uitat, un macedonean, decedat şi el prin 1962, şi pe dascălul Ionescu Traian[29].

Şi acelaşi Gheorghe Penciu a reținut, întipărindu-i-se adânc în memorie şi în suflet, momentul în care V. voiculescu a fost adus în celula închisorii din Aiud, unde îşi ispăşeau depeapsa alți cincisprezece oameni.

Scena ar putea părea de coşmar dacă n-am şti că a fost adevărată: «Să fi fost pe la începutul lunii decembrie 1959, când uşa celulei fu dată în lături şi înăuntru îşi făcură apariția doi deținuți de drept comun, purtând pe targă o făptură firavă care aducea, prin liniile ascuțite ale pometților, mai degrabă cu un sfânt

decupat din icoanele neasemuite ale pictorilor bizantini. Era aşa de slab, că puteai să vezi printr-însul şi-l urmăream uluit cum încerca să-şi strângă zeghea pe el, cu rămăşița unui efort parcă nepământean. Era frig, tare frig în celulă şi parcă răceala îți intra în oase când vedeai țurțurii de gheață care atârnau ca nişte ciorchini pe sub obloanele țintuite ale fiecărei celule. Părintele Apostu se făcuse şi mai mic lângă mine şi abia reuşi să silabisească: „Este poetul Vasile Voiculescu, să-i facem repede rost de un pat, dacă se poate, la loț mai ferit, că e prăpădit de bolnav". I-am oferit patul meu şi eu m-am cocoțat pe al treilea pat suprapus, plasat chiar lângă fereastră, de unde puteam supraveghea atât celularul Aiudului, cât şi spitalul orientat undeva către dreapta"[30].

După o internare de trei-patru săptămâni în spitalul penitenciarului, V. Voiculescu a fost „evacuat" la infirmerie, unde poetul s-a adaptat foarte greu, fiindcă „încă de la uşă se simțea nevoia de aer, iar cei care stăteau în jurul tinetei se sufocau pur şi simplu", iar „paturile suprapuse şi înțesate cu bolnavi de toate culorile politice dădeau un aspect babilonian încăperii"[31]. Cu toate acestea V. Voiculescu trecea în ochii celorlalți ca un bătrân „blând, îndatoritor, liniştit şi resemnat"[32], deşi în adâncurile sufletului era frământat de grija familiei şi a manuscriselor. în câteva rânduri s-a îmbolnăvit, a făcut febră şi a fost internat în spitalul închisorii.

Detenția acentuează trăsăturile firii, influențează în sens bun sau, dimpotrivă, nociv comportamentul oamenilor. Şi într-un caz şi în celălalt scenele, situațiile-limită devin sugestive spre a putea caracteriza îngerul sau demonul din om. Există, din acest punct de vedere, în amintirile lui Gheorghe Penciu numai două secvențe, situate în plan antagonic, dar ambele grăitoare. «într-o zi deosebit de friguroasă - zice el -, cineva îi furase

(lui V. Voiculescu, n. n.) obielele. Gestul ne-a indignat pe toți pentru că nu exista unul să nu sufere de frig. La o percheziție făcută asupra fiecărui deținut, au fost descoperite la un fost plutonier major de jandarmi, Andrei, care, se pare, că mai practicase aceste ruşinoase obiceiuri. Poetul însă i le-a lăsat. „Poate că el are mai multă nevoie de ele", a căutat el să îndulcească situația, - Nu-l lipsiți de acest primar instinct de conservare" şi niciodată nu s-a mai atins de ele cu toate că şi picioarele lui erau învinețite de friş. Acesta era omul de suflet şi marele cărturar Vasile Voiculescu"[3] .

La polul opus acestei luminoase şi înduioşătoare scene se situează o alta, ai cărei protagonişti erau câțiva paznici ai închisorii, puşi pe glume sinistre. Ei au ordonat deținuților să se dezbrace şi să intre sub duşuri. Ce s-a întâmplat în continuare ține de zona bestială a ființei umane. Pe când deținuții se bucurau de apa caldă, iar „poetul sburda ca un copil", ajutat de ceilalți să se săpunească bine, „din duşuri a început să curgă apă rece ca gheața". Rămăsesem cu săpunul pe noi, căci jeturile tăiau ca un brici... Din camera alăturată se auzeau râsetele deşănțate ale celor care ne antrenau inconştient în jocul „De-a viața şi moartea". Poetul rămăsese cu săpunul pe ochi şi contactul cu apa rece aproape că îi tăiase respirația. De-atunci n-am mai reuşit să-I convingem să mai facă o altă baie»[34].

Integritatea omului s-a păstrat intactă, în ciuda tuturor presiunilor, a constrângerilor şi a celorlalte privațiuni - «aproape trei ani groaznici, pe care i-a petrecut la „Zarea", în aripa cea mai „dură" a închisorii". Dacă n-aş fi crezut în Dumnezeu - mi-a zis - mă sinucideam, puteam să mă arunc pe scări!» (Radu Voiculescu).

Profitând de vârsta înaintată a scriitorului un temnicer a încercat într-o altă zi să-l corupă spre delațiune: «Sergentul din pază, un țigan, 1-a chemat la el: „Mă moşule, tu stai pe-acolo, printre ei, nu auzi ce spun?, la care tata a zis: „Nu ştiu, că eu stau retras, şi-apoi nu aud bine". „Dar tu eşti printre ei". „Nu, eu sunt mistic şi stau retras". Când tatii i-a fost rău şi avea febră mare, deținuții au bătut în uşa celulei. „Ce-i mă?", întreabă omul pazei. „E bolnav bătrânul!" „Tu eşti mă? Să te vindece Dumnezeu!" şi a închis vizeta...»[35]

Prin 1970, după îndelungi investigații şi rătăciri prin Bucureşti, la locuința doamnei Gabriela Defour, fiica poetului, bătea Iorgu Ionescu, fost paroh al bisericii din Cremenicul Mare, județul Teleorman. Pe când se afla închis în aceeaşi celulă cu V. Voiculescu la închisoarea din Aiud el îi promisese scriitorului că la eliberarea din detenție va merge la familia lui să-i ducă veşti despre scriitor. Se scurseseră şapte ani de la trecerea medicului-

scriitor în eternitate şi cum, fiica lui V. Voiculescu încă mai era dornică să afle amănunte despre detenția tatălui, a imprimat pe o casetă ceea ce i-a povestit preotul. Şi iată ce mărturisire zguduitoare îi facea musafirul venit din Teleorman: «Nu poți uita

anumite momente. Ne scoteau şi pe noi, la o săptămână-două, într-un solar, afară, câteva minute. Dânsul nu putea merge, sigur că da! „Părinte - zice - aş ieşi şi eu, să mai văd soarele o dată... „Noi nu vedeam soarele, eram într-un întuneric permanent. „Domnule doctor, las-că vă iau eu!" L-am luat în brațe, l-am dus afară, l-am aşezat jos în solar şi noi ne plimbam. Atunci am avut un scandal... m-a pedepsit un nenorocit de sergent major. Se duce la dânsul: „Mai trăieşti, mă, mai trăieşti?" şi-i dă cu cizma. „Mai trăiesc, domnule sergent major!"; „Tinere sergent major - îi zic - cum dați cu cizma, aşa, într-un om bătrân? Nu ştiți cine este dumnealui, nici nu puteți să ştiți vreodată, dar trebuie să-I înțelegeți!" Şi mi-a spus (V. Voiculescu, n. n.) un lucru: „Părinte, de-om scăpa de-aicea - făcusem câteva poezii dedicate familiei - eu doctorul Voiculescu, ți le public, dac-o da Dumnezeu să mai scăpăm!"[36]

Bunătatea omului care trăise cei şaptezeci şi patru de ani de până atunci în cultul faptelor îmbucurătoare pentru ceilalți şi în cultul prieteniei nu s-a desmințit câtuşi de puțin nici între zidurile închisorii de la Aiud. O vorbă bună, un vers frumos, o amintire înduioşătoare, o pildă ori un îndemn spre credință în Dumnezeu şi în miracolele pe care el le poate aduce omului şi peste toate (sau dimpreună cu toate) acestea blândețea omului aduceau linişte şi resemnare în aerul îmbâcsit şi întunecos al închisorii (El însuşi îi spunea unui tovarăş de suferință: „Asta mi-e crucea pe care trebuie să mi-o duc!"[37].

Iar condamnații, în fond în marea lor majoritate nişte victime ale regimului politic, vedeau în V. Voiculescu mult mai mult decât un simplu tovarăş de suferință şi de celulă. Pentru ei bătrânul cu figură de sfânt şi cu o bunătate pe măsură devenea, astfel, un sprijin moral de netăgăduit şi de care aveau nevoie în clipele de deznădejde şi de cădere psihică. Altfel cum s-ar putea explica gesturile de recunoştință ale acelora, precum lesne s-a putut vedea ceva mai târziu, la eliberarea scriitorului?

„La ieşirea din puşcărie - mărturisea undeva Gabriela Defour - , tata era îmbrăcat cu un pulover cârpit cu nişte petice de pătură şi în picioare avea un fel de burlane din lână. Când l-am întrebat ce sunt lucrurile alea, tata mi-a răspuns: „A, săracii băieți, au scos sârme de la pat, au adunat ce

au mai găsit prin curte, şi-au deşirat puloverele şi mi-au făcut mie haine şi încălțări"[38].

însă nici viața austeră pe care o dusese V. Voiculescu înainte de arestare, nici protecția primită din partea colegilor de celulă, realizată, cum am văzut, prin mijloacele modeste pe care le aveau şi ei la îndemână, nici internările din spinalul sau infirmeria penitenciarului din Aiud nu l-au putut menține pe scriitor într-o stare care să-i mai permită a trăi încă mulți ani după eliberare.

Frigul, umezeala, lipsa de lumină, hrana proastă (50 de grame de pâine şi 250 de grame de turtoi rece alcătuiau rația zilnică a fiecărui deținut), în fine vârsta destul de înaintată şi suferința morală l-au copleşit, facilitând instalarea în organismul lui slăbit a tuberculozei la coloană (aşa-zisul „Morb al lui Pott").

Vestea eliberării scriitorului i-a fost dată telefonic lui Radu Voiculescu, la 30 aprilie 1962, de către medicul şef al Dispensarului T. B. C. din Turda, unde V. Voiculescu fusese transportat pentru a fi preluat de acolo de către un membru al familiei.

„L-am găsit pe tata la dispensar, într-o cameră la etajul I, cu mai mulți deținuți (unii de drept comun) eliberați. Tata era lungit în pat, tuns în cap, cu barba rasă, cu fața mică, ridată şi vorbea foarte încet. M-a impresionat teama de deținut cu care era impregnat. M-a întrebat de familie, de surori: Maria - Lenuța - Florica, i-am spus că trăiesc, că sunt bine, deşi tanti Lenuța (Elena Dumitrescu) murise, la care el mi-a răspuns: „Familia noastră are longevitate şi- o să trăiesc şi eu până la 90 de ani!"[39]

Aşa îşi începe Radu Voiculescu descrierea momentului în care s-a dus să-l aducă de la Turda pe tatăl lui, Vasile Voiculescu. Şi mai departe, după ce constată că scriitorul a fost marcat profund de anii petrecuți în detenție şi descrie greutățile pe care le-a întâmpinat până au ajuns la gara din Câmpia Turzii (era 1 Mai şi întreg oraşul se afla în sărbătoare) acelaşi memorialist ne mai spune că V. Voiculescu „nu putea să meargă" şi ajutat de nişte ceferişti binevoitori, „1-a aşezat jos, rezemat de zidul gării", pentru ca la venirea trenului să fie ajutat de alți ceferişti să-I urce în tren, oameni care „l-au băgat în prima cabină a vagonului de dormit, mai aproape de toaletă, gândindu-se că poate să aibă nevoie noaptea .

Şi astfel, după o noapte de călătorie cu trenul V. Voiculescu î?i revedea casa din strada Dr. Staicovici nr. 34 din Bucureşti, locul în care trăise ani şi ani bucurându-se ori întristându-se de evenimentele familiei, petrecând nenumărate ceasuri de zbucium sau, dimpotrivă, de linişte şi de

vis în compania cărților, a manuscriselor lui. Toți ai săi îl aşteptau, ca într-o scenă de film, pe scară, cu o pancartă pe care scria „Bine-ai venit acasă"[41].1-au găsit repede o cameră în care să-l instaleze, dar, ne spune tot Radu Voiculescu. „în primele zile ale întoarcerii acasă, nu ne-am dat seama de gravitatea bolii lui, considerând-o o discopatie, ca urmare a condițiilor de detenție, sperând că îl vom redresa. Dar cu toate eforturile, de-abia se putea ține pe picioare să facă câțiva paşi, şi aceasta cu dureri mari în regiunea lombară. Am încercat să-l ajutăm să meargă până în curtea din intrarea cealaltă unde era soare, însă am renunțat"[42].

Se poate afirma, fără teama de a greşi ori de a exagera, că tot restul vieții lui de după închisoare a fost o îndelungată suferință, cu foarte mici perioade de ameliorae a sănătății.

Conştient că a devenit o povară pentru ai casei, scriitorul suferea şi din această pricină. într-una din zile, când a fost dus în brațe la baie de către copiii lui „aproape că plângea de halul în care a ajuns". Speranța vindecării nu-l părăsise de tot şi „a încercat şi cu homeopatie, în care credea el, dar fără nici un rezultat, durerile se agravau pe zi ce trecea. De asemenea, i s-a făcut şi acupunctura, dar tot fără nici o ameliorare"[43]. în disperare de cauză familia 1-a convins să se interneze la Spitalul Brâncovenesc. Acolo, în urma unui examen radiologie, i s-a pus şi diagnosticul: „Morbul lui Pott", mai exact spus o leziune tuberculoasă a ultimelor două vertebre de la şira spinării. A urmat o internare la spitalul de specialitate - Foişor, unde i-au pus un aparat gipsat, tata îi spunea „covată". Era chiar ca o covată, sau ca o carapace inferioară de broască țestoasă, şi a început tratamentul cu streptomicină şi pregătirea în eventualitatea unei posibile operații. Dar boala mergea înainte, iar medicii nu au putut să-şi asume riscul operației; tata era nerăbdător şi cerea mereu să fie operat"[44].

Aci mai trebuie remarcat un lucru, ce transpare cu claritate din

Pe patul de suferință, după eliberarea din închisoare.

amintirile lui Radu Voiculescu: internat în spital, scriitorul suferea de sindromul de claustrație, având senzația că se mai află încă în închisoare, poate în spitalul sau în infirmeria acesteia. De aici şi fireasca cerere adresată obsesiv personalului medical de a deschide ferestrele şi de a lăsa, eventual, deschisă uşa de la rezerva în care fusese repartizat. Poetul era, aşadar, la ora aceea, distrus nu numai fizic, ci şi psihic din cauza detenției.

Lunile următoare s-au scurs într-un nesfârşit chin, internările şi externările din spital alternând, cum au alternat şi perioadele de suferință cu mici momente de acalmie. La un anumit moment boala s-a agravat şi

datorită unei infecții urinare, cu stare febrilă, care a presupus sondă uretrală, perfuzii, regim fără sare şi injecții cu streptomicină şi canamicină. Acest din urmă medicament a provocat poetului surzirea completă - ceea ce a îngreunat şi mai mult comunicarea cu membrii familiei.

Lupta cu boala necruțătoare suferința şi momentele de mare dramatism ale sfârşitului sunt descrise de Radu Voiculescu în câteva pasaje cutremurătoare prin realismul şi nuditatea lor. De aceea socotim că reproducerea însemnărilor cu pricina sunt mai convingătoare decât orice alt comentariu:

«Dar „...starea lui fizică se degrada din ce în ce, suferința şi durerile se amplificau, şi-şi pierduse şi ultima picătură de speranță în vindecare. A început să refuze alimentarea. într-o seară l-am

găsit într-o stare de inconştiență, o precomă, Naşa era cu lumânarea aprinsă, m-am uitat la el, avea buzele arse şi de-abia mai respira. Era şi Nicu, nepotul lui, băiatul lui Filipache, pe care îl plăcea şi-l admitea să stea cu el. I-am pus sonda la loc, i-am umezit buzele cu vată muiată în apă, şi încetul cu încetul am început să-l hidratez, apoi i-am dat un pahar cu lapte, şi după câtva timp şi-a revenit. Eu eram fericit că am putut să-l readuc la viață, în acel moment Naşa mi s-a adresat cu o voce gravă: „Radule, mare păcat ai făcut, l-ai întors din moarte!"

Apoi a început să refuze să se alimenteze, iar când i se aducea mâncarea, spunea: „De ce mă ispitiți?" într-o zi, când eram la el, se văita: „Ah, inima asta care nu vrea să cedeze", apoi mi-a spus: „Te conjur să nu îmi mai faci nimic, nici o injecție care să-mi întărească inima, altfel să ştii că te blestem. Te rog să-mi faci o injecție cu morfină, ca să adorm şi să nu mă mai scol".

Am fost foarte tulburat de suferința lui care se accentua din ce în ce. Uneori îmi spunea: „Sunt într-o baie de dureri, nu mai pot, fă-mi ceva ca să sfârşesc". Aşa că am luat zece fiole de morfină de la Institutul Cantacuzino, unde lucram, şi eram hotărât să-i curm suferința, dar nu am avut curajul să fac acest act (medical?) de eutanasie. în acest timp de degradare şi suferință fizică, mintea îi rămăsese limpede. Spre sfârşit a venit preotul să-l împărtăşească, dar tata i-a răspuns: „Nu sunt pregătit, părinte". Preotul a mai stat şi l-a rugat să se împărtăşească, Ia care tata a spus răspicat: „Nu am păcate, părinte". (Scenă relatată de Gaby Defour, care a fost de fată).

[...]

Sfârşitul se apropiase, într-o dimineață l-am găsit tulburat. Se văita: „Vai, vai, vai, a fost Securitatea azi-noapte: Unde este Ionică?" Era într-o

stare de agitație, între vis şi realitate, apoi s-a liniştit şi i-a revenit în minte copilăria. Ne povestea parcă era aevea: „M-a dat în gazdă la Pleşcoi, ca să fac clasa I primară, la familia Trentea (rudă cu ei), care erau nişte zgârciți", şi se plângea cât a suferit de foame şi de frig din cauza zgârceniei lor, totul era spus pe un ton tragic-comic ca şi cum ne-ar fi citit una din nuvele.

După câteva zile, în noaptea de 25 spre 26 aprilie, Naşa a intrat în camera lui Ionică şi i-a spus: „Scoală şi vino, Ioane, moare Vasile!" Redau mai jos acest sfârşit, după însemnările lui Ionică:

Mormântul lui V. Voiculescu din Cimitirul Bellu (Bucureşti), fotografiat iarna.

„Nu înainte însă de a se ridica din moartea care pusese stăpânire pe el de trei zile, şi adunându-şi puterile ultimele puteri ale spiritului care mai dăinuia într-un corp lipsit de viață (...) să-mi spună cu o voce din altă lume: „Ionică, eu mor! Mor! M-au omorât! Nu le dau nimic!" (Ştia că eu tratam publicarea scrierilor lui). Şi a încheiat simplu: „Ai grijă că sunt mai perverşi decât crezi tu!" ...Şi s-a stins»[45].

Se stinse imaculat ca o lacrimă ori ca un prunc, dându-şi spiritul şi sufletul în seama lui Dumnezeu, în care a crezut cu toată

puterea inimii lui din zorii copilăriei şi până în clipa desprinderii de cele lumeşti, cum aidoma îşi imaginase cu vreo doisprezece ani în urmă în poezia Murind:

Nu Te cunosc, nu Te închipui, Te presimt. Toate din mine Te vor şi Te cheamă Mă-năbuşe lumea în pântecu-i strâmt Bat în ea ca un făt în vintra de mamă: A sosit sorocul să ies, nu mi-e teamă... Trup cald, cămăşi de carne nu mai mă mint, Nerăbdător mă zbat la ultima vamă.

Din caznele morții mă nasc... Ah, cum doare! Nu ştiu să respir lumina nemuritoare. Din pântecul vieții spre tine m-arunc In veşnicia spăimântătoare Fără fund, fără vad, fără cale... Mă-mpresură Duhul în vijeliile sale... Slăbănogul, nemernicul suflet prunc Primeşte-l Doamne, pe măinele Tale...[46]

29 iunie 1951, Bucureşti

Potrivit ultimei lui dorințe, scriitorul fu înmormântat în hainele cu care venise de la închisoare.

La ceremonia înhumării, desfăşurată cu discreție la Cimitirul Bellu, participară rudele scriitorului şi puținii prieteni pe care-i mai avea şi care au mers acolo înfrângându-şi propria frică de Securitate. între ei se afla şi poetul Adrian Maniu, care rosti aceste memorabile cuvinte: „Spinarea

acestui om, care nu s-a plecat în fața nimănui, a fost îndoită doar de boală şi de suferință".

Era la ceasul când „azurul nu-nfrunzise rândunele", iar zările încă nu dăduseră „muguri de cocori" şi nici ierburile nu „spânzurau nebune", când încă nu se auzise „viersul mierlelor prin lunci", pe când iarna nu se retrăsese cu totul din copacii cimitirului şi din Bucureşti. Dar parcă în atmosfera aceea cernită, prin preajma mormântului ce urma să acopere trupul lui V. Voiculescu se auzeau ca o şoaptă versurile pe care însuşi le gândise odinioară pentru o

stelă funerară a lui Octavian Goga (şi care, fireşte, acum i se potriveau întru totul şi lui):

Scăpat din jugul cărnii, afară din destine, Văd cum desăvârşirea-mi însămânțase huma... Doar după noaptea morții, târziu, abia acuma începe dimineața eternității-n mine.

V. Voiculescu, portret în ulei de Maria Brateş-Pillat (1927).

VII

REABILITAREA OMULUI ŞI DESTINUL OPEREI LUI ÎN POSTERITATE

„Prin vadul cărnii trec spre nemurire..."

Un vajnic şi neobosit luptător pentru reabilitare: Ion Voiculescu • Marile revelații: Sonetele şi Povestirile • Soarta manuscriselor • Andrei Voiculescu dă în urmărire Caietul negru • Reeditări masive şi studii critice binevenite • Casa memorială de la Pârscov • Revanşa martirului prin operă

în timida şi modesta tentativă de deschidere ideologică permisă de autoritățile comuniste în anii imediat următori lui 1962 reabilitarea unor mari personalități culturale închise, judecate şi condamnate pe criterii politice începând din anii '50, iar ulterior, după 1962-63 eliberate, devenea în ochii celor din țară, dar mai ales în cei ai opiniei publice internaționale un gest propagandistic destinat a demonstra umanismul regimului „democrat-popular", decis să aprecieze cu o cumpănă dreaptă valorile țării, indiferent de convingerile şi activitățile lor anterioare.

Intelectualii - câți au mai scăpat cu viață din temnițe şi şantiere de muncă forțată, de la Canal, din ocne şi din alte locuri - trebuiau, aşadar, „recuperați", reconsiderați şi „reintroduşi" în circuitul public.

Gestul era lăudabil, dar venind în conjunctura politică pe care o ştim („răcirea" relațiilor cu U.R.S.S. şi Declarația P.C.R. din 1964, apoi ascensiunea lui Nicolae Ceauşescu la putere, în 1965 şi dorința lui de a se impune, nu în ultimul rând prin condamnarea greşelilor

trecutului) avem toate motivele să ne îndoim că gestul acesta s-ar fi făcut în realitate, dintr-un îndemn al conştiinţei conducătorilor şi nu din motive politice.

Asumarea şi recunoaşterea greşelilor de partid din deceniul anterior devenea acum, în chip ciudat poate, un suport propagandistic cât se poate de solid pentru politica oficială de stat a aceluiaşi partid.

în fine, cât din acest gest de reabilitate a intelectualilor a aparţinut unor cauze obiective şi cât unora subiective rămâne să stabilească cercetătorii epocii istorice cu pricina.

în orice caz, printr-o logică mai greu de explicat la prima vedere, V. Voiculescu fiind printre primii arestaţi în 1958 s-a numărat totodată şi printre cei dintâi pe care autorităţile s-au gândit să-i reabiliteze şi să-i repună în toate drepturile de care fuseseră privaţi prin sentinţe judecătoreşti comandate „de sus".

Un fapt vorbeşte de la sine: Puterea voia să dea un semnal, mai ales în străinătate, despre „recuperarea" intelectualilor.

Astfel, deşi se afla pe patul de suferinţă şi, practic, nu mai putea scrie nici măcar un rând de literatură, V. Voiculescu este solicitat de către revista „Glasul Patriei" (editată de aceeaşi Securitate care îl întemniţase pe scriitor) să scrie şi să tipărească în această publicaţie o poezie dedicată „Păcii", în chiar zilele în care la Moscova se desfăţura Congresul Mondial al Păcii.

«Tata - îşi amintea Radu Voiculescu - a refuzat, i-a spus lui Ionică să o scrie şi el o semnează. într-adevăr, Ionică şi-a pus mintea la contribuţie şi a compus o poezie destul de bună: „Odă Păcii". Eram de faţă când i-a citit-o, la care el a fost încântat şi i-a spus: „Vezi, mă Ioane, că ai talent şi ai făcut o poezie mai bună ca mine!" Poezia a fost publicată în „Glasul Patriei" sub numele lui V. Voiculescu. De asemenea, când era în spital, într-o după-amiază au venit la el Ion Vinea şi Vlaicu Bârna să-l roage să dea o dezminţire scrisă la afirmaţia că a murit în închisoare, după cum anunţau posturile străine de radio (Europa Liberă). De asta depindea un ajutor de 500 lei pe lună din partea „Glasului Patriei". Tata a refuzat pe motiv că nu poate să scrie, aşa că am scris-o eu"[1].

în adevăr, cine citeşte memoriile Monicăi Lovinescu (apărute la Editura Humanitas din Bucureşti) află la un moment dat că prin 1962-1963 la Paris circula, între altele, şi zvonul că V. Voiculescu,

ar fi murit în închisoare. Deşi - nota bene! - autoarea îl aminteşte în carte doar ca pe un „zvon neconfirmat", cum probabil a şi fost anunţat pe undele hertziene la data respectivă, se pare că autorităţile de la Bucureşti s-

au simțit nevoite să-l infirme categoric prin chiar „declarația" scriitorului, obținută cum am amintit...

însă adevărata reabilitare, reabilitarea „în forță", în plan literar, a scriitorului V. Voiculescu are loc începând din 1964, anul apariției Ultimelor sonete închipuite ale lui Sheakespeare în traducere imaginară de..., carte prefațată de Perpessicius şi care se impune imediat în ochii criticii şi a cititorilor - fapt, desigur, foarte stimulator pentru Ion Voiculescu (1916-l973), cel mai mic dintre copiii scriitorului, omul care se dovedeşte a fi, în anii următori, un manager excepțional în ce priveşte repunerea în drepturi - fie şi postum! - a ilustrului său tată. însăşi publicarea acestei capodopere lirice este meritul exclusiv al acestui om cu spirit pragmatic, dar şi cu o mare devoțiune față de scriitor (poate şi o recunoştință târzie pentru faptul că odinioară dintre toții copiii fusese cel mai iubit de către poet, după cum ne-au mărturisit-o în mai multe rânduri Gabriela Defour şi Radu Voiculescu). întrebată (cam neinspirat după părerea noastră) „Cum a reapărut Vasile Voiculescu în literatura română?" Gabriela Defour îi răspundea unui reporter în 1977: „După moartea tatei, Ionică s-a dus la Securitate şi a cerut manuscrisele confiscate. I-a convins pe ofițerii care l-au primit în audiență, argumentând că tata este un scriitor la fel de mare ca Sadoveanu şi demonstrând cu nişte cronici elogioase care apăruseră în câteva reviste. După două săptămâni a fost chemat şi a plecat cu un portbagaj de mansucrise, toate purtând stigmatul ştampilei Securității. A tăiat foile, lăsând la o parte o serie de poezii de factură religioasă, a făcut chiar unele compromisuri, modificând pe ici, pe colo, ca textele să poată trece de cenzură, s-a zbătut şi a reuşit să scoată câteva volume cu poeziile şi prozele tatei. îmi amintesc că legase vreo două sute de foi cu poeziile scrise de tata - toate purtând ştampina ovală a Securității - într-un carnet cu scoarțe negre şi se mândrea pe la prieteni, spunând: „Ia uitați ce am scos eu! Cu ştampila Securității! „Ce nebun era Ionică..."[2]

Eforturile lui Ion Voiculescu s-au desfăşurat pe mai multe planuri, căci pe lângă publicarea sonetelor, urmate de cele două

volume de Povestiri (1966, cu un cuprinzător şi pertinent studiu introductiv semnat de Vladimir Streinu) el s-a ambiționat să ceară rejudecarea procesului lui V. Voiculescu şi desființarea sentinței din 1968. Acest lucru s-a întâmplat la începutul lui 1968. „Prin Decizia nr. 2 din 15.02.1968 - se spune în scrisoarea adresată de către acest înalt for judecătoresc lui Ion Voiculescu, la 10 decembrie 1968 - Plenul Tribunalului

Suprem a desființat sentința de condamnare a tatălui dvs., Voiculescu Vasile, aşa încât toate consecințele acelei sentințe au încetat"[3].

Ajunşi în acest punct se cuvine să ne oprim puțin pentru a vedea care a fost soarta manuscriselor recuperate de la Securitate, ce s-a întâmplat cu „portbagajul" de care amintea Gabriela Defour.

Sonetele, cum se ştie, au văzut lumina tiparului. La fel şi cea mai mare parte a poeziilor religioase, adunate de Radu Voiculescu în volumul Călătorie spre locul inimii (1994), după ce o parte din piesele de acolo fuseseră tipărite în ciclul Clepsidra din ediția alcătuită de Aurel Rău în două volume în 1968, sau în volumul Gânduri albe (1984), alcătuit de Victor Crăciun.

Şi totuşi mai există încă o serie de texte inedite, cuprinse în aşa-numitul Caiet negru, dispărut la moartea lui Ion Voiculescu, stins subit la 25 octombrie 1973. Manuscrisul cu pricina, pe care Andrei Voiculescu, nepotul scriitorului îl consideră „extrem de interesant pentru cunoaşterea complexului profil spiritual al poetului", reunea" transcrise de mâna lui V. Voiculescu, sonetele în alternanță cu poeziile religioase şi este de presupus că acest text, transcris pe curat, reprezenta varianta ultimă, definitivă, a textelor (...) Caietul negru fusese o probă în dosarul penal al lui Vasile Voiculescu şi purta pe numeroase file ştampila Ministerului de Interne"[4].

Reconstituind în amănunt împrejurările în care a dispărut Caietul negru şi făcând mai multe investigații repetate pentru a-i da de urmă, Andrei Voiculescu află că a fost sustras de cea de a doua soție a lui Ion Voiculescu (de care acesta, în clipa morții, era divorțat, dar locuiau în aceeaşi casă), persoană care în cele din urmă acceptă că este în posesia ei, însă refuză să-l restituie. „în sfârşit - spune Andrei Voiculescu în interviul din care am citat mai sus -, la 6 decembrie 1997, venind în țară, am sunat din nou la D-na Iliescu, cerându-i o întrevedere, dar era din nou foarte

ocupată. în această discuție a admis pentru prima oară că este în posesia manuscriselor, care s-ar afla într-un cufăr la care îi este greu să umble. M-am oferit în acest moment să răscumpăr manuscrisele. Am fost amânat peste 10 zile şi când am revenit telefonic mi-a fost servită o poveste cusută cu ață albă, precum că încredințase manuscrisele unui domn care decedase subit şi nu mai ştia nimic de ele[5].

Publicarea romanului Zahei Orbul (cu o prefață de Mircea Tomuş, text stabilit de Ion Voiculescu) în 1970 şi a volumului Teatru (ediție îngrijită şi prefață de Mircea Tomuş şi I. Voiculescu) în 1972, apoi relativ numeroasele reeditări ale poeziilor şi prozelor au creat drum larg creației lui V. Voiculescu

către cititori, reabilitarea scriitorului - şi ca persoană fizică şi ca autor - fiind totală după 1990, când au putut vedea lumina tiparului toate acele texte socotite mai înainte „dificile" datorită fie subiectului lor în sine . (cazul liricii religioase), fie interpretărilor, extraestetice desigur, pe care le puteau provoca (situația unor proze precum Perna de puf).

Apariția Sonetelor operă unică în concepție şi structură în toată literatura noastră, a stârnit o adevărată avalanşă de comentarii. Unul dintre critici, de pildă, socotea că sonetele voiculesciene sunt „...o adevărată monografie consacrată paradisului şi infernului iubirii. Substituindu-se marelui Will, urmaşul său valah amplifică celebrul roman sentimental, sordid şi sublim, între poet „nobilul blond" şi fățarnica „doamnă brună", cu nouăzeci de episoade inedite. Principalele năzuințe ale liricii lui Voiculescu îşi găsesc în aceste versuri târzii o împlinire magistrală" (Ov. S. Crohmălniceanu[6]), iar un altul opina că „drama lui V. Voiculescu, dacă a existat vreuna, e mult mai profundă decât iubirea, se ramifică uluitor în direcția sondajului metafizic („Eu ce trăiesc tot timpul printre semnificații" - CLXVI) apoi se închide în sine ca o enigmă absolută" (Ion Oarcăsu[7]).

De la cei care au fost impresionați, înainte de toate, de „împletirea iubirii cu arta versului" (Adrian Marino, Zoe Dumitrescu Buşulenga, Perpessicius, Eugen Simion şi alții) şi până la Roxana Sorescu ori Delia Pop Sonetele au fost amplu comentate, analizate, evaluate şi reevaluate în contextul întregii creații a poetului.

Prin apariția Povestirilor din 1966 optica asupra lui V. Voicu- lescu se cerea din nou schimbată fiindcă, de această dată, cititorii şi critica se aflau în fața unei cu totul alte înfățişări, necunoscută, a scriitorului: postura de prozator.

După o prejudecată demult înrădăcinată la noi, cei mai mulți comentatori se aşteptau la o proză poetică, încărcată de metafore, ori de atmosferă, cum se poate întâlni adesea la un poet. Nimic din toate acestea. Voiculescu era altfel decât ceilalți: cu totul nou, neaşteptat şi surprinzător, cu o proză explorând - în chip original şi cu o artă a narațiunii fără egal - spații ale firii din vremuri ancestrale. Un adevărat cor al criticii, pe tonuri şi în moduri diferite, n-a întârziat să se facă auzit, găsind că unele dintre povestiri sunt „capodopere ale prozei româneşti narative" (Mircea Tomuş, Vladimir Streinu, Eugen Simion, Cornel Ungureanu ş. a.).

De la Dinu Pillat (pentru care, încă de prin 1947, Voiculescu venea „să releve resursele nebănuite ale unui adevărat geniu de povestitor") şi până la

Elena Zaharia-Filipaş, să spunem (în 1980), s-a scris şi s-a vorbit mult pe marginea povestirilor.

Autorul este, înainte de toate, un fin observator al conexiunilor stabilite la un moment dat între eroi şi mediul lor ambiant, între gesturile exterioare şi mişcările psihologice de mai mare amploare ale acestora. Referitor la tipologia personajului voiculescian cineva remarca: „Eroul lui se găseşte... într-un deplin acord cu cosmosul şi, de aceea, nu are spaime, ci numai ciudate certitudini. Credinţele lui pot părea astăzi naive şi, eventual, inacceptabile, destinul său, nu o dată neobişnuit, poate friza paranoicul. E în afară de orice discuţie însă că, prin toate acestea, eroul voiculescian simbolizează armonia deplină a omului, integrarea lui desăvârşită în natura care 1-a creat şi 1-a instaurat rege" (Virgil Ardeleanu[8]).

S-a remarcat, pe de altă parte - şi pe bună dreptate -, că farmecul povestirilor este completat de virtuţile stilistice ale textelor (anume structuri ale frazei, construcţii sintactice sugerând înseşi mişcările naturii şi diversele acţiuni ale personajelor etc.), ce dau ritm şi culoare, fluenţă şi căldură inconfundabilă textului.

Care ar fi concluzia la toate acestea? Credem că nu poate fi decât aceea pe care o formula Vladimir Streinu în prefaţa la ediţia princeps a prozelor voiculesciene: „El (V. Voiculescu, n. n.) este astfel scriitorul care a dat povestirii româneşti o altă vârstă literară,

şi nu e nici o îndoială că proza lui narativă, într-o bună traducere, şi-ar croi un drum în literatura universală".

Cât priveşte romanul Zahei Orbul (1970) s-au făcut, de asemenea, numeroase comentarii, contradictorii şi ele adesea - fie că s-a încercat explicarea simbolisticii cărţii, fie că, dimpotrivă, i s-a negat conţinutul parabolic şi finalul cu vădită tentă simbolică. Entuziasmului unui Ion Apetroaie, întâiul biograf al scriitorului („Relieful robust al unui erou excepţional - zicea el -, narativ şi descriptiv în alternanţă savantă cu dialogul, dinamica planurilor real şi imaginar, abundenţa coloristică, totul e mobilizat în cristalizarea unui roman pe cât de singular în proza contemporană, pe atât de substanţial"[9]) i se alătura - făcută de pe alte poziţii şi din alt unghi - judecata severă şi întrucâtva rece a lui Nicolae Balotă: „...povestirea lui Zahei orbul ce bâjbâie pe cărările vederii şi vedeniei sale este, în cele din urmă o parabolă a luminii ce se ascunde şi apare, ca şi a omului în căutarea ei"[10].

Alte revelaţii, deopotrivă pentru critica şi istoria literară, ca şi pentru cititori, le-au constituit textele inedite de poezie, proză, publicistică cuprinse

în volumele V. Voiculescu, Gânduri albe (1984), apărut sub îngrijirea lui Victor Crăciun), V. Voiculescu, Toiagul minunilor (1991, proze îngrijite de Nicolae Florescu) şi V. Voiculescu, Călătorie spre locul inimi (1994, volum îngrijit de Radu Voiculescu).

Avem, acum, în anul 2008, două volume masive, V. Voiculescu, Integrala prozei literare (1998) şi V. Voiculescu, Integrala operei poetice (1999), ediție îngrijită, prefață şi cronologie de Roxana Sorescu. Aceleiaşi cercetătoare îi datorăm şi o ediție în trei volume a poeziilor, prozelor şi teatrului, sub sigla Editurii Cartex 2000 (2003) - ceea ce înseamnă indiscutabil un foarte mare câştig pentru cunoaşterea şi răspândirea operei acestui mare scriitor.

După 1964 (anul apariției Sonetelor, cea dintâi operă publicată postum) şi până azi critica şi istoria literară s-au ocupat intens şi foarte serios de evaluarea creației lui V. Voiculescu.

Astfel, monografiei semnată de Ion Apetroaie în 1976 (V. Voiculescu), i-au urmat, între 1974 şi 1994, volumele Articole, comunicări, documente V. Voiculescu (apărute la Buzău sub îngrijirea lui Al. Oproescu, 4 volume, 1974-l994), Poezia lui Vasile Voiculescu de Liviu Grăsoiu (1977), Introducere în opera lui Vasile Voiculescu de Elena Zaharia-Filipaş (1980), apoi în 1981

V. Voiculescu interpetat de..., antologie de texte alcătuită de Rodica Pândele, în 1984 V. Voiculescu în orizontul tradiționalismului de Mircea Braga, V. Voiculescu peregrin prin veac de Marius Pop şi Pe urmele lui Vasile Voiculescu (1984), V. Voiculescu şi lumea lui (1993), V. Voiculescu la Pârscov (1996), V. Voiculescu, contemporanul nostru (1997) Detenția şi sfârşitul lui V. Voiculescu (2000) şi V. Voiculescu şi contemporanii lui (2004) - toate semnate de autorul cărții de față, apoi Vasile Voiculescu, poet isihast de Constantin Miu (1998) şi De la comunicare la cuminecare. Dimensiuni ontice în opera lui Vasile Voiculescu de Delia Pop (2000). Avem şi o vastă Biobibliografie V. Voiculescu, alcătuită cu pasiune şi dăruire de către d-na Aurora Alucăi şi tipărită la imprimeria Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu" din Iaşi în anul 1988.

Pe de altă parte popularitatea în continuă creştere a scriitorului mai este probată şi de numeroasele ediții ale operelor sale, epuizate de fiecare dată la scurtă vreme după apariție.

Să mai adăugăm încă un fapt: de câțiva ani texte din poezia şi proza lui au fost introduse, ca lecturi obligatorii, în programa şcolară a claselor din cursurile secundare. Nici o antologie şi nici un dicționar al scriitorilor români, indiferent de criteriile după care au fost ori sunt concepute nu pot

omite numele lui V. Voiculescu - certitudine a unei valori incontestabile şi perene în cultura românească.

Dar perpetuarea şi cinstirea numelui lui V. Voiculescu în posteritate au avut şi au loc în continuare şi pe alte planuri:

In primul rând este vorba de amenajarea şi deschiderea Casei memoriale din satul natal al scriitorului, Pârscov.

în legătură cu această casă, ca unul care a fost implicat

Placa memorială pusă pe casa din str. Dr. Staicovici 34, în care a locuit V. Voiculescu.

direct în amenajarea ei, autorul prezentului volum se simte dator să zăbovească ceva mai mult.

Şi iată ceva mai la vale, motivele:

Casa ori muzeul memorial al unui scriitor trebuie să fie aidoma unui templu. Un templu în care, intrând, să te poți pătrunde de atmosfera şi tainele ce te-au fermecat mai înainte, când ai citit paginile acelui creator. Sau, în cazul în care încă n-ai pătruns în universul propus de el să ți se deschidă uşile către tot ce a creat mai frumos scriitorul cu pricina.

Casa din Pârscov, bătrâna casă în care s-a ivit pe lume cel ce ne-a dat Ultimele sonete..., Lostrița şi Pescarul Amin, Alcyon sau diavolul alb şi romanul Zahei Orbul n-a fost niciodată un templu. Ea a vut - până în 1988-l989, când a fost demolată - o soartă vitregă. De unde în anii copilăriei scriitorului era un lăcaş patriarhal, înconjurat de o grădină mare, plină de flori şi de arbori - întocmai cum o descrie poetul în poemul pe care i-l consacră unde oricine ar fi putut trăi o copilărie fericită, - treptat-treptat liniştea şi toată tihna i s-au dus. însuşi V. Voiculescu îşi sfârşea textul despre care este vorba, Casa noastră, în 1916 cu versurile: „Dar casa ni-i pustie şi curțile-n ruine / Şi stors fără de milă, în preajmă greu oftează / întreg cuprinsul nostru ajuns pe mâini străine".

De-atunci s-au scurs şi s-au tot scurs amar de ani. Cu excepția unei rude care a locuit în Pârscov până la moarte Voiculeştii s-au risipit cu toții prin lume. Din multele şi bogatele acareturi de odinioară al Sultanei şi ale lui Costache Voiculescu s-a ales, cu trecerea anilor, praful. Raiul copilăriei poetului a început să moară încă de pe vremea când el pleca la oraş, la şcoli. Prisaca „chiaburilor albine" a dispărut, iar grădina, marea grădină a fost acaparată, puțin câte puțin, prin diverse mijloace şi-n vremuri diferite, fie de unii oameni din sat, fie de autoritățile locale. La o vreme în apropiere s-a construit o fabrică de conserve şi alte garduri au strâmtorat „poiana cu flori

de in sălbatec" din preajma gospodăriei, poiana mai rămânând doar în amintirile scriitorului şi- n poezie.

Doar casa, bătrâna casă a rezistat vitregiilor timpului şi lăcomiei oamenilor deşi, sub povara anilor care au nins peste ea, s-a tot gârbovit şi a devenit parcă mai mică decât înainte, stânjenită poate de mersul lumii în care se simțea anacronică şi neputincioasă.

Până prin 1964 datorită „obrocului" național sub care a fost, ținut numele lui V. Voiculescu, în Pârscov, chiar în Pârscovul natal cei care mai ştiau câte ceva despre poet şi opera lui erau puțini. Generațiile tinere, constrânse prin pragrame şcolare concepute anapoda (în marginea valorii şi esteticului şi-n centrul ideologiei vremii) să-i citească pe A. Toma pe Dan Deşniu şi pe Eugen Frunză numele autorului Poemelor cu îngeri nu le spunea nimic. După acest an, dar mai ales în deceniile şapte şi opt a început să se vorbească din ce în ce mai mult despre V. Voiculescu. Ecoul stârnit la Bucureşti de operele lui postume s-a răsfrânt rapid şi pe meleagurile buzoiene. în acest context autoritățile politice ale județului s-au străduit cât au putut să repună în drepturile ei şi modesta casă de țară în care s-a născut, la 1884, marele scriitor. Ea arăta atunci jalnic, stând să se prăbuşească. Nepotul de frate al poetului, care o locuia, nu făcuse nimic s-o conserve, s-o consolideze spre a-i prelungi existența.

S-a pus atunci problema amenajării unei case memoriale, dar îndărătnicia acelei rude a scriitorului (care a pretins, se pare, în schimbul cedării spațiului construirea unei alte case, cu cinci camere) pe de o parte şi hățişurile administrative de pe alta (nu se găseau forme legale pentru satisfacerea pretențiilor amintite şi nici fondurile necesare unui astfel de demers) au dus la temporizarea, ori pur şi simplu la amânarea sine die, „pentru când vor veni vremuri mai bune", a amenajării unui muzeu.

Am produce, însă o mare suferință conştiinței noastre dacă n-am recunoaşte că în acei ani s-au făcut, totuşi, şi câțiva paşi importanți în direcția mai dreptei puneri în valoare a casei din Pârscov. La 13 octombrie 1974, în curtea casei a fost dezvelit un bust al scriitorului, realizat de sculptorul Oscar Han. Cu acest bust este o poveste întreagă, ce ține de anecdotica de culise a amplasării lui. Inimosul gazetar Lazăr Băciucu, pe atunci omul politic ce răspundea de tot ce mişca în cultura județului Buzău, a aşteptat până în ultima clipă o aprobare de la „centru" pentru amplasarea sclpturii lui O. Han. Se fixase soclul, dar bustul se afla pe pământ, în fața casei. Şi cum aprobarea cu pricina n-a venit nici când mai rămăseseră doar

câteva ore până la deschiderea manifestărilor consacrate scriitorului, Lazăr Buciucu a dat dovadă de curaj: şi-a

asumat întreaga răspundere şi a decis să se „fixeze" şi să se dezvelească bustul în ziua şi la ora programate. N-a suferit nici o consecință pentru asta, iar aprobarea „de sus" n-a mai venit niciodată, bustul rămânând pe locul pe care se află şi azi.

V. Voiculescu a fost eternizat în bronz într-o postură să-i zicem „cotidiană": într-un sacou (ori poate în halatul în cae apare în unele fotografii), cu mâinile în buzunare. De pe culmea soclului înalt, realizat din piatră de Măgura, poetul priveşte cu un aer familiar peste gardul şi acareturile din jur, nu doar spre albia Sărățelului şi spre dealurile împădurite ale Ciutei, de dincolo de râu, ci şi spre eternitatea pe care o înfruntă astăzi opera lui.

Atunci, în 1974 (ca şi mai târziu de altfel) autoritățile culturale ale județului au căutat - în nobilul lor gest de a da greutate oricărei festivități consacrate omagierii lui V. Voiculescu - să-şi atragă de partea lor mari personalități din Capitala țării, invitându-le să țină comunicări, să depene amintiri despre scriitor, să recite din opera acestuia. Astfel s-au perindat pe aci academicieni, cercetători şi istorici literari, scriitori de marcă; „nume" cunoscute şi îndeobşte foarte respectate în viața social-culturală a țării.

Mica expoziție de fotografii privind viața şi opera lui V. Voiculescu, amenajată tot atunci într-una din cămăruțele casei era puțin. Dar era un început de drum.

în trecerea vremii şi-n vâltoarea evenimentelor peste multe din inițiativele şi faptele frumoase ale oamenilor se aşterne adesea, pe nedrept desigur, uitarea. De aceea (şi nu numai de aceea) se cuvine să consemnăm aci râvna şi pasiunea multor buzoieni inimoşi „întru marele V. Voiculescu" dar mai ales pe cele care - în chip statornic şi nedesmințit până azi - l-au însuflețit şi-l caracterizează şi acum pe d-l Alexandru Oproescu. Pe lângă cele patru volume de Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, îngrijite şi editate de domnia sa (şi peste care nici un cercetător al vieții şi operei marelui scriitor nu va putea trece, nici acum şi nici în viitor) el a fost şi a rămas, în sensul ce mai deplin al termenului sufletul a tot ce s-a făcut pentru autorul Sonetelor şi al Povestirilor în județul Buzău - fie că a fost vorba de manifestări literare sau de tipărituri, fie că s-a pus problema unor necunoscute şi foarte dificile demersuri de culise pentru reuşita acestora, ori de inițiative care i- au aparținut în exclusivitate şi pentru concretizarea cărora posteri-

Casa memorială „V. Voiculescu" de la Pârscov, azi. Bustul din fața acesteia a fost realizat se sculptorul Oscar Han.

tatea (a scriitorului şi a lui) îi vor fi recunoscătoare. Cea mai importantă dintre ele rămâne, desigur, atribuirea numelui de „V. Voiculescu" bibliotecii județene şi dezvelirea unei plăci şi a unui medalion (evident, al poetului) pe zidul acesteia.

în 1988-l989 un inginer iubitor de literatură, Eugen Sandu, fiu al satului Pârscov - prin ce mijloace ne scapă şi nici nu ne interesează - a reuşit să demoleze vechea casă şi să ridice pe temeliile ei alta nouă, construită exact după planurile şi structura celei de dinainte. Fie din lipsa fondurilor, fie din grabă, fie din dorința de a se amenaja cât mai repede muzeul memorial, fie din toate aceste motive la un loc prispa şi balconul noii construcții n-au mai fost închise cu geamuri pe toată întinderea lor, ca la casa bătrânească originală.

Lipsit de aceste accesorii ce ar fi contribuit, fără îndoială, la refacerea, măcar parțială, a atmosferei şi cadrului de odinioară, noul edificiu destinat muzeului memorial apărea drept o clădire rece şi mai puțin primitoare, departe, totuşi, de originalul pe care încearcă să-l copieze.

Punerea geamurilor s-a amânat, aşadar, atunci, iar în interior s-a amenajat în pripă o expoziție cu ce s-a mai putut găsi şi cu ce s-a primit de la copiii scriitorului. Ce ironie a soartei! Vitrinele în care au fost expuse obiecte şi cărți ce au aparținut lui V. Voiculescu nu sunt altele decât cele în care până mai ieri se aflau, la Muzeul de Istorie al județului Buzău, exemplare din Operele lui Nicolae Ceauşescu, celebrul reprezentant al comuniştilor care l-au condamnat şi ținut în temniță, pe nedrept, pe scriitor în anii 1958- 1962.

Toate acestea se întâmplau în 1990. între timp organele puterii județene şi-au conştientizat (dacă mai era nevoie) ideea amenajării unui muzeu după criterii cât mai exacte, ştiințifice. Problema a devenit acută şi în urma semnalelor critice pe care, între alții, şi noi le-am tras în câteva rânduri în presa centrală.

în 18 noiembrie 1995, împreună cu dl. Lazăr Izvoranu, cu dna. Veronica Nistor, muzeograf şi dl. Al. Oproescu, directorul Bibliotecii județene am mers la Pârscov spre a ne consulta asupra amenajării Casei memoriale V. Voiculescu. Temeinic şi gospodă-

Biblioteca județeană Buzău, care din anul 1991 poartă numele lui V. Voiculescu.

reşte (cum probabil ar fi facut-o însuşi scriitorul dacă ar mai fi fost printre noi) am stabilit de principiu unde, ce, cum prin ce mijloace să se amenajeze interiorul clădirii.

Un an mai târziu, în 1996 casa memorială dela Pârscov era redeschisă publicului pentru vizitare. Istoria amenajării ei, pe parcursul intervalului de timp amintit am relatat-o în amănunt în cartea V. Voiculescu la Pârscov şi eventualii dornici s-o cunoască o pot găsi acolo, la finele volumului, aşa încât nu socotim necesar s-o mai reluăm şi aci.

Aşa cum se prezintă astăzi, casa „oferă vizitatorului o imagine sugestivă asupra evoluției în timp a scriitorului, bogata şi diversa lui activitate literară, publicistică şi editorială fiind evidențiată de fiecare dintre obiectele expuse", cum se scrie într-un pliant editat de Inspectoratul pentru Cultură al județului Buzău şi Muzeul județean. De îndată ce pătrunzi în holul ce se deschide direct de pe prispă, în stânga se află o cameră în care panouri bogat ilustrate (cu fotografii de familie, manuscrise) reconstituie principalele etape ale biografiei scriitorului; la ieşire, pe peretele din stânga al micului hol o hartă a județului consemnează toponime locale prezente în poezia şi proza lui V. Voiculescu. în următoarea încăpere, mobilată în stilul țărănesc al anului 1884, s-a născut scriitorul. Uimeşte aici simplitatea mobilei, austeritatea interiorului. De partea cealaltă a holului, vis-a-vis o odaie ceva mai largă a fost consacrată unei biblioteci documentare despre poet şi prozator, cuprinzând şi un mic istoric, bogat ilustrat, al manifestărilor ce i-au fost consacrate de către buzoieni în ultimele decenii.

în fine, ultima cameră, spre ieşire (şi prima din dreapta, de cum se pătrunde în hol) este aşa-zisul „salon de oaspeți", în care au fost expuse obiecte care au aparținut lui V. Voiculescu, piese de mobilier, icoane etc. donate de către urmaşii acestuia.

Pe prispa casei, în stânga intrării, sus, a fost amplasată o placă memorială datorată Societății Medicilor Scriitori şi Publicişti din România.

Fireşte, tot ce se află în casa memorială este mult prea puțin spre a da imaginea complexă şi bogată a unei biografii de excepție a unei opere atât de originale cum este aceea a autorului Sonetelor şi Povestirilor. Totuşi, casa este în măsură să dea măcar o idee

vagă despre ce a însemnat Pârscovul şi spațiul de aici pentru scriitor. Măcar pentru atât şi tot se cuvine să fie vizitată...

Prețuirea buzoienilor față de cel mai mare scriitor ivit pe lume pe meleagurile lor s-a manifestat şi se manifestă, însă, şi în alt chip: prin

organizarea periodică a unor manifestări consacrate cinstirii memoriei lui, unele ajunse la o vechime de peste două decenii.

în municipiul Buzău a luat ființă, cu ani în urmă, şi o Fundație Academică „Vasile Voiculescu", organizatoare de festivaluri, concursuri, recitaluri - evident, toate întru omagierea mentorului ei spiritual.

în Bucureşti, pe peretele casei din str. Dr. Staicovici, în care a locuit autorul lui Zahei Orbul şi pe cel al dispensarului la care acesta a activat ca medic, în Cotroceni, au fost puse plăci memoriale cu medalionul în bronz al lui V. Voiculescu.

După 1990, în dorința de a face dreptate unor mari personalități ostracizate şi umilite de vechiul regim politic, Academia Română 1-a primit, postum, şi pe V. Voiculescu în rândurile membrilor ei. S-a dat numele scriitorului şi unei străzi din Capitală, din păcate o stradă care nu are nici o legătură cu viața sau opera sa. Firesc ar fi fost ca măcar o parte a străzii Dr. Staicovici să poarte numele lui V. Voiculescu, cum s-a procedat, de pildă, în cazul lui Arghezi, când strada Batiştei a fost împărțită în două, păstrându-se pentru una din ea onomastica boierului de care se leagă prin istorie, iar pentru cealaltă optându-se pentru numele autorului Cuvintelor potrivite. Dar poate că în cazul lui V. Voiculescu nu s-a gândit nimeni nici la precedentul care deja exista şi nici la legătura ce ar trebui să existe între o stradă şi personalitatea de la care şi-a luat numele (căci refuzăm să credem că ar fi vorba de lipsă de informație sau de cultură...).

Grație mai ales unuia dintre cei mai împătimiți voiculescologi, d-l Liviu Grăsoiu (redactor de televiziune şi mai apoi de radio) numele şi opera marelui scriitor au circulat şi pe undele hertziene, fiindcă, începând de prin 1968 şi până azi, amintitul cercetător a realizat, pe lângă lucrările tipărite (menționate şi în cartea de față la bibliografie) o serie întreagă de filme şi de emisiuni, montaje de versuri şi comentarii despre viața şi opera celui ce ne-a dat Sonetele şi Povestirile. Şi tot la propunerea d-lui Liviu Grăsoiu

redacția literară a postului central de radio poartă, din 1996, numele scriitorului.

Conduita socială şi morală a omului, avatarurile biografiei lui, mai ales cele de la senectute, aureolate de gloria operei, fac din V. Voiculescu unul din puținele cazuri ale literaturii române care exclud din capul locului detractorii.

Nu ştim cât şi cum va fi evaluată creația lui în veacul şi-n mileniul în care am intrat de curând, dar un lucru ne apare ca sigur la orizontul posterității sale îndepărtate: opera lui V. Voiculescu nu va conteni să

intereseze cititorii de toate vârstele şi de toate gusturile, semn al unei perenități şi al unei valori solide, de la care vor trebui să plece (şi la care vor trebui să ajungă) toate judecățile viitorului.

Bucureşti, febr.-sept. 2003

NOTE

I. Copilăria şi adolescența

1 Până nu demul data de naştere a scriitorului a fost controversată. în acte

ea este 27 noiembrie („Act de naştere nr. 86 din anul una mie opt sute optzeci şi patru, luna noiembrie, ziua 27... a lui Vasile Costache Voicu de sex bărbătesc, născut în casa părinților săi din comuna Pârscov, fiul lui Costache Voicu, de ani patruzeci şi cinci, şi al Sultanei de ani patruzeci, de profesie muncitori şi domiciliați în această comună Pârscov după declarațiunea făcută de tatăl său, care ne-a prezentat copilul.

Declarantul şi martorii neştiind carte, s-au subscris de noi. Declarant: Costache Voicu. Martori: Enache Stan, Costache Stan Nedelea ". Registrul de stare civilă pentru născuți pe anul 1884, comuna Pârscov). Data reală a naşterii, păstrată în memoria familiei este noaptea de 12 spre 13 octombrie, în ajun de Sfânta Paraschiva (Sfânta Vineri), după cum îşi amintea una din surorile lui mai mari, Maria, mărturia ei existând înregistrată pe bandă de magnetofon la Biblioteca județeană „V. Voiculescu" din Buzău. Această din urmă dată este acceptată şi de scriitor: conform scrisorii din 2 februarie 1910 către Maria Mitescu, viitoarea lui soție, scrisoare având pe frontispiciu însemnarea „octombrie 1884 - 6 septembrie 1908". Ulterior, data de naştere declarată atât oficial, cât şi în relațiile personale va fi cea înregistrată în acte: 27 noiembrie: „Gândiți-vă că am împlinit 73 de ani la 27 nov. acum..." (Scrisoare către Andrei Scrima, facsimil în voi. Timpul Rugului Aprins, Editura Humanitas, 1996, p. 173). Schimbarea oficială a numelui din Voicu în Voiculescu o va face scriitorul târziu, în 1950

2 Petre Ştefan, Noi amănunte cu privire la arborele genealogic, în voi. V.

Voiculescu. Contribuții buzoiene, Biblioteca județeană „V. Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1993, p. 22

3 Idem, p. 23

4 Poemul Hanului cu urşi, a apărut fragmentar în voi. Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, Comitetul de cultură şi educație socialistă al județului Buzău, Buzău, 1974, p. 65-66 şi integral în voi.

V. Voiculescu, Gânduri albe. Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1986, p. 340-350.

5 N. Crevedia: Interviu cu d-l V. Voiculescu, în „Universul literar", an. 46,

nr. 21, 18 mai 1930, p. 335-336 şi integral în voi. V. Voiculescu, Gânduri albe, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1986, p. 340-350

6 Confesiunea unui scriitor şi medic, în voi. V. Voiculescu Gânduri albe.

Editura Cartea Românească, 1986, p. 453. Din grabă ori poate din neatenție unii comentatori ai operei voiculesciene citează în mod greşit titlul: Confesiunea unui medic scriitor (vezi G. Pațurcă şi C-tin Miu)

7 Idem

8 Alex. Oproescu, Din destăinuirile familiei, în voi. V. Voiculescu,

Constribuții buzoiene, Biblioteca județeană V. Voiculescu - Buzău, Buzău, 1993, p. 28

9 în interviul citat la nota 5

10 Alex. Oproescu, Art. şi loc. cit. la nota 8

11 Confesiunea... (vezi nota 6)

12 Alex. Oproescu, Art. şi loc. cit.

13 Vezi şi voi. nostru, V. Voiculescu şi lumea lui, Editura Colibri, Bucureşti, 1993, p. 24-25

14 Confesiunea...

15 A se vedea şi voi. nostru V. Voiculescu la Părscov, Biblioteca județeană „V. Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1996

16 Idem

17-l8 Confesiunea...

19 Idem

20 Vezi şi cap. Copilăria şi adolescența, în voi. nostru, Pe urmele lui Vasile Voiculescu, Ed. I-a, Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1984; ed. II- a, Biblioteca județeană „V. Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1994

21 Interviu luat de Ion Voiculescu mătuşii sale Maria Ivănescu, în voi. V. Voiculescu, Articole, comunicări, documente, I. Buzău, 1974, p. 15

22 Despre lungul şi sinuosul „drum" de la casa din poezie şi Muzeul memorial de azi vezi şi capitolul final al cărții de față

23 Vezi şi voi. nostru V. Voiculescu la Părscov, p. 27-29

24 Interviul citat la nota 21

25 Vezi nota 4

26 Idem

27 Ibidem

28 Fânul a fost publicat pentru prima oară de noi (după o dactilogramă aflată în arhiva familiei) în „Suplimentul Viața Buzăului", mai 1984, p. 17. în voi. V. Voiculescu, Gânduri albe (1986) d-l Victor Crăciun neştiind probabil de aceasta nu face menţiunea cuvenită şi-l tipăreşte, aşijderea, „după o dactilogramă aflată în păstrarea familiei"

29 O parte a articolului am publicat-o noi, ca inedită, în „Manuscriptum",

nr. 4/1984, p. 96, sub titlul Unealta şi cartea. Ulterior, în documentata-i Biobibliografie V. Voiculescu (Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu", Iaşi, 1988) d-na Aurora Alucăi ne atrage atenţia că textul a apărut cu titlul Ion Teslaru în revistele „Lamura" (nr. 3/1921) şi „Universul" (nr. 44/1926)

30 Vezi nota 5

31 Idem

32 Deşi scriitorul nu ne spune care e numele schitului, suntem îndreptăţiţi să credem că este vorba de mănăstirea Răteşti, fiindcă ea are hramul „Sfânta Treime", cum menţionează poetul în cel de al doilea vers. Acest aşezământ a fost la început schit de călugări, ctitorit înainte de 1634 de familia de boieri Dragomir din Buzău. După 1784 a devenit schit de maici. Iniţial aici au fost două biserici de lemn, iar în 1844 s-a construit biserica de zid. A fost pictată de Nicolae Teodorescu Pitaru, ajutat de nepotul său Gh. Tattarescu (cf. Mihai Vlasie, Drum spre mănăstiri, Editura Uranus, Bucureşti, 1992, p. 50)

33 Această tehnică a hiperbolei mai poate fi întâlnită şi în alte poezii voiculesciene, dintre care foarte sugestive sunt Bucegii şi Penteleul.

34 Drum şi popas a fost publicat pentru prima oară de Ion Voiculescu în suplimentul „Viața Buzăului", aprilie 1969, p. 14; în volum a fost tipărit în V. Voiculescu, Articole, comunicări, documente, I, Buzău, 1972

35 O mai detaliată analiză a acestor aspecte a se vedea în voi. nostru, Pe urmele lui Vasile Voiculescu, ed. cit., p. 90-92

36 Bazil Iorgulescu, Dicţionar geografic, statistic, economic şi istoric al judeţului Buzău, Bucureşti, 1892, p. 118-l19

37 Bazil Iorgulescu, Geografia judeţului Buzău (pentru cl. Il-a primară şi i-a gimnazială), Buzău, 1881, p. 24

38 Funcţionând mult timp ca sală de cinematograf, slăbită de cutremurul din 1940, renovată în mai multe rânduri şi apoi serios avariată

de seismul din 4 martie 1977, a fost ulterior demolată şi pe locul ei se înalță astăzi sediul unei bănci, ridicată după 1990. în vremea adolescenței noastre am mers de mai multe ori la cinematograful amenajat în această sală, ori la serbări şcolare şi purtăm o frumoasă amintire a decorației interioare, lojelor şi balcoanelor ei de epocă.

39 Gabriel Cocora, Tipar şi cărturari, Editura Litera, Bucureşti, 1977, p. 243-244

40 Idem, p. 237

41 Apud. Marius Pop, Anii şcolarității, în voi. Articole, comunicări, documente, II, Buzău, 1979, p. 16

42 N. Crevedia, Interviul citat la nota 5

43 Exemplarul cu autograf, purtând data de „1898, sept. 15", înscrisă de mâna profesorului, l-am văzut şi noi în Arhiva familiei Voiculescu

44 Fondată din inițiativa şi cu efortul lui, biblioteca gimnaziului a fost, de fapt, prim bibliotecă publică a oraşului. Alcătuită din donații, ea cuprindea cărți vechi, dicționare, cărți de ştiință, literatură etc. Pentru amănunte vezi şi G. Cocora, Op. cit., p. 233-241

45 Conform Foii matricole nr. 119 de la finele anului şcolar 1896-l897 a obținut mediile: istorie - 8,51; ştiințele naturii - 8,06; limba română - 7,88 (Apud. Marius Pop, Art. din voi. cit., p. 16)

46 Gabriel Cocora, Op. cit., p. 251-254

47 Apud. Constantin C. Giurescu, Istoria Bucureştilor, Bucureşti, 1966, p.

157-l59

48 Apud. Constantin C. Giurescu, Op. cit., p. 159-l62

49 Ion Voiculescu, Interviul citat

50 N. Crevedia, Interviul cit. 51-52 Idem

53 Ibidem

53 bis Şi în continuare adaugă: „Pe timpul când nu se ivise încă nici expresionismul, ei făceau o literatură aşa de nouă, de surprinzătoare şi de ciudată că nu ştiai ce să crezi. Primele nuvele ale lui Hurmuz erau extrem de scurte - 20-30 de rânduri - şi se caracterizau prin neaşteptatul situației, prin incoerența stilului, prin frângerea dintr-o dată a gândului. Mi-aduc aminte de o bucată a lui care începea: „Era o frumoază zi de toamnă şi peţitoarea nu venise încă". Iar sfârşitul: „Ah, zise el în limba spaniolă şi dispăru după o perdea".

54 Reprodus după Ion Voiculescu, Tabel cronologic la voi. V, Voiculescu, Capul de zimbru (nuvele), I, Bucureşti, 1972, p. XIX

II. Tinerețea

»

1 Romulus Dianu, Despre V. Voiculescu, în „Ramuri", an. VII, 1970, nr.

11/15 nov.

2 Idem

3 Constantin Bacalbaşa, Bucureştii de altădată, voi. III, Bucureşti, 1930,

p. 106-l08

4 Buzoian şi el, Nicu Constantinescu era un peisagist de talent. Bolnav de

tuberculoză, a murit tânăr, pare-se la puțină vreme după absolvirea facultății. El îi „împodobea" scrisorile de dragoste lui Voiculescu cu frumoase desene în tehnica acuarelei. In arhiva familiei scriitorului se păstrează şi azi asemenea scrisori (dintre care unele au fost publicate de Ileana Ene - vezi, în continuare nota 24), ca şi un tablou în ulei

reprezentând un peisaj de toamnă şi purtând pe spate o dedicație către autorul viitoarelor Poeme cu îngeri.

V. Voiculescu va scrie cronici elogioase atunci când prietenul său, pictorul va deschide expoziții în Bucureşti

5 Este vorba de poeziile în San Marco (datată 1907, Venezia), publicată în

„Convorbiri literare" (nr. 6, 1912, p. 687), Din Veneția, apărută în voi. „Poezii", (Bucureşti, 1916), şi de poemul în proză Chiparosul din Lido, apărut postum în revista „Ateneu" (nr. 9, 1970, p. 6).

6 „Cât despre călătoria ta în Italia - îi scrie el Martei, la Paris, la 30

septembrie? (, probabil 1946-l947, n. n.) - am fost mai bucuros decât m-aş fi dus eu însumi. Şi voi ştiți cât de mult doresc eu să o văd. Cred că sufletul meu, după ce voi muri, cele trei zile cât îi mai e îngăduit să stea pe pământ nu are să şi le piardă în preajma leşului, ci are să facă ceea ce n-a făcut în viață, călătoria în Italia (...). Sper că nici o şcoală şi nici un alt îndemn n-o să întreacă lecția mare ce o primeşti în fiecare orăşel din această minune a artei omeneşti - Italia. Ştii bine că am avut prilej să vin la Paris, dar nu m-a atras. Visez Roma, Florența, Pisa. Către Napoli mă atrage o

râvnă din copilărie. Visez Milano cu ochii deschişi, încât te fericesc că ai văzut Italia şi mă bucur pentru tine". (Scrisoare aflată în Arhiva familiei).

7 De altfel aici, la Veneția, cei doi studenți români mergeau pe urmele

stolnicului Constantin Cantacuzino, ale lui Dinicu Golescu, V. Alecsandri, C. Negri, I. Codru Drăguşanu, Titu Maiorescu, M. Eminescu, I. Slavici, Duiliu Zamfirescu, N. Iorga şi alte altor autori români care au scris poezii, proze, conferințe şi chiar cărți întregi despre oraşul de pe ape. în plimbările lor de seară Voiculescu şi Nicu Constantinescu vor fi murmurat, emoționați: „Okeanos plânge pe canaluri..." din cunoscutul sonet eminescian Veneția...

8 Pala de aur (Pala d'Oro) - decorație murală de altar. La bazilica San

Marco datează din secolul al Xl-Iea şi a fost executată la Constantinopole în plăci de aur şi argint cu încrustații de pietre prețioase. Cuprinde 27 de tablouri cu subiecte biblice.

9 Diego Valeri, Ghidul sentimental al Veneției, Bucureşti, 1975, p. 34

10 Dintre momentele zilei, seara venețiană este prin excelență poetică.

11 A apărut în „Convorbiri literare" (nr. 6, 1912, p. 687), fiind mai rar inclus în volumele ulterioare, deşi valoarea lui literară ar fi cerut-o.

12 Chiparosul din Lido, poem în proză publicat postum de către Ion Apetroaie în Ateneu, nr. 9, 1970.

13 Ion Voiculescu (1916-l973), Ionică (cum i se spunea în familie), cel mai mic dintre copii scriitorului, s-a dovedit a fi, după moartea lui V. Voiculescu, cel mai statornic şi perseverent militant pentru editarea manuscriselor inedite, pentru punerea în circulație a unor texte fidele

versiunilor lăsate de poet, ca şi pentru publicarea unor pagini memorialistice personale în care a adus elemente noi şi prețioase referitoare la viața de medic şi de scriitor a autorului Iubirii magice. Proza, teatrul şi o bună parte din poeziile postume voiculesciene au putut vedea lumina tiparului datorită lui. Tot lui I. Voiculescu i se datorează şi recuperarea de la fosta Securitate a unor manuscrise valoroase, după reabilitarea postumă a scriitorului. Istoricii literari, criticii şi cititorii îi datorează, de aceea, lui I. Voiculescu o recunoştință pe deplin meritată.

13 bis Ion Apetroaie, Vasile Voiculescu, studiu monografic. Bucureşti, 1875, p. 14.

14 Ion Voiculescu, începuturi literare, în voi. Articole, comunicări, documente, V. Voiculescu, I, Buzău, 1974, p. 56

15 Apud. Marius Pop, Documentar Maria Mitescu, în V. Voiculescu, Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, II, Buzău, 1979, p. 26

16 Fotografie aflată în Arhiva familiei

17 La Biblioteca județeană din Buzău există un jurnal al ei, inedit, de cca. 90 pag. Deşi nu are o valoare literară deosebită, el aduce, totuşi date interesante referitoare la „romanul" de dragoste dintre cei doi

18 Scrisoare (datată 9 ianuarie 1909), aflată în Muzeul de Literatură al Moldovei.

19 Scrisoare din 20 ianuarie 1909, aflată la Muzeul de Literatură al Moldovei.

20 Scrisoare din 24 martie 1910, aflată în Muzeul amintit.

21 Idem

22 Manuscris inedit, în Arhiva familiei.

23 Ion Apetroaie, Op. cit., p. 16.

24 Vasile Voiculescu, Poezii inedite şi corespondentă, Editura Porto- Franco Galați, Editura Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 1993, p. 64

25 Pregătirile, Drumul, Am ajuns, în „Viața Buzăului" (supliment), Buzău, aprilie 1969, retipărit integral în voi. Articole, Comunicări, Documente V. Voiculescu, Buzău, 1974

26 Reprodus din voi. Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, II, Buzău, 1979, p. 27-28

27 Amintiri despre pescuit menționează de altfel şi câteva momente din perioada goijeană a vieții scriitorului. E posibil ca povestiri precum Lostrița şi Pescarul Amin să-şi fi găsit „rădăcinile" inspirației aici.

27 bis Aceste numiri au fost: 15. VI. 1910 - circa Ocolul (Goij), 22. X. 1910 - Câmpu (Buzău), 1. XI. 1910 - Hotarele (Ilfov), 1. XI. 1911 - Bezdead (Dâmbovița), 1912-l913 - Bezdead (Dâmbovița), 31. V. 1913 - Casa culturală a Creditului şi asigurărilor muncitoreşti

(Bucureşti), 27. V. 1914 - Tătărani, 30. V. 1915 - Buftea (Ilfov), 1916 - Budeşti (Ilfov), 7. XIII. 1916 - Cocioc (Ilfov).

28 Petiția a fost tipărită integral în voi. Ileana Ene, Farmecul discret al manuscriselor, voi. I. Editura Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 1998, p. 152-l55

29 Scrisoare datată: 28 febr. 1911, aflată în Arhiva familiei.

30 Apud. Ion Voiculescu, Tabelul cronologic citat, p. XXI.

31 Scrisoare datată: 1911, ianuarie 25, marți seara, (în Arhiva familiei).

32 Gh. D. Mugur (1878-l946), un nume aproape uitat astăzi, a fost un statornic prieten şi colaborator al lui V. Voiculescu. Referent la Radio (din 1929), apoi director (1937-l940) şi chiar Preşedinte al Consiliului de administrație, dat afară de legionari, el revine apoi şi lucrează în amintita instituție până la moarte (5 ianuarie 1946). Coordonator de emisiuni, el însuşi conferențiar, Gh. D. Mugur a inițiat cicluri ca „Istoria muzicii", „Cântecele popoarelor", „Figuri de compozitori români", „Istoria dansului", „Figuri de oameni reprezentativi" (din istoria, cultura şi civilizația României, n. n.), „însemnări din călătorii" ş. a., la care a invitat personalități de prestigiu sau a ținut el însuşi conferințe (cca. 30-40 pentru fiecare ciclu). Era un mare animator şi militant pentru cillturalizarea poporului. „A iubit, ca puțini oameni de cultură - scria Zaharia Stancu la moartea lui, în 1946 -, satul şi pe țărani, tradițiile curate şi limba românească... Visa o vreme în care să nu existe sat sau cătun fără bibliotecă şi casă de țăran în care să nu se afle un raft cu cărți... Schița planul unor teatre ale poporului cu mii de locuri şi al unor săli de concerte..." (în „Ultima oră", 11 ianuarie 1946). A publicat un singur volum - Florile (în 1928, în colecția „Cartea vremii", pe care o îngrijea împreună cu V. Voiculescu), zeci de conferințe - rămase în manuscris - aflându-se astăzi în Arhivele Radiodifuziunii în aşteptarea editorului inimos care să le selecteze şi să le redea circuitului public.

33 C. I. Bercuş, Activitatea medicală a poetului V. C. Voiculescu, în voi. Pagini din trecutul medicinii. Editura Medicală, Bucureşti, 1970 p. 15

34 A se vedea şin acest sens Confesiunea citată la Cap. I, nota 6

35 Tot în această perioadă, mai exact în 1912, consemnăm şi debutul poetic în presă a lui V. Voiculescu cu poeziile „Urare" şi „Din a vremilor risipă" în „Convorbiri literare" (anul XLVIII, nr. 4).

36 în ordine cronologică: Marta (căsătorită Levitte - n. 1 aprilie 1911), licențiată în arte frumoase; Olga-Suitana (căsătorită Pontremoli - n. 13 iulie 1912, dec. 26 febr. 1983), licențiată în artă decorativă; Radu (n. 28 mai 1914), medic. Ceilalți doi - Ionică (licențiat în drept) şi Mihaela-Gabriela (licențiată în istoria artelor şi limba şi literatura franceză) se vor naşte ulterior: în 1916 şi, respectiv, 1920.

37 Ion Voiculescu, Tabelul cronologic citat, p. XXII.

38 George Pațurcă, Cu gândul la V. Voiculescu, Biblioteca județeană „V. Voiculescu" Buzău, Buzău, 2001, p. 10

39 Apud. George Pațurcă, Op. cit., p. 12

40 Idem

41 Ibidem, p. 20

42 Idem

43 George Pațurcă, Op. cit., p. 11-l2

44 Confesiunea... (vezi Cap. I, nota 6)

45 Apud Ioan Scurtu, Presărați pe-a lor morminte ale laurilor flori. Bucureşti, 1978, p. 13

46 Ele vor constitui o recunoştință meritată pentru eforturile depuse ca medic întru ajutorarea, ameliorarea suferințelor celor răniți

47 La Cheia Buzăului, în voi. Din țara Zimbrului

48 Ioan Scurtu, Op. cit., p. 18-23

49 George Tutoveanu, Academia Bârlădeană, în „Graiul nostru", an. I, nr. 9, 10, 11, Bârlad, 1925

50 G. Ursu, Istoria literară a Bârladului, Bucureşti, 1936, p. 56

51 Romulus Dianu, Art. şi loc. cit.

52 Apud. C. D. Zeletin, V. Voiculescu despre cei dintâi ani ai Academiei Bârlădene, în voi. Bârladul odinioară şi astăzi, III, Bârlad, 1984, p. 551

53 Iulius Nițulescu, Interviu dat în „Cronica", nr. 11/1970

54 Romulus Dianu, Apud. Marius Pop, Vasile Voiculescu şi Academia Bârlădeană, în voi. citat la nota 52, p. 557

55 V. Voiculescu, La Bârlad, în „Lamura" an. II, nr. 4, ianuarie 1921, retipărit şi în voi. citat la nota 52, p. 552-555

56 Publicată în voi. Bârladul odinioară şi astăzi, II 1982, p. 79

57 Vasile Damaschin, Am trecut şi eu pe la „Academia Bârlădeană", în voi. cit. la nota 56, p. 88

58 Vasile Voiculescu, Amintiri despre Vlahuță, 1927

59 Idem

60 Dan Smântânescu, Academia Bârlădeană în focul înfăptuirii idealului de unitate națională, în voi. cit. la nota 52, p. 424

61 Apud. George Pațurcă, Op. cit., p. 29-30

62 Idem

63 Ibidem, p. 27-28

64 Apud, Ion Apetroaie, V. Voiculescu şi Bârladul, în voi. cit. la nota 52, p. 565

65 Idem, p. 566

III. Trudă şi glorie

1 P. Nicanor et. Co (Mihai Ralea), Considerațiuni europene, în „Viața

Românească", an. XIX, 1927, nr. 8-9

2 Confesiunea... (Vezi nota 6 la Cap. I)

3 Dr. G. Brătescu, Preocupări epidemiologice ale doctorului V. Voiculescu, în „Revista de igienă, bacteriologie, virusologie, parazitologie, epidemiologie, pneumoftiziologie", nr. 1, ian.-mart. 1980.

4 Ion Voiculescu, Amintirile unei odăi, în „Steaua", nr. 4/1971

5 Despre rostul şi scopurile acestei fundații, ca şi despre activitatea lui V.

Voiculescu în cadrul ei vezi, în fcontinuare, cap. „Misionarism cultural, medicină şi literatură".

6 Ovidiu Papadima, Evocare, în „Muzeul Literaturii Române. Alte rotonde

13", Bucureşti, 1981, p. 38.

7 Liviu Grăsoiu, Poezia lui Vasile Voiculescu, Cluj-Napoca, 1977, p. 43.

8 Poate a sosit momentul să amintim aci şi principalele publicații la care a

colaborat V. Voiculescu cu poezii şi articole pe diverse teme. Iată-le: Până în 1920: Duminica poporului, Convorbiri literare, România viitoare, Flacăra, Capitala, România, Lamura, Neamul Românesc, Dacia, Luceafărul, Florile dalbe, Revista copiilor, Ilustrația neamului nostru etc. După 1920: Albina, Ramuri, Gândirea, Revista Fundațiilor Regale, Farul căminului, România administrativă, Pleiada, Scrisul românesc, Dumineca universului, Cugetul românesc, Răsăritul etc. Cât priveşte largul evantai al temelor abordate de către scriitor a se vedea şi bine documentata Biobibliografie V. Voiculescu a d-nei Aurora Alucăi (Iaşi, 1988)

9 Apud. C. I. Bercuş, Op. cit., p. 21

10 Zaharia Stancu, Locuri de mormânt, în „Luceafărul", an. XIV, nr. 47, 1971, nr. 47, 20 nov.

11 Confesiunea... (Vezi Cap. I, nota 6)

12 Idem

13 Ibidem

14 Ovidiu Papadima, La sărbătorire am stat între Lucian Blaga şi Nichifor Crainic şi aveam să pătimesc ca şi ei, în voi. Florentin Popescu, Amintirea care ne rămâne. Editura Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 2002, p. 30-31

15 I. Hangiu, Dicționarul presei literare românești, 1790-1990, Ediția Il-a revizuită şi completată, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1996, p. 217-218

15 bis Emil Pintea, Gândirea. Antologie literară, Editura Dacia, Cluj, 1992, p. 6

16 în cartea noastră, V. Voiculescu la Pârscov (Buzău, 1996) am relevat mai multe astfel de prezențe şi concordanțe între factorul biografic şi opera literară a scriitorului

17 între cei care s-au pronunțat, de-a lungul vremii, în acest sens: Tudor Vianu, Nichifor Crainic, Eugen Todoran, Ovidiu Papadima, N. Davidescu, Traian Mateescu, I. Negoițescu ş. a. (vezi şi bibliografia selectivă a cărții de față). „Vasile Voiculescu - scria, bunăoară, N. Crevedia în 1933 - are asupra tuturor avantajul graiului şi este, după d. Arghezi, cel mai puternic înnoitor de expresie (...) V. Voiculescu a scos din scorburile limbii celei mai neaoşe, acele cuvinte aspre, pline de o sănătate specifică rurală". („Calendarul", 12. XI. 1933)

18 Lazăr Băciucu, Valentin Georgian, Aurelian Pițu, Buzău. Ghid turistic al județului, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1978, p. 78

18 bis Apud. Constantin Cioroiu, Litoralul românesc, ghid sentimental. Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1981, p. 37-38, 42

19 Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, I, Buzău, 1974, p. 82

20 Apud. Balcica Măciucă, Balcic, Editura Universalia, Bucureşti, 2001, p. 36-37

21 V. Voiculescu, Poezii. Antologie şi prefață de Aurel Rău, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, II, p. 91

22 Balcica Măciucă, Op. cit., p. 28

23 Idem, p. 31

24 Ibidem, p. 47

25 Toate aceste fotografii, obținute prin bunăvoința celor doi copii ai scriitorului, Gabriela şi Radu, au fost publicate de noi în ediția I-a a voi. Pe urmele lui Vasile Voiculescu (Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1994)

26 Peste ani scriitorul va fi mai puțin sobru în ce priveşte echipamentul cu care va pleca pe munte

27 Muntele, conferință citită la Radio în 1938, publicată postum în „Almanahul turistic 1984", p. 32-33, retipărită şi în ediția V. Voiculescu, Gânduri albe, Ed. Cartea Românească, 1986, p. 170-174

28 Conferință citată

29 Apud. Ion Velcea, Gh. Niculescu, Prahova - ghid turistic, Bucureşti, 1979, p. 73-74

30 Apud. Al. Oproescu, V. Voiculescu în intimitate, în voi. Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, II. Buzău, 1979, p. 56

31 Ovidiu Papadima, Cu Vasile Voiculescu în lumea amintirilor, în „Steaua", nr. 3, Martie 1980

32 Când vor muri Pillat, Goga, Ionel Teodoreanu, autorul volumului Pârgă va scrie pentru fiecare o „stelă funerară". Afectat de moartea în cumplita iarnă a lui 1954 a celui care a scris La Medeleni, poetul va

crea, mai târziu, povestirea Viscolul, în care personajul Negrea este descris întocmai ca Teodoreanu...

33 Evident, până la moartea poetului. Postum, la apariția Ultimelor sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară se vor schimba toate ierarhiile şi judecățile de până atunci.

34 Problema interpretării, articolul publicat în „Curentul literar", an. III, nr. 115, 14 iunie 1941.

35 în mai multe discuții purtate cu doi dintre fiii scriitorului, Radu şi Gabriela, în iunie-iulie-august 1983 (de care am mai amintit), Radu Voiculescu a confirmat, cu amănunte chiar, întâmplările legate de geneza poemului Ionică. Tot cu acele prilejuri ne-a fost pusă la dispoziție şi dactilograma textului intitulat Gujălie.

36 Daniela Defour, Amintiri despre bunicul meu, în voi. Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, I, Buzău, 1974, p. 78. De altfel asupra altor amănunte în această privință vom mai reveni pe parcursul evocării de față.

37 G. Călinescu, Vasile Voiculescu, în Istoria literaturii române de la origini până în prezent, 1941, p. 797-800

38 Tudor Vianu, Alegorism (V. Voiculescu), în „Opere", V, 1975.

39 N. Davidescu, Aspecte şi direcții literare, Bucureşti, 1975, p. 458.

40 Nichifor Crainic, Lui V. Voiculescu, în Calendarul, 12 nov. 1933.

41 Ideea şi imaginea par să-l fi obsedat o vreme pe poet, fiindcă în volumul următor (Destin, 1933) în Poezie scrie: „M-am băgat surugiu la cuvinte: / le momesc cu văpăi, le hrănesc cu jăratec..."

42 Ion Apetroaie, Op. cit., p. 108.

43 Exceptând scrierea de tinerețe Poemul Hanului cu urşi, aci se înregistrează cea dintâi apariție a ursului în scrierile lui Voiculescu. Ulterior,

acest animal - considerat o „întruchipare a sufletului băştinaş al țării" (Ion Pillat) va face o adevărată „carieră literară" în scrierile voiculesciene, mai ales în teatru (în Fata ursului, de pildă).

IV. Misionarism cultural, medicină şi literatură

1 N. M. Condiescu (1880-l939), general adjutant al regelui Carol, preşedinte al Societății Scriitorilor Români între 1935-l939, cunoscător şi iubitor al artelor, autor al unui volum de versuri Din lacrămi (1899) şi a două volume de impresii de călătorie (Peste mări şi țări - voi. I, 1922, voi. II, 1923 scrise în urma voiajului făcut alături de suveran în jurul lumii, ca şi al unor satire ale vieții publice (Conu Enache, 1928, roman „cu cheie") şi al unei evocări semi- memorialistice a vieții de provincie (însemnările lui Safirim, 1936), a

fost totodată şi un mentor al Fundației culturale „Principele Carol", sprijinind apariția unor publicații de popularizare a culturii în mase („Albina") şi inițiator al colecției populare „Cartea vremii". Bun prieten cu V. Voiculescu, N. M. Condiescu rămâne o figură interesantă a vieții culturale interbelice, „...miraculos inspirați să şi-l aleagă preşedinte - scria Revista Fundațiilor Regale la moartea sa oamenii condeiului au cules... roade care acum câțiva ani ar fi părut fabuloase, irealizabile... Rolul său (la revista amintită, n. n.) a fost nu numai de colaborator, ci de mentor şi de arbitru".

2 Vezi cap. Tinerețea, nota 32.

3 Căminul cultural, îndreptar pentru conducătorii culturali de la sate (în

colaborare cu Gh. D. Mugur; textele citate aparțin lui V. Voiculescu).

4. Idem

5 Ceea ce se va vedea şi peste două decenii, când va scrie Povestirile

6 Va trebui să vină o zi în care un cercetător sau editor al oprei

voiculesciene să se ocupe şi de publicistica acestui scriitor, pe nedrept rămasă risipită prin paginile ziarelor şi revistelor vremii, pe parcursul unui sfert de veac. Pe lângă conținutul lor de idei (pe alocuri cu depină valabilitate şi astăzi), articolele lui Vasile Voiculescu relevă un publicist plin de vervă şi de culoare, original şi convingător.

7 Apud. Ion Voiculescu, Tabelul Cronologic citat la Cap. I, Nota 54

8 Rodica Pândele, Prefață la voi. V. Voiculescu interpretat de..., Bucureşti, 1981, p. 15

9 Ion Apetroaie, Teatrul lui Vasile Voiculescu, în „Cronica", nr. 27, 7 iulie

1972

10 Paul Sterian, Far a ursului de Vasile Voiculescu, în „Gândirea", nr. 12, 1930

11 N. Crevedia, Interviul cit.

12 Al. Piru, Teatrul lui V. Voiculescu, în „România literară", nr. 5, 1 iunie 1972.

13 „Rampa", nr. 79, (XXX), 1930, 23 noiembrie.

14 Mircea Tomuş, Prefață la voi. V. Voiculescu, Teatru, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, p. 8-9

15 Apud. Ioan Massoff, Teatrul românesc, Bucureşti, VII, 1978, p. 29

15 bis Li viu Rebreanu, Jurnal, I, Text ales şi stabilit, studiu introductiv de Puia Florica Rebreanu. Addenda, note şi comentarii de Niculae Gheran, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p. 217

16 Liviu Rebreanu, Jurnal, II, text ales şi stabilit de Puia Florica Rebreanu. Addenda, note şi comentarii de Niculae Gheran, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p. 26

17 în 1927, când i-a apărut volumul de epigrame, Cincinat i-a oferit poetului un exemplar din carte cu dedicația: „Doctorului Voiculescu,

cel mai suav, mai dulce, mai profund şi mai nou dintre poeții noştri mari - în semn de admirație pentru om şi pentru poet şi de iubire pentru prieten", la care Voiculescu i-a răspuns: „Când te-a lovit un prost sau un măgar / Tu scoți scântei ca orişice amnar / Cu diamantul să te-asemuieşti: / El scânteiază fără să-l loveşti". (Apud Constantin Păunescu, Voiculescu epigramist, în „Argeş", 7/1966).

18 Apărut postum în revista „Transilvania", nr. 9/1966

19 Cu V. Voiculescu în lumea amintirilor, în „Steaua", nr. 3/1980

20 Evident, astăzi lucrurile stau cu totul altfel. Numeroase descoperiri arheologice, studii şi cercetări competente au făcut lumină şi în această perioadă îndepărtată a istoriei noastre.

21 în 1983 a fost adaptată şi prezentată la Teatrul TV.

22 Voiculescu vorbise pentru prima oară la microfon la 19 februarie 1929, când a făcut „lectură de versuri", deci la mai puțin de patru luni de la înființarea postului național de radio (inaugurat oficial al 1 noiembrie 1928).

23 Adrian Maniu, V. Voiculescu-omul, în voi. V. Voiculescu interpretat de..., 1981, p. 25

24 Apud Victor Crăciun, Prefață la voi. Articole vorbite, 1974, p. 8.

25 Virgil Carianopol, Vasile Voiculescu, în „Steaua", nr. 8/1967.

26 Tudor Teodorescu-Branişte, Doctorul Vasile Voiculescu, în V. Voiculescu interpretat de..., p. 29

27 George Sbârcea, Cafeneaua cu poeți şi amintiri, Editura Dacia, Cluj- Napoca, 1989, p. 171

28 Idem, p. 172

29 Op. cit., p. 172

30 Idem, p. 173

31 Tudor Teodorescu-Branişte, Doctorul Vasile Voiculescu, în voi. V. Voiculescu interpretat de... (voi. cit.), p. 29

32 Iată, spre edificare, câteva din conferințele pe teme culturale ținute de Voiculescu, în fața microfonului: Novalis (6 mai 1929), Misterul Shakespeare (5 noiembrie 1929), Cultură şi civilizație (9 martie 1930), Falsa cultură şi falsa civilizație (13 aprilie 1930), Amintiri despre Vlahuță (2 aprilie 1929), Sănătatea şi arta (7 dec. 1929), Despre scriitorul Urmuz (2 ianuarie 1932), Oameni aleşi ai neamului nostru (25 martie 1933), Tradiționalismul şi poezia eroică (5 mai 1933), Ion Pillat (27 mai 1941) ş. a. (Apud Victor Crăciun, „Confesiuni sonore", 1980, p. 133).

33 Apud Ion Voiculescu, Amintirile unei odăi, în „Steaua, nr. 4/1971

34 Pentru o mai detaliată informare asupra perioadei în care V. Voiculescu a lucrat la Radio, se poate consulta lucrarea Confesiuni sonore (O istorie a literaturii române la microfon), de Victor Crăciun, Bucureşti, 1980.

35 G. Călinescu, V. Voiculescu - „Destin", în „Adevărul literar şi artistic", an. XII, 1933, nr. 680, 17 februarie.

36 Poezia tradiționalistă (conferința citată)

37 I. Valerian, Cu scriitorii prin veac, Bucureşti, 1967, p. 238

38 Valentin Borda, Călătorie prin vreme, Bucureşti, 1979, p. 103

39 Idem, p. 104

40 Manuscris inedit, scris cu creionul pe o filă purtând en tete-u\ gazetei „Duminica universului", nedatat, aflat în Arhiva familiei

41 Muntele (conferința citată)

42 V. Voiculescu în pagini de corespondență, în „Cronica", nr. 20/20 mai 1967

43 N. I. Herescu (1903-l961), poet, prozator, traducător şi eseist era oltean născut la Turnu Severin. Foarte bun specialist în limbile clasice (cu specializare la Paris, 1927-l929), el a deținut funcții publice importante

(fondator şi diresctor al Institutului Român de Studii Latine, 1937; preşedinte al Societății Scriitorilor Români, 1939-l944; director la Fundațiilor Culturale Regale, 1940-l944). Fondator de reviste („Sufletul românesc", „Favonius", „Revista clasică", „Pleiade" - aceasta din urmă editată împreună cu T. Păunescu-Ulmu în 1927- 1928 şi reeditată, într-o nouă serie, împreună cu Ion Pillat şi V. Voiculescu în 1934. A publicat două volume de versuri, mai multe cărți de eseuri, a efectuat numeroase traduceri din limba latină şi a pledat pentru mai buna cunoaştere a antichității prin operele literare, convins că aceasta contribuie la afirmarea spcificului național într-o zonă preponderent slavă. în 1944, aflându-se în Portugalia, se hotărăşte să rămână în exil, unde predă latina la Universitatea din Lisabano (1947-l948), ulterior stabilindu-se în Franța şi participând la editarea revistelor „Luceafărul" (1948-l949) şi „Uniunea română" (1948-l950)

44 Prin construirea Sistemului hidroenergetic şi de navigație „Porțile de Fier", insula Ada-Kaleh şi vechea Orşovă au fost acoperite de ape. Vestigiile de interes istoric şi arheologic de pe insulă au fost strămutate pe ostrovul Şimian. De asemenea oraşul Orşova a fost ridicat din nou pe Valea Cernei.

45 Apud Al. Puiu-I. Istrate, 10 zone turistice din România, Bucureşti, 1969, p. 72-75

46 Dorel Defour, Desluşind tainele obârşiei, în voi. Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, I, Buzău, 1979, p. 47-48

47 Amintiri despre pescuit

48 Muntele (conferința citată)

49 Idem

50 Ibidem

51 George Sbârcea, Op. cit., p. 174

52 Idem, p. 193

53 Constantin Daniel, Vasile Voiculescu - medic practician, în voi. Retrospective medicale (Studii, note şi documente), sub redacția dr. G. Brătescu, Editura medicală, Bucureşti, 1985, p. 582

54 Idem, p. 582

55 Constantin Daniel, Art. din voi. cit., p. 583

56 Primeniri de primăvară, în „România administrativă", an. XVI, nr. 1- 2/1935

57 Apud. Ion Voiculescu, Tabelul cronologic citat

58 Vladimir Streinu, Opera literară a lui Vasile Voiculescu, în voi. Pagini de critică literară, 3, 1974. Reprodus după Vasile Voiculescu interpretat de... (voi. cit.)

59 Tudor Vianu, Alegorism (V. Voiculescu), în voi. Opere, 5, 1975, p. 549-558

60 V. Voiculescu în pagini de corespondență, în „Cronica", nr. 20/20 mai 1967

V. Exil interior. Isihasm şi creație

1 Alexandru Oproescu, V. Voiculescu în intimitate, ipostaze inedite, în voi.

Articole, comunicări, docmente V. Voiculescu, II, 1979, p. 60

2 Idem

3 Virgil Carianopol, Vasile Voiculescu, în „Steaua", nr. 8/1967

4 Zaharia Stancu, Art. cit. la Cap. III, nota 10

5 „Duminica universului", nr. 21, 1831, p. 327-328

6 Alexandru Oproescu, Art. cit. la nota 1

7 Scrisori aflate în Arhiva familiei

8 Dinu Pillat, V. Voiculescu la epoca genezei povestirilor, în „România

literară, an. III, 1970, nr. 15/9 aprilie

9 Valeriu Anania, Rotonda plopilor aprinşi, Editura Cartea Românească,

Bucureşti, 1983, p. 250

10 Idem, p. 266

11 Cornelia Pillat, Eterna întoarcere. Editura du Style, Bucureşti, 1996, p. 201

12 Idem, p. 202

13 Elena Zaharia-Filipaş, Introducere în opera lui Vasile Voiculescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1980, p. 100

14 Idem, p. 102

15 Vladimir Streinu, Op. şi loc. cit.

16 O interesantă interpretare „biblică" o dă povestirii Roxana Sorescu atunci când comentează Sonetele, încercând să stabilească filiații între

poezie şi proză. Chiar dacă pe alocuri interpretarea este vulnerabilă şi ridică unele semne de întrebare, totuşi merită a fi citită

17 Op. şi loc. cit.

18 Virgil Ardeleanu, V. Voiculescu, în „Steaua", nr. 7/1967

19 George Muntean, V. Voiculescu şi fabulosul folcloric, în „Viața Românească", nr. 2/1970

20 N. Crevedia, Interviul citat Ia Cap. I, nota 5

21 Apud. Ion Voiculescu, V. Voiculescu - 85 de ani de la naştere, în „Steaua", nr. 2/1969

22 Mihail Constantineanu, Doctor la oameni de seamă, Editura Anastasia, Bucureşti, 2000, p. 173

23 Idem

24 Op. cit., p. 174

25 Citatele din V. Voiculescu apud Viorel Cosma, V. Voiculescu şi muzica, în „România literară", nr. 53, 30 dec. 1982 şi Prof. dr. doc. Francisc Popescu, Conferință ținută la Societatea de ştiințe medicale în 1976, Arh. fam. Voiculescu.

26 Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Vasile Voiculescu „a suprapus mereu pe muzician poetului", în voi. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Iosif Sava, Muzica şi literatura. Scriitori români, voi. III, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1994, p. 283

27 Este vorba de poeziile De profundis, Alborada, Nocturnă şi Graalul, scrise între 1950-l954, la care se adaugă Iluzii şi țiparul

28 Confesiunea cit.

29 Reeditată şi completată cu noi date în 1994

30 Vezi revista „Colibri", nr. 13/1990

31 Apud. Roxana Sorescu, Cronologia vieții şi a operei lui Vasile Voiculescu, în voi. V. Voiculescu, Integrala prozei literare, Editura Anastasia, Bucureşti, 1998, p. 26

32 V. Voiculescu în amintiri de intimitate. De vorbă cu dr. Radu Voiculescu. Interviu realizat de Nicolae Florescu, în ‚Jurnalul Literar", an. IV, nr. 41-44 (nov. 1993)

33 Idem

34 Amintiri despre pescuit

35 Confesiunea...

36 Valeriu Anania, Op. cit., p. 239

37 V. Voiculescu, Jurnal, în „Manuscriptum", nr. 1/1978

38 Autoportret romantic la 67 de ani

39 Ana Selejan, Literatura română în totalitarism (Anul 1954), Fundația Culturală, Fronde, Sibiu, 1996, p. 185-l86

40 Sandu Lăzărescu, La Jilava - ultima imagine, în „Universul literar", an IV, nr. 41^14, nov. 1993, p. 5-8

41 Mihai Rădulescu, Rugul Aprins. De la Mănăstirea Antim la Aiud, Editura Ramida, Bucureşti, 1998, p. 139

42 Părintele Dumitru Stăniloaie, Rugăciunea lui Iisus şi experiența Duhului Sfânt, Editura Deisis, Sibiu, 1995, p. 53-54, 58

43 Mihai Rădulescu, Op. cit., p. 142

44 Iată ce îşi amintea fostul stareț Dr. Vasile Vasilichi din „Şedințele de joi seara": „Ion Marin Sadoveanu ne-a citit manuscrisul său mărunt şi îndesat scris, care prezenta într-o înfățişare excelentă scena martirajului Sfântului Ioan Botezătorul (...); Arhimandritul Haralambie Vasilachi, cu prezentarea sa filosofică a Adevărului absolut: Paul Sterian, care a înfățişat viața a doi sfinți, în două şedințe. Nu pot uita adâncimea analizei psihologice în care a înfățițat viața marii mucenițe Anastasia Fecioara, izbăvitoarea de otravă, pe care Biserica noastră o sărbătoreşte Ia 22 decembrie. (...) La fel se înfățişa în comuniunea celor din cercul literar: scriitorul Sandu Tudor, care scânteia cu un spirit critic în bogăția sa de cunoştințe în spiritualitatea creştină şi necreştină a lumii contemporane (...) Apud. Mihai Rădulescu, Op. cit., p. 143-l44

45 Mihai Rădulescu, Op. cit., p. 144-l45

46 Idem, p. 146

47 André Scrima, Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiția răsăriteană, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 130

48 Maurice Cocagnac, Simbolurile biblice, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 33

49 Op. cit., p. 168-l69

50 Idem, p. 170

51 Op. cit., p. 155

52 Această prezentare poate fi citită în volumele lui Mihai Rădulescu şi André Scrima

53 Text preluat din lucrarea lui Mihai Rădulescu, citată până acum

54 Vezi nota 38 de la pag. 148 a voi. citat

55 André Scrima, Op. cit., p. 150

56 Op. cit., p. 251

57 Idem

58 în arhiva familiei se mai păstrează încă un extras din revista „Biserica Ortodoxă Română", nr. 9-l0/1937, cuprinzând articolul Rugăciunea lui Iisus, încercare critică asupra doctrinei isihaste, de Achim Nica, pe marginea căruia se găseşte autograful poetului

59 Valeriu Anania, Poezia religioasă modernă; mari poeți de inspirație creştină; V. Voiculescu - liniştea supremă a iubirii, în voi. Din spumele mării, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 164-l66

60 Valeriu Anania, Op. cit. la nota 9, p. 258

61 Constantin Miu, Vasile Voiculescu - Poet isihast, Editura Florile Dalbe, Bucureşti, 1997, p. 117-l18

62 Op. cit. la nota 59

63 Ovidiu Papadima, „Ultimele sonete...", în „Ramuri", nr. 2/1965

64 în paralel cu Sonetele, Voiculescu a mai scris peste 160 de poezii cu caracter religios, publicate postum de către fiul său, Radu Voiculescu în voi. Călătorie spre locul inimii (Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1994)

65 Scrisoare aflată în Arhiva familiei

66 Al. Piru, V. Voiculescu, în Varia, II, 1973, p. 352

67 Ion Oarcăsu, Sonetele - psalmi de taină, în vol. V. Voiculescu interpretat de..., Bucureşti, 1981, p. 109

68 Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Ultimele sonete în opera lui V. Voiculescu în „Viața Românească", nr. 5/1973

69 Roxana Sorescu, Interpretări, Bucureşti, 1979, p. 110-l32

70 Corneliu Ştefan, Un scriitor prea îndepărtat, în voi. Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, II, Buzău, 1979, p. 11

71 Bucureşti, 1974, p. 362-378

VI. Anii recluziunii şi sfârşitul

1 Despre ele am relatat pe larg în volumul nostru Pe urmele lui Vasile

Voiculescu, Bucureşti, 1984

2 Jean François Soulet, Istoria comparată a statelor comuniste din 1945

până în zilele noastre, Editura Polirom, Iaşi, 1998, p. 116

3 Idem, p. 117

4 Ibidem, p. 119-l20

5 André Scrima, Op. cit., la nota 47, cap. anterior, p. 175

6 Ceea ce s-a şi întâmplat, de fapt, în noaptea de 8 noiembrie 1958 cu V.

Voiculescu

7 Cornelia Pillât, Op. cit. în cap. anterior, nota 11

8 Vezi Anii detenției, în vol. V. Voiculescu - contribuții buzoiene,

Biblioteca județeană „V. Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1993, p. 39-53

9 Vasile Voiculescu, Discreția binelui şi strălucirea geniului (2). Convorbire cu d-na Gabriela Defour (autor Dinu Moraru), în „Lumea magazin", nr. 4/1997, p. 28-32

10 Vasile Mănuceanu, „Lăsați-l, nimeni să nu-l ştie...". Convorbire cu Andrei Voiculescu, în vol. V. Voiculescu - contribuții buzoiene, ed. cit. la nota 8, p. 31

11 Textul integral al acestuia a fost publicat şi de noi în voi. Detenția şi sfârşitul lui V. Voiculescu, Editura Vestala, Bucureşti, 2000, p. 131

12 V. Voiculescu în amintiri de intimitate (Vezi nota 32 în cap. anterior)

13 „L-am scos pe tata din închisoare", în voi. citat la nota 10, p. 49-50

14 Idem

15 Mihai Beniuc, Sub patru dictaturi. Memorii (1940-l975), Editura Ion Cristoiu S. A., Bucureşti, 1999, p. 267-268

16 Interviul citat la nota 12

17 Textul integral a fost publicat de noi în voi. citat la nota 11

18 Vezi interviul citat la nota 12

19 Ed. cit. la Cap. V, nota 11, p. 202

20 Valeriu Anania, Rotonda plopilor aprinşi, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1983, p. 241

21 Virgil Carianopol, Cu poetul Vasile Voiculescu în „România literară", nr. 31/30 iulie 1970

22 Vezi nota 9

23 Interviul citat ia nota 12

24 Interviul citat la nota 9

25 Interviul citat la nota 12

26 Sabina Măduța, Mesaj întârziat, în voi. Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, IV, Biblioteca județeană „V. Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1994, p. 81

27 Idem

28 Vezi voi. Prigoana. Documente ale procesului C. Noica, C. Pillat, N. Steinhardt, Al. Paleologu, A. Acterian, S. Al. -George, Al. O. Teodoreanu (Păstorel) etc., Editura Vremea, Bucureşti, 1996, p. 242

29 Scrisoare din 10 aprilie 1993, adresată de Gh. Penciu lui Al. Oproescu, în voi. cit., la pag nota 26, p. 79

30 Gheorghe Penciu, în surghiun cu Vasile Voiculescu, în voi. Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, IV, Biblioteca județeană „V. Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1994, p. 75

31 Idem

32 Art. cit. la nota 26

33 Vezi nota 30

34 Idem

35 Capul de acuzare: Misticismul. Convorbire cu Gabriela Defour şi Radu Voiculescu, fiii scriitorului (autor Al. Oproescu), în voi. cit. la nota 10, p. 43

36 „Să mai văd soarele o dată!" Din mărturisirile unui deținut, în voi. cit. la nota 8, p. 46

37 Interviul citat la nota 8

38 Interviul citat la nota 9

39 Art. cit. la nota 13

40 Idem

41 Radu Voiculescu, Ultimele luni, în voi. Articole, comunicări,

documente V. Voiculescu, III, Biblioteca județeană „V. Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1992, p. 50

42 Idem

43 Ibident

44 Idem, p. 53

45 Art. şi voi cit. la nota 41, p. 59

46 V. Voiculescu, Călătorie spre locul inimii. Poeme religioase. Ediție în grijită şi Notă asupra ediției de Radu Voiculescu, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1994, p. 30

VII. Reabilitarea omului şi destinul operei lui în posteritate

1 Radu Voiculescu, Ultimele luni, în voi. cit. la cap. anterior, nota 41, p.

56

2 Vezi nota 9 la cap. ant.

3 Vezi şi voi. nostru Pe urmele lui Vale Voiculescu, 1984, p. 288

£ Andrei Voiculescu, nepotul marelui scriitor Vasile Voiculescu, dă în urmărire „caietul negru" al bunicului său, în „Adevărul literar şi artistic", an VII, nr. 408 (10 martie 1998), p. 13

5 Idem

6 Ov. S. Crohmălniceanu, Literatura română între cele două războaie

mondiale, II, Editura Minerva, Bucureşti, 1974, p. 299

7 Ion Oarcăsu, Sonetele - psalmi de taină, în „Tribuna", an XI, 1967, nr.

43/26 octombrie.

8 Virgil Ardeleanu, V. Voiculescu, în „Steaua", nr. 7/1967, p. 92

9 Ion Apetroaie, V. Voiculescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, p. 233

10 Nicolae Balotă, V. Voiculescu sau duhul povestirii, în voi. De la Ion la Ioanide, Editura Eminescu, Bucureşti, 1974, p. 363

O Rotondă consacrată lui V. Voiculescu la Muzeul Național al Literaturii Române. în imagine: Gabriela Defour-Voiculescu, fiica scriitorului, Florentin Popescu şi Roxana So- rcscu (12 octombrie 2004).

Biblio graf ie

I. Din opera scriitorului:

Părgă, Editura Cartea Românească, 1921

Poeme cu îngeri, Editura Cartea vremii, Bucureşti, 1927

La pragul minunii, Bucureşti, 1934

Toate leacurile la îndemână, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1935

Duhul Pământului, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1943 Poezii, (ediție definitivă), Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1944

Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de V. Voiculescu, cu o prefață de Perpessicius, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1964

Povestiri, 2 voi., cu un studiu introductiv de Vladimir Streinu; I Capul de

zimbru, II Ultimul berevoi, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966 Poezii, 2 voi., antologie şi prefață de Aurel Rău, text stabilit de I. Voiculescu

şi V. Iova, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968 Zahei Orbul, cu o prefață de Mircea Tomuş, text stabilit de Ion Voiculescu,

Editura Dacia, Cluj, 1970 Teatru, ediție îngrijită şi prefață de Mircea Tomuş şi I. Voiculescu, Editura Dacia, Cluj, 1972

Nuvele, 2 voi., I Capul de zimbru, II Iubire magică, prefață de Mircea Tomuş,

tabel cronologic de I. Voiculescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1972 Poezii, 2 voi., ediție şi prefață de Liviu Grăsoiu, tabel cronologic de I. Voiculescu şi Liviu Grăsoiu, Editura Minerva, colecția „Biblioteca pentru

toți", Bucureşti, 1983 Gânduri albe, ediție şi cronologie de Victor Crăciun şi Radu Voiculescu,

Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1986 Toiagul minunilor (proze), ediție îngrijită şi note de Nicolae Florescu, Editura

.Jurnalul literar", Bucureşti, 1991 Poezii inedite şi corespondentă, ediție îngrijită, prefață şi note de Ileana Ene, Editura Porto Franco - Galați, Editura Muzeul Literaturii Române - Bucureşti, Bucureşti, 1993 Călătorie spre locul inimii (Poeme religioase), ediție îngrijită şi notă asupra ediției de Radu Voiculescu, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1994

Integrala prozei literare, ediție îngrijită, prefață şi cronologie de Roxana

Sorescu, Editura Anastasia, Bucureşti, 1998 Integrala operei poetice, ediție îngrijită şi prefață de Roxana Sorescu, Editura

Anastaia, Bucureşti, 1999 Opera literară, 3 voi. Ediție îngrijită de Roxana Sorescu, Editura Cartex 2000, Bucureşti, 2003

II. Mărturii despre epocă, biografie şi operă:

Alucăi, Aurora, V. Voiculescu (1884-l963). Biobibliografie, I, II, Biblioteca

Centrală Universitară „Mihai Eminescu" - Iaşi, Iaşi, 1988 *** Articole, comunicări, documente V. Voiculescu, ediție îngrijită, prefață şi note de Alex. Oproescu, Buzău, I (1974), II (1979), III (1992), IV (1994) *** V. Voiculescu interpretate de..., antologie, prefață, tabel cronologic, bibliografie critică selectivă de Rodica Pândele, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981

*** V. Voiculescu în pagini de corespondență, cu o prezentare de Lizica

Muşatescu, în „Cronica", an II, 1967, nr. 20/20 mai *** V. Voiculescu, Corespondență inedită, cu o prezentare de Emil Mânu, în

„Luceafărul", an XII, 1969, nr. 50/13 decembrie *** Din corespondența lui V. Voiculescu, cu o prezentare de Marius Pop, în

„Orizont", an 27, nr. 42/21 octombrie *** Bârladul odinioară şi astăzi, sub redacția lui Romulus Boteanu, Bârlad, II (1982), 111(1984)

*** Prigoana. Documente ale procesului C. Noica, D. Pi 1 lat, N. Steinhardt, Al. Paleologu, A. Acterian, Sergiu Al-George, Al. O. Teodoreanu (Păstorel) etc., Editura Vremea, Bucureşti, 1996

Anania, Valeriu, Rotonda plopilor aprinşi, Editura Cartea Românească,

Bucureşti, 1983 Idem, Din spumele mării, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995 Anghel, Paul, Arhivă sentimentală. Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968 Apetroaie, Ion, V. Voiculescu, Editura Minerva, Bucureşti,

1975 Balotă, Nicolae, De la Ion la loanide, Editura Eminescu, Bucureşti, 1974 Benador, Ury, Minunați oameni scriitorii, în „România literară", an. II, 1969,

nr. 50/10 decembrie Beniuc, Mihai, Sub patru dictaturi. Memorii (1940-l975), Editura Ion

Cristoiu S. A., Bucureşti, 1999 Bercuş, C. I., Pagini din trecutul medicinii. Editura Medicală, Bucureşti, 1970 Braga, Mircea, V. Voiculescu în orizontul tradiționalismului, Editura Minerva, Bucureşti, 1984

Brancianinov, Ignatie, Sfântul, Cuvânt despre Rugăciunea lui Iisus. Cu o prefață de Ilie Cleopa, Editura Anastasia, Bucureşti, 1996

Carianopol, Virgil, Scriitori care au devenit amintiri. Editura Minerva, Bucureşti, 1973

Călinescu, G., Istoria literaturii române de la origini până în prezent,

Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941 Călinescu, G., Ulysse, Editura Univers, Bucureşti, 1967 Cioculescu, Şerban, Aspecte literare contemporane, Editura Minerva, Bucureşti, 1972

Cioculescu, Şerban, V. Voiculescu. Portret, în „Glasul patriei", an. III, 1963, nr. 14/10 mai

Cioculescu, Şerban, Breviar: Pe urmele lui Vasile Voiculescu, în „România literară", an XVII, nr. 10/8 martie 1984, retipărit în anexele la voi. Florentin Popescu, Amintirea care ne rămâne, Editura Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 2002 Cocagnac, Maurice, Simbolurile biblice. Lexic teologic, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997

Comte, Fernand, Marile figuri ale Bibliei, Editura Humanitas, Bucureşti, 1995 Constantineanu, Mihail, Doctor la oameni de seamă, Editura Anastasia, Bucureşti, 2000

Constantinescu, Pompiliu, Scrieri, 5, Editura Minerva, Bucureşti, 1971 Crăciun, Victor, Articole vorbite, Editura Eminescu, Bucureşti, 1974 Crohmălniceanu, Ov. S., Literatura română între cele două războaie

mondiale, 2, Editura Minerva, Bucureşti, 1974 Daniel, Constantin, V. Voiculescu - medic practician, în voi. Retrospective medicale (Studii, note şi documente), sub redacția dr. G. Brătescu, Editura medicală, Bucureşti, 1985, retipărit şi în anexele la voi. Florentin Popescu, Amintirea care ne rămâne. Editura Muzeul Literaturii Române, 2002 Davidescu, N., Aspecte şi direcții literare, editura Minerva, Bucureşti, 1975 Dianu, Romulus, Despre V. Voiculescu, în „Ramuri", an. VII, 1970, nr. 11/15 nov.

Dumitrescu-Buşulenga, Zoe, Ultimele sonete în opera lui V. Voiculescu în

„Viața Românească, an. XXVI, 1973, nr. 5/mai Dumitrescu-Buşulenga, Zoe; Sava, Iosif, Muzica şi literatura. Scriitori

români, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1994 Ene, Ileana, Farmecul discret al manuscriselor, I, Editura Muzeul Literaturii

Române, Bucureşti, 1998 Florescu, N., V. Voiculescu, în marginea dramaturgiei: Pribeaga, în

„Manuscriptum", an. VIII, 1977, nr. 2 Fouilloux, Danielle şi colab., Dicționar cultural al Bibliei, Editura Nemira, Bucureşti, 1988

Grăsoiu, Liviu, Poezia lui Vasile Voiculescu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977

Grăsoiu, Liviu, Voiculesciana, Editura Nouă, Bucureşti, 2008 Hangiu, I., Dicționarul presei literare româneşti 1790-l990, ed. Il-a, revizuită şi completată, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1996

Herescu, N. I., V. Voiculescu şi poezia pură, în „Gândirea", an. XXII, 1943, nr. 7/august

Ionescu, Const. D., V. Voiculescu, în „Ramuri", an XXIX, 1937, nr. 7/septembrie

Ionescu, Constant, Amintiri despre V. Voiculescu, în „România literară", an.

IV, 1971, nr. 26/24 iunie Iorga, Nicolae, Istoria literaturii româneşti contemporane, Editura Adevărul, 1934

.Jurnalul literar", serie nouă, an. IV, nr. 41-44/nov. 1993

Lățescu-Boldur, Gheorghe, Genocidul comunist în România, I, Editura

Albatros, Bucureşti, 1992 Lovinescu, E., Istoria literaturii române contemporane. Evoluția poeziei

lirice, Editura Ancora, Bucureşti, 1927 Manolescu, N., Metamorfozele poeziei, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968

Maniu, Adrian, V. Voiculescu - omul, în „Luceafărul", an IX, 1966, nr. 44/29 octombrie

Micu, Dumitru, „Gândirea" şi gândirismul, Editura Minerva, Bucureşti, 1975 Miu, Constantin, Vasile Voiculescu - poet isihast, Editura Florile Dalbe, Bucureşti, 1997

*** Meditații despre Rugăciunea inimii, Editura Anastasia, Bucureşti, 1997

Măciucă, Balcica, Balcic, Editura Universalia, Bucureşti, 2001

Moraru, Dinu, V. Voiculescu. Discreția binelui şi strălucirea geniului (2)

Convorbire cu d-na Gabriela Defour, în „Lumea magazin", nr. 4/1997 Moşescu, Octavin, Vasile Voiculescu, în „Viața Buzăului", 1979, nr. 484/7 septembrie

Muntean, George, V. Voiculescu şi fabulosul folcloric, în „Viața

Românească", nr. 2/1970 Muntean, George, V. Voiculescu - dimensiunea autobiografică a operei, în

„România literară", an III, 1970, nr. 926/februarie Nițescu, M., Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii, Ed. Humanitas, 1995

Nițulescu, Jules, Despre ştiință şi literatură, în „Cronica", an. V, 1970, nr. 15/11 aprilie

Oarcăsu, Ion, Sonetele - „Psalmi de taină", în „Tribuna", an. XI, 1967, nr. 43/26 octombrie

Oprişan, I., Prezența multiplă a culturi populare în literatura română contemporană, în voi. Temelii folclorice şi orizont european în literatura română, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1971, articol reluat în voi. I. Oprişan, Redescoperirea culturii populare. Editura Vestala, Bucureşti, 2008, p. 143-l62

Ornea, Z., Tradiționalism şi modernitate în deceniul al treilea, Editura

Eminescu, Bucureşti, 1980 Papadima, Ovidiu, Peisajul interior în poezia lui V. Voiculescu, în „Gândirea", an. XII-XXII, 1943, nr. 7, august-septembrie

Papadima, Ovidiu, Scriitorii şi înțelesurile vieții, Editura Minerva, Bucureşti, 1971

Papadima, Ovidiu, Cu V. Voiculescu în lumea amintirilor, în „Steaua', an.

XXX, 1980, nr. 3, martie Papadima, Ovidiu, La sărbătorire am stat între Lucian Blaga şi Nichifor Crainic şi aveam să pătimesc ca şi ei, în „Adevărul literar şi artistic", nr. 461/23 martie 1999, retipărit şi în anexele la voi. Florentin Popescu, Amintirea care ne rămâne, 2002 Pațurcă, George, Cu gândul la V. Voiculescu, Biblioteca județeană „V.

Voiculescu" - Buzău, Buzău, 2001 Penciu, Gheorghe, Candidați pentru eternitate, Editura Crater, Bucureşti, 1997 Penciu, Gheorghe, Medici în recluziune, Editura Vremea, Bucureşti, 2001 Pillat, Cornelia, Eterna întoarcere, Editura Du Style, Bucureşti, 1996 Pillat, Dinu, V. Voiculescu în epoca genezei povestirilor, în „Steaua", an. III,

1970, nr. 15/9 aprilie Pillat, Ion, Tradiție şi literatură. Casa Şcoalelor, 1943

Piru, Al., Istoria literaturii române de la început până azi. Editura Eminescu,

Bucureşti, 1981 Plămădeală, Acad. dr. Antonie, Rugul Aprins, Sibiu, 2002 Pop, Delia, De la comunicare la cuminecare. Dimensiuni ontice în opera lui

Vasile Voiculescu, Editura Umbria, Baia Mare, 2002 Pop, Marius, Vasile Voiculescu peregrin prin veac, Editura Litera, Bucureşti, 1984

Popescu, Florentin, Pe urmele lui Vasile Voiculescu, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984; ed. 11-a, revizuită şi adăugită, Biblioteca Județeană „V. VoiculEscu"-Buzău, Buzău, 1996 Popescu, Florentin, V. Voiculescu şi lumea lui. Editura Colibri, Bucureşti, 1993

Popescu, Florentin, Vasile Voiculescu la Pârscov, Biblioteca județeană „V.

Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1996 Popescu, Florentin, V. Voiculescu, contemporanul nostru, Biblioteca județeană

„V. Voiculescu" - Buzău, Buzău, 1997 Popescu, Florentin, Detenția şi sfârşitul lui V. Voiculescu, Editura Vestala, Bucureşti, 2000

Popescu, Florentin, Amintirea care ne rămâne, Editura Muzeul Literaturii

Române, Bucureşti, 2002 Popescu, Florentin, Viața lui V. Voiculescu, Editura Vestala, Bucureşti, 2003 Rădulescu, Mihai, „Rugul Aprins". De la mănăstirea Antim la Aiud, Editura

Ramida, Bucureşti, 1998 Rebreanu, Liviu, Jurnal, I, II, text ales şi stabilit, studiu introductiv de Puia Florica Rebreanu. Addenda, note şi comentarii de Niculae Gheran, Editura Minerva, Bucureşti, 1984 Rotaru, Ion, Vasile Voiculescu comentat de.... Editura Recif, Bucureşti, 1993 Rotaru, Ion, O istorie a literaturii române de la începuturi până în prezent. Editura Dacoromânia, Bucureşti, 2006

Sbârcea, George, Cafeneaua cu poeți şi amintiri, Editura Dacia, Cluj-Napoca,

Scrima, André, Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiția

răsăriteană. Editura Humanitas, Bucureşti, 1996 Selejan, Ana, Literatura română în totalitarism (Anul 1954), Fundația

Culturală Fronde, Sibiu, 1996 Serviciul Român de Informații, Cartea Albă a Securității. Istorii literare şi

artistice, 1969-l989, Editura Presa Românească, Bucureşti, 1996 Sorescu, Roxana, Interpretări, Editura Cartea Românească, 1979 Sorescu, Roxana, Andrei Voiculescu, nepotul marelui scriitor Vasile Voiculescu dă în

unnărire „Caietul negru" al bunicului său, în „Adevărul literar şi artistic", an. VII, nr. 408/10 martie 1998 Soulet, Jean François, Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până

în zilele noastre, Editura Polirom, 1998 Stancu, Zaharia, Locuri de mormânt, în „Luceafărul", an XIV, 1971, nr. 47/20 noiembrie

Stăniloaie, Dumitru Părintele, Rugăciunea lui Iisus şi experiența duhului

Sfânt, Editura Deisis, Sibiu, 1995 Streinu, Vladimir, Pagini de critică literară, 3, Editura Minerva, Bucureşti, 1974 Teodorescu-Branişte, Tudor, Emisiuni de altădată, în „Presa noastră", 1967, nr. 8/august

Tomuş, Mircea, Cincisprezece poeți, Editura pentru Literatură, 1968 Tudor, Daniil Sandu, Taina Rugului Aprins, Editura Anastasia, Bucureşti,

Ungheanu, Mihai, Amintirea mentorilor. Editura Viitorul Românesc, 2002

Vianu, Tudor, Figuri şi forme literare, Casa Şcoalelor, 1946

Voiculescu, Marin şi Anghelescu Mircea, Medici scriitori... Scriitori medici.

Editura medicală, Bucureşti, 1964 Zaharia-Filipaş, Elena, Introducere în opera lui Vasile Voiculescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1980

1989

1999

V. Voiculescu, văzut de Sell.

Aprecieri critice asupra contribuțiilor autorului la cunoaşterea vieții şi operei lui V. Voiculescu

(Selectiv)

«Un poet (se putea altfel?) născut în ținutul la propriu şi la figurat vulcanic al Buzăului care 1-a dat pe Voiculescu, a scris o frumoasă carte [Pe urmele lui Vasile Voiculescu, 1984] a drumurilor lui Vasile Voiculescu. Florentin Popescu, aşadar, a refăcut filmul atât de cețos şi lacunar al vieții poetului bucurându-se abia în postumitate de o dreaptă cinstire, slujit de proprii paşi, de cercetarea bibliotecilor şi investigând de cele mai multe ori pe cont propriu. A umplut astfel „firide" de biografie despre care documentele nu dau mărturie, depăşindu-şi în chip fericit atribuțiile. Biograful a făcut şi o muncă de cercetător literar, neîncetând să fie la rându-i un poet delicat atunci când îşi evocă personajul devenit, firesc, o obsesie a anilor de trudă în care s-a nevoit să-l cheme din uitare».

(Gheorghe Tomozei, în Flacăra, nr. 23/984)

„Poet, eseist şi reporter, Florentin Popescu ne-a dat o micromonografie [Pe urmele lui Vasile Voiculescu, 1984] a vieții şi operei marelui poet şi prozator Vasile Voiculescu printre cele mai reuşite... Cartea este bine informată şi scrisă cu devoțiune. Aşadar îl putem urmări cu încredere".

(Şerban Cioculescu, în România literară,

8 martie 1984)

„...cartea lui Florentin Popescu [Pe urmele...] constituie, credem, un bun exemplu pentru modul în care viața şi opera unui

mare scriitor îşi pot găsi peste ani, rezonanțele şi receptarea critică şi sentimentală în sufletul şi conştiința unui confrate şi conjudețean care s-a apropiat de ele cu dragoste şi înțelegere, cu pioşenie şi pasiune".

(Radu Cârneci, în Contemporanul, nr. 27/1984)

„Dacă autorul nu-şi propune valorificarea poeziei la nivelul exigenței şi al percepției cititorului de azi, el reliefează ceea ce e mai de preț în opera unui biograf şi exeget de personalitate poetică: să ni-l redea integral pe Omul Voiculescu - om confundat, de altfel, în întregime, cu Poetul - cu o mare preciziune de detalii, astfel că aprinde la căpătâiul lui lumina aducerii aminte, şi nu doar a poetului, a scriitorului, a cărturarului, ci şi a cetățeanului Vasile Voiculescu. Cu măsură, tact, cu discernământ, Florentin Popescu ne plimbă generos prin întreaga lirică voiculesciană, flacăra entuziasmului țâşnind cu sporită putere la descoperirea şi la dezvăluirea treptată a comorilor acestei poezii pe nedrept dată uitării. Autorul celor două volume [Vasile Voiculescu şi lumea lui, 1993; Pe urmele lui Vasile Voiculescu, ed. Il-a, 1994] ne face cunoscută ursitoarea tainică aflată la izvorul poeziei lui Voiculescu, încât - dincolo de valoarea lor istoriografică - cele două lucrări ne conving că odată cu Vasile Voiculescu a dispărut ceea ce n-a fost decât o singură dată şi într-un singur exemplar pe pământ".

(George Sbârcea, în România Mare, nr. 293/1996)

„Explorând atent şi obiectiv toate sursele documentare relevate până în prezent de către cei ce au cunoscut nemijlocit sau îndeaproape destinul dramatic al lui V. Voiculescu, dar întreptinzând el însuşi cercetări în misterele forțelor torționare de odinioară, Florentin Popescu a realizat o imagine unitară şi completă, în succesiune cronologică, a etapelor care au condus la detenția şi sfârşitul tragic ale celui ce a dăruit literaturii române, într-o adevărată capodoperă, Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară.

Deşi are un caracter dominant informațional, cartea lui

Florentin Popescu [Detenția şi sfârşitul lui V. Voiculescu, 2000] nu se constituie totuşi într-o înşiruire aridă de documente, toate datele fiind încadrate într-o expunere cursivă, cu sobre vibrații interioare, treansmițând cititorului reverberații emoționale, determinându-l să participe afectiv la suferințele lui V. Voiculescu".

(Teodor Vârgolici, în Adevărul literar şi artistic,
23 ianuarie 2001)

«Viața lui V. Voiculescu (Editura Vestala, Bucureşti, 2003) de Florentin Popescu, biografia cea mai avansată, astăzi, a scriitorului, va deveni, neîndoielnic o referință stabilă şi o partitură perfectibilă, pentru că nu doar reconstituie, pe baza celor mai noi documente recuperate de la Securitate, a mărturiilor epistolare şi a mărturisirilor publicistice, traseul existențial şi eflorescența creației unuia dintre cei mari scriitori români ai secolului XX, ci şi pentru că autorul, un filolog cu experiența tuturor limbajelor culturale, pune în lucrarea sa multă devoțiune şi un rafinat „patriotism local" buzoian. Poet, prozator, cronicar literar, enciclopedist, dl. Florentin Popescu este, chiar şi fără recunoaşterea unor decizionali în evaluări eronate, un scriitor mult mai important decât multe gloriole efemere ale fenomenului literar actual... Monografia dedicată lui Vasile Voiculescu de dl. Florentin Popescu ar merita toate premiile... Edificiul construit de dl. Florentin Popescu rămâne, în esență, inatacabil".

(Aureliu Goci, în ECART, supliment al ziarului Economistul, nr. 271/2004)

„Cred că spiritul echilibrat, modestia şi răbdarea omului i-au barat impulsul de a accede în conclavurile zgomotoase ale unor congeneri cu pretenții de notorietate, iar dacă domnul Florentin Popescu va imprima dâre proeminente în toate domeniile în care s-a afirmat, mie mi s-au impus franciscanismul şi chtonismul delicate ale poetului, enciclopedismul eseistului cultural şi blândețea evocatoare a exegetului literar".

(Victor Corcheş, în Ex Ponto, nr. 2/2005)

Cuprins

Câteva precizări la noua ediție 5
Argument 7
I. Copilăria şi adolescența 9
II. Tinerețea 53
III. Trudă şi glorie 109
IV. Misionarism cultural, medicină şi literatură 152
V. Exil interior. Isihasm şi creație 214

VI. Anii recluzinii şi sfârşitul 287
VII. Reabilitarea omului şi destinul operei Iui în posteritate 338
Note 354
Bibliografie 374
Aprecieri critice asupra contribuțiilor autorului la cunoaşterea vieții şi operei lui V. Voiculescu (Selectiv) 380

Viata lui V. Vokulescu

Revăzută si completată, atât pe baza unor studii şi materiale apărute între timp, cât şi în urma sugestiilor comentatorilor şi cititorilor, această a doua ediție a cârtii oferă o imapine mai cuprinzătoare şi totodată mai sugestivă a vieții şi operei scriitorului. Prin mai buna fixare a cadrului istorico-lite- rar în care a trăit ;i creat V. Voiculescu, cititorului i se propune, subiacent, şi un adevărat "ghia" de înțelegere si orientare într-una din cele mai convulsionate $i adesea controversate perioade a literaturii noastre; o perioadă, pe care, trăind-o cu toate dramele $i răsturnările propriului destin, scriitorul a reuşit s-o depăşească fără compromisuri, lăsând posterității o operâ originală, valoroasă şi captivanta, menită sâ dăinuie peste timp.

Florentin Popescu